N Ya Grot' FILOZOFIE și SARCINI GENERALE O COLECȚIE DE ARTICOLE EDITAT DE SOCIETATEA PSIHOLOGICĂ DE LA MOSCOVA la - SE ANEXĂ UN PORTRET-FOTOTIP AL AUTORULUI S -PETERSBURG Tipografie de A S Suvorin Aleea Zrtelev, d Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers N Ya Grot' FILOZOFIE și SARCINI GENERALE COLECTAREA DE ARTICOLE YOD EDITORIAL AL SOCIETĂȚII PSIHOLOGICE DE LA MOSCOVA O CU ANEXA PORTRETULUI-FOTOTIPURI ALE AUTORULUI - Tipografie S PETERSBURG A S Suvorina Aleea Ertelev, Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers" CONŢINUT PAGINĂ De la Societatea Psihologică din Moscova V N Ya Grot Eseu biografic, articolul B II Shenrock IX Vederi filozofice și activitate științifică - I Grota Articol P P Sokolova LXVII "Studii filozofice (A A Kozlova) - Eseu critic Filosofia, ca ramură a artei ¿ Relația filozofiei cu știința și arta La întrebarea criteriilor de adevăr Posibilitatea unei justificări științifice pentru realismul naiv La problema clasificării științelor I Despre semnificaţia ştiinţifică a clasificării ştiinţelor II Principiul general de clasificare a științelor III Principii speciale pentru clasificarea științelor IV Critica clasificării științelor de către Comte și Spencer V Corectarea şi unificarea clasificării ştiinţelor lui Comte și Spencer într-un sistem comun VI Mesaje suplimentare despre clasa menționată sificarea științelor Despre problema adevăratelor sarcini ale filosofiei Biblioteca "Runivers" IV sti\ Despre direcțiile și sarcinile filozofiei mele (cu privire la articolul arhiepiscopului Nicanor) Sensul sentimentului în cunoașterea și activitatea unei persoane Supliment la articolul precedent ' Ce este metafizica? Notă critică (despre cartea lui L Lopatin) Despre timp (studiu critic) Biblioteca "Runivers" DIN SOCIETATEA PSIHOLOGICĂ DE LA MOSCOVA Prin lansarea acestei colecții de lucrări a lui Nikolai Yakovlevich Grot, Societatea Psihologică din Moscova își exprimă profundă recunoștință tuturor persoanelor care l-au asistat în această sarcină și, mai ales, A S Suvorin, care a oferit fondurile pentru publicare, și K Ya Grot, care au dat Societății de Psihologie posibilitatea de a contribui cu toate eforturile lor la această publicație, care este atât de valoroasă pentru ei De asemenea, ne exprimăm cea mai profundă mulțumire lui V I Shenrok pentru excelenta sa schiță biografică și stimatului nostru coleg P P Sokolov pentru un articol excelent, care servește drept cea mai bună introducere în lucrările filozofice ale lui N Ya Grot și un ghid indispensabil pentru cititor, ajutându-l în evaluarea lucrărilor legate de diferite perioade ale activității lui Nikolai Yakovlevich și reflectând diverse, schimbarea punctelor de vedere Proiectul de publicare a lucrărilor lui N Ya Grot a fost întocmit în comitetul editorial al Societății de Psihologie, cu participarea regretatului editor al revistei și a lucrărilor Societății, V P Preobrazhensky, care nu a depășit mult timp lui Nikolai Yakovlevich Nevăzând nicio posibilitate de a publica imediat lucrările complete în mai multe volume ale lui N Ya *) II I și-a distribuit lucrările în el în următoarele secțiuni: I Filosofie (Sarcini generale) II Istoria filozofiei III Psihologie IV Etica si sociologie V Articole pe diverse teme Biblioteca "Runivers" VI toate lucrările lui Nikolai Yakovlevich împrăștiate prin periodice, pe baza cărora cititorul își putea face o idee despre dezvoltarea consecventă a gândirii sale filosofice, despre calea mentală pe care a parcurs-o de la pozitivism la idealism Având în vedere acest lucru, nu ne-am putea limita la publicarea celor mai bune și mai semnificative lucrări ale lui Nikolai Yakovlevich: principalele dintre ele, ca de exemplu, disertațiile sale despre "reforma logicii" și "psihologia sentimentelor" nu pot intra în ea prin însuși volumul lor; pentru

aceasta, cititorul va găsi în el multe că în dezvoltarea filozofului nostru nu a avut sens decât un pas temporar, un moment trecător Noi sperăm, însă, că nimeni nu se va plânge împotriva noastră pentru asta: altfel ar trebui să renunțăm la prea mult și, mai mult, uneori la cele mai caracteristice și izbitoare Nikolai Yakovlevich nu a cunoscut niciodată, până la capăt, etapele finale ale filosofiei, rezultate dogmatice, imuabile și gata făcute; Întreaga lui viață mentală a fost un singur impuls însuflețit, o luptă de neoprit înainte, străduindu-se uneori parcă chiar prea grăbită, dar mereu proaspătă, fierbinte, captivantă Acesta a fost principalul secret al influenței și farmecului său asupra tuturor, în general, și asupra tinerilor în special, un farmec despre care cei care nu l-au cunoscut personal pe Nikolai Yakovlevich își pot forma doar o idee foarte imperfectă din scrierile sale Și deși a scris extrem de mult - am avea material suficient pentru multe volume - ar fi imposibil să stoarcem în orice colecție, în orice carte, gândul lui mereu mișcător, mereu aspirant, încălzit de credința tinerească în idealul filozofic Un metafizician liniștit sau un pozitivist liniștit se poate raporta cu ironie mulțumită de sine la această rupere și restructurare necruțătoare, la această mișcare rapidă neliniștită, ca alergarea unui pârâu de munte, la aceste schimbări, contradicții, îndrăznețe ipoteze, gânduri și vederi constant noi , care se străduiesc irezistibil să se exprime și pe care autorul însuși le refuză adesea, intrând în treapta cea mai înaltă a conștiinței filozofice Și totuși, în această activitate și mișcare fierbinte, în acest universal minunat Biblioteca "Runivers" νπ reacție grasă la toate curentele și cerințele gândirii morale și filozofice, se simte bătaia fierbinte, tinerească a vieții, de care orice scolastică este străină, indiferent de ce se ascunde în spate - indiferent dacă este metafizică sau pozitivism Fie ca această colecție să servească drept început pentru introducerea cititorilor ruși în roadele acestei vieți dispărute premature, iar alții să o urmeze, care ar trebui să cuprindă restul lucrărilor și cursurilor dragului Nikolai Yakovlevich L M Lopatin Carte S Trubetskoi Biblioteca "Runivers" Biblioteca "Runivers N Ya Grot' (-) (Schiță biografică *)· Printre figurile remarcabile ale ultimului deceniu, viitorul istoric al iluminismului, fără îndoială, va acorda un loc onorabil lui N Ya Grot Nu numai meritele sale științifice și literare, ci și revista filozofică înființată la inițiativa sa și Societatea de Psihologie din Moscova organizată de el *), al cărei președinte permanent este din , îi conferă un drept incontestabil la atenție și necesită o justiție evaluare Multe i-au fost dăruite de la natură și a folosit pe scară largă darurile ei generoase, deși, pe de altă parte, nu se poate să nu regrete că și-a cheltuit energia exuberată prea nemoderat și că moartea nemiloasă l-a cuprins chiar în vârful său puterile spirituale, pe vremea când și-a dobândit reputația onorabilă în lumea științifică și contactele extinse cu reprezentanți ai științei filozofice din Europa și America, se pare că ar fi trebuit să-i deschidă un nou viitor strălucit În alcătuirea acestui eseu, autorul a folosit scrisorile regretatului N Ya Grot către rudele sale, în special către fratele său Konstantin Yakovlevich, și scrisori către el personal, autor, articole (domnii Ivanovsky, Viktorov, Aikhenvald, P Sokolov) despre N Ya Grot în cartea dedicată memoriei sale (st,) a revistei "Problems of Philosophy and Psychology", în cele din urmă, cu propriile memorii și mai ales mesajele lui K Ya Grot ') A fost fondată de prof M M Troitsky în Biblioteca "Runivers" X Grot a lăsat o amintire vie și bună pentru sine, precum și pentru o persoană publică și ca persoană A fost una dintre acele naturi excepționale cărora proza aspră

a vieții nu poate să-și impună pecetea sumbră Părea să se fi născut sub o stea norocoasă Trecând cu brio prin viață, nu s-a obosit până la capăt să creeze planuri ample și să deseneze perspective de lux Pe orizontul său spiritual, soarele blând al primăverii devreme a strălucit mereu clar și îmbietor, iar el era plin de poezia entuziasmului În compania unor astfel de oameni, culorile gri ale vieții se transformă în cele strălucitoare și roz și se obține un fel de iluzie optică magică Inspirat de speranțe strălucitoare, a privit cu bucurie în depărtarea viitorului și a ridicat energie în alții și le-a dat aripi Avea un dar de invidiat de a-și ridica involuntar gama spirituală în toate sferele, molipsindu-se cu veselia sa, în care, alături de devotamentul dezinteresat față de idee, se află secretul farmecului produs de el și talentul său organizatoric general recunoscut În același timp, era într-un grad înalt "accesibil la un sentiment de sociabilitate sinceră și participare caldă și cordială În necrologul său, publicat în Vestnik Evropy, regretatul Vl S Solovyov îl numește un tovarăș amabil și drag și, la sfârșitul notei sale, i se adresează prietenului său decedat câteva replici emoționante, profund simțite, iar contele L N Tolstoi a exprimat odată, după moartea lui Grot, că îi "e dor" de acest talentat și foarte simpatic "tânăr" Deși Grot era departe de a fi un bărbat tânăr (a murit la de ani), această launecare este semnificativă și caracteristică: într-adevăr, până în ultimele minute, a fost toată viața și tinerețea eu Potrivit tatălui său, Nikolai Yakovlevich provenea dintr-un Holstein originar de sexul al doilea Secolul al XVIII-lea, Joachim Christian Grotto, un om de mare devotament față de datorie și inițiativă publică rezonabilă Teolog de vocație, a preferat modestul titlu de pastor unui departament din orașul său universitar natal din Germania și, mutându-se ulterior în Rusia, în același Biblioteca "Runivers" XI rangul a continuat să lucreze toată viața la auto-îmbunătățire Prin disponibilitatea lui constantă de a beneficia pe alții, el a câștigat curând respectul universal Celebrul Schlozer l-a numit în tipărire prietenul său, iar împărăteasa Catherine i-a acordat o mare medalie de aur Fiul său, Karl Efimovici (așa i s-a schimbat patronimul în Rusia) a fost invitat la curte timp de ani pentru exercitarea marilor duci (bătrânii lor fii Pavel Petrovici) în limbi străine, iar la sfârșitul cursului la Școala Petru și Pavel din Sankt Petersburg, a ținut public un discurs în limba germană, onorat cu o mențiune în celebra lucrare a lui Buckmeister "Russiclie Bibliothek" Ambii fii ai săi erau deja destinați să avanseze semnificativ și să dobândească o mare faimă Nu vom vorbi aici despre toate activitățile memorabile ale academicianului Ya K Grot, precum și ale fratelui său, Konstantin Karlovich '); observăm doar că meritul special al lui Yakov Karlovich a constat în ceva care lipsea mai mult sau mai puțin în întreaga societate rusă modernă - într-un program înalt de viață și în cea mai strictă atitudine față de sine și de datoria cuiva și într-o înțelegere profundă a legământul Evangheliei despre aplicarea demnă a acestor oameni ƀku talanți Era o personalitate modestă și simpatică Ei spun că împăratul Alexandru al III-lea, într-o dispută cu privire la o problemă literară, la obiecția adversarului, care s-a referit la Iakov Karlovich, a spus odată: "Ei bine, în acest caz este la fel de adevărat ca Evanghelia" În binecunoscuta corespondență cu Pletnev, personalitatea regretatului academician și devotamentul profund și rezonabil a doi oameni care s-au respectat spiritual, conectați prin interese intelectuale și estetice, sunt deosebit de viu descrise Un alt prieten adevărat, în cel mai bun moment al vieții, Y K Grot l-a găsit în soția sa, Natalya Petrovna A fost

fiica căpitanului P N Semyonov, autoarea mai multor parodii pline de spirit mărturisind mintea lui remarcabilă și umorul vesel și slăbănog Toată lumea știa pe de rost parodia lui cu oda "Dumnezeu" în regimentul în care a slujit și chiar și șeful însuși Secretar de stat, membru al Consiliului de Stat, fondator al Tutelatului și al multor instituții pentru nevăzători (γ) Biblioteca "Runivers" XII regiment, împăratul Nicolae În cercul casnic se distingea printr-o astfel de viață și veselie, încât deja la bătrânețe se juca de bunăvoie cu copiii și îi amuza Alți membri ai familiei talentate Semyonov posedau aceeași vioiciune și prietenie bună ; era trăsătura lor ancestrală Astfel, vivacitatea și veselia lui Semyonov s-au revărsat în elementul diligenței exemplare și a serviciului neclintit al datoriei lui Grot, iar ambele elemente au fost combinate armonios în fața lui Nikolai Yakovlevich II Nikolai Yakovlevich s-a născut la aprilie la Helsingfors, unde tatăl său a fost profesor de literatură și istorie rusă Deja în primele luni, copilul a lovit cu o vitalitate neobișnuită și, ca toți copiii impresionabili, a cerut îngrijire sporită El a devenit curând favoritul întregii familii și a fost înconjurat de preocupări comune Dar în primul an a trebuit deja să îndure o călătorie dificilă pentru vârsta lui, în timpul mutării părinților săi din Finlanda la Sankt Petersburg, unde Yakov Karlovich, cu asistența lui Pletnev, a primit un departament la Liceul Alexandru și în curând a început, de asemenea cursuri cu copiii august ai lui V K Alexander Nikolaevici Aceasta a fost la începutul anului La sfârșitul aceluiași an, Grotele s-au stabilit în casa lui Sazonov de pe prima linie a insulei Vasilyevsky, unde toată copilăria și tinerețea lui Nikolai Yakovlevich au trecut în cel mai favorabil mediu familial Părinții lui au reușit imediat să găsească acea fericire durabilă, la care oamenii visează atât de mult și care se dă atât de rar; dar nu a fost un câștig la loterie aleatoriu, ci a fost creat și întreținut prin grijă neîntreruptă și muncă grea Mulțumirea generală și liniștea au fost determinate de unanimitatea membrilor principali ai familiei, unde soția a fost un adevărat ajutor și însoțitor fidel al soțului ei În educația copiilor lor au păstrat un sistem strict: aici nu a existat nici măcar o umbră de licențiere neglijentă, lăsând dezvoltarea personajelor la voia întâmplării În multe privințe, educația a avut chiar un caracter aproape spartan; copiii nu aveau voie să doarmă mult și nici efeminația nu era permisă În tot ce s-au întâlnit nu Biblioteca "Runivers" XIII Nu s-au făcut cereri și indulgențe evazive, dar consecvența strictă a regimului și exemplul constant al bătrânilor care i-au tratat, cu toată perseverența, cu dragoste și afecțiune, au ajutat foarte mult la stăpânirea reținerii cerute Dar nu trebuie să ne gândim că, în condiții atât de favorabile, lucrurile au mers perfect fără probleme și fără probleme Dimpotrivă, creșterea lui Nikolai Yakovlevich a prezentat dificultăți semnificative Era pur și simplu natura, și mai puțin, capabilă să se supună regimului, năvălindu-se mereu undeva, fără să se liniștească niciodată, neliniștită și nestăpânită Vioicitatea neobișnuită a copilului, care necesita o observație neîncetată și intensă, a cauzat în sine multe probleme; dar, în plus, pasiunea unui temperament înflăcărat și o dorință instinctivă, dar extrem de puternică și timpurie de independență, au împiedicat foarte mult implementarea consecventă a principiilor pedagogice, mai ales având în vedere faptul că acesta a fost primul născut, pe care părinții mai întâi trebuiau să aplice metodele lor pedagogice Pe de altă parte, responsabilitatea morală a fost foarte complicată de talentul remarcabil al copilului Dar Grotele erau oameni de mare rezistență și

autocontrol Având un obiectiv clar stabilit în fața capului lor și fiind pregătiți pentru sarcina lor înaltă de-a lungul vieții lor profesionale, ei nu și-au pierdut capul atunci când au întâmpinat dificultăți și au continuat să implementeze în mod constant și vesel un sistem strict gândit În aceasta au fost ajutați de înclinația către viața de familie și indiferența față de plăcerile seculare De mare ajutor au găsit și în înclinațiile bune ale copilului, care avea o fire afectuoasă și bună Admonestările și mângâierile părinților lui au căpătat cu ușurință acces la inima lui și i-au atenuat izbucnirile de furie și încăpățânare Nikolai Yakovlevich avea o inimă și un suflet fierbinte, iubitor, afectuos, dispus către cele mai înalte, mai pure și mai nobile impulsuri și aspirații și se distingea prin cel mai înalt grad de directie, franchețe și sinceritate în cuvinte și acțiuni Toate acestea au facilitat foarte mult sarcina de a-i înfrâna pasiunea și impetuozitatea; A trebuit să-i rețin impulsurile, dar nu era niciun motiv să mă tem de o influență neașteptată și dăunătoare din afară "Impulsurile bune și strălucitoare au triumfat întotdeauna rapid și hotărât asupra răutăților și a relelor Biblioteca "Runivers" XIV ei, iar acest lucru este valabil atât pentru prima copilărie blândă, cât și pentru tinerețe până la tinerețe ", mărturisește fratele său Konstantin Yakovlevich, care i-a fost tovarăș și prieten al copilăriei și a fost legat de el până la sfârșit printr-o prietenie strânsă IIL În copilăria timpurie, cea mai decisivă influență în educație, după cum se știe, aparține mamei, iar Natalya Petrovna Grot a acordat întotdeauna o mare importanță rolului femeii în familie, și mai ales ca educatoare, și a dus această convingere în viață Ea a apreciat foarte mult cordialitatea și afecțiunea maternă și, într-o parte modestă și abnegație, a văzut înălțimea deosebită a vocației unei femei Ea poseda un suflet devotat dezinteresat la tot ceea ce era legat nu numai de soarta ei personală, ci și de trecutul celor dragi și al patriei În natură, a fost impresionată în mod special de capacitatea de a fi recunoscătoare și a alimentat un dezgust organic față de scepticismul rece "Simplitatea și adevărul", spune ea în memoriile ei, "au fost idealurile prețuite ale sufletului meu, iar patriarhatul fără artă a vieții rusești din copilăria mea a rămas veșnic viu în amintirile mele" După toate indicațiile, după toate aspectele personalității ei, ea a avut un efect benefic asupra copiilor, deși Nikolai Yakovlevich a fost, prin natura sa, un pionier al viitorului și s-a repezit întotdeauna irezistibil și pasional înainte, dar el a fost, de asemenea, nesimțitor față de scepticismul indiferent și rece, și era foarte conștient de legătura de sânge cu oamenii și locurile indigene, pecetluite cu amintirea strălucitoare a unei copilării fericite Astfel, deși educația morală a lui Nikolai Yakovlevich a necesitat multe griji, semințele bune au căzut pe pământ bun, iar în ceea ce privește dezvoltarea și educația, copilul însuși s-a îndreptat către preocupările bătrânilor săi, iar învățarea i-a fost dată atât de ușor, a fost atât de bine acceptat pentru tot ceea ce nu făcea a trebuit să fie chinuit de griji legate de trezirea în el a dragostei pentru muncă și muncă Cu toate acestea, părinții nu s-au bazat pe aceste înclinații fericite și au încercat cu toată puterea să intre în toate detaliile educației, conducând-o personal pe cât posibil și oferind îngrijire externă doar cu practica în limbi străine și predare Biblioteca "Runivers" Χλτ oferind subiecte precum caligrafia Când timpul i-a permis lui Yakov Karlovich, el însuși a lucrat cu copiii și le-a citit mult; Natalya Petrovna, la rândul ei, le-a predat discipline franceză și rusă, iar aritmetica și germana au fost predate de sora iubitoare, dar strictă și exigentă a lui Yakov

Karlovna, Roza Karlovna Alături de învățare, s-a acordat o mare importanță educației fizice, dezvoltării și întăririi copiilor cu orice dexteritate practică și abilității de a pune mâna la orice Și rezultatul s-a dovedit a fi valoros: Nikolai Yakovlevich a știut să îndeplinească perfect orice sarcină practică și s-a instalat întotdeauna practic în viața domestică, cu gust și ieftin; îşi asumă tot felul de necazuri fără nici cea mai mică neplăcere, iar problema îi fierbea în mâini Deși exercițiile în tot felul de abilități practice, meșteșugurile și artele aparțin în principal anilor de școlarizare ulterioară, dar baza acestei aptitudini practice a fost pusă în cea mai fragedă copilărie În același timp, gusturile și abilitățile copiilor au început să găsească încurajare în arte - desen și muzică IV În lunile de vară, studiile au fost slăbite, dar studiile nu au fost abandonate, ci au lăsat loc în principal exercițiilor fizice, care au fost facilitate de o cunoaștere timpurie a vieții satului; această viață a fost utilă și pentru întărirea timpurie a sentimentelor naționale și a iubirii pentru patrie În acest sens, ei au fost influențați în mod benefic atât de grijile lui Yakov Karlovich, în care mama sa, recunoscătoare celei de-a doua patrii, a crescut dragostea pentru Rusia, cât și de Natalya Petrovna, o rusoaică nativă, o patriotă profundă și convinsă În ciuda mărturisirii luterane, fiind o persoană cu adevărat rusă, Yakov Karlovich încă știa puțin despre Rusia interioară până la căsătoria sa, dar mai târziu a fost complet capturat și dus de elementul rus Frații Nataliei Petrovna, Nikolai și Pyotr Petrovici Semyonov *) s-au împrietenit cu soțul ei, care era atras de ei, pe lângă virtuțile morale personale, și prin faptul că erau luminați Acum senatori; L P -şi membru al Consiliului de Stat Biblioteca "Runivers" XVI reprezentanți valoroși ai cercului său, cu care să-și poată împărtăși interesele literare și științifice Călătoriile de vară în sat au devenit mai frecvente din , când Yakov Karlovich, la sfârșitul studiilor în familia regală, vara a plecat singur în străinătate, iar familia sa și-a petrecut vara în numele lui H P Semenov în provincia Ryazan (anterior, în alegerea cabanelor de vară, Grotele trebuiau să fie în concordanță cu reședințele regale de vară) Același lucru s-a întâmplat în , când singur a întreprins o călătorie cu scop științific în diferite orașe ale Rusiei pentru a colecta materiale pentru publicarea lucrărilor lui Derzhavin Atunci copiii erau încă foarte mici și era prea devreme să ne gândim la valoarea educațională serioasă a excursiilor Dimpotrivă, mai târziu, când fiii săi au crescut, i-a luat de bunăvoie cu el (în în provinciile Novgorod și Olonețk, la Petrozavodsk și Kivach) Când, în vara anului , Ya K a întreprins o nouă călătorie în străinătate, atunci, având în vedere condițiile favorabile ale călătoriilor în străinătate, a găsit posibil să ia cu el întreaga familie, iar aceasta a fost prima experiență a unui astfel de complex mișcare, care a justificat pe deplin considerațiile sale pedagogice cu rezultatele ei Grotele au mers apoi în apele din Republica Cehă și la scăldat în Marea Germaniei de Nord Această călătorie și ședere interesantă în Teplice (în Republica Cehă), apoi pe lângă Marea Nordului în Norderney, nu a putut decât să aibă un efect puternic de dezvoltare asupra băiețelului de nouă ani și să lase în el impresii profunde, de neșters Înaintea lui s-a deschis o lume nouă, interesantă și extrem de instructivă Impresiile vieții străine și ale vieții de zi cu zi au fost absorbite de el cu lăcomie și adânc înfipte în sufletul copilului receptiv Copilul impresionabil era fascinat de noua natură cu frumuseți nemaivăzute până acum: era interesat de oameni noi cu limba, obiceiurile și obiceiurile lor Din

acest timp devreme s-a îndrăgostit profund de călătoriile, care până la sfârșitul vieții i-au adus plăceri profunde și de lungă durată; în călătoriile sale, a desenat cumva o nouă viață și și-a amintit mereu de ele cu entuziasm; apoi viața se juca în trăsăturile feței lui și ochii îi străluceau cu o strălucire veselă Însă îi plăcea mai ales să călătorească cu întreaga familie, iar aici, în acest sens, nu se poate să nu se vadă efectul impresiilor călătoriilor sale timpurii Biblioteca "Runivers" XVII v La întoarcerea din această călătorie, studiile și predarea copiilor au fost organizate mai serios și sistematic decât înainte În toamnă s-a decis să le trimită la școală și a fost nevoie să le pregătească Însuși Iakov Karlovich a luat parte la aceste studii: a trecut cu ei prin istorie, a citit povești din istoria rusă după Nestor și repovestirea rusă a Iliadei La Petersburg, la vremea aceea, școala semigermană a doctorului Wiedemann, un profesor excelent și o persoană excelent educată, era faimoasă Iakov Karlovich, făcând cunoștință cu experiența pedagogică a lui Wiedemann și cu ordinea stabilită de acesta, a apreciat pe deplin această școală și a decis să-și trimită cei doi fii să vină acolo Wiedemann, pornind de la principiul că educația copiilor, pregătirea lor morală și mentală pentru muncă și educarea caracterului lor ar trebui să fie strâns legate de predarea și comunicarea cunoștințelor, capabile să coordoneze întreaga structură a școlii cu acest scop și să insufle în ea spiritul datoriei , diligență și energie Împreună cu asta, în gimnaziul său a dominat și începutul nepotismului, încrederii reciproce, unanimității, cordialității, simplității relațiilor Școala era frumos mobilată din exterior, partea materială Deosebit de importantă a fost atitudinea lui față de părinții săi, cu care Wiedemann a încercat să mențină relații apropiate și a vorbit mult, precum și preocuparea pentru educația fizică a copiilor, care la acea vreme nu exista deloc în gimnaziile guvernamentale În această instituție, domnea spiritul de camaraderie, iar relația profesorilor cu elevii era patriarhal-prietenă și paternă În această școală, dezvoltarea spirituală a lui Nikolai Yakovlevich a avansat rapid Spiritul stabilimentului armonizat cât mai bine cu sociabilitatea lui naturală prietenoasă; un favorit al familiei și rudelor sale, el a devenit curând și preferatul colegilor de școală Mentorii, la rândul lor, s-au îndrăgostit de băiatul prietenos, vesel și capabil, l-au lăudat și mângâiat, astfel încât să se simtă în largul lui și să fie mulțumit de el Obișnuindu-se rapid cu noul mediu, Nikolai Yakovlevich a primit în liniște celebrul auto-II I GROG unsprezece Biblioteca "Runivers" xsh onoare și voce între tovarăși, pe care, la sugestia naturii sale bune, le folosea pentru mijlocirea nobilă pentru cei slabi și jigniți Crescut într-o familie bună și scăpat de grija ei de cunoașterea părților triste și împietrite ale vieții, el era plin de bunăvoință și străin de acele instincte care resping și potolesc dușmănia Pe de altă parte, încrederea în sine calmă și primatul ușor dobândit l-au salvat de invidie și competiție Dar într-un mediu fervent de copii, nu a fost lipsit de certuri și hărțuiri Aici s-au găsit că sunt folosite sentimentele cavalerești ale micuței grote: a susținut cei slabi, fapt pentru care mulți tovarăși i-au fost recunoscători Apropo, un băiat slab, sănătos și timid, V K Ernshtedt, mai târziu profesor la St NOI În , Yakov Karlovich, luându-și fiii cu el, s-a angajat să lucreze la ediția sa capitală a operelor lui Derzhavin, o călătorie în regiunea de nord a Rusiei, în acele zone care sunt renumite pentru viața și operele acestui poet: a vizitat Novgorod , Zvanka, faimosul nume al lui Derzhavin pe Volhov, Petrozavodsk și Kivach poetic O astfel de călătorie, sub îndrumarea unui tată foarte

educat și grijuliu, a fost în multe privințe o școală excelentă pentru copii, de la efectul puternic asupra sufletului al imaginilor maiestuoase ale nordului sălbatic până la beneficiul practic pe care au învățat mai întâi să-l facă se descurcă fără grija femeilor şi se adaptează la inconvenientele drumului şi privaţiuni De obicei, familia mergea într-o vacanță de vară în provincia Ryazan, mai întâi la moșia senatorului N P Semenov, fratele Nataliei Petrovna, iar din la mica moșie Krasnaya Slobodka dobândită de Y K Grot din cartier Aici, în sânul naturii, printre activități și distracție rurale, printre indigenii ruși și într-un cadru simplu sătesc, copiii s-au bucurat de o odihnă sănătoasă Cu toate acestea, cu o natură plină de viață și activă, Nikolai Yakovlevich a găsit întotdeauna ceva la care să lucreze și să lucreze și cu siguranță îi plăcea ceva, Biblioteca "Runivers" XIX nair , desen, pentru care avea mari aptitudini Atracția și gustul lui firesc pentru tot felul de lucrări mecanice și tehnice, arhitectură, construcții etc și-au găsit adesea o aplicație în mediul rural, la fel ca iarna, la oraș, părinții le-au dat posibilitatea fiilor să-și dezvolte dexteritatea și dexteritatea mainilor si aplica-l la diverse lucruri utile angajare, de exemplu tâmplărie, legătorie de cărți, cartonare etc , pentru care s-au achiziționat aparate și au fost invitați la pregătire meșteri Copiii au rămas la gimnaziul Wiedemann până în primăvara anului ; dar din moment ce ea încă nu avea drepturile de gimnaziu de stat și, în plus, limbile antice nu erau predate în mod serios în ea (greacă nici măcar nu a fost predată deloc), precum și așa-numitele "subiecte ruse" ", părinții au decis să-și transfere fiii la gimnaziul de stat Larinsky, cu care Yakov Karlovich era familiarizat cu revizuirea predării limbii ruse în Cu toate acestea, diferența dintre programe s-a dovedit a fi atât de semnificativă încât am avut să se gândească serios la pregătirea pentru examen VOI Vara lui a fost din nou dedicată călătoriilor, dar de data aceasta a fost departe de a fi o călătorie de plăcere: întreprinsă pentru a îmbunătăți starea de sănătate șubredă a Nataliei Petrovna, a fost umbrită de sănătatea proastă atât a lui Yakov Karlovich, cât și a lui Nikolai Yakovlevich Călătorii noștri au trecut prin Varșovia până la Viena, unde au stat ceva timp, timp în care au reușit să facă cunoștință cu obiectivele sale, au vizitat Salzburg cu împrejurimile sale, Ischl, Lacul Traun și alte colțuri pitorești ale acestei regiuni De aici au plecat în Cehia, mai întâi la Franzensbad (unde J K a luat febră intermitentă), apoi la Marienbad În prima dintre aceste stațiuni, Nikolai Yakovlevich a suferit foarte mult de o febră, ale cărei prime atacuri le îndurase în Viena Din fericire, terenul muntos din Marienbad, acel colț pitoresc, i-a ajutat foarte mult la recuperarea grabnică, după care familia și-a continuat din nou călătoria întreruptă; dar această boală a fost încă probabil începutul și cauza malariei sale ulterioare Via Plzno II* Biblioteca "Runivers" XX (Pilzei) Grotele s-au dus la Praga, cunoștință cu care a făcut o impresie profundă și încurajatoare asupra tineretului, în special primirea cordială și cordială, aproape înrudită, făcută de cehi familiei academicianului rus A fost anul celei mai puternice emoții patriotice, anul celebrului congres și expoziție etnografică integral slavă de la Moscova Sentimentul și animația națională ruso-slavă nu puteau decât să rezoneze în sufletul receptiv al lui Nikolai Yakovlevich Fără îndoială, în sensul dezvoltării conștiinței naționale de sine și a sentimentelor patriotice, această ședere în Cehia și Praga nu a putut să nu lase urme în sufletul său A avut și un rezultat practic: aici, pentru pregătirea băieților în gimnaziul Larinsky, a fost invitat în casă un tânăr, ceh, O A Shebor

Bărbat cu abilități remarcabile, inteligent și plin de tact, profesor de vocație, a devenit curând un prieten al familiei și un favorit al animalelor de companie, asupra cărora a avut o excelentă influență educațională Dar, cu tot succesul studiilor sale, el a reușit să-l pregătească pe Nikolai Yakovlevich de la Tertia de la gimnaziul Wiedemann numai la a treia corespunzătoare, de sus, adică la clasa a cincea a gimnaziului Larinsky: înainte de aceasta, programele gimnaziilor de stat s-a îndepărtat de cursul școlii Wiedemann La sfârșitul anilor ' , la Gimnaziul Larinsky au lucrat profesori și figuri remarcabile ale literaturii și științei: V D Sipovsky, G S Lytkin, V S Paramonov, A A Adamov, A P Rudakov, I θ Rashevsky, I A Kossovich și alții În fruntea instituției se afla un profesor experimentat și autoritar, I T Knorriig Directorul și cele mai bune forțe pedagogice erau la apogeul vocației și sarcinilor educaționale Chiar și în comparație cu Gimnaziul Wiedemann, aici erau lucrători școlari mai exemplari, dar, pe de altă parte, nu mai exista acea cordialitate patriarhală a convertirii și absența necondiționată a formalismului cu care Gimnaziul Wiedemann avea dreptul să se mândrească În timpul studiilor sale la gimnaziul Larinsky, Nikolai Yakovlevich, datorită abilităților sale strălucitoare, a mers invariabil primul elev și a încheiat cursul cu o medalie de aur La vremea aceea, el s-a lăsat să citească cu un entuziasm deosebit, devorând carte după carte într-o cantitate atât de nemoderată încât această împrejurare a provocat ceartă cu părinții săi Biblioteca "Runivers" XXI cei care nu se așteptau la bine de la o astfel de lectură nediscriminată Dar a fost foarte greu să-l mențin pe Nikolai Iakovlevici în limitele prudenței în acest sens; îi plăcea să alterneze citirea scrierilor serioase (în special în științele sociale) cu ficțiunea și a fost parțial dus de tendința materialistă modernă de atunci, care a lăsat o urmă notabilă în mintea lui purtată și impresionabilă și a determinat într-o oarecare măsură direcția lui interese şi studii la universitate În ultima perioadă a studiilor sale la gimnaziu, Nikolai Yakovlevich a început să viseze cu pasiune la universitate, făcând planuri ample pentru studiile sale viitoare Nu fără influența atmosferei științifice din copilărie și a intereselor istorice și literare predominante ale tatălui său, a ales Facultatea de Istorie și Filologie VIII Acum este timpul să spunem câteva cuvinte despre influența familiei lui Nikolai Yakovlevich în cea mai importantă perioadă de dezvoltare a personalității Întreaga familie a făcut o impresie foarte plăcută cu dragostea pentru ordine și calitățile morale atractive Aici era tărâmul muncii cinstite și corectitudinii deplină în toate Toți membrii familiei s-au tratat reciproc cu dragoste și respect deplin Însuși Y K Grot, vesel și activ, a fost un model de viață de muncă și de utilizare rezonabilă a timpului: avea ore strict definite pentru studii și odihnă și pentru plimbări și nu se pierdea niciun minut; a aderat la un regim metodic în toate, bazat pe considerații strict igienice și de altă natură, astfel încât să nu fii surprins decât de succesiunea și sistemul strict urmate de el în planul său de viață Soția sa Natalya Petrovna a ajutat foarte mult la aranjarea rațională a vieții lui Yakov Karlovich, ținând departe de el pierderea neproductivă de timp, inevitabilă cu cunoștințe extinse Mâna atotputernică a timpului, mișcând imperceptibil și lin roțile norocului, a introdus treptat schimbări în acest colț fericit, dar regimul general a rămas același: pe de o parte, primirea, Biblioteca "Runivers" XXII animație, mulți oaspeți, pe de altă parte, o atmosferă liniștită, de lucru, de birou Pentru generația tânără, desigur, au fost utile și influența de șlefuire a relațiilor seculare

și un exemplu viu de muncă neobosită conștiincioasă Prin urmare, la vremea universității, Grog era un tânăr sensibil și dezvoltat și, în același timp, un tânăr elegant IX Devenit student, Grot neobișnuit de curând, s-ar putea spune imediat, și-a atras atenția generală asupra cursului său prin veselia sa remarcabilă, combinată cu o sociabilitate și o prietenie extraordinare față de toți camarazii; a ajuns să-și cunoască colegii mai mult decât oricine altcineva și, atrăgând irezistibil pe toți la sine prin caracterul său vesel și plin de viață, a contribuit semnificativ la început la cunoașterea generală reciprocă La început, a descoperit și o dragoste foarte vizibilă pentru știință, care s-a manifestat și prin ascultarea de cursuri opționale / de exemplu, limba sanscrită (apropo, împreună cu actualul profesor al Universității din Moscova R T Brandt și alții) și chiar cele mai diverse prelegeri, frecventându-le accidental imobil în ore libere la propriile facultăți și la alte facultăți, dar mai ales într-un oarecare sentiment de fericire de a fi student, de care apoi a fost complet copleșit Cu un mers vioi, iute, cu o privire constant jubilatoare, nu atât de preocupat de necazurile lui constante, dar vesel și plin de entuziasm vesel, s-a repezit ca un vârtej între prelegeri de-a lungul lungului coridor universitar, mereu în vanitate și mișcare Printre masa de tovarăși, în cea mai mare parte veniți din orașe îndepărtate, abătuți de nevoi și grijile urgente ale vieții, grupați în cercuri mici și apropiate, acest tânăr prietenos s-a remarcat cumva puternic, arătând aproape ca un băiat, care sa bucurat din toată inima de noul mediu universitar pentru el, de prelegerile profesorale și de comunicarea cu tovarășii și, în final, de toate impresiile de viață, percepute cu bucurie de el El singur se simțea destul de în largul lui, ca un pește în apă, nimeni Biblioteca "Runivers" XXIII a băut și nu a vrut să se închidă într-un cerc solitar, ci s-a apropiat de toți, pur și simplu și firesc Datorită acestui fapt, în jurul Grotei s-a creat, pe nesimțite, o atmosferă de strânsă comunicare tovarășească Încă de la început, Grot s-a îndrăgostit de conversații peripatetice cu camarazi mai apropiați undeva de-a lungul liniei Kadetskaya sau de-a lungul Sredny Prospekt a insulei Vasilyevsky, când, după ce s-au văzut de mai multe ori, tinerii, duși de conversație, nu s-au doresc să se împrăștie și toată lumea a simțit nevoia să împărtășească unii cu alții alte gânduri și impresii Curând, mai mulți camarazi au început să se adune la Grotă pentru o lectură comună a lui Titus Livius, pe care au decis să o facă - Grota pentru studiul istoriei antice, pe care a vrut să o aleagă ca specialitate, și ceilalți doi camarazi ai săi (inclusiv P O Morozov , un cunoscut editor Pușkin operele) pentru o mai bună cunoaștere cu însuși scriitorul roman Dintre toate disciplinele universitare, Grot i-a plăcut mai ales istoria la început, de care s-a îndrăgostit ca elev al gimnaziului Larinsky Observând curând dificultățile celor mai mulți dintre tovarășii care simțeau nevoia unei hărți a Italiei antice când ascultau prelegeri despre istoria antică, s-a dedicat cu zelul său caracteristic publicării acesteia, în raport cu prelegerile profesorului, petrecând săptămâni întregi la desen, tot felul de referințe și aplaudă otami pe litografie și, bineînțeles, fără tot felul de calcule materiale, doar pe îndemnurile sentimentelor de tovarăș Anul următor a făcut aceeași hartă a Greciei antice X Studiile camaradele comune menționate mai sus ale lui Titus Livius, începute cu mare entuziasm, nu erau destinate să dureze mult: P O Morozov s-a dovedit a fi vinovat de încălcarea trio-ului, care a trecut rapid și brusc de la admirația entuziastă pentru antichitatea clasică la o răcire completă faţă de ea şi care s-a dedicat în întregime studiului

literaturii ruse şi noi străine A început să se agite energic printre camarazii săi în favoarea unor discipline universitare mai vii și mai incitante Biblioteca "Runivers" XXIV predare, arătând exemplul seducător de a vizita, în locul unor prelegeri obligatorii, dar mai puțin atractive, publicul profesorilor Sukhomlinov, Miller și Veselovsky Având apoi un mare succes prelegeri O θ Miller despre literatura secolului al XIX-lea i-a îndrumat curând pe mulți tineri care au studiat antichitatea clasică spre calea studierii literaturii, istoriei și filosofiei Grotto, în anii săi de studenție, nefiind dusă de limbile antice, nu a fost nici adversarul lor Până la sfârșitul primului an, Grot devenise deja interesat de filozofie, pe lângă istorie A studiat la universitate cu imbold și cu mare entuziasm, dar nu a fost nicidecum unul dintre acei studenți care studiază cu înțelepciune și egalitate toate disciplinele de dragul examenului și diplomei Grot nu a avut deloc un ultim impuls, pentru că avea capacitatea înainte de examen, ca să spunem așa, să ia cu asalt acele cursuri în cunoștințele cărora trebuia să dea socoteală, ascultând cu un viu interes, însă, în general, în generală, la toate disciplinele predării universitare, cu excepția celor filologice special, de exemplu, adverbul slav; dar chiar și la aceste materii a reușit cu puțin timp înainte de examen să ajungă la egalitate cu cei mai buni experți din curs Așadar, înainte de examenul din anul doi până în al treilea din istoria antică, Grotto a absorbit cu o viteză de neconceput nume, fapte și tabele genealogice Tensiunea memoriei a ajuns la virtuozitate A fost și mai izbitor când Grot, care lansase cu disperare cursuri în dialecte slave, după o scurtă pregătire, a dat unul dintre cele mai reușite și strălucite răspunsuri de la profesorii Oreznevski și Damansky la examen (în timpul trecerii în anul IV) Pregătirile lui Grotto pentru examene nu au fost niciodată însoțite de acea dispoziție anxioasă și preocupată, ca în cazul multor alți studenți; pentru eliberare din plată sau pentru o bursă, nu avea de ce să se teamă și nu era în firea lui să-i pese de distincție în fața tovarășilor săi: nici nu se gândea la asta, ci i se dădea de la sine, ca ceva i-a aparținut invariabil și legal Dar, totuși, studiile intensive în timpul examinărilor necesitau odihnă și înviorare, iar aici călătoriile de vară erau la dispoziție Biblioteca "Runivers" XXV XL În , după trecerea la cel de-al treilea curs, Grotto a călătorit cu restul familiei sale în Suedia pentru a se scălda în Marstrand (o insulă de lângă Göteborg) Din nou a avut ocazia să se bucure de noi impresii când a vizitat astfel de orașe precum Stockholm, Uppsala, Christiania cu obiectivele lor; era foarte interesat de natura și populația suedeză, noile obiceiuri și obiceiuri, familiarizarea cu limba suedeză și particularitățile vieții suedeze Înalta cultură a națiunii suedeze l-a fascinat Deosebit de plăcută și instructivă a fost călătoria în Christiania și în regiunile vecine ale Norvegiei Nu puțin farmec a fost prezentat și de întâlniri întâmplătoare și cunoștințe, pe care Nikolai Yakovlevich a știut să le facă cu ușurință În acest moment, bucurându-se constant de compania tatălui său, care acum nu era distras de călătoriile sale în studii științifice, a practicat sub îndrumarea sa limba engleză, pe care tatăl său o cunoștea perfect Pe drum, Nikolai Yakovlevich obișnuia să facă schițe în creion și acuarelă pentru memorie în albumul său de călătorie și, astfel, a ilustrat întreaga călătorie După cum am spus, avea un mare talent natural pentru pictură În urmatoarele , Grotto a avut ocazia în timpul sărbătorilor să facă o excursie de-a lungul Volgăi împreună cu fratele său Această călătorie a fost aranjată pentru ei de unchiul K K Grotto pe cheltuiala lui; le-a

furnizat și scrisori de recomandare către orașele din Volga, unde avea legături și cunoștințe mari Tinerii călători au plecat de la Petersburg cu calea ferată spre Rybinsk, iar de acolo au călătorit de-a lungul Volgăi până la Astrakhan și înapoi la Tsaritsyn, apoi s-au întors cu calea ferată în satul lor Ryazan Un monument al acestei călătorii, pe lângă multe vederi pictate, a fost curiosul album de drum al lui Nikolai Yakovlevich, unde și-a reprodus întâlnirile, impresiile și micile aventuri cu vivacitatea lui obișnuită În fiecare oraș și-au găsit cunoștințe, au avut un timp plăcut și și-au continuat drumul într-o dispoziție fericită, fără griji și fără experiență Biblioteca "Runivers" XXVI nyh adversitatea timpurii tinerețe Nikolai Yakovlevich s-a bucurat de patriarhia și simplitatea relațiilor vieții provinciale, fără a uita plăcerile naturale pure ale vârstei - farmecul unei conversații vesele și captivante cu tinerii reprezentanți ai sexului frumos XII În ultimii doi ani de studenție, tânărul nostru filozof era deja un cavaler fidel și excepțional al specialității alese Grot a citit foarte mult ca student, în special în cele două discipline ale sale cele mai îndrăgite - filozofie și istorie Pasiunea lui pentru filozofie a fost facilitată de turneul științific ocupat la un moment dat și, fără îndoială, extrem de interesant, între doi luminari de primă magnitudine, Sechenov și Kavelin În timp ce asculta în mod util prelegerile compilate și prelucrate sistematic ale profesorului Vladislavlev, Grot a fost, totuși, mai ales capturat și purtat de controversa numită, a cărei arena era Vestnik Evropy De la o vârstă fragedă, cunoscându-l bine pe Kavelin ca prieten apropiat al unchiului său, Konstantin Karlovich, grota unui tânăr student a atras atenția simpatică a lui Kavelin, care și-a pus biblioteca la dispoziție și, în ciuda diferenței de vârstă, și mai ales a întreg abis în raport cu cunoștințele științifice, separând unul dintre cei mai remarcabili oameni de știință ai timpului său de un tânăr recrut al științei, Kavelin a găsit o plăcere vizibilă într-o conversație cu un tânăr student, care a luat adesea partea adversarului său, Sechenov Locul obișnuit pentru conversațiile lor peripatetice era Piața Rumyantsev de lângă Academia de Arte, unde lui Kavelin îi plăcea să se plimbe De obicei, își asculta cu dragoste și însuflețire interlocutorul, vorbindu-i adesea cu entuziasm sau chiar certându-se Fără îndoială, interesul puternic trezit în Grotă de disputa dintre Kavelin și Sechenov nu numai că a avut o influență decisivă asupra dezvoltării gustului său pentru filozofie, dar a condus și la ideea de a studia psihologia în științele naturii, pe care a început-o să studieze cu sârguinţă în cursurile şi cărţile cunoscuţilor săi stu Biblioteca "Runivers" XXVII dentov-bestvennikov Grot s-a dedicat ocupatiilor etiliste cu cu atat mai multa fervoare incat considera, alaturi de multi, un neajuns semnificativ in ocupatiile specialistilor-psihologi de atunci, cunostintele insuficiente ale acestora in domeniul stiintelor naturii Grotto a fost încurajat în special de ideea că va urma un traseu mai larg și mai oportun Apropo, aici îmi amintesc că era vremea unui entuziasm puternic și foarte răspândit, cu adevărat emoționant pentru științele naturii Numele lui Mendelev, Sechenov și alți lumini ai științelor naturii au inspirat tinerilor o venerare sacră La actul universitar din februarie, proclamarea numelor studenților care au primit nu numai medalii, ci chiar recenzii lăudabile pentru eseuri de științe ale naturii, a fost însoțită de aplauze atât de zgomotoase și demonstrativ de entuziast, încât părea că pereții tremurau Inspirația tinerilor avea un fel de putere magică, vrăjitoare, și aproape niciunul dintre vechii studenți să nu-și

amintească acest lucru Dacă cineva i-ar fi spus atunci lui Grot că nu va rămâne întotdeauna un pozitivist, pur și simplu nu și-ar fi putut imagina hsh La acea vreme, tineretul a trăit ani minunați, când tinerețea este luminată de strălucirea strălucitoare a luminii soarelui, când întreaga viață viitoare pare a fi fericire pură, când soarele strălucește mai puternic, florile sunt dulce parfumate și păsările cântă cântece magice - când proza de pierderi de neînlocuit nu a fost încă cunoscută şi dezamăgiri amare Starea de spirit însuși publică a fost atunci strălucitoare și veselă În rândul studenților, a predominat o puternică tendință democratică: tineretul era impregnat de un entuziasm extraordinar; firele fierbinți au visat la sacrificii, să-și dedice întreaga viață binelui "fratelui mai mic", au deplâns datoria neîmplinită față de ea și au desenat în imaginația lor imaginea unei reorganizări radicale a întregii vieți personale și sociale pe baza altruismului și muncă rezonabilă, altruistă, bazată pe studiul științelor reale Elevii s-au îmbrăcat prost și purtau părul lung, dar au fost dornici să-și ofere Biblioteca "Runivers" XXVIII puterea și tinerețea ideii iubite de a servi poporul Au fost exemple în care candidații care au finalizat cu brio cursul au renunțat la tot și au mers să devină profesor într-o școală publică; unii s-au bucurat de libertatea civilă și au existat chiar cazuri, de dragul realizării acestui vis, de a fugi în America, în Statele Unite Inspirația a fost atât de mare încât generației de atunci i s-a părut că zorii străluceau un viitor fără precedent, rezonabil și onest, minunat Au trecut zeci de ani, iar visele nu s-au împlinit "Și acum totul este gol și sălbatic în jur!" Acum până și extremele acelei vremuri îndepărtate au în memorie un farmec aparte, un fel de amprentă emoționantă XIV Spiritul general al studenților de atunci s-a reflectat în Grotă prin decizia de a-și dedica viața formulării corecte a cunoștințelor filozofice în Rusia pe terenul fructuos și rezonabil al cercetării experimentale, pe baza rezultatelor obținute de știința naturii Ni se pare absolut necesar să remarcăm legătura dintre aceste planuri de tineret și aspirațiile reformatoare de mai târziu ale lui Groth în raport cu logica și psihologia În profesorul de la Moscova Troitsky, el a găsit parțial un ecou al direcției sale Pe de altă parte, celebra disertație a lui Vl S Solovyov (mai târziu prietenul lui Grot), intitulat: "Criza filosofiei occidentale", cu subtitlu polemic: "Împotriva pozitiviștilor ", Grot era foarte îngrijorat, dar nu îndrăznea sau nu se pregătea să se opună în dezbatere În ceea ce privește proprietățile caracterului personal al lui Grotto, care au fost clar marcate deja în anii săi de studenție, este necesar să remarcăm claritatea extraordinară și spiritul bun Tot ceea ce trebuia să îndure, amar sau greu, a știut mereu cum să prelucreze în el însuși, insesizabil pentru alții O împrejurare a cântărit foarte mult asupra lui: numeroasele relații de rudenie și sociale ale familiei sale i-au impus irezistibil să petreacă mult timp și i-au impus obligații; neatenția față de cerințele stabilite nu era întotdeauna convenabilă, deoarece putea fi interpretată ca nepolitețe și neglijență Prin urmare, Grot a spus uneori că ar fi mai bine dacă universități și alte instituții de învățământ superior Biblioteca "Runivers" XXIX Noile unități nu erau amplasate în centre, ci în apropierea acestora Dar toate aceste neplăceri au fost uitate cu ușurință și cine nu a trebuit să îndure din cauza constrângerilor de un fel sau altul! Ca student, Grot obișnuia să-i încurajeze pe alții dacă unul dintre camarazii săi în ajunul unui examen era stânjenit în spirit, temându-se de pedeapsa pentru lipsurile de cunoștințe De asemenea, s-a întâmplat ca Grot, ca și alții, să fie conștient de unele

neajunsuri în sine în ziua de pre-examinare, dar totuși a dat de bunăvoie firimiturile din timpul liber rămas pentru a-și încuraja tovarășii În timpul plimbărilor prin periferia Sankt-Petersburgului (la Tsarskoe Selo, Pavlovsk, Oranienbaum) primăvara, în timpul examenelor, uneori chiar în ajunul sau cu o zi înainte, Nikolai Yakovlevich s-a predat la tot ceea ce îi era atât de caracteristic, mai ales în prima tinerețe, vioicitate și distracție, și a inspirat întreaga societate a camarazilor săi - satelit Grotto era iubită din suflet de tovarăși, cu excepția câtorva foarte puțini care nu aveau relații strânse cu el, de la alte facultăți, care aveau un mod de gândire fanatic de radical, evitând apropierea de el, doar pentru că, ca fiu de academician , deci o persoană care ocupa o poziție socială înaltă, era în ochii lor un fel de aristocrat, deși simpatiile lui erau mai degrabă democratice În orice caz, aici lucra deja o prejudecată clară, de care, având în vedere nedreptatea ei prea evidentă și inamovibilă, lui Grot nu îi păsa în mod deosebit În familia sa, dimpotrivă, a trebuit uneori să acționeze ca apărător al unor opinii care atunci păreau prea îndrăznețe și să apere noile tendințe, precum și reprezentanții de mai târziu ai literaturii ruse, Pisemski, Dostoievski, Shchedrin De asemenea, este necesar, în încheierea discursului despre viața studențească a lui Grotto, să subliniem un exemplu în care s-a exprimat în mod deosebit receptivitatea sa caldă la nevoile și interesele camarazilor săi A reușit să-și intereseze foarte mult familia, și apoi profesorii, de soarta unui student sărac și singuratic, un permian, care, după cum se spunea, după moartea soției și a copiilor săi, deja după ce a slujit undeva în patria sa , a venit pe jos la Petersburg, pentru a intra la universitate Era deja un bărbat de vreo douăzeci și șapte de ani Datorită participării Grotei, chiar și un pre- Biblioteca "Runivers" XXX > ■ aşezarea despre acest "al doilea Lomonosov", în timp ce acest elev se distingea mai ales prin conştiinciozitate şi sârguinţă, dar atât În orice caz, și aici Grotto este un om de o bunătate rară și rar într-o asemenea măsură de străduință de a fi de folos aproapelui XV În mai , Grot se pregătea pentru examenele finale Acum era timpul să ne despărțim de familie Într-o zi, stând la etaj cu unul dintre tovarășii săi, cu care de obicei se pregătea împreună pentru examene, Nikolai Yakovlevich, în ciuda lipsei evidente de timp, se pare că a amânat timpul pentru reluarea studiilor după pauza de masă Brusc, după câteva gânduri, i-a sugerat colegului său să aplice pentru o lecție comună la catedra de limba rusă la Seminarul Filologic Rus din Leipzig, fondat pentru pregătirea profesorilor de limbi antice A început să deseneze o imagine a vieții viitoare împreună și călătorește în Germania cu atâta fascinație încât planul său l-a fascinat complet pe ascultător S-a dovedit că acest plan era deja cunoscut de Yakov Karlovich și aprobat de acesta A fost necesar să-l pună în execuție La început, problema a fost soluționată, dar apoi Nikolai Yakovlevich a primit o ofertă și a fost de acord să ia un departament în noul deschis și organizat de Institutul Istoric și Filologic N A Lavrovsky din Nzhyn Cu toate acestea, gândul la Leipzig nu a fost abandonat de Groth, iar el mergea acolo acum ca student la cursuri universitare pentru a se pregăti pentru departamentul care îl aștepta și și-a dedicat timpul liber de vară la sfârșitul cursului îmbunătățirii în Limba engleză și, în acest scop, a citit chiar și o traducere în engleză a "Cuibul nobil" și i-a recitit pe romancierii săi preferați, Dickens și Wilka Collins, în timp ce așteptau, între timp, vești mai precise de la directorul Institutului Nzhinsky "Azi dimineață am primit în sfârșit o scrisoare mult dorită de la Lavrovsky", scria el la mijlocul lunii iunie , "în

care își confirmă toate condițiile anterioare, dar în plus încearcă încă să mă convingă acum, adică în august, merge Biblioteca "Runivers" XXXI în Nizhyn, și nu așteptați un an în străinătate Eu, însă, am refuzat: trebuie să ne pregătim Între timp, Grot studia Logica lui Vladislavlev, Psihologia lui Chistovici și și-a schițat propriile note "despre problemele cercului filozofic", și a citit, de altfel, diverse cărți recent publicate, iar mulți au fost apoi interesați de noua carte a lui Pogodin "Un discurs simplu" despre Tricky Things" și altele În această perioadă fericită, planurile și presupunerile s-au răspândit una după alta în imaginația tânărului nostru savant: el visa la știința germană, la călătorii, la viitoarea sa stabilire la Nzhyn și la activitățile care îl așteptau Strălucea cu o dispoziție strălucitoare și ardea de nerăbdare pentru a justifica încrederea și speranțele care erau puse în el Chiar înainte de plecarea sa în străinătate, a fost contactat și foarte consolat de recenzia măgulitoare a lui de către unul dintre foștii săi profesori cei mai respectați, K Ya și un om bun " Cu caracterul său plin de viață, Grotto nu s-a putut, însă, să se înece complet în cărți și, locuind în sat, a alternat munca mentală intensă cu treburile practice, cu vizite la rude și diverse distracții, chiar și vânătoare În sfârșit, a venit momentul plecării în străinătate, dar planul inițial al Grotei s-a schimbat oarecum, iar Leipzig a fost înlocuit de Berlin XVI În corespondența supraviețuitoare a Grotei din acea vreme, un șir viu de diverse impresii trăite trece de la descrierea tristeții care l-a cuprins când a trecut prin Sankt Petersburg în absența restului familiei, la planuri și speranțe largi Aceste scrisori le-a atașat chiar semnificația unui jurnal de călătorie Cu toată dragostea lui profundă pentru tot ce este nativ, cu o sete tinerească de impresii, se străduiește irezistibil în depărtare În scrisorile sale din această epocă, un vârtej de sentimente eterogene ale unui suflet tânăr năvălește, năvălindu-se spre vârtejul ispititor al vieții și delectându-se într-un caleidoscop de impresii cu plăcere; se simte ca un tânăr, cu nr Biblioteca "Runivers" XXXII privind în viitor cu o încredere nemărginită, desfășoară cu un interes captivant primele pagini ale acelei cărți numită viață "Întrebi", îi scrie fratelui său, "sunt bine și sunt mulțumit Răspund "da" la ambele, dar nu pot să tac că există și un nor pe cerul strălucitor al vieții prezente fără griji - nu există deloc un cer fără nori - acest nor este separarea de tine Dar nici acești nori mici nu s-au îngroșat într-un nor, ci au fost în curând duși de cap când, în rătăcirile sale în străinătate, Grotto a avut din greșeală ocazia să se întâlnească cu rudele sale În general, acesta a fost cel mai de invidiat timp din viața lui, când totul îl mulțumea și îl ducea, iar fericirea îl întâmpina cu un zâmbet amabil; este clar că starea lui de spirit era strălucitoare și optimistă Cu o energie proaspătă, inepuizabilă, pleacă în străinătate și de la începutul rătăcirii își dorește să vadă totul și să fie în timp peste tot "De la Nzhin", îi scrie fratelui său, "nu am avut timp să-ți scriu, iar la Kiev am smuls cu forța un minut - tact, multe inspecții și plimbări la care nu ai timp să vii simțurile tale " Datorită legăturilor extinse ale părinților săi, el peste tot pe drum în Rusia găsește cea mai cordială primire și se bucură de compania unor oameni foarte educați și utili La Moscova, se oprește la P I Bartenev, la Konotop la celebrul bibliograf S I Ponomarev, cu care mai târziu inspectează orașul și peșterile din Kiev: la Njin este primit cu amabilitate de viitorul său șef, iar apoi de socrul său , N A Lavrovsky În cea mai jubiloasă dispoziție, Grota a zburat până la capăt, câștigând impresii la Kiev, Nzhyn, Lvov, Cracovia, în timp ce inspecta

minele de sare ale Măreției (extrem de interesant descrise de el într-o scrisoare către fratele său), la Breslavl și chiar urmărit manevrele din gheața Ligii XVII Din septembrie până la mijlocul lunii aprilie, Grotto și-a continuat viața la Berlin, de unde în primăvară s-a mutat la Strasbourg Primele impresii despre Berlin au fost cele mai plăcute Vedeta norocoasă, se părea, nu a vrut să-și părăsească animalul de companie: în afară de confortul exterior al vieții de la Berlin, el Biblioteca "Runivers" XXXIII În același timp, a avut norocul să cunoască o serie întreagă de persoane a căror apariție la orizont a fost un mare succes În primul rând, și-a întâlnit viitorul coleg din departamentul Nizhyn, P I Lyupersolsky, apoi s-a întâlnit și s-a împrietenit apropiat cu un student absolvent de la Moscova *), care reușise deja să se obișnuiască cu condițiile orașului și ale vieții universitare din Berlin, precum și cu cu X S , care lucra atunci la Berlin Golovin *), iar în cele din urmă, la două săptămâni după sosirea sa, întâmplător, spre cea mai mare bucurie, pe celebrul Unter den Linden îl întâlnește pe unul dintre foștii tovarăși de universitate , cu de care a fost legat ulterior printr-o strânsă prietenie) Cu gura pe față, care la vremea aceea avea, fără îndoială, o influență asupra vieții psihice a lui Grotto, i-a scris fratelui său: "Este un tânăr extrem de inteligent, educat și eficient Când vorbești cu el două ore, ți-e rușine de ignoranța ta în literaturile străine, în istorie, chiar și în filosofie - ceea ce pur și simplu nu a citit, ceea ce pur și simplu nu știa! Și în plus, este un legitimist prin convingere, un om cu vederi foarte moderate și sănătoase Cu noii săi prieteni, Grot a trecut prin formalitățile de înmatriculare și a intrat în viața profesională universitară La început, reverența entuziastă față de luminarii științei germane a inspirat o anumită teamă noului student Dar această inevitabil jenă a lăsat în curând locul unei conștiințe a propriilor forțe și nu mai mult de o lună mai târziu, îl vedem pe Grot ca centrul atenției generale la diferite întâlniri filozofice, unde deja au reușit să-l observe și să-l aprecieze de tânăr, forță promițătoare, și împreună cu aceasta pentru el încep deja să fie tratate cu simpatie ca persoană Îl întreabă despre starea științei filozofice în Rusia, rostesc toasturi de bun venit în cinstea lui la conversațiile la masă și, în general, îl tratează cu cordialitate și prietenos; unii oameni de știință berlinez îl invită la locul lor și stabilesc o cunoștință privată cu el Într-o scrisoare către fratele său, el descrie foarte interesant intrarea sa ca oaspete în Societatea Filozofică din Berlin, la o întâlnire a cărei O P A -v, acum profesor la Universitatea I Varşovia) Acum administratorul districtului educațional din Sankt Petersburg) Mai târziu a fost coleg la Nzhyn P Ya GROT III Biblioteca "Runivers" XXXIV paro, căruia i s-a alăturat cina (octombrie), a fost prezentat de unul dintre cunoscuții săi Aici, printre oameni, au fost filosofi de seamă, de exemplu Michele, Merker, Kirchman, Schassler, Frederiks și alții, care l-au tratat pe tânărul om de știință rus cu o simpatie vie Președintele profesor Merker, după ce l-a prezentat pe N Ya în societate, i-a propus (singurul de data aceasta) un toast, ca reprezentant al științei filozofice ruse în cadrul Societății Filozofice din Berlin "Ticănnind ochelari cu toată lumea", spune N Ya , "M-am întors spre adunare cu o expresie de recunoștință și am spus un scurt discurs despre starea științei filozofice în Rusia, un discurs care le-a plăcut foarte mult, așa că lor şi-au exprimat speranţa că într-o zi voi păstra un Vortrag mai detaliat pe acest subiect Cunoscutul Lazăr l-a tratat deosebit de călduros, exprimându-și dorința ca Grot să devină colaborator în

departamentul rus al Zeitschrift für Võlkerpsychologie publicat de el Perioada de la Berlin include și apropierea de IO, care nu a rămas fără urmă θ Samarin, care a petrecut ceva timp la Berlin cu puțin timp înainte de moartea sa ( ) și despre care N Ya și-a schițat în același timp memoriile Nu ne vom opri asupra relatării mesajelor lui Grot despre participarea sa la întâlnirile filozofice, despre discursurile pe care le-a ținut și despre saluturile pe care le-a primit: observăm doar că după câteva luni, tânjind după patria sa, a venit la Paște la Sankt Petersburg să-și vadă rudele și apoi a decis deja să se mute la Strasbourg XVII După ce s-a odihnit într-o atmosferă de familie, împrospătat în suflet, este din nou entuziasmat de speranțe și anticiparea noilor plăceri științifice Și aici a fost un moment de ezitare în alegerea universității Așa cum înainte a ezitat între Berlin și Leipzig, la fel și acum Heidelberg și Strasbourg îl atrag spre ele La Heidelberg a fost atras de prelegerile celebrilor Biblioteca "Runivers" XXXV Kuno Fischer; la Strasbourg a fost atras de Liebmann, Laas și Weber și a organizat excelent seminarii psihologice Impresiile lui Groth despre predarea universitară de la Berlin și de la Strasbourg au fost departe de a fi aceleași: la unii profesori-filozofi berlinezi a fost oarecum dezamăgit, în timp ce viața academică de la Strasbourg a avut cea mai încurajatoare și incitantă influență asupra lui O singură scrisoare tristă a fost primită de la el de la Berlin, de unde i-a scris unuia dintre prietenii săi: "Tu, într-adevăr, în depărtare îmi reprezinți viața în culori roz Dar trebuie să te dezamăgesc" Urmează apoi remarci nu pe deplin simpatice despre profesori, dintre care unul se distinge prin unilateralitate și eclectism, altul prin verbozitate elocventă, iar cei mai mulți dintre ei sunt bătrâni care au încetat să mai lucreze "Dar luminarii din Berlin", spune Grot, "istorici și fizicieni" Nu a fost deloc la fel la Strasbourg, unde Grota a revenit imediat la starea lui obișnuită, strălucitoare și veselă "Studiile mele", a scris el, "merg bine, de zece ori mai bine decât la Berlin Ideea este că aici sunt profesori excelenți, tineri, chiar mai buni decât cei din Berlin, căci la Berlin toți bătrânii, consilierii privati, care ar trebui să fie pensionari citesc Nu degeaba Strasbourg este acum faimos pentru că este cea mai bună universitate germană: aici toată lumea studiază, este interesată de întrebările vii ale științei Sâmbăta, dimineața, în Seminarul de Filosofie (- dimineața) desfășurăm, sub îndrumarea lui Liebman, o dezbatere plină de viață pe probleme filozofice; unul pregătește un eseu despre o problemă psihologică, restul critică și argumentează "Într-una dintre primele sâmbătă am ținut și un astfel de eseu despre tendințele metafizice în știința sufletului, și cu mare succes; Din acea zi, Libman mi-a tot pus întrebări în timpul prelegerii Lucrurile merg plin de viață și vesel " Scrisorile lui Grot arată că a depus mult efort pentru a lucra la Vortragul său, pe de o parte, pentru că entuziasmul științific general al camarazilor săi din seminariile psihologice l-a captat și a trezit în el o energie sporită și o dorință, din partea lui, de a lua o parte activă în munca prietenească și, pe de altă parte, față de el, deși din copilărie cunoștea bine limba germană, dar încă nu avea III * Biblioteca "Runivers" XXXVI obiceiurile de a conduce dispute serioase asupra lui și de a expune raționamente complexe și abstracte, a trebuit să lucrez din greu la vorbirea literară germană "La Strasbourg", spune el, "am început să lucrez cu pasiune, ceea ce este facilitat de vestea bună a numirii mele Particip constant la seminarul filosofic și particip activ la dezbateri I-am predat deja lui Liebman o parte din eseul meu, revizuită și terminată Pe lângă studiile filozofice

speciale, a lucrat la desene ale dimensiunilor microscopice ale creierului mic sub conducerea dr Denisenka în laboratorul de la Facultatea de Medicină pentru o revistă publicată de prof Waldeyer Se simte deja pregătit pentru catedră și regretă că Lavrovsky l-a informat despre amânarea începerii cursurilor cu ocazia restructurării de la Institutul Nzhysk XIX De la începutul lunii septembrie , Nikolai Yakovlevich a devenit un profesor extraordinar la Institutul Istoric și Filologic Nizhinsky În perioada petrecută în străinătate, după cum am spus, ardea de nerăbdare să-și înceapă funcția de profesor, dar uneori era atacat de anxietatea pentru tinerețe și lipsa de pregătire, sentiment destul de de înțeles având în vedere perspectiva responsabilă în anii atât de timpurii Și deodată, în realitate, totul s-a dovedit a fi incomparabil mai ușor și mai prosper decât își imaginase A avut imediat cea mai cordială primire din partea directorului și tovarășilor, care l-au onorat cu deplină încredere și, apreciindu-l, i-au acordat nu numai un loc proeminent, ci și onorabil în corporația lor În general, este greu de imaginat un început mai vesel și fericit al activității sociale Motivul acestui succes a fost un entuziasm extraordinar și o dorință aprinsă, irezistibilă de activitate și darul inițiativei Datorită acestor calități, a adus involuntar un curent proaspăt în viața corporației profesorale de provincie, abătută de stagnarea moartă a existenței județului Chiar înainte de a avea timp să aprecieze în Grotă marea forță științifică care se maturiza, Biblioteca "Runivers" XXXVII s-a îndrăgostit deja de toată lumea ca persoană și a insuflat tuturor încrederea în talentul său versatil În această dimineață însorită a vieții sale, a experimentat o intoxicație cronică cu succesul activităților sale În prima scrisoare a lui Nizhyn către un prieten, Grot spune: "Voi începe cu faptul că sunt destul de fericit și mulțumit de poziția mea Soarta mă răsfăță nemeritat Sunt la Nizhyn doar de două luni și, între timp, din poziția pe care o ocup în acest cerc, s-ar putea crede că locuiesc aici de ani de zile Prelegerile mele de la început au mers bine, cu mai mult succes decât mi-am dorit și sperat La scurt timp, el a mai scris: "Tocmai am ținut o prelegere și sunt sub vraja acestei încântătoare ocupații, mai bună decât nu-mi pot imagina nimic mai bun, și este greu de hotărât dacă este mai bine să țin sau să pregătesc o prelegere: atât sunt minunate " El visează la munca sa viitoare la disertație ca la un fel de fericire inexprimabilă Grăbindu-se să-și împărtășească triumfurile cu rudele sale, Nikolai Yakovlevich a scris: "Deși, conform regulilor unei instituții închise, ei nu m-au aplaudat, dar conform recenziilor colegilor mei, dintre care unul a lăudat vocea, celălalt a lăudat stilul, al treilea sistemul, al patrulea bogăția de conținut, pot concluziona despre succes Urmează un mesaj: "Ieri am fost ales membru al unei comisii de trei membri, care ar trebui să elaboreze un regulament privind serile generale de artele de sâmbătă Astfel de fapte practice adaugă varietate vieții și simt că fără ele, Nzhin s-ar putea plictisi în curând Apoi Grot a fost ales imediat auditor al bibliotecii institutului, redactor al Izvestiei Institutului Istoric și Filologic Nzhinsky, șef al artelor profesorale economice și i s-a încredințat, de asemenea, rostirea unui discurs academic la actul solemn al anului următor: "Sunt fericit", a spus el modest, "dragostea generală și respectul care mi-a fost arătat, care este greu de purtat pe umeri, știind că nu le meritam în nimic" Pentru această încredere și onoare neașteptată, tânărul vanitos s-a considerat obligat să-i mulțumească prin îndeplinirea strălucită a tuturor îndatoririlor care i-au fost încredințate "Nu pot decât să consider o fericire", a scris el, "că mi-am început cariera de profesor într-un

mod atât de modest Biblioteca "Runivers" XXXVIII • stivă, ca Nzhin; totul în ea favorizează autoeducarea profesorului Ceilalți profesori și persoane cu care intru în contact s-au îndrăgostit de mine și mai ales îmi respectă energia, care în rusă înseamnă rapiditate Această conștiință fericită a succesului strălucit îl inspiră pe Grot cu căldură recunoștință față de părinții săi pentru educația lor atentă și pentru tot ceea ce l-au ajutat în viață Descriind amenajarea apartamentului său curat și confortabil de burlac, el scrie: "Am amenajat cel mai confortabil colț din casa mea: un ventilator face zgomot lângă ușă; usa se inchide cu o perdea frumoasa; covoare peste tot sub picioare; pe pereți sunt portrete și tablouri; în colț un stâlp de fier pentru gimnastică; ferestrele seara sunt complet închise cu perdele - confortabile, calde, drăguțe - toată lumea admiră comanda, iar secretul este că sunt fiul lui Yakov Karlovich și Natalya Petrovna Setea neliniștită de muncă de natură tânără, de neobosit și atitudinea sinceră față de tovarăși nu puteau decât să trezească simpatie; Grot, cu zel, fără să precupeți efort, a îndeplinit toate sarcinile și sarcinile care i-au fost încredințate și a fost distractiv să privești această neliniștită disponibilitate de a servi interesele comune Chiar și în sfera pur practică, de ex în organizarea economiei artele generale a profesorilor singuri, el a fost o mană cerească: observând inaptitudinea și lipsa de control în desfășurarea acestei afaceri din cauza neatenției generale, el, cel mai tânăr în ani și în serviciu, a reușit curând să corecteze un mult și pune totul în ordine Este limpede că în chestiuni practice a căpătat imediat o reputație puternică și că în toate privințele au început să se pună mari speranțe asupra lui, iar el, în detrimentul sănătății, și-a încordat toate puterile pentru a le justifica Metodic și echilibrat Yakov Karlovich nu i-a plăcut o cheltuială atât de nerezonabilă de forță a fiului său Primele succese ale fiului său au fost acceptate de acesta, bineînțeles, cu bucurie din inimă, dar nu a suportat faptul că fiul său trăiește în toate perechile, realizând că viața nu poate fi o extravaganță fantastică și acea emoție veșnică febrilă și risipitoare risipa de energie este periculoasă și dăunătoare Pentru totdeauna de Biblioteca "Runivers" XXXIX tonul sărac, jubilant al literelor, farmecul magic al unui fel de entuziasm pentru jocurile de noroc care dădea o culoare strălucitoare întregii existențe a tânărului om de știință - toate acestea au dus la un gând trist despre posibilitatea unei tensiuni și epuizare timpurii Într-o serie întreagă de scrisori ale lui Groth către părinții săi, se aude invariabil extazul succesului: fie relatează cum studenții, după una dintre primele prelegeri, s-au repezit la bibliotecă în mulțime, deja interesați de filozofie, apoi citim următoarele rânduri: "Studiile mele merg foarte bine Elevii, judecând după plecăciuni prietenoase, scrisul sârguincios și ascultarea atentă, îmi iubesc prelegerile și pe mine, tânărul lor profesor Nikolai Yakovlevich a ascultat avertismentele tatălui său cu dragoste și cu dorința de a le urma, dar nu și-a putut înfrâna natura agitată și a continuat să fiarbă și să se îngrijoreze În viața sa privată, Nikolai Yakovlevich a experimentat un neajuns: a fost împovărat de un sentiment de singurătate după un obicei lung de a fi alături de familia sa, iar latura prozaică langouroasă a vieții prozaice din județ începea să se facă simțită parțial În primul rând, s-a pus întrebarea cum să ne comportăm în raport cu obiceiurile provinciale Urmând exemplul tatălui său, Nikolai Yakovlevich a anunțat imediat și categoric că nu va juca cărți și a acceptat doar ocazional să joace șah "Cel mai trist", i-a scris el tatălui său, "este că iubesc foarte mult societatea și, ca urmare, trebuie să-i sacrific multe

dintre opiniile și convingerile mele personale Obiceiul rusesc de a sta treaz până târziu mă pune presiune Acum trăiesc corect în zilele lucrătoare, sâmbăta și miercurea, când sunt seri sau întâlniri cu unul dintre camarazii mei, mereu te culci mai târziu decât ar trebui Toate acestea mă supără, dar între timp e greu să urmezi anumite principii când ești mai tânăr decât toți ceilalți și riști să ți se reproșeze pedanteria, dorința de a te arăta etc Însă ordinea de viață stabilită curând este schimbată radical de căsnicia lui Cu toate acestea, înainte de a trece la această perioadă a vieții lui Grot, este necesar să urmărim succesele ulterioare ale carierei sale profesorale și științifice Biblioteca "Runivers" XL XXL Grotto s-a obișnuit foarte curând cu departamentul și, în expresia lui M-am simțit la fel de liber pe ea ca la o masă între prieteni și rude și am fost surprins că până de curând îmi puteam fi frică de public A avut același succes într-o conferință profesorală și a primit imediat mulțumiri speciale pentru a rezolva, la solicitarea consiliului pedagogic al gimnaziului institutului, problema predării logicii și psihologiei în instituțiile de învățământ secundar El a ales întrebarea "Despre relația dintre silogism și inducție și deducție" ca subiect pentru teza de master și a început să pregătească materiale care au fost ulterior folosite de el nu în teza de master, ci în teza de doctorat Curând, el a fost destinat să debuteze ca adversar la Universitatea din Kiev la dezbaterea de la Kozlov, unde a obiectat cu mult succes, dar oarecum tăios și înflăcărat, lucru pe care l-a regretat ulterior O călătorie la Kiev pentru disputa lui Kozlov i-a oferit lui Grot ocazia de a se familiariza cu profesorul de la Kiev Gogotsky, iar obiecțiile formulate în timpul disputei au fost grupate și procesate într-un pamflet special Dedicându-și tot timpul muncii grele, Nikolai Yakovlevich nu s-a putut opri imediat din alegerea unui anumit subiect pentru o disertație: după ce și-a publicat obiecția față de Kozlov într-o broșură separată, a publicat un discurs "Despre visele ca subiect al analizei științifice" " și a pregătit pentru publicare articolul "Despre sentimentele de clasificare", publicat curând în revista franceză Revue philosophique De la ultimul articol a existat deja o trecere firească către teza de master "Psihologia sentimentelor" În ciuda progresului rapid al activității științifice, care a atras curând atenția lumii științifice, Grot spunea însă: "toate acestea nu sunt suficiente; vrei mai mult, visezi volume, dar scrii pagini Ocupațiile diversificate ale lui Grot s-au complicat curând ca urmare a alegerii sale ca secretar științific și secretar al comisiei pentru elaborarea catalogului tipărit al bibliotecii Aici lucra deja, neștiind vacanțele și stătea treaz până la trei dimineața, dar Biblioteca "Runivers" Succesul continuu al XLI i-a menținut energia "Devin din ce în ce mai puternic", a spus el, "mă întăresc în speranța de a face ceva în subiectul meu: puterea mea nu slăbește și energia voinței Doar încetineala tuturor treburilor umane mă înfurie Oricât de repede aș lucra, dar de mai bine de un an susțin dizertația! Câtă muncă, timp și răbdare s-a cheltuit, dar toată lumea este nemulțumită! Opera mea va avea un caracter istorico-psihologic, iar aici a trebuit să studiez abisul înțelepciunii antice, medievale și noi hhp Între timp, zvonurile despre activitățile de succes ale Grot au ajuns la Moscova, unde chiar și atunci a existat o presupunere de a-l invita la departament, care s-a realizat abia șapte ani mai târziu Fără să piardă timpul, s-a grăbit, pe lângă studiile sale speciale de filozofie, să-și aprovizioneze o serie întreagă de manuale elementare despre principalele secțiuni de matematică superioară pentru autoeducație Tânărul nostru filozof și-a putut stabili planuri atât de

ample datorită faptului că viața solitară a lui Nizhyn a oferit un domeniu larg pentru studii științifice: mediul în care se afla era foarte favorabil pentru începutul activității științifice și literare În slujba tânărului profesor, fără nicio concurență, s-a aflat întreg vastul departament al bibliotecii fundamentale în materie de filozofie și alte științe, completat după instrucțiunile sale Singurul obstacol din calea exigențelor mărunte ale societății provinciale a fost în scurt timp eliminat de tânărul nostru om de știință, care a decis cu orice preț să-și apere independența în acest sens, ghidat de exemplul tatălui său, care a știut să nu facă concesii mulțimilor de viata inactiv N Ya s-a învârtit în principal în cercul colegilor săi, de care s-a îndrăgostit mai ales de profesorul de istorie P I Lyupersolsky și de veneratul director al institutului, H A Lavrovsky, a cărui fiică, Natalya Nikolaevna, sa căsătorit curând Pasiunea pentru alesul inimii l-a făcut curând pe Nikolai Yakovlevich să-și dea seama de întreaga structură a vieții sale personale Le-a scris părinților săi: "A trecut vremea când am putut Biblioteca "Runivers" XLII trillat la viață, ca la o ceașcă de faimă și avere Cel mai bun obiectiv al vieții este să echilibrezi momentele mentale, teoretice, cu momentele de fericire calmă în familie Germanii au înțeles acest lucru de mult și privesc căsătoria ca pe o datorie, în momentul în care dobândesc primul ban de muncă Acesta este un stimulent pentru noi locuri de muncă Și acum am un obiectiv serios în viață - să devin demn de o fată dulce, ideală Știu că mă așteaptă o recompensă în viitor și asta înzecit energia bunelor mele intenții Simte că dragostea îi influențează și darul elocvenței: "Astăzi am citit prelegeri cu un entuziasm deosebit Legile lui Weber, Fechner, Wundt au fost expuse de mine în cel mai elocvent mod hhhh În cele din urmă, disertația a fost finalizată și tipărită și a rămas examenul de master, despre care Grot a trimis întrebări la Moscova și la Kiev "Au venit răspunsuri favorabile din ambele locuri Troitsky a scris că a găsit o disertație demnă de o altă diplomă (doctorat) Ei mai scriu de la Kiev că meritul disertației este recunoscut de toată lumea fără dispută, că Kozlov o consideră singura prezentare istorică completă a întrebării care există, că examenul va fi doar o formalitate etc Grotto și-a susținut disertația, însă, nu la Moscova, ci la Kiev, pentru că, datorită apropierii distanței, i-a fost mai convenabil să vină acolo la fiecare examen și să se întoarcă imediat la familia sa În acest moment, a fost ales în unanimitate la conferința institutului ca profesor obișnuit, dar era deja atras de visul unei funcții de profesor într-una din capitale Devenit maestru după succesul strălucit al tezei sale, Grot, se pare, avea mai multe motive să conteze pe invitațiile din partea universităților metropolitane, dar s-a dovedit altfel "Am convenit cu Troitsky", a spus el, "să-mi amânăm transferul doar pentru o perioadă, dar trebuie să recunosc că am puțină încredere în posibilitatea de a soluționa problema într-un an Acum nu voi merge ca profesor asistent și ei nu au posturi vacante de profesor În asemenea împrejurări, a trebuit să acționez Biblioteca "Runivers" XLIII într-un mod diferit: după ce a cerut o călătorie de afaceri în străinătate, aproape fără odihnă, după un stres sporit de mulți ani, se afundă din nou cu capul cap în lucrarea tezei sale de doctorat, tema pentru care au fost întrebările care l-au ocupat la începutul său profesor, când i-a pus pe lista de așteptare pentru lucrarea de master Acum a marcat din nou Leipzig ca loc al ascezei sale științifice, unde a fost atras mai ales de perspectiva studiilor sub îndrumarea celebrului Wundt, iar apoi alegerea sa s-a stabilit la Tübingen XXIV După ce a plecat în străinătate, Grotto, ca întotdeauna, nu a suportat să nu facă o scurtă

călătorie cu întreaga familie pe următorul traseu: Viena, Trieste, Veneția, Florența Genova, Milano, Munchen, Stuttgart Grotto era extrem de mulțumit de Tübingen, chiar mai mult decât fusese cândva cu Strasbourg: "Nu vă puteți imagina", a scris el, "cât de ușoară și confortabilă este viața aici Peste tot există onestitate, acuratețe, încredere reciprocă, pentru toate taxele și regulile și, datorită unei reglementări atât de stricte, tot ce rămâne este să rostești un cuvânt - și totul, ca din pământ, crește și este gata să se târască în tine gură Deja la zece zile de la sosirea în acest oraș și regiune necunoscută, toată viața curgea într-un curs atât de uniform, regulat și plăcut, de parcă ar fi trecut câțiva ani de când ne-am stabilit aici Dar vă puteți întreba de ce am ales Tübingen În primul rând, este unul dintre cele mai bune orașe universitare în ceea ce privește climă, aer și poziție pitorească În al doilea rând, aici este cea mai bogată bibliotecă filozofică În al treilea rând, aici profesorul Sigwart, renumit pentru scrierile sale despre logică, este în sfârșit la îndemână de toate cele mai bune locuri din Germania și, în general, din Europa Centrală, din Pădurea Neagră, de pe Rin și din Elveția, unde sper să-mi fac mod vara Sunt destul de mulțumit de alegerea mea: orașul este liniștit și modest, dar viața este confortabilă și ieftină Clima este frumoasă, terenul este poetic - suntem înconjurați de munți, de pe vârfurile cărora există priveliști încântătoare ale văii Neckar Oamenii sunt toți drăguți și foarte amabili Am făcut cunoștință cu mai mulți profesori, iar legăturile au crescut rapid Biblioteca "Runivers" XLIV se extind În general, întregul mediu este propice pentru o muncă de succes Toate aceste prime impresii au devenit ulterior din ce în ce mai justificate, iar Tübingen a lăsat pentru totdeauna amintiri plăcute în sufletul lui Nikolai Yakovlevich "Tübingen", nu se satură să repete în scrisorile sale, "ne fascinează din ce în ce mai mult: ne-am stabilit și trăim mult mai convenabil și mai plăcut decât în Nzhin ȘI ce timp minunat: la sfarsitul lui octombrie la umbra, soare, lumina, farmec! Ce locuri minunate în apropiere: munți și păduri peste tot, Neckar își șerpuiește drum printr-o vale pitorească! Mulți copaci și toată iarba au încă o culoare verde proaspătă, o imagine minunată! Oamenii sunt toți foarte amabili și dulci!" Pentru a încununa totul, ieftinitatea apartamentelor și a proviziilor era izbitoare Dar mai ales Nikolai Yakovlevich a fost încântat de corporația profesorală "Am mulți cunoscuți aici, ca întotdeauna", a scris el "Îi cunosc personal pe toți profesorii și am devenit prieteni foarte apropiați cu mulți Toți sunt buni cu mine și m-au introdus în cercul lor ca și cum ar fi ai lor Mă duc la întâlnirile lor de marți, unde se citesc pe rând rezumatele oamenilor de știință din toate știința Un obicei minunat! El menține energia în muncă, iar stima de sine îi face pe toți să-și urmeze știința Morala profesorilor este foarte simplă: dansează, patinează și fac plimbări lungi, se comportă în general ca toți muritorii, deși aici constituie o aristocrație și sunt mai bogați și trăiesc cel mai bine dintre toate Recent a avut loc o mascarada într-un club organizat de societatea profesorală, iar la el cei mai respectați oameni de știință, celebrități europene, erau îmbrăcați în costume și șepci proști, alături de studenții și ascultătorii lor În general, sunt convins că adevărata știință nu este drapată într-o togă de seriozitate științifică și chibzuință Această draperie este nevoie doar de cei cu capul gol, cărora le este frică să nu fie amestecați cu mulțimea Aici, în ciuda absenței "oricărei expoziții externe, studenții își respectă profund profesorii și niciun scandal nu este de neconceput, deoarece conținutul intern nu este supus îndoielii și inspiră respect pentru

sine" Biblioteca "Runivers" XLV XXV La Tübingen, Nikolai Yakovlevich a început să lucreze la teza sa de doctorat "Despre reforma logicii", pe care a decis să o tipărească într-una dintre tipografiile din Leipzig, unde există întotdeauna o mulțime de caractere rusești A ascultat patru prelegeri pe săptămână susținute de Prof Sigwart, cu care a devenit prieten apropiat și pe care l-a vizitat des în timpul liber, împărtășind cu el mesaje despre progresul muncii sale A fost deosebit de mulțumit de acest profesor, iar acesta din urmă, la rândul său, l-a tratat cu multă simpatie Apropo, pentru publicarea lucrărilor lui Giordano Bruno, Sigvart avea nevoie de două liste cu lucrările filozofului italian , donate Muzeului Rumyantsev din Moscova de fostul ministru al Educației Publice A S Norov După ce a stat la baza ediției sale a manuscrisului original al lui Bruno, păstrat în Biblioteca Regală din Stuttgart, profesorul Sigwart a dorit să împrumute listele Muzeului Rumyantsev pentru o perioadă La cererea lui Grotto, datorită asistenței regretatului curator de manuscrise, A E Viktorov, a fost posibil să se trimită catalogul Bibliotecii Hoților și o fotografie dintr-o pagină a manuscrisului original al lui Bruno, dar a fost imposibil să se trimită original în sine conform statutului muzeului Sigvart a rămas foarte recunoscător muzeului și, la rândul său, a promis că va trimite cadou un exemplar al ediției viitoare În cele mai favorabile condiții, disertația, desigur, a avansat cu succes Curând, Grot le-a scris părinților săi: "Merg la prelegerile prof Siegwart și muncesc mult acasă Totul aici încurajează munca kch>: apartamentul este vesel, vremea este minunată, priveliștile sunt uimitoare, oamenii sunt drăguți și amabili, sunt mulți specialiști în știința mea, cu care fac cunoștințe interesante și am conversații lungi" Onch> o convinge cu fervoare pe mama lui să vină să se bucure de clima și liniștea din Tübingen Lucrările la disertație au continuat să avanseze cu mare succes și cu o viteză uimitoare El îi scrie cu această ocazie unui prieten: "Veți găsi multe lucruri originale și noi în munca mea actuală Teoria judecăților și concluziilor Biblioteca "Runivers" XLVI doza se face dependentă de teoria asocierii și disocierii, integrării și diferențierii, despre care vorbesc în Psihologia sentimentelor Iarna a trecut repede la Tübingen și trebuia să te gândești la o reședință de vară și la întoarcerea în patrie Primăvara și începutul anului , Nikolai Yakovlevich a petrecut în iubitul său Baden-Baden, pe care l-a numit "divin", iar a doua jumătate a verii - în Republica Cehă (Teplitz) și în august s-a întors la Nzhint, cu o dizertație completat şi tipărit la Leipzig XXVI În curând, pentru nerăbdătorul și mereu grăbit înainte Nikolai Yakovlevich, răsfățat de succesul constant, a venit anul așteptărilor sumbre ale unei dispute Cert este că avea totul pregătit și era de dorit să treacă rapid prin acest proces, dar a existat o întârziere nefericită din cauza fricii de o demonstrație ostilă împotriva autorităților universitare În acest moment, a fost invitat intens la Universitatea Novorossiysk și el însuși era nerăbdător să părăsească Njin, cu atât mai mult cu cât prietenul și socrul său, N A Lavrovsky, părăsise deja institutul în acel moment și acea viață în Nzhin, mai ales având în vedere condițiile schimbate, a devenit totul mai greu Nizhyn era pentru grotă un loc de izolare temporară, care putea fi suportat la început, dar să stea acolo nu era în interesul lui și nici în natura lui În noiembrie - , Nikolai Yakovlevich le-a scris părinților săi: "Am primit o scrisoare de la Kiev de la decanul Facultății de Istorie și Filologie Antonovici cu o notificare că disputa mea a fost și mai amânată din cauza fricii de dezordine Prin urmare, curatorul raionului și chiar rectorul au cerut

ca facultatea să amâne disputa până la finalul prelegerilor, adică până în a doua jumătate a lunii decembrie Acest lucru este foarte enervant, pentru că alegerile mele la Universitatea din Odesa nu mai pot avea loc înainte de Crăciun Dar apoi adaugă despre Nizhyn: "O, chiar ai nevoie de răbdare, nu-i așa, ca să te uiți la toată această urâciune și să o suporti!" Mai mult, deputatul II A Lavrovsky '), iubesc sincer pe toată lumea) Skvortsov Biblioteca "Runivers" XLVII Mago și respectat, fără ceremonie, a declarat că "mi-am pus sarcina de a sparge tot ce a fost creat de predecesorul său" În cele din urmă, la februarie , a avut loc disputa mult așteptată La finalul disertației, susținută din nou cu mare succes la Kiev, după care, în semn de onoare, studenții au scos în brațe Grotto din sală, ultima încă mai puternic a început să se străduiască din Nzhin Din anumite motive, problema mutării la Moscova a continuat, iar acest lucru este deosebit de regretabil, deoarece în nefericit , Nikolai Yakovlevich a prins cel mai sever reumatism la Njin, care a servit drept începutul bolilor care i-au zguduit corpul anterior puternic Între timp, după ce a primit o invitație și de la Universitatea Novorossiysk, Grot a decis să o accepte ca singura cale de ieșire din închisoarea lui Nizhyn, cu atât mai dificilă cu cât lipsa oamenilor din sălbăticia județului, așa cum spunea, a obligat-o să ia asupra îndeplinirii diferitelor îndatoriri publice mărunte, ca de către o instituție, așa este în oraș; așa că în club a fost ales unul dintre maiștri, iar, în calitate de membru al consiliului de administrație al institutului, a trebuit să preia controlul proprietății statului etc XXVII În primăvara anului , Nikolai Yakovlevich a fost ales în unanimitate la Odesa ca profesor obișnuit, dar a trebuit să amâne mutarea acolo până în toamnă În general, a fost pentru el un an de așteptări agonizante "Tot anul", s-a plâns el, "toți așteptăm ceva și ne simțim nerăbdător În primul rând, au așteptat o decizie cu privire la acceptarea disertației mele și admiterea ei în apărare, apoi au așteptat o dispută, apoi m-am îmbolnăvit și am așteptat mult timp recuperarea mea, apoi din nou au așteptat numirea a unei dispute, apoi alegerile de la Odesa, de asemenea, trase: în sfârșit, vom aștepta aprobarea mea Ciudat an! tot felul de nedeterminat și de așteptare! Da, iar Grot s-a dus la Odesa din lipsa unuia mai bun și, dar la mărturisirea lui, "ar fi gata să schimbe rezidența de la Odesa nu numai cu un extraordinar la Moscova, ci chiar și, poate, cu un profesor asistent" În toamna anului , Grotto se mutase deja la Odesa, unde s-a grăbit să se mute, chiar înainte de a primi aprobarea oficială Biblioteca "Runivers" XLVIII și deși era greu să te îndoiești de aceasta din urmă, era foarte supărat de întârzierea birocratică, care l-a cufundat pentru o vreme într-o apatie atât de neobișnuită pentru el În cele din urmă, a venit afirmația și odată cu ea a revenit energia Grotei Încă de la prima prelegere a devenit, ca și înainte, la o dispută de la Kiev, subiectul celor mai înflăcărate și entuziaste aplauze Cu toate acestea, alături de trandafiri, au apărut curând și spini: popularitatea, intensificată mai ales după o serie de lecturi publice, l-a costat scump pe Grot, atragându-l în multe cunoștințe care l-au distras de la muncă și în curând l-au plictisit Societatea din Odessa, cu comercialismul ei, i-a făcut o impresie deprimantă și în curând și-a dat seama că aici succesul cel mai zgomotos și cele mai înflăcărate laude nu aveau mare preț, iar ovațiile generos prospătate erau de un caracter complet exterior A fost suficient să sesizeze acest lucru și să înțeleagă că, în ciuda tuturor saluturilor, nu a putut găsi în publicul său un răspuns sincer la ideile și aspirațiile sale, întrucât impresionabilă Grota era cuprinsă de răceala spirituală și de

melancolie apăsătoare Gloria beteală a început să-l dezgusteze Într-o scrisoare intimă către părinții lui, i-au scăpat într-o zi următoarele rânduri: "Să presupunem că tunet aici, dar ce rost are! De multe ori mă avertizați să nu mă las purtat de aplauze, dar dacă ați ști cât de indiferent sunt față de ei în sufletul meu și cum mă dezgustă chiar Dacă uneori mă bucur de creșterea autorității mele, este doar de dragul ideilor pe care le apăr și care sunt sacre pentru mine La aceasta i s-a alăturat dorul de rude: "aici, vai, sunt în exil de nouă ani; timpul trece, părinții mei îmbătrânesc, iar eu sunt din ce în ce mai departe de casa mea natală Curând, prin prelegerile sale publice și universitare, Grota a provocat două curente opuse, dintre care unul era pentru Grotă, iar celălalt împotriva lui Grota avea admiratori și dușmani înfocați Până și studenții au început să vorbească în ziarele locale împotriva lui și în apărarea lui; Au început să fie publicate pamflete polemice îndreptate împotriva lui, a căror apariție aproape a coincis cu un articol ostil lui Grot din "Del", "Cititorul obișnuit" (V V Lesevich), la care Grot a răspuns în numărul următor al revistei, un polemica cu domnul N Si Karev si prof Kozlo Biblioteca "Runivers" XLIX tu, care a vorbit în "Russian Wealth" (editat de domnul Obolensky) cu o critică ascuțită a tezei de doctorat a lui Groth "Toward the Reform of Logic" Toate acestea arată în ce măsură Grot a reușit să-i intereseze pe cei care se ocupau de chestiuni filozofice cu lucrările sale În același timp, era un fel de îndemânare, poate utilă în pregătirea pentru activitatea sa care va fi în curând extinsă la Moscova, unde, după cum se știe, el părea deja pe deplin înarmat cu o dezvoltare filozofică matură Între timp, luând la inimă cu căldură toate trucurile împotriva lui și împovărat foarte mult de viața de la Odesa, Nikolai Yakovlevich și-a făcut cu nerăbdare planuri destul de riscante, oricât de trecătoare, de a se muta într-una dintre capitale, chiar dacă numai sub condiția unei schimbări temporare a carierei În plus, după ce a deschis studenților un acces larg în casa lui și a dedicat mult timp pentru a discuta și a discuta cu aceștia, el urma să se convingă curând că ordinea stabilită a vieții dăunează mult lucrării sale științifice; din viața închisă, de pustnic din Nizhyn, din cauza sociabilității naturii sale, a fost prea grăbit pentru a se arunca în vâltoarea ciclului Odesa Elevii și-au vizitat de bunăvoie profesorul iubit și s-au îndrăgostit de simplitatea și libertatea relațiilor și de oportunitatea de a se certa și de a învăța; dar o viață nervoasă excesiv de tensionată și dificultatea de a se concentra asupra ocupațiilor preferate au cerut o schimbare a condițiilor externe Mai mult decât atât, stima de sine a lui Grot a suferit grav din cauza indiferenței față de el a Universității din Petersburg, unde a fost primul lăsat la catedra de filozofie și a fost întotdeauna considerat un student strălucit și remarcabil, care a arătat o mare promisiune Între timp, când aceste speranțe au fost justificate în cel mai bun mod posibil, când numele său a fost menționat în literatură împreună cu autoritățile general recunoscute ale științei, facultatea a uitat de el și a fost surdă la succesele sale răsunătoare Cu atât mai jignitor era că una dintre catedrele de filosofie era de mult goală după moartea prof Si-don Motivul acestei defavorizări a fost lipsa de simpatie a fostului său profesor Prof Vladislavlev către direcția științifică a Grotei L GROT IV Biblioteca "Runivers" Tu zXXVIII Efortul constant al lui Grog spre nord a dobândit în curând un caracter mai definit: a început să fie atras de Moscova, unde i-a fost mai convenabil să se stabilească în apropierea relativă a satului părinților săi (din provincia Ryazan) și a lui (la Harkov) și unde a fost atras de

condițiile climatice mai favorabile decât la Petersburg Prin urmare, Grot și-a dorit foarte mult și a deranjat ca ministerul, fără a-și impune consiliul profesoral la Moscova și fără a-și numi candidaturile , să se ofere doar să aleagă un al doilea profesor de filozofie, deoarece un departament din Moscova era liber În intervalele acestor tulburări, Nikolai Yakovlevich și-a continuat cu entuziasm munca filozofică, al cărei rod au fost articole care au apărut în periodice sau au apărut ca broșuri separate Dintre aceste lucrări, el a acordat o importanță deosebită articolului "Egoismul și altruismul în fața curții de bun simț și știință", despre care a scris că "ideea sa principală este că știința, în materie de moralitate, nu poate decât să justifice și să fundamenteze metodic principiile moralei de bun simț, religia creștină și filozofia rațională Acesta a fost urmat curând de un articol despre Clasificarea științelor și de un articol despre Giordano Bruno, susținut sub forma unei prelegeri publice Deși nu s-a adunat multă lume pentru această prelegere din cauza apariției orelor de vară, a făcut o impresie profundă asupra celor prezenți, iar ziarele au dat recenzii entuziaste despre aceasta Totuși, a trebuit să mai stau un an la Odesa Acesta a fost anul introducerii unei noi carti universitare, conform căreia Nikolai Yakovlevich a fost obligat să acorde o atenție deosebită studiului lui Platon și să dedice unul dintre cursurile sale în întregime marelui filozof al antichității A fost o mare surpriză pentru el după aceea să primească o recunoștință oficială din partea ministerului numai pentru el din partea întregii corporații profesorale Deși o astfel de încurajare oficială a agravat speranțele de a se muta la Moscova, a adus și probleme "Mulți", le-a scris el părinților săi, "par să invidieze, alții se tachinează; dar reflectez asupra ciudățeniei a tot ceea ce se întâmplă în lume: am primit laude pentru ceea ce am făcut " Biblioteca "Runivers" LI a înființat și a respectat legea Se vede că legile sunt prost aplicate la noi, dacă executarea lor este un caz rar și se remarcă în mod special Atins până la miez, Grotto i-a cerut tatălui său la întâlnire să declare ministrului că este recunoscător pentru încurajare, dar el a desemnat lectura lui Platon din propria sa convingere, recunoscând că era de dorit ca studenții să aibă o cunoaștere apropiată cu acest mare gânditor, dar că, în același timp, l-a citit pe Kant și pe alții cu ei, giganți ai gândirii filozofice: Nikolai Yakovlevich a fost jignit că noua carte a umilit predarea filozofiei și istoria ei, excluzând acest subiect din programul de testare pentru examenul de stat În curând, Nikolai Yakovlevich a susținut cu mare succes o prelegere publică "Despre suflet, în legătură cu învățăturile moderne ale forței" Prelecția a atras o astfel de masă de ascultători, încât sala și corurile universitare au fost literalmente supraaglomerate, iar toți demnitarii orașului au fost prezenți La final, au aplaudat mult, iar un duhovnic respectabil, la ieșirea din sală, l-a întâmpinat pe Grotta cu cuvintele: "Ei bine, slavă Domnului, sufletul s-a născut din nou pe lume! Mulțumesc, Nikolai Yakovlevich! Grotto a fost extrem de interesat de ultimele articole religioase și filozofice ale gr L N Tolstoi Permiteți-mi să vă ofer câteva dintre observațiile sale curioase despre Religia Ma a lui Tolstoi Compatimind puternic cu Tolstoi, el subliniază însă mai întâi slăbiciunile operei sale, și anume: ") radicalismul extrem, adică nerecunoașterea oricăror compromisuri și înțelegeri care sunt inevitabile pentru societatea umană cu dezvoltarea ei morală imperfectă,) lipsa obiectivității, și anume că face selecția faptelor de care are nevoie, ignorând cele care contrazic concluziile sale,) absența unui criteriu istoric care să-l oblige să aplice un standard

prea absolut în aprecierea formei și structurii exterioare a vieții a societăţii creştine, exprimată în organizarea bisericii "Tolstoi", continuă Grot, "confundă în general idealul cu împlinirea lui și cu gradul de apropiere practică de el și, prin urmare, cu toate exagerările și inconsecvențele Dar, în același timp, el a interpretat extrem de înalt și clar generalul modern IV* deformat și pierdut Biblioteca "Runivers" N trunchiul idealului creştin şi a putut indica corect modul de conciliere a învăţăturii creştine cu mintea modernă dezvoltată ştiinţific Acesta este meritul lui Masa, crezând orbește și stând din punctul de vedere al conștiinței religioase directe, cu siguranță nu o va înțelege; pentru ea și pentru biserică Tolstoi va rămâne eretic; dar pentru mintea filozofatoare, erezia nu există deloc, ci doar adevăr și eroare, sau, și mai bine, doar diferite etape de abordare a adevărului Pentru el, titlul de Tolstoi eretic nu are sens, deoarece conceptul de erezie este corelat cu conceptul de dogmă: una este imposibilă fără cealaltă, dar dogma nu există pentru un filozof Pentru filozoful Tolstoi este un gânditor care a atins un grad înalt de apropiere de adevăr și a subminat la rădăcină argumentația filosofică a ateilor și a materialiștilor îngusti Tocmai în acest sens trebuie înțeles sensul lui: a scris pentru gânditori, și nu pentru mase, nu pentru oameni de simțire Este un gânditor aristocrat; învăţătura lui trebuie democratizată, astfel încât să devină proprietatea poporului " XXIX La începutul anului , mai întâi știri vagi, apoi din ce în ce mai precise despre viitoarea sa numire la Moscova ca profesor obișnuit "Tikhonravov", își informează părinții, "a spus că există o rezidență și mă aștepta Altcineva a vorbit cu Kochubin-sky despre fiabilitatea numirii mele din toamnă Smirnov, profesor de filozofie la Kazan, caută să se mute la Odesa din cauza bolii fiicei sale În cele din urmă, a primit un scaun la Moscova în toamna anului , iar din acel moment a început cel mai bun moment al vieții și activității sale științifice Acum se simțea ferm pe picioare ca om de știință și conducând pe alții, în timp ce înainte era distras fie de polemici, fie de diverse încercări obligatorii prin care trebuia să treacă conform regulilor stabilite Acestea- J) Profesor al Universității Novorossiysk, tovarășul N Ya , care a inițiat inițiativa de a-l aduce la Odesa și o notă despre el: "Eseu despre activitățile științifice și literare ale profesorului N Ya Grot", Odesa, Biblioteca "Runivers" LIII Preotul putea acționa fără nicio reglementare externă care să lege mâinile și picioarele Până de curând, a visat: "Oh, dacă aș ajunge la Moscova, cum mi-aș extinde activitățile și câte forțe noi aș atrage de la tineri pentru a studia filozofia!" Cineva își amintește involuntar cât de strălucit erau justificate aceste speranțe Prelegerea introductivă a trecut din nou cu brio, deși aici nu au existat aplauze atât de extraordinare, precum disputele de la Kiev și o prelegere introductivă la Odesa În orice caz, a fost întâmpinat cu aplauze puternice, lungi și neîncetate; noi colegi s-au întrecut între ei pentru a-l felicita pentru succesul său; Editorul Russkaya Mysl l-a invitat imediat să-și publice prelegerea în jurnalul său, iar N S Tikhonravov, pe atunci președintele Societății iubitorilor de literatură rusă, s-a oferit să candideze pentru el în această societate, al cărei Grot devenise de atunci membru cu drepturi depline În scurt timp a fost ales președinte al Societății de Psihologie, care până atunci existase doar nominal, dar odată cu alegerea lui Groth, după cum se știe, a reînviat neobișnuit și a câștigat rapid încrederea și simpatia publicului Toate acestea, desigur, au necesitat o energie intensă La scurt timp după prelegerea introductivă, el a scris: "Acesta este cel mai critic moment pentru

mine, hotărându-mi soarta la Moscova timp de câțiva ani Nu este suficient să flashiți o prelegere introductivă pentru a câștiga simpatia de durată a studenților și a tuturor celor din jur Este necesar să se mențină o reputație, iar pentru aceasta se cheltuie mult efort Până acum totul merge bine " În același timp, Grotto s-a simțit în vârtejul unui mare oraș: a format rapid un cerc extins de cunoștințe și a început cele mai diverse relații, începând cu guvernatorul general, de la reprezentanți ai lumii oficiale și c L N Tolstoi, din așii lumii gândirii și idealurilor Grota a primit în mod constant multe invitații, de la care nu a putut și nu a vrut să refuze, și totuși toate acestea au consumat mult timp și la început abia a avut timp să facă ceea ce considera absolut necesar A fost deosebit de plăcut pentru el și a fost de mare importanță, după ce s-a apropiat de Tol- *) V A Goltsev Biblioteca "Runivers" LIV timid, cunoștință cu Vl S Solovyov, care, la rândul său, s-a grăbit să-l prezinte lui Fet, ca traducător al lui Schopenhauer "Se pare că ne înțelegem foarte bine cu Solovyov", a scris Grot, "și intenționăm să publicăm un jurnal filozofic cu el: el se angajează să obțină bani, iar eu voi fi redactor și organizator" Acum că ideea lui Grot a fost implementată cu succes, este greu de imaginat cât de riscantă și de îndrăzneață părea ea la vremea ei Până atunci, au existat mai multe încercări timide și nereușite de a crea ceva asemănător unui jurnal filozofic, de exemplu "Trei luni filozofice" de Kozlov, dar toate s-au încheiat într-un fiasco complet Părinților le era frică pentru Grotto, atât în legătură cu succesul întreprinderilor sale, cât și pentru sănătatea lui, iar el a susținut contrariul "Timp de mai bine de un an am suferit de apatie cauzată de poziția mea fără speranță în raport cu Moscova Eram bolnav moral, slăbit și mi-am pierdut curajul, din cauza fricii că cariera mea academică (în cel mai bun sens) ar fi distrusă de nevoia de a abandona postul de profesor și toate activitățile mele preferate Am suferit și am fost bolnav de umilință și de un sentiment rănit al propriei mele demnități, care a suferit din cauza gândului că eu, având dreptul la un loc la Moscova, trebuie să mă înclin și să cerșesc Deja începeam să-mi pierd încrederea în mine și cred că Moscova nu are nevoie de mine Dar mi-am adunat puterea - și am câștigat Și cu cât mai departe, cu atât văd mai clar amploarea victoriei Văd că instinctul nu m-a înșelat, că Moscova avea nevoie de mine, așa cum aveam nevoie de el; că pot fi util și necesar Am dovedit că am dreptul să aspir la Moscova și că sunt demn de o catedră la universitate de aici Am prins viață, bolile mi-au zburat de pe umeri, puterea a crescut de zece ori, sănătatea și tinerețea s-au reînnoit - am devenit o altă persoană Trebuia să acționez Simt că "acțiunea" este așteptată de la mine, că acțiunea slabă este disproporționată față de poziție; Vreau să-mi consolidez poziția și să nu-mi las simpatiile să se răcească XXX Consecințele au arătat că credința de nezdruncinat a lui Grot în propriile forțe și în "steaua lui norocoasă", așa cum îi plăcea să spună, era extrem de benefică In prii eden- Biblioteca "Runivers" LV În rândurile de mai sus, o expresie ar putea părea exagerată: "Pot fi util și necesar Moscovei" Fără îndoială că Grota avea dreptul să spună primul; dar cum se poate afirma dinainte că Moscova va avea nevoie? Dar, de fapt, așa s-a dovedit, pentru că Societatea Psihologică din Moscova și știința filozofică rusă erau extrem de îndatorate inițiativei lui veselă Dacă indiscreția și riscul neconsiderat dăunează adesea cauzei, atunci, pe de altă parte, atunci când este copt, o inițiativă îndrăzneață și sigură în sine este de mare merit Din vremea președinției lui Groth (în), Societatea de Psihologie, datorită energiei conducătorului său și

unirii la Moscova a multor forțe tinere, dar deja foarte respectabile și promițătoare, a început să funcționeze cu o renaștere nemaiauzită; munca amiabilă și veselă a început să fiarbă Desigur, dacă Grota nu s-ar putea baza pe forțe atât de solide, pe un număr atât de angajați de încredere și dedicați, atunci planurile lui ar fi rămas la nivelul unei întreprinderi prezumptuoase; la rândul său, nu a fost ușor să aduni lideri disparați și să muți împreună o afacere bine organizată; dar nu întâmplător a fost Grot cel care a decis să ia inițiativa pe umerii lui și, cu credința în succes și darul organizării, și-a pus sufletul în întreprinderea planificată Vestea cazului a fost o piedică foarte serioasă Dar acum Societatea a început să se întâlnească frecvent, iar întâlnirile sale au interesat atât de mult inteligența moscovită încât sala de întruniri a universității în timpul întrunirilor solemne anuale (ianuarie) și a celor aniversare, de exemplu, dedicate memoriei lui Schopenhauer, era supraaglomerată cu publicului și pentru unii era foarte greu să obții bilete Rezumatele au fost publicate în cea mai mare parte în Proceedings of the Psychological Society, dar în curând abundența lor a început să sugereze crearea unui jurnal filozofic (al cărui gând, după cum am văzut, a fulgerat deja înainte de Grotto), iar acum apar în "Întrebări de filosofie și psihologie" Viziunea întreprinzătoare, veselă și strălucitoare a lui Grot asupra viitorului a fost de mare folos și aici Forțele filozofice erau suficiente, dar important era să le dăm hotărârea de a lupta împotriva indiferenței și neîncrederii față de noul business Întreprinzătorii au fost în special speriați de neobișnuința societății noastre cu financiar Biblioteca "Runivers" LVI lectură losofică Chiar și în presă, ideea unui jurnal filozofic s-a întâlnit cu o simpatie departe de a fi unanimă, iar unele publicații au prezis direct eșecul și au clătinat din cap în batjocură În special Severny Vestnik (editat de doamna Evreinova) a spus în mod direct că ar fi interesant de văzut dacă va rezulta ceva din această aventură și, în același timp, nu a aprobat declarațiile editorilor revistei filozofice nou apărute că ar conține articole din toate direcțiile filozofice sunt plasate în mod egal Se părea că un jurnal filosofic, care nu urmărește niciun scop jurnalistic și își pune singura sarcină cunoașterea adevărurilor filosofice abstracte, ar trebui să se deosebească de jurnalele politice și literare, dar știrea cazului i-a împiedicat pe mulți la acea vreme să renunțe la punctul lor de vedere obișnuit Curând însă, activitățile Societății de Psihologie și publicarea colecțiilor filozofice, și apoi jurnalul, au fost încununate cu un succes deplin, care a depășit așteptările lui Grot însuși Dar era chinuit fără milă de alte griji și griji Deja la sfârșitul anului , când Grot tocmai începuse cuceririle sale în sfera activității literare și filozofice la Moscova, a trebuit să-și facă griji cu privire la articolul IPS Nicanor de Odesa, care, pe de o parte, era, așa cum este au fost, un denunț al lui Grot către cei de la putere și o acuzație de lipsă de încredere, iar pe de altă parte, un reproș pentru trădarea fostei direcții, presupus de dragul unei cariere și al succesului în sferele oficiale Ambele au fost la fel de nedrepte și insultătoare "Nu m-am gândit niciodată la nimic pe care mi-l atribuie", a spus Grot, "și în cele din urmă a raportat deja complet despre viraj Nu m-am întors niciodată nicăieri, ci am mers drept și constant înainte, dar din moment ce sfera gândirii este similară cu sfera pământului, nu este de mirare că eu, ca călător în jurul lumii, am devenit acum "antipodul" meu în relație până la punctul de plecare Majoritatea criticilor mei nu sunt în niciun fel dispuși să înțeleagă acest lucru și probabil ar fi uimiți dacă aș spune că nu renunț la

niciuna dintre afirmațiile mele din scrierile anterioare și nu am nevoie să renunț Am limitat doar câteva dintre negative, dar acesta este deja un proces inevitabil de dezvoltare, iar trecerea de la unilateralism la multilateralism nu este, desigur, o "întorsătură" Biblioteca "Runivers" LVII Într-o altă scrisoare, el spune: "Articolul lui Nikanor este întunecat de murdar, care dă o interpretare religioasă și politică acelor gânduri pe care nu am avut nimic de-a face cu religia și politica" Grot a scris o obiecție la adresa adversarului său, pe care a plasat-o în Revista Pravoslavny și" Smecheria lui Nikanor l-a iritat cu atât mai mult pentru că Nikanor a luat în considerare și l-a numit "prietenul său" "Aceasta nu este prietenie și dispoziție, în care Nikanor mă asigură", a spus Grot, "dacă transformă un raport de poliție către autorități într-un articol" Activitate intensă constantă, multe legături și relații seculare și controverse l-au împiedicat pe Grot să se predea impresiilor depline ale vieții, dar conștiința succesului dobândit și realizarea unui vechi vis al Moscovei i-au umplut sufletul de bucurie "Cu ce plăcere", spune el, "trec uneori prin Kremlin și mă gândesc că sunt la Moscova, în inima Rusiei, constituind una dintre bucățile de țesut ale acestei inimi Dar încă nu mă bucur din plin de Moscova În primul rând, trebuie să muncim din greu pentru a dobândi timp liber și oportunitatea de a trăi mai liber Nu am avut niciodată timp să merg la o plimbare fără un scop în Kremlin și să mă bucur de priveliștea calmă a Moscovei - nu am fost niciodată la muzee, expoziții sau galerii XXXI Pentru a înțelege și a evalua semnificația activității științifice și profesorale a lui Grot în toată sfera ei, este necesar, pe lângă studierea lucrărilor lui tipărite, să se țină cont de atitudinea sa arzătoare, sinceră față de ocupațiile pe care le-a întreprins și mai ales de cea plină de viață influență asupra angajaților și studenților; trebuie să simți acel farmec al personalității sale, care este evidențiat de numeroase amintiri; trebuie să știți că și-a sacrificat propria forță fără calcul și a făcut față cu succes multor sarcini în același timp și și-a turnat sufletul în fiecare întreprindere Potrivit domnului Viktorov, "lectura lui era de obicei animată de o spontaneitate arzătoare și captivantă Nu a citit niciodată vechiul curs El însuși a subliniat în repetate rânduri că se consideră pe deplin Biblioteca "Runivers" osh imposibil de oferit ascultătorilor notițe deja citite și că întotdeauna îi este greu să se pregătească pentru cursuri, deoarece le compune din nou de la an la an "Am fost prezenți", continuă același autor, "întotdeauna cu creșterea plină de viață a gândirii filozofice, am văzut că profesorul însuși era profund interesat de modul în care se dezvoltau opiniile sale, la ce posibile concluzii ar duce acestea" Orele practice, așa-numitele "seminarii", erau utile în special studenților Potrivit mărturiei aceleiași persoane, "Nikolai Yakovlevich a furnizat studentului instrucțiuni literare, i-a dat cărțile, a luat cărți din biblioteca universitară, care era inaccesibilă studentului, a consultat detaliile compoziției El a urmărit fără încetare munca elevului și și-a ridicat constant energia În același timp, poseda o abilitate uimitoare de a inspira elevul cu încredere în propriile forțe A dus cu consecvență în activitatea sa pedagogică regula că nu există subiecte prea dificile pentru elevi În ciuda inconvenientului experimentat la Odesa din cauza accesibilității excesive pentru studenți, nefavorabilă din punct de vedere al economisirii de efort și timp, din bunătatea și vioicitatea caracterului său, Grota și la Moscova au deschis larg ușile apartamentului pentru ascultătorii săi Deoarece în audiență a invitat studenții să critice liber fiecare prelegere pe care a citit-o (în

timpul orelor practice), în plus, "trăsăturile fermecătoare ale personalității sale au creat o astfel de atmosferă datorită căreia aceste lecții practice au atras mulți vânători", deci chiar și pe stradă, în drum spre casă, a purtat de bunăvoie conversații pline de viață cu studenții și, uneori, se certa cu ei aprins Într-un cuvânt, relațiile lui cu studenții erau complet libere, camaradele; el "a ascultat de bunăvoie tot felul de replici, a intrat într-o ceartă cu publicul" De asemenea, a fost o gazdă amabilă și mentor-tovarăș pentru studenții săi invitați în timpul unei vacanțe de vară la casa lui din sat Kochetka (provincia Harkov) "Oi ne-a prezentat în mod liber familiei", spune domnul Viktorov, "și ne-a împărtășit de bunăvoie o cantitate inepuizabilă de veselie contagioasă Nikolai Yakovlevich a fost un maestru în aranjarea tuturor tipurilor de picnicuri, călărie, plimbări cu barca, pescuit și vânătoare Într-un cuvânt, "era aproape să-și dea seama Biblioteca "Runivers" LIX idealul comunicării și interacțiunii cuprinzătoare, sincere, strânse între profesori și studenți Era profesor-tovarăș" XXXII Grot iubea filozofia, în cuvintele unuia dintre ascultătorii săi, ca pe o ființă vie și era deosebit de interesat de problemele de etică și psihologie Potrivit domnului Eichenwald, "pentru dubla contabilitate a sufletului, el era un gânditor prea sincer, direct și sensibil și cu tot dinamismul filozofiei sale, cu toate fluctuațiile gândirii sale abstracte, un ton de bază, unul constant și constant motiv arzător a rămas mereu neschimbat și inteligibil: este soluția unei probleme morale Cel mai de preț lucru a fost că Grot a rămas mereu un căutător sincer al bunătății și adevărului și i-a impresionat involuntar pe tineri cu aceste calități, mereu sensibili la tot ce este veridic, atât în sfera practică, cât și în sfera științifică Prin urmare, autoritatea sa profesorală nu a fost deloc diminuată nici în acele cazuri în care, așa cum sa întâmplat tot timpul, participanții la dispută nu erau de partea profesorului Cu erudiția sa extinsă și dragostea sinceră pentru filozofie și studenți, Grot a fost încântat să se mențină în relații cu publicul simplu și liber și se putea considera întotdeauna asigurat împotriva incidentelor nepotrivite sau a bufniilor neplăcute În ultimii ani, i s-a întâmplat, nu fără riscuri personale serioase, cu fervoarea caracteristică să apere interesele tineretului universitar, iar pe de altă parte, la nevoie, nu a ezitat să-i spună deschis lucruri neplăcute, ca s-a întâmplat, însă, chiar și la Universitatea Novorossiysk Uneori în speranța sprijinului său, de lipsă de experiență tinerească, studenții îi spuneau atâta poftă în timpul așa-ziselor "povești studențești", încât trebuia să răspundă zâmbind: "domnilor, cum vreți de la noi, profesorilor, să cerem ceea ce nu putem cere decât de la cele mai înalte autorități " În zilele solemne ale aniversării universității, așa cum s-a întâmplat înainte în Odesa, Grota a fost adesea subiect de aplauze sub formă de strigăte de bun venit și legănare tradițională Biblioteca "Runivers" ex XXXIII Ca redactor al revistei, Nikolai Yakovlevich, ca în orice altă afacere, a lucrat cu ardoare și cu energie dezinteresată: în general, i-a plăcut întotdeauna munca organizatorică și creativă Succesul revistei l-a mulțumit, ca recompensă binemeritată și ca sursă de mulțumire morală de sine; era extrem de îndrăgostit și de rolul de motor și de inspirator al unei întreprinderi utile; în cele din urmă era în natura lui să clocotească, să se îngrijoreze și să sacrifice totul pentru o idee Prin urmare, cititorul ar fi putut prevedea dinainte următoarea caracterizare a lui ca redactor, făcută de domnul Ivanovski "Aici", spune el, "ca în toate activitățile sale în cadrul Societății de Psihologie, au apărut acele

trăsături ale caracterului său care l-au distins toată viața: energia și întreprinderea lui, caracterul său vioi, capabil să captiveze și să-i facă pe toți să muncească, în sfârșit, talentul său organizatoric remarcabil și marile abilități literare și editoriale Nikolai Yakovlevici a intrat el însuși în toate; a pătruns în toate lucrurile mărunte - uneori în așa măsură încât preocuparea lui pentru aceste detalii a început să pară pur și simplu obositoare din exterior Dar, pe de altă parte, trebuie să-i facă dreptate: nimeni, probabil, nu ar putea, atunci când era necesar, să arate o asemenea activitate, să ocolească o masă de oameni, rugându-i, insistând să facă tot ce poate, să comunice cu o asemenea masă de oameni instituții oficiale, cu cenzură, tipografii etc , etc Nikolai Yakovlevici a prevăzut totul dinainte; a prevăzut fiecare mic detaliu al formulării practice a întrebării, mergând până la o neînsemnată greșeală de tipărire în edițiile apărute sub redacția sa, greșeală de tipărire care l-a făcut să sufere cu adevărat, l-a întristat până în adâncul sufletului Această atitudine plină de viață față de afaceri a acționat atât de fermecător asupra tuturor celor care trebuiau să aibă afaceri cu Nikolai Yakovlevich XXXIV, După cele spuse, nu mai este nevoie să ne oprim asupra unei caracterizari a relațiilor sincere ale lui Groth cu camarazii și colaboratorii săi din jurnal și Societatea Psihologică Biblioteca "Runivers" LXI Este suficient să spunem că era în relații cu adevărat prietenoase cu toți Printre cei mai apropiați prieteni ai săi este imposibil să nu-l numesc pe Vl Solovyov, Lopatin, Preobrazhensky, frații Trubetskoy, Astafiev, Zverev și așa mai departe În general, spre meritul Societății de Psihologie din Moscova, trebuie spus că principalii ei mușcători și reprezentanți au fost întotdeauna legați nu numai de interese științifice vii, ci și de cea mai sinceră și nobilă prietenie La sărbătorile de familie ale lui Nikolai Yakovlevich, se putea întâlni întotdeauna pe acești prieteni sinceri ai săi, precum cei mai dragi și onorati oaspeți ai săi, care s-au tratat reciproc la fel de sincer ca și cu gazda însuși Aici domnea simplitatea și sinceritatea relațiilor, printre care era plăcut să odihnești sufletul Și este imposibil să ne amintim fără tristețe cum s-a destrămat această familie prietenoasă și frumoasă de idealiști, prin voința destinului inexorabil, în urmă cu câțiva ani, când cei mai mulți dintre cei mai buni membri ai săi, unul după altul, tovarăși, devenind parcă victima vreo epidemie, sau parcă incapabili să suporte despărțirea, au coborât prematur în mormânt într-un șir prietenesc Și toți oamenii sunt tineri, plini de energie și aspirații înalte, nobile! Grotto, care a adunat și a organizat această familie filozofică prietenoasă, impregnată de același spirit și aceleași idealuri, parcă ar fi târât-o împreună cu el într-o altă lume, mai bună Până de curând, toți au înflorit de speranțe și au lucrat cu bucurie împreună, iar acum din această viață clocotită a mai rămas un singur mormânt, dar amintirea este strălucitoare și instructivă pentru cei care au rămas și pentru viitorii lucrători în același domeniu Pe lângă legăturile cu semenii, Grotto a fost conectată și prin relații de prietenie cu mai mulți oameni remarcabili din alte generații, precum gr L N Tolstoi și Fet-Shenshin Apropierea sa morală profundă de Tolstoi fusese pregătită de mult de acea evaluare înaltă, dar nu lipsită de critică și străină de fanatism, profund semnificativă a învățăturii predicate de Tolstoi Pentru Grot, ca și pentru Tolstoi, chestiunile de etică au contat mai presus de orice, iar în acest sens au fost de acord Subiectul de gândire preferat al lui Grot la un moment dat a fost comparația dintre Tolstoi și Nietzsche "Când a trebuit să vorbească despre eroul spiritual Tolstoi și despre gândul dispărut al

lui Friedrich Nietzsche", spune domnul Aichenwald, "nu a Biblioteca "Runivers" LXIJ ar putea ezita mult timp în alegerea și evaluarea sa Tolstoi, la rândul său, aprecia în Grotă un interlocutor plin de viață, fascinant, în conversație cu care, ca și cu un specialist, putea verifica anumite fapte și poziții filosofice și în care vedea un om de știință care era pasionat interesat de aceleași întrebări care l-au captat și entuziasmat complet Despre aceste întrebări, Grot a avut de obicei o conversație plină de viață cu cel mai mare artist și gânditor rus modern, iar cu Fet aveau o legătură de legătură într-un favorit comun - filozoful Schopenhauer Astfel, la Moscova, Grotto a găsit un ecou viu al exigențelor prețuite ale sufletului său, începând cu un astfel de colos de gândire și cuvânt precum L N Tolstoi și terminând cu o întreagă colonie filosofică, adăpostită chiar în inima Rusiei, de unde se cuvenea să strălucească un snop din primele raze filozofice din patria noastră XXXV Lupta cu obstacolele și tot felul de neliniște, ca și înainte, dădeau de mâncare temperamentului activ al lui Grot, dar, desigur, tensiunea pură, excesivă nu putea decât să-i fie dăunătoare; după cum am văzut, până acum nu avusese încă o serie de activitate calmă și normală, iar acest lucru trebuia să aibă efect asupra organismului său, mai devreme sau mai târziu Dacă, pe de o parte, Grotto a avut un efect îmbucurător și inspirator asupra apropierii sale de contele L N , amărăciunea furioasă a unui organ de presă, care nu s-a oprit la insultele grosolane ale președintelui Societății și ale membrilor săi Nikolai Yakovlevich, care a primit degeaba ziarul "universitar" și adesea ostil, și-a tratat cu mare bunăvoință netreburile ei, dar în curând a încetat să se uite la ea Cu toate acestea, era îngrijorat de Societatea Psihologică pe care o iubea, care a fost supusă unei adevărate persecuții Motivul campaniei de această dată a fost rezumatul lui Vl S Solovyova "Îți mulțumesc sincer", a scris Grot unui prieten, "pentru simpatia ta față de persecuția din Moscova Vedomosti Biblioteca "Runivers" NHPI poduri " Fie pentru că am suferit prea mult, fie pentru că sunt un optimist prin temperament, dar nu prevăd decât rezultate bune din această persecuție pentru Societate, și pentru revistă, și pentru mine personal Aceste cuvinte au fost curând pe deplin confirmate: marea majoritate a publicului și întreaga inteligență superioară erau necondiționat de partea Societății Psihologice Dar soartei nu i-a plăcut să-l lase pe Nikolai Yakovlevich fără încercări, iar tulburările relativ nesemnificative au trebuit să cedeze lovituri foarte grele și probleme grave de sănătate Pe vremuri, Grot, într-o scrisoare către editorii revistei Vestnik Evropy (, XII), a realizat o teorie despre eroarea viziunii larg răspândite a distribuției inegale a fericirii între oameni Conform teoriei lui Groth, însăși structura corpului uman, însăși natura lui, determină în mod inevitabil echilibrul dintre plăcere și durere, iar în final, suma tuturor plăcerilor și suferinței este aceeași pentru toți oamenii, deoarece, de exemplu durerile de foame și frig - în terminologia lui Groth "pozitive" - sunt echilibrate de "plăcerea negativă în sațietate și încălzire, iar durerile "negative" de sațietate sunt echilibrate de plăcerile "pozitive" anterioare Mai mult decât atât, conform teoriei lui Groth din acea vreme, oamenii care anterior erau fericiți vor trebui să experimenteze multă durere mai târziu și așa mai departe Această teorie, despre care s-ar putea obiecta că este greu de recunoscut ca echivalentă echilibrarea suferințelor "pozitive" cu plăcerile "negative" și, pe de altă parte, a suferințelor "negative" cu plăcerile "pozitive", crezând că cu libera alegere , aproape nimeni nu ar prefera prima o combinație a celei de-a doua, această teorie s-a

adeverit prea crunt pentru însuși autorul ei: succesele lui constante, vesele sale, parcă, trecerea victorioasă a vieții, aplauze constante și dragoste comună, de parcă ar fi avut pentru a ispăși o serie de lovituri grele, boli și moartea multor oameni apropiați În mai , după o scurtă boală, a murit respectatul său tată Iakov Karlovich, despre a cărui înmormântare Nikolai Yakovlevich a scris: "totul a fost solemn și bun, dar cât de trist a fost să îndepărtezi un tată atât de bun și iubit în mormânt" În decurs de câțiva ani după aceasta, Nikolai Yakovlevich a trebuit să îngroape și alte rude apropiate și Biblioteca "Runivers" LXIV pentru a îndura multe încercări grele, sănătatea i s-a slăbit irezistibil, dar depozitul de energie spirituală interioară inepuizabilă l-a împiedicat pe el, ca și pe cei din jur și pe cei apropiați, să înțeleagă starea reală a lucrurilor Se topea ca o lumânare, dar această lumânare ardea puternic și fierbinte, iar agitația constantă, creșterea artificială a energiei Grotei deja în detrimentul rezervei, și nu forțele principale ale corpului, i-au dus pe toți în rătăcire Deoarece toată viața a fost obișnuit să ia cu asalt toate obstacolele, a continuat să o facă chiar și atunci când corpul lui era deja grav rupt și avea nevoie de o manipulare atentă Din , aproape în fiecare iarnă, a fost supus unor atacuri nervoase de sufocare, însoțite de o cădere, dar nu a acordat nicio importanță serioasă acestui lucru În ultimii ani nu a mai fost mereu vesel și vesel, dar alcătuirea lui spirituală a rămas în general aceeași, iar acest semn s-a dovedit a fi înșelător; la urma urmei, chiar și după moartea sa, s-a întâmplat să audă că moartea lui a fost deosebit de izbitoare, deoarece este greu de imaginat că nu mai există din acest om plin de viață În ultimele două ierni, sănătatea lui Nikolai Yakovlevich a fost foarte zguduită și a fost atinsă faptul că medicii i-au interzis efortul psihic serios, în urma căruia, mai ales din cauza febrelor, reumatismului și laringitelor care îl chinuiau, sărise adesea cursurile Dar corespondența intensificată cu oamenii de știință străini și nevoia de a lucra, pe lângă îndeplinirea sarcinilor de profesor, în arhivele nobilimii moscovite - pentru nevoile familiei sale numeroase, i-au slăbit inexorabil puterea Noua călătorie de un an care îi venea în , care deschidea posibilitatea Prof Aichenwald a exprimat perfect această impresie generală din partea sa în următoarele rânduri: "El a fost întruchiparea vieții și a bunătății, a tot impuls, energie și vivacitate Există oameni cărora le vine moartea când sunt deja morți - Nikolai Yakovlevich a murit în viață "De aceea", continuă el!, el "toți simțim un resentiment atât de amar și arzător la această moarte prematură a unui gânditor care nu și-a terminat gândurile, și-a întrerupt lucrarea îndrăgită și a luat ocazii neîmplinite și a înșelat speranțe într-un mormânt timpuriu; prin urmare, nu ne putem obișnui cu absența lui și, cumva, este ciudat și dureros pentru noi fără el Biblioteca "Runivers" LXV post să lucreze fără povară și libertate, și-a ridicat în mod neobișnuit energia: în ultimele luni în Grotă, starea de spirit veselă din tinerețe și setea de renaștere la o viață nouă și activități și planuri noi, multe planuri odihnă, parțial sub influența solicitărilor medicilor, parțial sub impresia proaspătă a finalului tragic al tovarășului său, profesorul Korelin, care a devenit victima suprasolicitarii - Nu pari, spuse Grot, că sunt vesel și vesel; toate organele mele sunt afectate și am nevoie de o odihnă temeinică pentru ca soarta lui Korelin să nu mi se întâmple Toată vara mă voi întinde pe iarbă, sub un copac și mă voi odihni doar să se odihnească " Era evident, însă, că el considera pericolul trecut cu bine Grot se hotărî să facă o altă concesie grea oboselii lui Părăsea Moscova și dorea să

se stabilească la Harkov, unde i-ar fi mai convenabil să-și păstreze forțele, care la Moscova, datorită condițiilor vieții sale, eforturilor jurnalului și ale Societății, erau în orice caz mult ameninţată La aceasta s-au alăturat considerente practice: apropierea Harkovului de retragerea sa de vară, posibilitatea unui dispozitiv mai ieftin și așa mai departe Au circulat zvonuri că până la sosirea lui Grot la Moscova, în toamnă, s-a hotărât să-l onoreze cu o cină de rămas bun Mulți au fost uimiți de vestea incredibilă: "Grott pleacă din Moscova!" popularitate și respect uriaș - și totul este aruncat!" Când aceste cuvinte au fost transmise Grotei, el, simțindu-se deja grav bolnav, a obiectat nerăbdător: "Ei bine, da, da! a creat atât Societatea, cât și jurnalul, iar acum este obosit; ce e de neînțeles aici?!" În ultima săptămână Grot a trebuit să muncească din greu cu mutarea și aștepta cu nerăbdare ocazia de a lăsa Moscova familiei sale, care se mutase anterior în sat Medicul care l-a tratat a fost îngrozit când a aflat asta, în ciuda celor mai stricte avertismente Nikolai Yakovlevich, din obișnuință, pregătindu-se să plece, s-a ocupat el însuși de totul, a ridicat toată casa și a fost mândru de faptul că a aranjat rapid și bine totul Dar, la sosirea în sat, s-a simțit brusc rău, iar zece zile mai târziu a fost plecat (mai) "Cât de trist i-a lovit tunetul pe toată lumea II I GROT V Biblioteca "Runivers" LXVI știri!" a vorbit despre moartea lui Grot la înmormântare) un deputat al Societății de Psihologie și cu greu ne putem înșela dacă adăugăm la aceste cuvinte că dispariția de pe scena vieții a unei personalități atât de strălucitoare, a unei persoane atât de bune, care a inspirat toți cei care l-au întâlnit pe drumul vieții, spiritul bun și dragostea pentru munca cinstită, vor lăsa o urmă adâncă în inimile oamenilor care l-au cunoscut de multă vreme, iar istoria iluminării noastre, desigur, nu-l va uita fie V Shenrok ') N Ya a fost îngropat în gardul bisericii din sat Kochetka pe malul împădurit abrupt al pitorescului Doneț, unde i-a plăcut întotdeauna atât de mult în modesta lui dacha, înconjurat de o mare familie prietenoasă Biblioteca "Runivers" VIZIUNI FILOZOFICE ȘI ACTIVITĂȚI ȘTIINȚIFICE N Ya GROTA) Există două tipuri de oameni care gândesc Unii își găsesc curând adevărul și, fericiți de această descoperire, dezvoltă același sistem de idei toată viața, sau repetă același cântec vechi, necunoscând contradicțiile interne și, în același timp, necunoscând îndoielile și chinurile spirituale Alții caută doar adevărul, dar nu-l găsesc: ezitând și îndoindu-și, schimbându-și părerile și adesea contrazicându-se, se străduiesc cu îngrijorare spre scopul ideal al cunoașterii, iar acest scop le scăpa ca un vis Grota Nikolai Yakovlevich a aparținut acestui din urmă tip Impresionant și captivant, nu s-a putut să se oprească niciodată asupra unui punct de vedere, iar scurta sa viață a fost o istorie lungă de căutări filozofice Mintea sa vie și activă îi aducea în mod constant noi probleme; influențele străine și propriile sale nevoi interioare l-au atras irezistibil în lumea ideilor noi A fost multă gândire, întrucât regretatul Vl O Solovyov, spre deosebire de colegul său principal de la Universitatea din Moscova, Troitsky de aceeași minte *) Ce probleme a ocupat Grota Prezentul eseu se bazează pe discursul "N Y Grot, ca gânditor", pronunțată de autor într-o ședință publică a Societății de Psihologie din Moscova la noiembrie și publicată în de cărți Probleme de filozofie și psihologie Cititorul poate găsi o recenzie critică mai detaliată a lucrărilor lui Groth în articolul autorului "The Philosophical Wanderer În memoria lui N Ya Grot, Buletinul teologic, , iunie-iulie, noiembrie-decembrie) Vl Solovyov, Trei caracteristici, Buletinul Europei, , ianuarie V* Biblioteca "Runivers" shhsh și cum i-a

hotărât gândul lui tulburător? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să urmărim cursul treptat al dezvoltării sale filozofice în legătură cu acele motive logice și psihologice complexe care au determinat schimbarea opiniilor sale eu În dezvoltarea filozofică a lui N Ya Groth se pot distinge trei perioade principale pe care un hegelian le-ar putea aduce sub binecunoscuta schemă a tezei, antitezei și sintezei: perioada pozitivismului, perioada idealismului metafizic și perioada reconcilierii de pozitivism și idealism în spiritul filosofiei științifice moderne Prima dintre aceste perioade a trăit-o pe deplin, a întrerupt-o el însuși pe a doua, a treia a fost întreruptă chiar de la început de moartea sa prematură Aceste trei epoci ale vieții sale filozofice diferă esențial prin principiile lor de bază și au granițe cronologice definite; dar în cadrul fiecăruia dintre ele se poate observa la rândul său o schimbare de idei și stări diferite Sunt doar o pânză generală pe care am putea vedea modele de modele și stiluri destul de diferite Viziunea filozofică originală asupra lumii a lui I Ya A intrat în profesorul său cu o credință pasionată în știința pozitivă și cu o ostilitate la fel de pasionată față de metafizică Tot ce există a fost împărțit pentru el în două lumi: lumea realității, imediat evidentă și înapoiată, și lumea viselor, frumoasă, dar evazivă și de neînțeles Realitatea este natura și conștiința noastră, experiența externă și internă; visul sunt acele concepte și idealuri cu ajutorul cărora omenirea încearcă mereu să rezolve probleme care se află dincolo de limitele experienței, să înțeleagă esența conștiinței și a naturii Dacă realitatea aparține științei și este cunoscută de minte pe baza percepțiilor obiective, atunci metafizicii nu mai rămâne decât cu un vis bazat pe sentimentul nostru subiectiv și de înțeles doar pentru Biblioteca "Runivers" LXIX Sentimentul ăsta Desigur, fiecare are dreptul să viseze la idealuri suprasensibile și supraexperiențiale, dacă nu se poate lipsi de ele; dar pentru observatorul gânditor astfel de visuri nu pot însemna decât un fenomen psihologic mai mult sau mai puţin interesant Toate problemele filozofice sunt probleme fundamentale psihologice Ele sunt stabilite de inima noastră neliniştită, veşnic nemulţumită de realitate şi târându-ne mereu în depărtarea transcendentală; ele sunt decise de înclinațiile și sentimentele noastre, subjugând involuntar mintea și forțându-ne să credem ceea ce ne dorim Sentimentul este sursa fericirii și suferinței noastre, a cererilor și convingerilor noastre Dar ce este, acest sentiment? Cercetările științifice arată că sentimentul este doar o expresie subiectivă a modificărilor fiziologice din corpul nostru, un fel de reflex intern, în care orice ciocnire a organismului cu mediul se reflectă fatal Apare și dispare ca un val în mijlocul ciclului altor fenomene mentale și fizice și nu ne spune nimic despre esența lucrurilor Dacă filosofia este posibilă, atunci ea nu poate fi nici știință, nici metafizică, nici cunoașterea realității experiențiale, nici cunoașterea entităților supraexperiențiale Realitatea științifică nu are nimic în comun cu intuițiile sentimentului personal, iar esențele metafizice sunt doar produse ale fanteziei pe îndelete ale metafizicienilor înșiși Filosofia este același rezultat al creativității subiective ca și arta; are o rădăcină psihologică comună cu el în natura emoțională a omului și, prin urmare, trebuie numită pe bună dreptate o ramură a artei Filosofia este un fel de poezie, Ideendichtung, cum spun germanii La fel ca poezia, ea nu are valoare obiectivă sau reală și doar o valoare ideală Nu este cunoașterea lumii și calea către dobândirea adevărului; este doar o evaluare subiectivă a fenomenelor lumii și un mijloc de satisfacere a nevoilor subiective ale

inimii și minții Și întrucât subiectivul este același cu personalul, aprecierea filozofică a realității are sens, strict vorbind, doar pentru persoana care și-o creează pentru sine și pentru care ea servește drept principiu al înțelegerii lumii și al vitalității Dacă filozofia Biblioteca "Runivers" uhh poate fi atribuită unei semnificații generale sau sociale, atunci numai în măsura în care poate fi asimilată art Iată viziunea asupra lumii la care a ajuns Grot în prima perioadă a dezvoltării sale filozofice În spiritul acestei perspective pozitive, a fost scrisă teza sa de master, Psihologia sentimentelor, una dintre cele mai valoroase lucrări ale sale, care încă uimește cititorul prin bogăția de cunoștințe, ordinea prezentării, inteligența și strălucirea combinațiilor ideologice Aceleași puncte de vedere pătrund într-o altă dintre lucrările sale remarcabile - teza sa de doctorat - Despre problema reformei logicii În cele din urmă, aceleași idei stau la baza tuturor articolelor și prelegerilor sale despre teoria cunoașterii, etică, sociologie și istoria filosofiei până în În psihologie, N Ya i se organizează cu mediul în scopul adaptării relațiilor interne la cele externe Vorbind despre spencer și conceptele psihologice Gorvich, el își creează auria "circulația mentală", conform căreia procesele mentale sunt reprezentate de același ciclu de reacții automate, ca proporție a substanțelor din organism: începând cu impresiile complicațiilor lor în lor câmp", se transformă în impresii sau sentimente interne și, trecând prin stadiul aspirațiilor volitionale interne cauzate de sentimente, se rezolvă din nou în mișcări sau acțiuni exterioare În cele din urmă, în legătură cu aceste scheme, el dezvoltă, sub influența puternică a lui Dumont, doctrina sa fiziologică a sentimentelor, ca "o evaluare subiectivă a armoniei sau dizarmoniei interne între risipa de substanțe din corpul nostru și acumularea lor", determină de aici legile genezei și complicațiilor lor și stabilește principiile clasificării lor Observând cum se schimbă emoțiile în trecerea de la nevoi la satisfacție și de la satisfacție la epuizare și odihnă, el constată că în schimbarea lor ritmică tipul general de "psihic- *) Comp Eseu critic asupra studiilor filozofice de A Λ Kozlova, Filosofia ca ramură a artei, Relația filozofiei cu știința și arta, Biblioteca "Runivers" LXXI fiecare sentiment incepe cu suferinta negativa, trece in placere pozitiva, apoi se transforma in suferinta pozitiva si se termina cu placere negativa, primind una sau alta forma speciala in functie de diversele stari organice si psihice de care este conditionat') În logică, Grotto aplică aceleași principii biologice ale lui Spencer și aceeași teorie a "întorsăturii mentale" fenomenelor vieții mentale Considerând procesele logice ca o modalitate de transformare a "impresiilor" exterioare în "mișcări" interne ale gândirii, el încearcă să demonstreze că în dezvoltarea lor trec prin patru etape principale: de la inconștient involuntare, devin mai întâi conștient involuntare, apoi conștient voluntare și , în fine, arbitrar metodic Este acea evoluție mentală prin care senzațiile noastre sunt transformate în reprezentări, reprezentările în concepte concrete și abstracte și conceptele în idei științifice Prin natura lor, toate procesele mentale nu sunt altceva decât o serie de asociații mai mult sau mai puțin complexe Una dintre aceste asocieri are un caracter mecanic si consta intr-o simpla legatura, separare sau separare a elementelor mentale, in "asociere", "disociere" si "disasociare" a acestora; altele au caracter organic și se exprimă în formarea, descompunerea și disecția unor produse mentale mai complexe, adică coincid cu fenomenele de "integrare", "dezintegrare" și "diferențiere" Potrivit lui Groth, nu numai toate formele de judecăți și concluzii, ci

și legile gândirii sunt reduse la aceste șase tipuri de asocieri În teoria cunoașterii, Grot apără "realismul naiv", caută un criteriu obiectiv al adevărului și găsește ^ Psychology of Feelings in its History and Main Fundamentals, Essai sur les principes d'une nouvelle classification des sentiments, Printre condiţiile care determină apariţia sentimentelor, N Ya Grot, printre altele, evidenţiază procesele de circulație a sângelui, haniya, digestie și excreție Din această parte, teoria sa are câteva puncte de contact cu teoria fiziologică a emoțiilor, la modă în prezent, de Lange-James) La problema reformei logicii Experiența unei noi teorii a proceselor mentale, Biblioteca "Runivers" LXXII acest criteriu este în legea uniformităţii naturii*) În etică, el respinge ideea liberului arbitru, pentru dovada căreia a trebuit ulterior să depună atât de mult efort, și înțelege prin libertatea individului doar eliberarea lui de puterea mediului și a organismului pentru o nouă supunerea la puterea ideilor; neagă optimismul și pesimismul ca probleme metafizice și recunoaște în spatele lor doar semnificația unor viziuni practice la fel de necesare și legitime asupra lumii, acordând prioritate pesimismului în viață; consideră egoismul și altruismul în teorie ca doi poli ai relațiilor morale care nu permit aceeași evaluare etică, dar le consideră în practică ca fiind factori la fel de legitimi și necesari ai dezvoltării sociale) În sociologie, el urmează formulele lui Spencer și respinge metoda subiectivă în construirea teoriei progresului, dar stabilește un scop subiectiv pentru progres - fericirea omenirii și a întregii lumi vii) În sfârșit, în istoria filosofiei, el susține punctul de vedere conform căruia sistemele filosofice diferite sunt doar satisfacerea nevoilor subiective ale minții indivizilor individuali, având aceeași valoare psihologică și înlocuindu-se unele pe altele conform legilor dezvoltării psihologice El tratează metafizica necondiționat negativ, o consideră sursa tuturor iluziilor pernicioase ale minții umane, explică dominația ei în trecut doar prin inerția gândirii umane și vede sarcina gânditorului de a purifica cunoașterea de gunoaiele metafizice Iar străduindu-se pentru această "purificare" ajunge la o extremă atât de naivă încât în investigațiile sale psihologice și logice evită chiar să folosească cuvintele: "suflet" și "conștiință", înlocuindu-le cu un termen mai "științific": "senzoriu" Singura cale de a rezolva corect problemele superioare ale gândirii și vieții este *) La întrebarea criteriilor adevărului,) Despre problema liberului arbitru, Despre semnificația științifică a pesimismului și optimismului ca viziune asupra lumii, Egoismul și altruismul în fața curții de bun simț, Despre responsabilitatea morală și responsabilitatea juridică,) Experiența unei noi definiții a conceptului de progres, Progresul și știința, Despre subiectivism în sociologie, ') Principalele tipuri de construcții filosofice în diferite epoci, Biblioteca "Runivers" LXXIII copil într-o psihologie naturalistă bazată pe biologie și fiziologie și eliberată de toate elementele metafizice El este fascinat de ideea evoluției psihice și aplică scheme evolutive tuturor fenomenelor spiritului uman În aceste scheme nu este loc pentru libertatea creatoare și pentru activitatea independentă a factorilor morali: în ele totul se reduce la mecanism și în final, la un simplu joc de forţe biologice Create mecanic de aceste forţe sunt acele "revoluţii psihice" din care se compune viaţa noastră spirituală şi iau naştere formele gândirii noastre; dezvoltarea vieţii umane şi schimbarea idealurilor umane decurg mecanic Există multe neajunsuri și contradicții în detaliile operațiilor teoretice ale lui N Ya Grot Elucidând geneza fenomenelor mentale, el nu ne oferă întotdeauna posibilitatea de a

urmări adevărata lor legătură și înlocuiește adesea observațiile psihologice și analiza faptelor cu dialectică artificială și construcții abstracte Adunând în schemele sale acte de voință și gândire cu mișcări materiale, el aduce această analogie aproape până la identificare și cade în sofisme involuntare Încercând să reducă formele și relațiile logice la procese asociative simple, el nu observă că prin ideea de asociații "organice" introduce un nou principiu în teoria sa, care nu coincide cu punctul său de plecare Apărând metode obiective în teoria cunoașterii și în sociologie, el recurge imperceptibil pentru el însuși aici la criterii și scopuri subiective Dar oricare ar fi ezitările gândului său, ele nu se ating de cel principal punct de vedere asupra realitatii Cu toate contradicțiile particulare, viziunea sa asupra lumii este pătrunsă de un gând general, de o convingere că cunoașterea esenței lucrurilor este imposibilă, că idealurile suprasensibile sunt doar vise, că filosofia, dincolo de limitele psihologiei și ale problemelor asociate cu ea, este doar creativitate ideologică, nu lipsită de farmec poetic, dar care nu ne aduce cu un pas mai aproape de tărâmul inaccesibil al adevărului În această perioadă de fermentație mentală și pasiuni pozitive, Grot, ca și Renan, considera filosofia doar un condiment, fără de care, poate, toate preparatele sunt lipsite de gust, dar care în sine nu constituie hrană A fost un filozof care a negat filosofia Biblioteca "Runivers" LXXIV IL O întorsătură decisivă în viziunea asupra lumii a lui N Ya Grot are loc în și , care servesc drept graniță cronologică a celei de-a doua perioade a dezvoltării sale filozofice, perioada metafizică A fost această întorsătură neașteptată? Logic, da, dar psihologic, nu El a fost pregătit de o schimbare de stări și sentimente, la început neclară, dar foarte profundă: a apărut din nevoi și motive etice, care influențează mereu gândirea umană și străpung cu o forță deosebită în momentele de criză psihică Ajuns la concluzia că idealurile suprasensibile sunt doar iluzii, Grot s-a simțit la marginea unui abis moral La urma urmei, aceste idealuri nu sunt capricii goale ale inimii noastre nemulțumite și ale minții neliniștite Cele mai importante interese morale ale existenței noastre sunt legate de ele, ideile noastre despre sensul vieții umane și al universului, conceptele noastre despre bine și rău, moral și imoral, credința noastră în sfințenia datoriei, în posibilitatea fericirii și în triumful justiţiei Ce se va întâmpla cu aceste cele mai bune convingeri ale omenirii dacă sunt lipsite de o bază reală, dacă idealurile de adevăr, bunătate și frumos, la care oamenii le-au visat mereu, sunt doar fantome subiective, dacă ideile lui Dumnezeu, sufletul, liber voia, nemurirea sunt cuvinte superstițioase goale? Nu se va transforma atunci viața noastră într-un haos absurd, într-o comedie nebunească și jalnică, într-o vanitate zgomotoasă fără sens, fără scop și fără speranță? Idealurile suprasensibile se nasc din profunzimile sentimentului nostru subiectiv - acest lucru este fără îndoială adevărat; dar rezultă că ele sunt lipsite de semnificație obiectivă și au doar valoare personală? Ne-a dat natura aspirații ideale doar pentru a ne face victime ale autoînșelăciunii eterne și ale iluziilor? La urma urmei, sentimentul este conștiința noastră de sine, experiența noastră interioară De ce nu avem dreptul să credem în vocea Lui la fel cum credem în experiența exterioară, în ochii și urechile noastre? Sentimentul, ca întreaga noastră personalitate, nu servește la descoperirea legilor universale și eterne ale naturii și nu vorbește în el aceeași realitate, care dezvăluie Biblioteca "Runivers" ι,χχν unele dintre secretele lor pentru mintea noastră? Suntem confuzi de caracterul subiectiv al judecăților

sentimentelor; dar ce înseamnă acest caracter subiectiv? Subiectivul nu este același lucru cu personalul; subiectivul este interiorul - în noi înșine și în lucruri Și dacă simțirea ne arată bazele ideale ale vieții noastre subiective, nu dezvăluie prin aceasta bazele reale ale vieții interioare a întregului univers? Filosofia este o formă de artă, creativitate ideologică - ego-ul este și el adevărat; dar se poate trage de aici concluzia că nu are valoare reală și nu contribuie cu nimic la cunoașterea lumii? Construcțiile ei creative nu întruchipează ceea ce natura însăși creează pentru totdeauna? Nu este adevărata esență și scopul vieții lumii reflectate în visele ei de adevăr, bunătate și frumusețe? Într-adevăr, arta ne oferă nu numai lucrări de valoare relativă, ci și astfel de creații, a căror frumusețe nu este contestată de nimeni și nu dispare niciodată Aceasta înseamnă că pentru toată subiectivitatea creației artistice și pentru toată convenționalitatea evaluării estetice, există un element obiectiv, necondiționat și etern în aceste creații; Aceasta înseamnă că există frumusețe în afara simțului frumuseții Nu rezultă de aici că același element obiectiv și etern poate fi conținut în lucrările creativității filozofice, că există bunătate obiectivă și adevăr obiectiv dincolo de limitele sentimentelor și ideilor noastre personale? Nu avem dreptate când credem că filosofia, care recreează creativ aceste idealuri, divinizează realitatea în ele, că nu este doar o evaluare subiectivă a lucrurilor, ci și o cunoaștere a naturii lor actuale? Suntem obișnuiți să considerăm ca realitate doar ceea ce vedem și atingem, iar tot ceea ce este inaccesibil percepției exterioare ni se pare un fenomen iluzoriu Dar este chiar așa? Nu este această lume vizibilă și tangibilă doar suma propriilor noastre senzații vizuale și tactile? Nu-i așa, exact el; un fenomen fantomatic, un vis subiectiv, un miraj frumos, dar înșelător? Nu stă mai degrabă realitatea acolo, dincolo de acest miraj, unde sunt puse temeliile eterne ale universului, unde strălucește lumina eternă a adevărului, a bunătății și a frumuseții? Filosofia, ca cunoaștere a realității suprasensibile, este numită numele disprețuitor al metafizicii și este opusă științei, ca cunoaștere experiențială Biblioteca "Runivers" LXXVI fenomene senzuale Dar merită metafizica disprețul de care se bucură în epoca noastră pozitivă? Nu se bazează și pe experiență, pe experiența interioară a sentimentului nostru? Sunt științele experienței externe singurul tip de cunoaștere științifică? Luați matematica: nu se bazează pe experiența exterioară și nici una dintre axiomele sale nu este deductibilă din natura fenomenelor sensibile La fel ca metafizica, ea este construită de gândirea noastră și are rădăcini în legile sale interne a priori Între timp, este cea mai exactă dintre științe, iar formulele sale a priori de relații cantitative sunt indispensabile oricărei experiențe, atât interioare cât și externe, prezente și viitoare De ce nu ar trebui să fie și metafizica o știință, această teorie a relațiilor calitative ale realității? De ce categoriile sale a priori nu ar trebui să fie la fel de evidente și la fel de obligatorii pentru toată experiența? Este propoziția metafizică "nici un obiect fără subiect" mai puțin evidentă decât adevărul matematic că "de două ori-două-patru"? Legea metafizică "nu există fenomen fără cauză" este mai puțin indispensabilă experienței exterioare decât axioma matematică potrivit căreia "o linie dreaptă este distanța cea mai scurtă dintre două puncte?" Da, filosofia, ca cunoaștere a realității suprasensibile, este metafizică și, ca metafizică, este știință Aceasta este "știința relațiilor calitative ale fenomenelor experienței interne și externe, absolut sigură și obligatorie nu numai pentru mintea noastră, ci și pentru

realitatea obiectivă, nu numai ideală, ci și reală, - știința formelor și a normelor a gândirii, a acționării și a ființei a tot ceea ce există " Iată un lung lanț al acelor "reflecții psihologice" și argumente logice care l-au condus pe Grota la kch nouă perspectivă asupra lumii și pe care a formulat-o cu deplină claritate abia mai târziu, după multe îndoieli și ezitări') Vedem ce revoluție radicală a avut loc acum în ideile sale Ceea ce înainte era doar un vis pentru el, el ') Despre direcția și sarcinile filozofiei mele (Răspuns către arhiepiscopul Nikanor), Semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea umană, Ce este metafizica? Biblioteca "Runivers" LXXVII el recunoaște acum ca fiind cea mai înaltă realitate și ceea ce el considera realitate, este gata să numească un simplu vis Dacă mai devreme vedea în simțire doar sursa iluziilor subiective, acum vede în ea un mijloc de a înțelege adevărul obiectiv Dacă mai devreme considera filosofia doar o creativitate ideologică analogă artei, acum o recunoaște ca cunoaștere a esenței lucrurilor În timp ce mai devreme afirmase că filosofia nu este nici metafizică, nici știință, acum el declară că este atât metafizică, cât și știință Și chiar înainte ca aceste idei să se cristalizeze pe deplin în mintea lui, el se aventurează cu îndrăzneală în acea lume magică a "viselor metafizice", care anterior i se părea o înșelăciune atât de dezastruoasă, iar acum pare a fi adevărata realitate Dintre toate ideile metafizice, care au atras vreodată mintea umană și au stârnit inima omului, cele mai importante sunt ideile lui Dumnezeu, sufletul, libertatea, datoria și nemurirea A fi convins de realitatea acestor idei înseamnă a crea o bază de nezdruncinat pentru gândire și viață, iar Grotto își stabilește ca sarcină justificarea filozofică a acestora Îi vine în ajutor experiența filozofică a mileniilor: sistemele idealiste ale lui Platon, Giordano Bruno, Kant Schopenhauer îi luminează drumul și oferă elemente pentru construcțiile sale filozofice De atunci, pe măsură ce omenirea a început să gândească conștient, în fața ochilor i s-au dezvăluit două lumi, veșnic diferite și veșnic ostile - lumea spiritului și lumea materiei Cum să înțelegem aceste contradicții ale realității? Cum să le împac? Iată problema metafizică cu care sunt conectate toate celelalte și care a atras în primul rând atenția lui Grot Există două doctrine filozofice care încearcă să rezolve această problemă eternă, doctrinele monismului și dualismului Prima îmbină lumea spiritului și lumea materiei într-un început atotcuprinzător, în care ambele dispar fără urmă; al doilea le separă ca două principii fundamental diferite, complet incompatibile și ireconciliabile între ele Nu este aceasta o decizie iluzorie și falsă? Gândul nostru poate fi satisfăcut doar de o asemenea teorie filosofică, care împacă contrariile ființei, fără a distruge Biblioteca "Runivers" LXXXVI ih; Cu toate acestea, îndoielile noastre pot fi rezolvate doar prin sinteza monismului și dualismului, "monodualism" Pentru a înțelege universul, trebuie să admitem în el un început unic, etern și personal, care unește cele două laturi ale existentului cu gândirea și voința sa infinită, care îmbrățișează toată ființa și o guvernează, nefiind identificată cu fenomenele sale Acesta este principiul etern predat de Platon ca fiind cel mai înalt bine, ideea ideilor și a sufletului lumii, pe care panteistul-martir al secolului al XVI-lea, Giordano Bruno, l-a visat ca fiind conștiința infinită a universului, și care este mărturisit de toată omenirea ca fiind Divinul Sentimentul nostru interior și întreaga structură a universului vorbesc despre acest principiu Divin infinit; este propovăduită de religii și asumată de știință, care lasă în urmă lumii fenomenelor cunoscute lumea superioară a necunoscutului Acest principiu

etern pătrunde în întregul organism al naturii, la fel cum sufletul nostru pătrunde în organismul nostru corporal Este conștiința universului, care se dezvăluie în raționalitatea legilor sale și în armonie, fenomenele sale, la fel de clar pe cât se dezvăluie propria noastră conștiință în gândurile și acțiunile noastre raționale Această conștiință personală a universului are un gând, un sentiment și o voință infinite care trăiesc în gândul, voința și sentimentul nostru finit; este o forță infinită care se reflectă în forțele finite ale naturii Întrebarea existenței Spiritului Divin în univers este în strânsă legătură logică cu întrebarea existenței principiului spiritual în om Dar sufletul uman există? Iată a doua problemă metafizică la care s-a gândit Grot Materialismul modern reduce conceptul de suflet la conceptul de forță, pe care îl consideră un produs al materiei Dar știm ce este forța prin însăși natura ei? Experiența externă nu ne oferă niciun răspuns la această întrebare Din experiența exterioară nu cunoaștem esența forței, ci doar energia ei, munca ei, acțiunile sau manifestările sale fizice Singurul mijloc de a înțelege această idee este conștiința noastră de sine, experiența noastră interioară Toate ') J Bruno și panteismul, Sarcinile filozofiei în legătură cu învățăturile lui J Bruno, Biblioteca "Runivers" LXXIX ceea ce știm despre proprietățile forței active este împrumutat chiar din această sursă Noi înșine suntem o forță activă, cauza mișcărilor, iar prin conștiința de sine cunoaștem esența acestei forțe active; ca cauze ale mișcării, vieții și conștiinței Dar dacă da, atunci nu natura forței trebuie să ne explice natura sufletului, ci, dimpotrivă, natura sufletului este natura forței Sufletul este cea mai cunoscută nouă, cea mai evidentă și cea mai reală ființă din univers, iar dacă regula explicației științifice ar trebui să fie derivarea necunoscutului din cunoscut, atunci toate forțele fizice, în măsura în care sunt asemănătoare cu sufletul nostru, trebuie să fie și spiritual Legea fundamentală a științei naturale moderne, legea "conservării energiei" afirmă că toate modificările forțelor naturale constau doar în trecerea lor de la o stare latentă la una activă Nu vedem aceleași transformări în lumea spirituală a omului? Nu sunt toate aceste transformări ale forțelor doar eliberarea energiilor spirituale în natură și transformarea lor treptată în cele mai înalte forme de activitate tehnică? Chiar și materia însăși, cu toată opoziția ei empirică față de spirit, poate fi fundamental de aceeași natură spirituală Ea ni se dezvăluie în experiență doar ca o forță de rezistență și inerție; de aceea se deosebeşte de forţa activă a spiritului doar ca forţă pasivă Astfel, dacă ideea lui Dumnezeu este un principiu monodualist al reconcilierii spiritului și materiei, atunci ideea sufletului uman servește ca același principiu monodualist al reconcilierii materiei și forței Una dintre credințele fundamentale ale omenirii este că sufletul nostru are liberul arbitru Dar acest liber arbitru, nu este doar o iluzie? Aceasta a fost a treia întrebare metafizică care stătea în programul filosofic al lui Grot Oponenții doctrinei liberului arbitru sunt convinși că acțiunile noastre voliționale sunt determinate de aceeași lege inexorabilă a cauzalității la care sunt supuse toate fenomenele lumii Dar de unde a venit această lege? Iată întrebarea pe care trebuie să o rezolve în primul rând Legea cauzalității, ca și legea rațiunii suficiente, este legea gândirii noastre, adică drept subiectiv, iar dacă încercăm ') Despre suflet în legătură cu doctrina modernă a puterii, Biblioteca "Runivers" LXXX Dacă încercăm să investigăm originea ei subiectivă, vom constata că sursa ei nu este alta decât voința Conceptul de cauză necesară este doar conceptul de voință care

în mod necesar "provoacă" sau produce un efect din ea însăși printr-un act de voință Dar dacă voința însăși stă la baza legii cauzalității, poate fi supusă acesteia? Într-adevăr, care ar putea fi cauza acțiunilor volitive, cu excepția voinței însăși? Lumea exterioară din jurul nostru? Dar pentru noi este doar totalitatea percepțiilor noastre Percepțiile noastre? Dar ele sunt doar stări ale energiei noastre psihice, adică produse ale voinței, condiționate de particularitățile organizării noastre fizice Organizarea noastră fizică? Dar a fost creat de ereditate, în care s-au consolidat rezultatele obiceiurilor volitive și ale eforturilor voliționale ale strămoșilor noștri, adică la urma urmei, este și produsul voinței Dualismul empiric al necesității și libertății constă în faptul că în sufletul nostru se luptă două eforturi ostile: lupta individuală pentru autoconservare și lupta universală pentru ideal, pentru eternitate, pentru ființă extra-individuală Primul efort este condiția vieții noastre personale în limitele spațiului și timpului și, prin urmare, pare necesară; a doua este contrară intereselor existenței egoiste personale și, prin urmare, este liberă Dar la baza acestor două aspirații voliționale opuse se află un principiu al lumii libere, care a ales personalitatea noastră ca un vas al vieții sale și un mijloc de a-și atinge scopurile eterne Acest început - voința lumii de a lipsia - nu este voința oarbă, rea și fatală a lui Schopenhauer, ci voința rațională, bună și liberă Această voință a lumii și-a plasat libertatea în noi ca darul cel mai înalt, care ar trebui să ne conducă printr-un lung proces de dezvoltare spirituală către biruința asupra forțelor oarbe ale naturii care o limitează Ea însăși, printr-un act liber, s-a împins în cadrul individual al existenței noastre fizice, pentru a lepăda acest jug voluntar printr-un nou act liber și a reveni la ființa ei infinită în aspirațiile ideale ale umanității) Critica conceptului de liber arbitru în legătură cu conceptul de cauzalitate, Biblioteca "Runivers" LXXXI Ideea voinței lumii, care ne dezvăluie cele mai adânci rădăcini ale libertății umane, îi dă lui Grote o soluție la cea de-a patra problemă metafizică pe care a pus-o, problema datoriei morale Toate încercările de a justifica ideea datoriei pe baza principiilor empirice ale plăcerii și utilității sunt nereușite și pline de neînțelegeri Între timp, această idee devine perfect de înțeles din punct de vedere al metafizicului teoria voinței lumii Într-adevăr, dacă dorința lumii de a trăi a făcut din personalitatea umană instrumentul eliberării ei de limitările individuale și al întoarcerii în împărăția veșniciei, atunci cea mai mare sarcină morală a omului constă tocmai în aceea că, cu toată puterea sa, să lucreze pentru a realiza Acest obiectiv Luptă cu individualitatea ta egoistă și trăiește pentru idealul etern al bunătății, stinge flacăra pasiunilor egoiste din sufletul tău și aprinde în ea o lumină strălucitoare a bunătății și a dragostei dezinteresate pentru oameni, renunță la toate interesele existenței personale și devotează-te în întregime creației și dezvoltarea celei mai înalte vieți spirituale în sine și în univers - aceasta este datoria morală a omului, o datorie liberă și, în același timp, obligatorie Această datorie ne este impusă de voința lumii de a trăi și ne atrage irezistibil spre împlinirea ei În mijlocul tuturor vicisitudinilor existenței noastre, în mijlocul tuturor ciocnirilor, greșelilor și căderilor morale, ne arată un ideal moral și ne leagă gândul și inima de el Vorbește în sentimentele noastre ca iubirea universală și se deschide în conștiința noastră ca ideea universală a datoriei Omenirea crede că sufletul nu este doar liber și chemat la datoria morală, ci și nemuritor Această credință în nemurire trăiește

într-o formă sau alta în aproape fiecare inimă umană; mângâie oamenii în mijlocul suferințelor vieții și inspiră visele gânditorilor și poeților; dar poate găsi o justificare filosofică pentru sine? Începând să rezolve această a cincea problemă metafizică, Grot a întâmpinat de la primii pași o dificultate aproape de netrecut Ideea de nemurire este ideea de eternitate sau, după părerea lui, de existența atemporală a spiritului nostru; Între timp, ideea posibilității vieții spirituale în afara timpului contrazice chiar Fundamentul datoriei morale, Fundamentele vieții și activității morale, N Ya GROT vi Biblioteca "Runivers" LXXXII noi principii ale psihologiei moderne și ale teoriei cunoașterii Psihologia modernă recunoaște stările de spirit ca fenomene în timp, iar toate metodele și toate rezultatele sale se bazează pe această axiomă; Teoria cunoașterii, prin gura lui Kant, a proclamat că timpul este o formă de experiență interioară, adică o condiție inevitabilă a vieții noastre mentale, iar acest punct de vedere a devenit de atunci o dogmă de neclintit Astfel, pentru a ajunge la o convingere filozofică în nemurirea sufletului, este necesară curățarea unei căi aproape impracticabile: pe de o parte, este necesară reformarea radicală a întregii psihologii moderne, iar pe de altă parte, pentru a infirma doctrina kantiană a timpului, care domină teoria modernă a cunoaşterii Iar Grota se hotărăște asupra acestei acțiuni îndrăznețe și dificile El atacă psihologia modernă cu o critică nemiloasă și pasională Dacă la un moment dat, la începutul carierei sale filozofice, a considerat această știință ca fiind singura cheie pentru toate problemele cunoașterii și ale vieții, acum neagă aproape orice semnificație în spatele ei Nici psihologia empirică, nici cea fiziologică, nici cea experimentală a timpului nostru nu aruncă, în opinia sa, cea mai mică lumină asupra esenței vieții mentale și a adevăratelor ei legi; niciuna dintre aceste direcții nu ne oferă nimic pentru a ne rezolva cele mai importante sarcini de viață Tehnicile și metodele cercetării psihologice moderne sunt la fel de himerice și inutile ca și rezultatele lor Orice mare lucrare de ficțiune ne poate oferi mai multe cunoștințe despre sufletul uman decât toate formulele și schemele scolastice cu care operează psihologia Iar motivul unei stări atât de triste a acestei științe este aceeași prejudecată teoretică care îi determină pe psihologii moderni să considere stările mentale ca "fenomene" în timp Numai acest fenomen psihologic miop îi împiedică să vadă esența psihică din spatele fenomenelor psihice și să înțeleagă legile vieții psihice la fel de clar și simplu așa cum au fost înțelese de toți marii inimi și experți practicieni ai sufletului uman d) Sarcini vitale ale psihologiei, La causalité et la conservation de l'énergie dans le domaine de l'activité psychique, La întrebarea semnificației ideii de paralelism în psihologie, Biblioteca "Runivers" xxxx Ideea modernă a fenomenului și viziunea modernă asupra naturii timpului constituie moștenirea filozofică a lui Kant, iar Grotto își întoarce arma critică împotriva acestui mare gânditor Cercetându-și doctrina despre timp și spațiu, el găsește în ea o serie întreagă de contradicții și neînțelegeri logice plângătoare Kant numește spațiul și timpul "vederi" și forme ale experienței noastre, dar le definește drept "concepte", ca simple elemente logice ale gândirii noastre El consideră aceste intuiții doar reprezentări subiective ale minții noastre și, în același timp, le obiectivează în câmpul lumii exterioare și interioare El recunoaște timpul ca formă a proceselor interne, mentale, spațiul ca formă a fenomenelor externe, materiale; dar uită că tot ce există în timp există împreună cu el și în spațiu și invers Astfel, Kant se pune involuntar în strânsoarea unei astfel de dileme,

insolubilă pentru el: dacă fenomenele mentale apar în timp, atunci ele sunt spațiale; dacă sunt non-spațiale, atunci nu pot avea loc în timp Între timp, nu poate exista decât o singură cale de ieșire din această dilemă fatală Non-spațialitatea proceselor mentale este cel mai evident fapt al experienței noastre și nu există argumente care ar putea infirma acest fapt neîndoielnic; prin urmare, atemporalitatea lor devine la fel de evidentă Ideea de timp, ca și ideea de spațiu, este reprezentarea noastră subiectivă, iar dacă pentru ea există un corelat obiectiv cunoscut, atunci nu este în domeniul experienței interne, ci în lumea externă, spațială: reprezentăm sub forma timpului doar schimbarea succesivă a mișcărilor fizice și a proceselor fiziologice, asociate stărilor noastre mentale În ceea ce privește viața noastră interioară, mentală, ea depășește necondiționat limitele timpului și, distingând momentele temporare în ea, nu transferăm aici decât în mod artificial această formă de experiență exterioară conform aceleiași legi psihologice conform căreia ne transferăm propriile stări mentale si proprietati Timp și spațiu psi- VI* Biblioteca "Runivers" LXXXIV procesele chimice nu sunt reale, ci doar aparente: acestea sunt "pseudo-timp" și "pseudo-spațiu" ') Acestea au fost concluziile lui I Ya Grot și se putea aștepta ca, bazându-se pe ele, să creeze o teorie a nemuririi în spiritul acelor idei metafizice pe care le-a pus la baza cercetărilor sale asupra sufletului și liberului arbitru S-ar putea chiar crede că el va uni problemele metafizicii care îl interesau și va reelabora construcțiile sale într-un sistem idealist integral Dar aceste așteptări nu erau destinate să devină realitate În momentul în care Grot trebuia să facă ultimii pași decisivi și, poate, cei mai grei dincolo de limitele experienței, a fost distras de alte idei și interese, care dădeau cu totul altă direcție gândurilor sale În ciuda faptului că problema nemuririi nu a încetat să-l ocupe până la sfârșitul vieții, el a supraviețuit erei pasiunilor sale metafizice, iar metafizica sa a rămas un cântec necântat În loc de o întreagă doctrină metafizică, s-au dovedit doar o serie de schițe filozofice, foarte interesante, adesea profunde și fundamentale, nelipsite de unitate fundamentală, dar neîncheiate și neintroduse într-un sistem III Două fapte opresc atenția noastră involuntară în lucrările filozofice din a doua perioadă a activității lui Grot: o tendință persistentă de a împăca cele mai diverse! ipoteze metafizice și o ostilitate aproape ireconciliabilă față de acei idoli pozitivi cărora el însuși le-a oferit cândva sacrificiile sale Dorind să creeze cea mai largă sinteză metafizică posibilă a realității, Grotto include în ea astfel de puncte de vedere, care uneori par incompatibile În fiecare soluție a problemelor metafizice, el caută să găsească un sâmbure de adevăr și încearcă să le împace chiar și în cazul în care acest scop poate fi atins doar cu ajutorul formulelor pur verbale Pentru a rezolva contradicția fundamentală dintre natură și spirit, el vrea să fie atât monist, cât și dualist, legând aceste două opuse ') La timp, - Biblioteca "Runivers" LXXXV viziuni pozitive asupra lumii cu un singur cuvânt magic: "monodualism" Pentru a clarifica ideea Zeității, el încearcă să combine panteismul lui Giordano Bruno cu ideea unui Dumnezeu personal și numește Zeitatea "conștiința personală a universului" El urmează calea directă către idealismul absolut, încercând să transforme toate forțele naturii materiale în energii spirituale; dar, în același timp, el nu consideră posibil să sacrifice realitatea materiei și o împacă cu ideea de suflet prin intermediul teoriei forțelor "active" și "pasive" El consideră "voința lumii de a trăi" ca bază a procesului mondial și vede în ea sursa oricărei ființe

și dezvoltări; dar ea, conform ideilor lui, nu este un principiu infinit, ci mai degrabă o forță finită creată de voința Divină și investită de aceasta în măruntaiele naturii El numește voința lumii una și, spre deosebire de Schopenhauer, o înzestrează cu proprietățile raționalității și bunătății; dar în cadrul acestui element de lume unic, rațional și bun, el are o discordie eternă a două aspirații opuse: o dorință irațională pentru o existență egoistă personală și o atracție rezonabilă pentru idealul ființei eterne universale El asimilează voinței lumii toată plinătatea libertății și a vieții, lăsând în seama sorții omului rolul modest de a fi executantul fatal al poruncilor ei; persoana umană, din punctul său de vedere, nu este decât o înveliș temporară sau o treaptă temporară a acestei forțe eterne, iar întregul sens al existenței ei nu poate consta decât în dispariția definitivă, dizolvarea în oceanul infinitului Dar idealurile libertății personale și ale nemuririi personale îi sunt prea dragi și, pentru a le salva, recurge la tot felul de compromisuri: voința lumii nu absoarbe viața noastră personală cu ea însăși, ci, dimpotrivă, devine în noi o voință personală; nu ne ia libertatea de la noi, ci, dimpotriva, ne ofera a sa, ca cel mai inalt "dar", pe care trebuie sa-l dezvoltam si sa-l realizam prin eforturile noastre personale; nu condamnă personalitatea noastră la o existență temporară, ci îi deschide calea către eternitate, punând în ea o parte din natura ei atemporală Toate construcțiile metafizice ale lui N Ya Grot sunt impregnate de o viziune dinamică asupra universului: forța, ca bază a vieții lumii, este ideea centrală în jurul căreia Biblioteca "Runivers" LXXXVI interesele sale şi care serveşte drept principiu unificator al tuturor studiilor sale filozofice Infinita "conștiință a universului", cu care el identifică conceptul de Zeitate, este o forță infinită care controlează mișcările naturii și unește elementele acesteia într-un întreg organism viu; "voința lumii" este forța lumii, din care, ca dintr-un rezervor comun, curg toate fluxurile de viață; Spiritul uman este și el o forță, pe baza căreia trebuie să ne explicăm întregul sistem de forțe fizice Fostul evoluționism biologic și psihologic cu principiul său de interacțiune mecanică a fenomenelor este înlocuit de ideea filozofică a dezvoltării, din punctul de vedere al căreia viața universului îi apare ca o eliberare treptată a principiului activ al lucrurilor din legăturile materiei pasive și dintr-un proces continuu de realizare a spiritului și a libertății Dar cu această perspectivă dinamică, el caută și să reconcilieze ideile metafizicii ontologice Alături de conceptul de "forță" schimbătoare și în continuă dezvoltare, în teoriile sale, conceptul de "esență" neschimbătoare și veșnică joacă aproape același rol Alături de ideea aristotelică de "dezvoltare", el este fascinat de idealul "ființei" lui Platon, în care toate scopurile universului au fost deja realizate din eternitate și există momente în care mișcările complexe ale evoluției lumii i se par doar un fel de joc fantomatic pe fundalul păcii eterne Și așa, în timp ce N Ya Grot acceptă cu brațele deschise aproape toate direcțiile gândirii metafizice, el tratează cu ostilitate nedisimulată nu numai pozitivismul său anterior, ci și filozofia științifică în general Cele trei principii de bază pe care se bazează viziunea pozitivă-științifică modernă asupra lumii - fenomenismul, empirismul și mecanismul - îi apar ca superstiții teoretice, pe cât de false, pe atât de dăunătoare A limita domeniul de cercetare la lumea fenomenelor și a recunoaște dinainte că orice încercare de a pătrunde în esența lucrurilor este imposibilă, înseamnă, în opinia sa, a abandona în mod deliberat adevăratele sarcini de cunoaștere și a forma pentru sine un absolut

fantastic ideea de realitate Concentrați-vă numai pe faptele experienței Biblioteca "Runivers" LXXXVII a uita întrebările eterne despre libertatea noastră, despre originea noastră și destinul nostru viitor, înseamnă a sacrifica de dragul unui scop nesemnificativ și esențial de neatins ceea ce este singurul valoros și drag pentru noi - cele mai înalte interese morale ale vieții umane A transforma spiritul viu și natura vie într-o legătură mecanică de cauze fatale înseamnă a nu înțelege nici spiritul, nici natura Am văzut cât de amar a atacat Grot psihologia modernă, care și-a asimilat aceste principii El nu găsește în el aproape nimic decât "gândire școlastică și superficială", "gunoaie scolastică superficială", "complicații artificiale ale teoriilor tendențioase și arbitrare", un sistem de cuvinte, termeni complicati și scheme fără sens El este convins că Platon și Aristotel au făcut mult mai mult pentru cunoașterea spiritului nostru decât toți cei mai recenti psihologi empiric; este gata să prefere orice roman al lui Dostoievski tuturor teoriilor psihologice ale lui Spencer, același Spencer care a fost stăpânul gândurilor sale în tinerețe Nu este nevoie să spunem cât de corect și de legitim a fost în acest protest pasionat al lui N Ya Grot împotriva extremelor viziunii științific-pozitive moderne asupra lumii Acest protest nu a provenit din stările de spirit aleatoare ale scriitorului care s-a lăsat dus de cap: s-a bazat pe exigențe profunde de gândire și sentiment moral Dar înarmandu-se împotriva extremelor adversarilor săi, Grot însuși nu a căzut în extrema opusă? Respingând minciunile pozitivismului, nu a uitat el adevărul lui? Domeniul cunoașterii să nu se limiteze la lumea fenomenelor sau a faptelor empirice; dar separarea faptelor empirice de esențele metafizice nu este o condiție necesară a oricărei metode științifice fructuoase? Lăsați dincolo de experiență să se afle tărâmul idealurilor și obiectivelor supraexperiențiale; dar cum vom găsi calea către această împărăție dacă experiența nu ne arată? Fie ca eforturile pozitiviștilor să fie eronate și zadarnice pentru a alunga din univers libertatea ascunsă în el și rațiunea sa interioară; dar suprafața naturii și a spiritului nu este deschisă observării noastre supusă dominației mecanismului și nu este legată de lanțul sclav al cauzalității? Fără îndoială că cu întrebarea Biblioteca "Runivers" LXXXV IU despre libertatea noastră, despre originea noastră și despre destinul nostru viitor, cele mai importante interese morale ale existenței noastre sunt legate; și asta înseamnă că problemele realității empirice sunt atât de infinit nesemnificative în comparație cu ele și atât de indiferente față de sarcinile noastre morale? Dacă cercetarea empirică nu ne oferă mijloacele de a pătrunde în esența misterioasă a lucrurilor, atunci ne dezvăluie legile lor, legile eterne ale naturii, spiritul și viața umană care se dezvoltă infinit, iar cunoașterea acestor legi nu va ajuta noi în cele din urmă să înțelegem sensul existenței noastre și să înțelegem scopul nostru superior? În prezent, desigur, suntem foarte departe de o cunoaştere completă a legilor realităţii; nu numai știința minții, ci chiar și științele naturii, au obținut rezultate foarte incomplete și au la dispoziție mijloace foarte imperfecte; teoriile moderne ale naturii și psihologice conțin într-adevăr multe erori, multe neînțelegeri și - de ce ascunde adevărul? - destul de multe "speculații superficiale", "gunoaie scolastice", "complicații tendențioase", cuvinte și formule fără sens, care de multe ori nu fac decât să liniștească gândul și îl fac, în cuvintele lui Leibniz, "prendre la paille des termes pour le grain des lucruri" Dar, cu toate acestea, este încă posibil să afirmăm serios că cercetarea empirică și teoriile bazate pe ea nu ne apropie deloc de

scopul ideal al cunoașterii? Ne dau neajunsurile psihologiei moderne dreptul de a-i respinge meritele? Ne permit ele să uităm acele observații excelente, analize profunde și idei fructuoase cu care studiul experimental al vieții psihice ne-a îmbogățit în timpurile moderne? Faptele empirice și ipotezele metafizice, cercetarea empirică și speculația filozofică au drepturi la fel de legitime, iar gânditorul ar trebui să se străduiască doar să elimine contradicțiile lor și să le înțeleagă adevărata relație reciprocă Dacă este posibilă o sinteză filozofică superioară a realității, atunci sarcina ei este limitată la o simplă reconciliere a diferitelor idei metafizice? Oare nu ne-a stabilit un obiectiv și mai larg - să reconciliem tărâmul experienței cu tărâmul speculației? Nu ne obligă el să elaborăm un astfel de filozof Biblioteca "Runivers" LXXXIX o viziune asupra lumii în care cercetarea empirică să servească drept suport pentru generalizările metafizice, iar concluziile metafizice s-ar sprijini pe o bază empitică largă? Acestea sunt întrebările pe care, mai devreme sau mai târziu, Grot nu s-a putut abține să le gândească; și gândindu-se la ele, nu se putea abține să nu simtă părerile sale unilaterale Acele extreme și exagerări, la care a condus critica sa asupra teoriilor științifice pozitive și a metodelor empirice de cunoaștere, conțineau deja germenul unei reacții și pregăteau viitoarea întoarcere către aceleași teorii și metode Dându-și seama de eroarea pasiunilor pozitive ale tinereții sale, el a ajuns odată la "idealismul" metafizic; înțelegând direcția unilaterală a metafizicii sale, trebuia acum să se apropie de curentele pozitive ale gândirii Această nouă schimbare în starea de spirit și perspectiva lui N Ya Grot a avut loc în După o rătăcire de zece ani prin tărâmul magic al idealurilor și viselor metafizice, Grotto se întoarce din nou în lumea fenomenelor empirice și găsește din nou în ea acea realitate care cândva i-a dezamăgit atât de profund mintea și inima În această realitate empirică el nu mai vede miraje înșelătoare și ghicitori insolubile; dar nu i se pare un fapt atât de evident care ar fi de înțeles de la sine Ea luminează pentru el lumina ideilor pe care le-a contemplat atât de mult timp în domeniul fiinţelor suprasensibile; se împleteşte în el cu un vis idealist, în care ar vrea să creadă ca într-o a doua realitate El nu are încă o teorie definită care să împace aceste două sfere ale ființei și cunoașterii; dar el are deja o formulă capabilă să exprime relaţiile lor reciproce El numește idealurile metafizice evaluarea și cunoașterea realității din punctul de vedere al experienței interne și recunoaște studiul empiric al fenomenelor ca evaluare și cunoaștere a acestei realități din punctul de vedere al percepțiilor externe *) Această viziune sintetică exprimă ideea de bază a ultimei perioade a dezvoltării sale filozofice, perioada reconcilierii pozitivismului și idealismului ') Concepte de suflet și energie mentală în psihologie Comparaţie Critica conceptului de progres Biblioteca "Runivers" XC Impulsul pentru această nouă criză mentală a fost dat de însăși știința împotriva căreia N Ya Grot a purtat recent una atât de amară lupte, psihologie Studierea psihologiei moderne în scopuri critice și metafizice Grot s-a convins involuntar că metodele și rezultatele ei erau departe de a fi atât de inutile pe cât i s-au părut într-un moment polemic El a văzut că psihologia modernă, fără a se limita la acele accesorii biologice inutile în care el căutase cândva garanții ale caracterului ei științific, se străduia să se impună pe terenul unei cercetări cu adevărat obiective și să asimileze noi metode care îi promiteau, poate, un viitor strălucit El a descoperit că ea făcuse deja astfel de descoperiri, care sunt capabile să schimbe multe dintre ideile noastre științifice Dar ceea ce era cel

mai important pentru el, a ajuns la concluzia că nu contrazice câtuși de puțin sarcinile filosofice pe care și le-a propus Grot le-a reproșat psihologilor moderni faptul că studiază doar fenomenele mentale și nu vor să dezlege pentru noi esența psihică; dar era adevărat acest reproș? În lumea spirituală nu există granițe între esență și fenomen Ceea ce numim "apariții" psihice și "esență" psihică sunt doar două laturi ale aceluiași fapt psihic: sunt două laturi ale conștiinței noastre, externă și internă, empiric și metafizic Studiați acest fapt psihic viu, concret, și vi se poate deschide o perspectivă largă în ambele direcții: puteți înțelege atât corelațiile empirice din lumea fenomenelor conștiente, cât și natura lor metafizică Tocmai această viziune asupra sarcinilor psihologiei a găsit-o Grot printre reprezentanții celei mai noi direcții experimentale a acestei științe Psihologia experimentală, în opinia sa, ocupă o zonă neutră între metafizică și fenomenism Nu se ocupă de "substanţe" şi nu de "fenomene": investighează evenimentele reale ale vieţii psihice, la fel de accesibile observării empirice şi evaluării metafizice*) Sub influența tuturor acestora Nu este greu de ghicit de la cine a fost inspirat N Ya Grot de aceste gânduri: el le-a tras în mod evident din doctrina lui Wundt despre unitatea experienței și din teoria sa despre "actualitatea psihică" Biblioteca "Runivers" XCl Concluzii și considerații Grot, imperceptibil pentru sine, s-a trezit în captivitatea inamicului pe care îl considera învins: dintr-un adversar aprig al psihologiei experimentale, se transformă în susținătorul ei cel mai înflăcărat În loc să continue să distrugă această știință, el își propune acum sarcina de a-i clarifica metodele și de a crea noi baze teoretice pentru ea În loc să construiască pe ruinele sale edificiul ideilor metafizice, el vrea acum să aplice principiile acestuia la soluționarea problemelor sociologice Psihologia experimentală este încă o știință foarte tânără Ea și-a împrumutat metodele din știința naturii, dar nu avusese încă timp să le dea o dezvoltare teoretică completă Ce este un experiment psihologic și în ce măsură este posibil - aceasta este întrebarea cu care psihologul modern este forțat să înceapă În prezent, experimentul psihologic este adesea opus vechii observații de sine și identificat cu metodele psihofiziologiei și psihofizicii Grota protestează împotriva acestor neînțelegeri El este de acord cu acei psihologi care cred că un experiment psihologic este o formă de autoobservare; numai că această auto-observare nu este individuală, ci colectivă, nu întâmplătoare, ci metodică, deloc părtinitoare și îndoielnică, dar dotată cu toate garanțiile științifice, de încredere El consideră psihofizica și psihofiziologia ca mijloace necesare de investigare științifică a vieții mentale; dar nu crede că ele epuizează conceptul de psihologie experimentală în sensul cel mai larg al cuvântului Un experiment pur psihologic poate exista, iar posibilitatea lui a fost deja dovedită prin practica vieții și a științei Este folosit de educatori, avocați și medici în tot felul de scopuri profesionale; este folosit de noi toți la fiecare pas, atunci când trebuie să inducem artificial și deliberat în noi sau în alții noi stări de spirit; psihologii înșiși încep în sfârșit să-l folosească în ultima vreme Sarcina științei este doar de a oferi acestui instrument puternic cea mai precisă și fructuoasă aplicație posibilă, iar în aceste forme Grot recunoaște necesitatea urgentă a unei instituții la Universitatea Rusă Biblioteca "Runivers" xsp astfel de laboratoare psihologice care există deja peste tot, în Europa și în America Dar este suficient ca psihologia experimentală să dezvolte metode precise de investigare? Mai trebuie să

aibă un principiu teoretic general care să-l conecteze cu restul științelor exacte și să ofere psihologului un fir călăuzitor în labirintul fenomenelor mentale în schimbare Un astfel de principiu nu poate fi decât acea mare lege pe care se bazează toată știința naturală modernă - legea conservării energiei Până acum, majoritatea psihologilor și naturaliștilor s-au convins că este imposibil să extinzi această lege la viața sufletească Natura fenomenelor mentale și relațiile lor reciproce sunt atât de deosebite și atât de profund diferite de procesele lumii materiale; că a le introduce în ciclul mișcării materiale și a le subordona axiomelor mecanice ale științei naturii părea dinainte o sarcină de nerezolvat Cu toate acestea, oricum ar fi, întregul viitor științific al psihologiei este aparent legat de această problemă, iar N Ya Grot își asumă cu îndrăzneală soluția Fostele sale ipoteze metafizice îi facilitează această întreprindere, iar cele mai noi curente de gândire științifică și filozofică merg spre planurile sale După cum am văzut, el a introdus anterior legea conservării energiei în sfera speculațiilor sale filozofice; acum găsește un nou sprijin pentru opiniile sale în teoriile energetice ale lui Ostwald și Laswitz Aderând la aceste teorii și corectându-le parțial, el demonstrează că conceptul de energie psihică este la fel de legitim și real ca și conceptul de energii fizice El susține teza că energiile mentale pot trece în procese fizice, iar procesele fizice se pot transforma în muncă mentală În cele din urmă, el încearcă să fundamenteze ipoteza că cantitatea de energie psihică în toate aceste transformări rămâne aceeași constantă cu cantitatea de energie fizică în metamorfozele sale La fiecare om normal există un echilibru cantitativ al energiilor psihice Aceste energii ar putea exista sub forma unor potențiale daruri sau sub forma unei activități creative reale ') Fundamentele psihologiei experimentale, Biblioteca "Runivers" hash telnostl; ele pot fluctua între un anumit maxim și minim, pot lua forme variate și se dezvoltă una în detrimentul celeilalte, dar în ansamblu ele reprezintă aproximativ aceeași valoare constantă pentru un individ dat Același echilibru cantitativ trebuie să existe și în timpul tranziției energiilor mentale în cele fizice sau invers În orice manifestare se exprimă opera unei persoane celebre, fizică sau mentală, ea rămâne întotdeauna egală cu ea însăși, iar toate formele ei sunt echivalente între ele O persoană primește din organismul său și din mediul său atâta energie psihică cât îi dă și atât cât primește Împreună cu organismul și mediul, ea constituie un sistem psihofizic în care cantitatea totală de energii mentale și fizice, cu toate transformările posibile unele în altele, rămâne neschimbată Iată ipoteza metodologică care ar trebui să stea la baza psihologiei experimentale Adevărat, această ipoteză nu poate fi încă numită lege științifică Cunoaștem prea puține despre echivalentele mecanice ale muncii psihice și nu le putem exprima deloc în termeni matematici precisi Dar viitorul va rezolva și această problemă Lui N Ya Grot i s-a reproșat că a permis transformarea energiilor fizice în cele psihice, cade în materialism crud și pune capăt acelor idei de suflet și nemurire, pentru dovada cărora muncise atât de mult mai devreme Dar el respinge acest reproș și, mi se pare, pe drept El ar putea fi numit materialist dacă el, în teoria sa despre energia psihică, ar rezolva problema metafizică a relației dintre spirit și materie Dar el nu se ocupă de această problemă și vrea să rămână în limitele cercetării pur empirice Prin denumirea de energii fizice și psihice el nu înseamnă esențe sau forțe, ci doar munca sau activitatea acestor forțe presupuse Prin urmare, admițând posibilitatea trecerii energiilor fizice în

psihice și invers, el recunoaște ca posibile toate ipotezele metafizice despre natura forțelor care acționează în ele ') Conceptul de suflet și energie mentală în psihologie Biblioteca "Runivers" XCIV agenţi Cineva se poate întreba, desigur, care ar trebui să fie propria sa ipoteză? Ca răspuns la această întrebare, Grot se referă la opiniile sale anterioare; iar dacă încercăm să armonizăm aceste puncte de vedere cu energia sa psihologică, vom constata că, în ciuda tuturor contradicțiilor sale, el este mai degrabă un idealist absolut decât un materialist Din punctul său de vedere, ar fi mai logic să atribuim o natură spirituală forțelor fizice, decât să asimilăm un caracter material energiilor psihice Grota găsește posibil să justifice pe baza energiei sale chiar și ideea de nemurire În opinia sa, energia noastră psihică după moartea corpului poate fi complet transferată într-un alt sistem de elemente, în care poate exista pentru totdeauna El consideră că mediul eteric este un astfel de sistem, care, poate, este purtătorul acestei energii π în organismul nostru Nu suntem obligați, desigur, să acordăm o semnificație deosebit de serioasă acestei ipoteze a "nemuririi eterice", care ne amintește de romanele fantastice ale lui Camille Flamarion; dar nu servește ea ca o dovadă strălucitoare a cât de flexibilă gândirea umană poate conecta fiecare teorie științifică cu acele idealuri după care tânjește inima umană? Dacă cantitatea totală de energie fizică și psihică din fiecare sistem de elemente și, în consecință, din întreg universul rămâne neschimbată, înseamnă aceasta că și calitatea acesteia rămâne neschimbată? Un astfel de punct de vedere ar contrazice faptele Legea vieții omenirii și a universului este progresul spiritual, care nu este altceva decât creșterea continuă a energiei psihice în lume Cu cât istoria merge mai departe, cu atât activitatea mentală și morală a oamenilor se dezvoltă mai complexă și mai bogată, cu cât conștiința și conștiința lor de sine devin mai clare și mai profunde, cu atât o valoare morală mai mare primește viața lor Această creștere a energiei psihice în lume este posibilă numai în detrimentul energiilor fizice sub condiția schimbării lor calitative Astfel, odată cu constanța cantitativă a energiei în general, în univers are loc un proces continuu de transformare calitativă a acestuia din forme inferioare, fizice, în forme superioare, psihice, iar această transformare servește ca bază a progresului mondial Iată o idee, din punctul de vedere al căreia N Ya Biblioteca "Runivers" xcv Grot vrea să rezolve una dintre cele mai importante probleme filozofice și sociologice ale timpului nostru, ultima problemă pe care a putut să o pună Problema progresului l-a preocupat, după cum am văzut, încă din În acel moment, Grot a respins metoda subiectivă în construirea acestui concept și a încercat să creeze o formulă pur obiectivă pentru acesta, definind progresul în spiritul sociologiei lui Spencer ca fiind "economisirea energiilor naturii" Dar el, imperceptibil pentru sine, a introdus un element subiectiv în această formulă, recunoscând scopul progresului de a crește plăcerea și fericirea pe pământ Acum Grot își schimbă punctul de vedere El subordonează viața universului celor mai înalte scopuri morale și, bazându-se pe doctrina sa despre transformarea energiilor, dorește să elaboreze o formulă de progres care să unească toate definițiile acestui concept, atât subiective, cât și obiective Potrivit acestuia, scopul progresului este creșterea valorii morale a vieții pe pământ, iar mijlocul cel mai apropiat de acest scop este creșterea conștiinței și a conștiinței de sine în univers, pentru care doar această valoare poate fi înțeleasă Dar, la rândul său, creșterea conștiinței și a conștiinței de sine în lume este în întregime determinată de transformarea formelor fizice de energie în

forme psihice prin economisirea lor în natură și acumularea rezervelor lor libere în organism Astfel, în general, progresul este "o creștere a valorii morale a vieții în univers, pornind din creșterea conștiinței și a conștiinței de sine în acesta, care depinde de transformarea energiilor lumii din forme inferioare în forme superioare prin economisirea lor și acumulare " Prima jumătate a acestei formule este subiectivă, iar a doua jumătate este obiectivă; primul exprimă latura teleologică a progresului, în timp ce al doilea exprimă latura mecanică *)· N Ya Grot a considerat că problema progresului este nodul în care converg toate firele viziunii filozofice asupra lumii a unei persoane, deoarece, în opinia sa, aceasta este în esență o chestiune a scopului moral și a sensului întregii noastre vieți umane și mondiale Prin urmare, a intenționat să i se dedice *) Critica conceptului de progres, Biblioteca "Runivers" XCVI câte articole filozofice A vrut să-și clarifice și să-și fundamenteze punctele de vedere din toate părțile; a vrut să elaboreze premisele lor psihologice, etice și metafizice și să arate implicațiile lor filozofice; voia să-i apere împotriva oricărei obiecții pe care le auzea sau și-și imagina Dar în momentul acestor planuri, moartea fără milă ia stins gândul neliniștit și, în loc de idei noi și construcții pline de spirit, am rămas doar cu regrete profunde legate de pierderea lor La ce l-ar duce cursul ulterioar al dezvoltării sale filozofice pe N Ya Grot, această întrebare trebuie să rămână fără răspuns Dar ultimele sale lucrări arată cum interesele lui s-au extins și sarcinile lui au devenit mai complicate O încercare de a explica întreaga viață spirituală și întreaga dezvoltare a omenirii pe baza principiului științific al conservării și transformării energiei este izbitoare în amploarea și îndrăzneala ideii Dacă comparăm această încercare cu fostele sale teorii filozofice, atunci, fără îndoială, vom găsi o legătură ideologică strânsă între ele Conceptul de forță, dezvoltarea sa și metamorfozele sale a fost, după cum știm, ideea principală a conceptelor sale metafizice: elemente pentru o nouă teorie a progresului erau deja parțial conținute în lucrările primei sale perioade pozitive; problema evoluţiei psihice nu a încetat să-l ocupe într-un fel sau altul în timpul celor două epoci precedente Și cu atât mai puțin, sarcina pe care și-a asumat-o nu se încadrează în vechiul cadru Vedem acum că el are o formulare diferită a întrebărilor, aspirații diferite și vederi diferite Gândul lui străpunge un nou canal pentru sine printre cele două foste curente, încercând să surprindă parțial atât pe unul, cât și pe celălalt De fapt, până acum, Grotto a dat ideii de forță un sens aproape exclusiv metafizic: a văzut în ea esența interioară a lucrurilor și a îmbrăcat-o acum sub forma "conștiinței absolute a universului", apoi sub forma a "dorinţei lumii de a trăi" Dacă legea natural-științifică a conservării energiei a fost inclusă în sfera intereselor sale, atunci doar ca ajutor pentru construcțiile pur metafizice Acum el caută să coboare această idee de la înălțimile înalte ale speculației filozofice la nivelul realității empirice În ciuda unor ezitări și contradicții, el vrea Biblioteca "Runivers" XLLVH reduceți conceptul de forță la formula științifică "energie" și înțelegeți prin aceasta, așa cum sa menționat deja mai sus, nu esența, ci munca, nu un agent ascuns, ci un simplu act El vrea să înțeleagă viața mentală și progresul uman ca un proces continuu de înlocuire calitativă a formelor inferioare, fizice de activitate, cu forme superioare, spirituale, menținând în același timp numărul lor total neschimbat Principiul substanțialității este înlocuit în el de principiul actualității; dinamismul metafizic trece în energie științifică și filozofică Încorporând vechile formule evolutive în noua

sa teorie a progresului, el abordează fostul său pozitivism; dar el se simte deja inconfortabil în aceste formule, iar vechiul punct de vedere mecanic al dezvoltării umane nu îl poate satisface pe deplin Alături de latura mecanică a progresului, el recunoaște teleologicul; odată cu interacțiunea oarbă a forțelor fizice, ea deschide un spațiu larg pentru activitatea independentă a factorilor morali În natură el vede doar piedestalul spiritului; evoluţia biologică i se pare doar un mijloc necesar pentru realizarea raţiunii şi libertăţii, care a fost subiectul viselor sale metafizice În noile sale concepții, el nu rezolvă ultimele întrebări; dar nu numai că nu respinge posibilitatea soluționării lor, ci își asumă direct necesitatea Chiar i se pare că aceste întrebări au fost complet epuizate în scrierile sale metafizice Într-un cuvânt, el se străduiește spre sinteza filozofică cât mai deplină posibilă, încercând să îmbine în ea elementele experienței științifice cu rezultatele speculației metafizice Desigur, Grot a conturat doar calea spre soluționarea acestei probleme gigantice Metafizica lui, după cum am văzut, nu a primit forme consistente și complete; energia sa reprezintă nu atât o teorie științifică reală a procesului lumii, cât un simplu vis despre acesta În dezvoltarea ulterioară a acestei teorii, el s-ar confrunta fără îndoială cu o serie de dificultăți filozofice și științifice În domeniul problemelor filozofice, el ar trebui în primul rând să se pună într-o relație mai precisă cu ideea de materie, care în toate lucrările sale joacă un rol foarte ambiguu N Da GROG ui Biblioteca "Runivers" LXLVIII rol În domeniul întrebărilor științifice, el ar trebui să se confrunte cu înțelegerea modernă a legii conservării energiei, care își găsește justificarea științifică exclusiv în fenomenele lumii fizice și este considerată absolut inaplicabilă proceselor vieții mentale Dar toate aceste dificultăți pot fi considerate invincibile? Nu este conceptul de materie un balast inutil al teoriilor filozofice și științifice? Nu vedem cum Ostwald face o breșă cu ipotezele sale geniale în ideile general acceptate despre legea conservării energiei? Și știința viitoare nu va confirma ipotezele chimistului german și visul filosofului rus? IV Iată o istorie scurtă și poate puțin fragmentară a acestei minți bogate și variate Vedem ce schimbare de idei și stări de spirit a experimentat, ce motive logice și psihologice l-au ghidat El a început cu pozitivismul pentru a trece la metafizica idealistă și a părăsit metafizica pentru a reveni parțial din nou la vechiul pozitivism El nu sa mișcat în dezvoltarea sa de-a lungul unei linii drepte, ci de-a lungul unui cerc și, după ce a trecut de acest cerc, a devenit de două ori propriul său antipod Această evoluție filozofică ciudată a adus lui N Ya Grot destul de multe reproșuri și acuzații I s-a reproșat că și-a schimbat concepțiile filosofice sub influența spiritului vremurilor și a schimbat dispozițiile publice; a fost acuzat de instabilitate de gândire și lipsă de convingeri sincere și ferme; era considerat chiar un cameleon filozofic, gata să-și adapteze crezul la orice tendință mentală Cât de mult este fals și nedrept în aceste propoziții dure! Fără îndoială, suntem cu toții sub influența acelei atmosfere mentale în care trăim și pe care o respirăm Spiritul vremurilor lasă un sigiliu de neșters asupra viziunii noastre asupra lumii; curentele mentale predominante, lupta ideilor si schimbarea impresiilor se reflecta involuntar asupra gandului nostru si o trag imperceptibil odata cu el Dar dacă un gânditor se supune acestei legi fatale, înseamnă aceasta că nu are convingeri sincere și toată dezvoltarea sa spirituală? Biblioteca "Runivers" LXLIX există doar un proces de adaptare ideologică? De fapt, ar fi greu să găsești o

persoană mai sinceră și mai altruistă în pasiunile, greșelile și visele sale filozofice decât Grotto Era cu adevărat convins de corectitudinea tuturor ideilor sale și, schimbându-și părerile, s-a încăpățânat că nu face decât să le formuleze și să le completeze mai precis A gândit cinstit, iar în mijlocul tuturor metamorfozelor sale filozofice a păstrat această onestitate a gândirii Sentimentele publice și ideile noi i-au influențat profund mintea impresionabilă și receptivă; dar l-au influențat doar pentru că au trecut prin propriul său suflet și au fost traduse în stările și cerințele sale personale Grot s-a străduit să cunoască realitatea; voia să dezlege acele mistere ale ființei care îl înconjoară; dar a trăit nu numai cu mintea, ci și cu inima, iar în lupta acestor două elemente trebuie să cauți adevărata cauză a contemplărilor sale în schimbare asupra lumii Uitandu-ma la În orice direcție s-ar înclina cântarul său spiritual, fie a intrat pe calea pozitivă a unui cercetător cu experiență, despre care i-a vorbit rațiunea rece, fie s-a repezit în tărâmul idealurilor metafizice, pe care inima lui le-a cerut În dezvoltarea sa filosofică, legea prin care a vrut cândva să înțeleagă istoria gândirii umane a fost pe deplin realizată: problemele filozofice erau probleme psihologice pentru el Ideile sale au fost impulsionate nu numai de aspirațiile științifice, ci și de cercetări morale complexe; lucrările sale reprezintă nu numai construcții logice, ci și "documente psihologice" Nu, nu era un cameleon filosofic: era un rătăcitor filosofic, în căutarea unui colț în univers în care gândul și simțirea lui să se poată odihni A mers ca un rătăcitor prin deșertul lumii către lumina adevărului care pâlpâia înainte; și când, pe măsură ce se apropia, s-a convins că această lumină nu era decât o lumină rătăcitoare a propriului său vis, s-a întors în cealaltă direcție pentru a se strădui și a căuta din nou Grotto a experimentat multe hobby-uri și multe dezamăgiri Dar aceste dezamăgiri nu i-au slăbit energia și nu i-au diminuat încrederea în sine și în scopurile sale În cele mai multe iluzii ale sale, a dezvăluit un sâmbure de adevăr, iar eșecurile din trecut au fost pentru el doar pași pe drumul spre succes El merge- VII* Biblioteca "Runivers" Cu a crezut cu vehemență în realizabilitatea idealului cunoașterii adevărate, iar această credință i-a insuflat curaj, i-a inspirat imaginația și l-a făcut capabil de o muncă creativă inepuizabilă Cititorul se va întreba: dar care sunt rezultatele acestei lucrări? Se poate ca întrebările pe care le-a decis Grotto să fie insolubile; poate că răspunsurile pe care le-a dat lor erau false; poate că acele viziuni filozofice care au trecut înaintea lui au fost doar miraje Își cheltuise oare bogatele sale puteri spirituale doar urmărind fantome? Întrebările pe care le-a rezolvat Grot sunt cele mai mari mistere ale realității, iar omenirea nu le poate refuza atâta timp cât trăiește o viață conștientă În ele se află fericirea și chinul, osândirea și răscumpărarea gândirii umane În momentul în care mintea umană mândră și-a pus aceste întrebări, ea - permiteți-mi să folosesc frumoasa metaforă a lui Fichte - s-a lipsit de paradisul inocenței sale primordiale; i-au dezvăluit goliciunea lui, iar el a înțeles că numai în soluția lor stă mântuirea lui A-și dedica viața acestor probleme este o sarcină nobilă; a face ceva pentru a le rezolva este un mare merit Este adevărat că majoritatea acestor întrebări nu pot fi rezolvate printr-un mod pur științific, dar este calea științifică singura cale către tărâmul fermecat al adevărului? Acolo unde faptele nu vor să se explice, sunt posibile ipoteze care le explică, iar aceste ipoteze pot fi probabile pentru gândire și convingătoare pentru inimă Grot ne-a lăsat o serie întreagă de astfel de ipoteze filozofice, la

fel de diverse ca interesele sale, la fel de strălucitoare ca propria sa gândire Unele dintre aceste ipoteze se bazează pe elemente de experiență, altele o depășesc; unii dintre ei sunt de acord cu restul, alții le contrazic; unele se completează reciproc, altele elimină și înlocuiesc predecesorii lor Ideile filozofice nu sunt universal acceptate, iar ipotezele lui Groth vor avea, fără îndoială, aceeași soartă; dar, poate, vor fi mulți oameni pentru care vor arunca o lumină nouă asupra secretelor lumii și vor servi drept sursă de satisfacție morală Astfel de oameni vor trage din ei forța vie a gândirii iscoditoare și a stărilor nobile; vor crede, de asemenea, în cunoașterea adevărului și a realității, Biblioteca "Runivers" CI așa cum credea Grot însuși și cine ar putea spune că ar greși? Oare credințele nobile nu conțin în sine garanții ale adevărului lor? Lumea idealurilor eterne, nu este realitatea eternă, vie, frumoasă, stăpânitoare asupra lumii lucrurilor și fenomenelor schimbătoare care ne înconjoară? Cu toate acestea, indiferent de modul în care privim ipotezele filozofice ale lui N Ya Grot, nu le putem nega o calitate remarcabilă: erau spirituale și originale Grot nu poate fi numit un simplu popularizator al doctrinelor filozofice ale altor oameni: poseda o minte creatoare și era un gânditor în sensul real al cuvântului Indiferent de întrebările pe care le-a atins în lucrările sale, aproape peste tot era capabil să spună un cuvânt nou sau să arunce un gând rodnic A avut darul de a țese din el însuși o rețea subțire de idei și de a crea din ele construcții teoretice, poate nu întotdeauna puternice în execuția lor, dar întotdeauna originale, îndrăznețe și frumoase în designul lor Chiar și în cazul în care a împrumutat gândurile altora, le-a imprimat pecetea individualității și a talentului său; chiar și acolo unde a repetat cântece vechi, a introdus în ele noi motive, uneori schimbându-le complet caracterul A știut să pună ideile altora într-o altă legătură și să le adapteze la propriile sale scheme; a luminat vechile întrebări dintr-un nou punct de vedere Mintea lui flexibilă era aproape în egală măsură capabilă atât de muncă analitică, cât și de filozofică sintetică și a găsit o cale de ieșire din cele mai riscante poziții teoretice, iar stiloul său talentat era capabil să îmbrace cele mai dificile lucruri într-o formă simplă, clară și atractivă Dacă a simțit un teren factual sau ideologic solid sub picioarele lui, a mers la obiectivul său cu o secvență logică neclintită și deține un aforism foarte drăguț: "Cel puțin nu este logic ca o ființă care gândește logic să se teamă de logică"') Dacă logica și faptele nu puteau să-i facă serviciile lor, nici nu se temea de paradoxuri și contradicții Nu a reușit întotdeauna să fie persuasiv, dar aproape întotdeauna a știut să fie interesant Critica conceptului de progres Biblioteca "Runivers" joint venture De aceea scrierile lui au stârnit atâtea controverse; Și de aceea au atras atenția nu numai în rândul specialiștilor, ci și într-un cerc mai larg de intelectuali Odată, N Ya Grot a visat la posibilitatea unei filozofii naționale ruse Conform proiectului său, noi, rușii, suntem chemați să scoatem în prim-plan interesele morale ale vieții și să dăm o nouă sinteză a realității din punct de vedere etic: filosofia noastră ar trebui să fie nimic mai mult, nimic mai puțin decât "filozofia salvării lume de rău" *) Grot nu a creat această filozofie "națională" rusă, iar gândul însuși la ea a fost doar un episod de scurtă durată din istoria pasiunilor sale filozofice Dar nu vom exagera deloc dacă spunem că nimeni nu a contribuit într-o asemenea măsură la progresul filosofiei în Rusia ca el Semnificația sa constă nu numai în faptul că a fost un scriitor filozofic talentat și divers, ci și în faptul că a fost o figură

energică și simpatică Pentru a-i înțelege meritele, este suficient să ne amintim că istoria primei Societăți Filosofice Ruse este strâns legată de numele său și că onoarea de a fonda singurul jurnal filozofic rus îi aparține Societatea Psihologică din Moscova, care a apărut în la inițiativa prof M M Troitsky, în primii ani a existat în același mod în care există majoritatea Societăților universitare ruse: întâlnirile sale erau rare, activitățile sale nu erau foarte animate și nu atrăgeau o atenție deosebită asupra lor Dar a fost complet transformat când Grot i-a devenit șeful trei ani mai târziu Dintr-un cerc discret și puțin populat, s-a transformat rapid într-unul dintre cele mai vii și mai interesante centre mentale ale Moscovei A reunit oameni de cele mai diverse convingeri și profesii, metafizicieni și pozitiviști, filozofi și doctori, psihologi și matematicieni, naturaliști și istorici, avocați și educatori, oameni de știință și scriitori La întâlnirile sale s-au discutat chestiuni atât de natură specială, cât și de natură generală, s-au reunit puncte de vedere conexe și s-au împăcat punctele de vedere ostile, afectând *) Articol introductiv la prima carte "Probleme de filosofie și psihologie", Despre sarcinile revistei Comp Ce este metafizica? Biblioteca "Runivers" CHI au apărut subiecte pline de viață, despre care toată Moscova inteligentă a vorbit uneori mai târziu Atât traducerile excelente ale unor lucrări remarcabile ale gândirii europene, cât și lucrări independente ale autorilor ruși și-au găsit locul în publicațiile și jurnalul său Activitățile Societății de Psihologie din Moscova nu vor trece fără urmă pentru gândirea filozofică rusă, iar viitorul istoric va aprecia în ce măsură își datorează semnificația lui Grot Numai o persoană atât de energică, versatilă și devotată cu ardoare, precum ar putea atrage atât de multe forțe diverse către o muncă comună prietenoasă și fructuoasă; numai un astfel de organizator înnăscut ar putea netezi contradicțiile lor și să lege aceste membrane disjecta într-un întreg viu Acea "energie", în care vedea sursa tuturor fenomenelor și calităților, era propria lui calitate; acea dorință de sinteză, care l-a determinat să caute reconcilierea ideilor filozofice ostile, s-a manifestat și în atitudinea sa față de oameni În prezent, când revista Questions of Philosophy and Psychology există pentru al doilea deceniu, întemeierea ei poate pare un lucru foarte simplu și natural Dar nu așa părea la început Jurnalele filozofice nu sunt nicăieri deosebit de prospere; chiar și în străinătate, ei suportă adesea crize severe și nu pot exista întotdeauna fără sprijin extern Cu atât mai mult era necesar să ne așteptăm la asta cu noi în Rusia Cercul de oameni implicați în filozofie, sau cel puțin serios interesați de ea, este restrâns printre noi Condițiile presei ruse sunt cele mai puțin propice dezvoltării libere a gândirii filozofice, iar societatea rusă este fie prea puțin educată, fie prea absorbită de alte probleme practice pentru a înțelege sensul problemelor abstracte Dacă filosofia din țara noastră atrage atenția publicului, este în cele mai multe cazuri doar atunci când răspunde cerințelor esențiale ale vieții rusești sau stă în legătură cu subiectul ocazional al zilei De aceea, A A Kozlov, care în a întreprins publicarea Treimii sale filozofice, nu s-a găsit nici colaboratori, nici cititori: jurnalul său a devenit fără să vrea o simplă colecție de articole proprii și a încetat de la sine după patru numere Când N Ya Biblioteca "Runivers" IV Grot a decis să publice Questions of Philosophy and Psychology, unele ziare au numit direct intenția sa o himeră și au profețit eșecul lui inevitabil Era nevoie de o mare rezervă de curaj și energie pentru a decide în asemenea condiții asupra unei acțiuni atât de dificile și era nevoie de multă pricepere și

dragoste pentru lucrare pentru a o duce cu succes Și într-adevăr, dacă întrebările de filosofie și psihologie au apărut, au avut succes și și-au atins poziția actuală relativ puternică, atunci datorăm acest lucru în primul rând energiei personale a lui Grot, capacității lui de a atrage în reviste un editor dezinteresat și luminat în primele zile dificile, eforturile sale de a uni angajații din toate direcțiile și de a interesa publicul, toleranța față de opiniile străinilor și capacitatea de a se înțelege cu oamenii, disponibilitatea de a-și sacrifica timpul, munca, chiar și mândria pentru cauza comună Istoria filozofiei ruse nu va uita aceste merite ale sale N Ya Grot ne-a lăsat o moștenire literară valoroasă și se poate spera că ideea publicării prezentei colecții a articolelor sale va întâlni simpatia tuturor celor care prețuiesc interesele filozofiei ruse Lucrările sale aparțin nu numai trecutului, ci și viitorului Trecutul a lăsat în ele urme ale luptei trecute de idei, foste îndoieli, pasiuni și dezamăgiri; viitorul va găsi în ele o experienţă instructivă de căutări ideologice, critică a punctelor de vedere învechite şi elemente pentru construcţii filosofice noi P Sokolov Biblioteca "Runivers" STUDII FILOZOFICE (Lucrări zV Λ Kozlov) ESEUL CRITIC) "Cel care nu este de acord cu poziția conform căreia filosofia este un antidot împotriva anarhiei mentale și morale a societății nu se poate limita la o singură respingere a acesteia; el trebuie să indice altceva, care, după părerea lui, ar trebui să servească drept contracarare la anarhia mentală și morală În caz contrar, el trebuie fie să nege însuși faptul anarhiei, fie să nu o considere dăunătoare (Kozlov Studii filozofice, partea I, octombrie Pagina precedentă VII) După cum arată motto-ul nostru, ne-am hotărât să acceptăm provocarea făcută de autorul studiilor filozofice recent publicate Ne-am hotărât asupra acestui lucru în principal datorită conștientizării noastre profunde a importanței întrebărilor ridicate în carte Filosofia, oricât de mare i-ar putea da acestui concept, este încă la început la noi la noi Prin urmare, este imposibil să nu salutăm cu simpatie fiecare lucrare care încearcă să dea direcție trunchiului unui copac tânăr care abia a apărut pe suprafața rusului) Lucrări ale filologului istoric inet carte Bezborodko în Nizhyn, k i grota, Biblioteca "Runivers" sol intelectual Dar dacă orice încercare de a crea o filozofie rusă este importantă, atunci este și mai important, după fiecare astfel de încercare, să privim înapoi și să vedem dacă sămânța nu a fost aruncată pe pământ sterp, pietros Cartea domnului Kozlov dezvăluie în autor aspirații serioase, convingeri și convingeri profunde, o analiză serioasă a acesteia, o examinare amănunțită a pozițiilor sale nu pot decât să intereseze cititorii ruși eu Din prefața autorului reiese clar că motivul care a pus bazele operei sale a fost de natură practică Sub influența experienței sale de viață, domnul Kozlov a adoptat o viziune pesimistă asupra lumii moderne și astfel a început să caute un răspuns la întrebarea: "cum să corectăm răul?" Din "Studiile filozofice" reiese clar că el a găsit cimentul de legare pentru cărămizile prăbușite ale clădirii sociale - în filosofie De aici punctul său de vedere asupra sarcinilor și subiectului acestei științe: "filozofia", spune prima sa teză*), are ca subiect lumea, ca un întreg al tuturor lucrurilor, fenomenelor și evenimentelor care intră în conștiința umană Plecând de la gândul corupției tot mai mari a societății, trecând de la aceasta la întrebarea: ce poate salva omenirea?, găsind răspunsul în propoziția: numai filosofia poate îndeplini acest scop, domnul Kozlov ajunge la presupunerea că filosofia trebuie să fie un stiinta lumii ca intreg Pentru prima dată, să ne oprim asupra acestor patru puncte ale cercetării sale Să ne întrebăm

mai întâi, ce vrea să spună autorul prin anarhia mentală și morală a societății? După ce am citit cartea, nu am găsit în ea o explicație exactă a acestor concepte Evident, domnul Kozlov nu consideră posibil să pună la îndoială faptul acestei anarhii Meledo, în opinia noastră, termenii "mental" și "moral" anarhie sunt foarte condiționate și necesită inevitabil comentarii Europa a trăit aproape în forma în care există acum, aproximativ o mie și jumătate de ani) a trăit, s-a dezvoltat, a avansat colosal Vorbim despre tezele care au fost oferite publicului când domnul Kozlov și-a susținut opera pro venia legendi, la Universitatea din Kiev, la octombrie Biblioteca "Runivers" în comparație cu cunoașterea umană, a crescut semnificativ siguranța vieții umane, iar în secolul al XIX-lea, gânditorii au descoperit semne de anarhie mentală și morală în societate Ce înseamnă asta? Înseamnă asta că nu a existat o asemenea anarhie înainte, sau pur și simplu nu a fost observată, nu a fost recunoscută? În acest din urmă caz, s-ar putea presupune că faptul indicat de autor însoțește în mod inevitabil viața omenirii, la fel cum degradarea materiei organice moarte însoțește manifestarea căldurii răspândite de razele solare Dar atunci anarhia menționată mai sus, prin însăși inevitabilitatea ei, ar fi incurabilă, iar întreaga idee a autorului și-ar pierde temelia recunoscută, dar pentru că nu era Dar dacă acest fenomen este nou, atunci ce forme a luat, unde sunt faptele care îl dezvăluie? Evident, punctul de plecare al pesimismului domnului Kozlov au fost faptele, cum ar fi creșterea numărului de sinucideri, creșterea lăcomiei omenirii pentru bani și bunăstare materială, scăderea credinței religioase a oamenilor etc nu negăm aceste fapte necondiționat, ci ne întrebăm, dau naștere ele la formarea conceptelor pe care le luăm în considerare? - Am dat cele mai "triste" aspecte ale vieții sociale moderne, - și încă ne permitem să credem că acestea fenomenele nu sunt suficiente pentru a servi drept bază pentru opiniile pesimiste exprimate în "Studiile filozofice" În opinia noastră, răul nu crește în umanitate, ci doar ia alte forme odată cu trecerea timpului Nu mai existase niciodată un asemenea număr de sinucideri, pentru că au fost mai des crime cu impunitate, chiar mai triste, pentru că societatea din a doua era într-o poziție mai precară decât a pus-o primul Bunul simț ne obligă să recunoaștem corectitudinea ideii că în vremea noastră sunt mai puține crime decât au fost înainte: să comparăm doar viața Turciei moderne, care este un exemplu de lege care s-a stins în Europa, cu securitate comparativă a vieții noastre europene, iar concluzia va apărea de la sine Mai mult decât atât, înainte de crimele în cele mai multe cazuri au fost în zadar și nici nu au intrat în cronica acțiunilor umane, ca fenomene cotidiene, și chiar inaccesibile verificării Acum, în cele mai multe cazuri, sunt pedepsiți într-un fel sau altul, iar oamenii au găsit chiar mijloace de a îmbrăca astfel de evenimente într-un anumit cadru de cifre statistice Înainte nu existau astfel de servicii Biblioteca "Runivers" ponturi de profituri colosale pe cheltuiala altcuiva prin schimbul de bilete la ordin și alte hârtii, dar a fost jaf pe drum liber, care acum pare a fi un fenomen relativ rar și, în general, mult mai inocent etc Astfel, răul în umanitate ia doar forme noi și, cel puțin aproximativ, echilibrul dintre latura sănătoasă și cea bolnavă a vieții sociale nu este perturbat Dar chiar și presupunând că anarhia în societate a crescut (ceea ce în niciun caz nu admitem), se poate numi și anarhie "intelectuală" și "morală"? Ni se pare că, din punctul de vedere practic al autorului, acești doi termeni exprimă același lucru - absența unor principii ferme de conduită și că domnul Kozlov a fost parțial purtat de sonoritatea cuvintelor în detrimentul

precizie Comte însuși a vorbit doar despre anarhie intellectuelle și asta este destul - Atunci, chiar dacă presupunem că în societatea modernă a Europei de Vest, așa cum însuși autorul cărții înțelege *), există semne de anarhie, aceasta va duce inevitabil la răspândirea unei asemenea anarhii în patria noastră? Ni se pare că Rusia, datorită tinereții și poziției sale politice, este chemată fatal să reacționeze împotriva corupției vest-europene și "cu cât suntem mai adânci în vârtejul vieții europene" a), cu atât mai intensă va fi opoziția dintre organismul nostru sănătos până la temeliile putrede ale vieţii occidentale) Avem nevoie de filozofie pentru asta, ca și știința? Întrebarea trece acum pe terenul criticii serioase, teoretice În primul rând, se rezumă la întrebarea: poate filosofia să dea vieții sociale vreo bază pentru moralitatea în general? Autorul privește filosofia ca pe o știință care construiește mai întâi idei generale despre semnificația evenimentelor mondiale și apoi deduce principii morale din aceste idei generale) Dar mai poate filozofia să aibă semnificația unei științe care construiește ideea generală a lumii? Dacă se dovedește că filosofia nu este capabilă să îndeplinească un astfel de rol, atunci evident că va trebui să-și piardă semnificația științei, care oferă fundamentul moralității sociale Anterior, VI) Cuvintele proprii ale domnului Kozlov, înainte VI) N Ya Danilevsky a dovedit deja această idee din punct de vedere istoric) Pagina : "Filosofia, așa cum vom vedea într-un alt studiu, oferă întotdeauna sau cel puțin urmărește să ofere un fundament pentru moralitate" Biblioteca "Runivers" Să analizăm mai întâi ce fundamente dă domnul Kozlov poziției sale pe tema filozofiei În opinia sa, filosofia, ca știință a lumii, în întregul ei, este o știință specială Dovezi istorice Natura lor este exprimată cel mai bine prin următoarele cuvinte concludente ale autorului la sfârşitul primului său studiu: "numai într-un astfel de caz, spune el), toate sistemele şi direcţiile filosofice pot fi reconciliate în conceptul de filozofie, când luăm lumea ca subiect; numai atunci aceste direcţii formează specii în raport cu conceptul generic general: contemplarea lumii Propun ca oricine să încerce să aducă sub un singur concept de filosof: Hegel și Dühring, Schelling și Comte, Fichte și Spencer, Trendelenburg și Feuerbach, cu condiția ca subiectul filosofiei să nu fie lumea, ci altceva: eu, pe partea mea cred că este imposibil " Acest; concluzia este un rezultat perfect consistent al întregii investigații anterioare Neconsiderând că este important pentru scopurile noastre să rezolvăm imediat problema corectitudinii sale din punct de vedere istoric, ne vom permite doar să întrebăm cititorii dacă este suficient: să colectăm toate caracteristicile similare în activitățile oamenilor, accidental sau nu accidental "recunoscuți de conștiința publică ca filosofi"), să exprime aceste trăsături similare într-o singură definiție și să atașeze această definiție termenului de filozofie pentru a demonstra că filosofia poate și trebuie să aibă în viitor așa și atare conținut? Pentru a fi de acord cu o asemenea metodă de probă, ar fi necesar să recunoaștem infailibilitatea principiului absurd, "că ceea ce a existat înainte, prin chiar acest fapt al existenței sale trecute, și-a dovedit drepturile la o existență neschimbată în viitor" - o astfel de poziție este un рώτον ψεύδος evident Printr-o astfel de metodă, poate, ar fi posibil să se dovedească drepturile prostiei școlare în atenția societății moderne Nu știi niciodată iluziile care au trecut, ca să nu te întorci Între timp, pe lângă această dovadă, "Etudiile filozofice" nu oferă alte temeiuri, mai convingătoare, pentru definiția de mai sus a domnului Kozlov cu privire la subiectul filosofiei Poate că aceste

temeiuri vor apărea în studiile următoare, dar atunci, autorul avea dreptul să-și îmbrace concluzia într-o serie de teze? Cu toate acestea, pare esențial să decidem dacă ') Pagina o pagina Biblioteca "Runivers" altfel, dar pozitiv, problema posibilității existenței viitoare a filozofiei ca știință a lumii - vom trece acum la aceasta Să fim mai întâi de acord asupra a ceea ce înțelegem prin "filozofie" G Kozlov, după cum se poate observa din lucrarea sa și după cum s-a dovedit în timpul disputei sale, distinge psihologia și teoria psihologică, cunoașterea din domeniul filosofiei) Acestea sunt științe speciale, dar filosofia lui tratează lumea ca un întreg Autorul acționează din nou în acest caz destul de consecvent: unul dintre cele două, sau "filozofie" este doar un nume general pentru un anumit cerc de științe private, specializate (cum ar fi psihologia, teoria cunoașterii, istoria dezvoltării gândirii, adică istoria filosofiei etc) d), sau "filozofie" nu este doar flatus vocis, ci numele unei științe cu un anumit conținut special, care, odată cu distribuția actuală a materialului științific, nu poate consta decât în construirea cunoștințelor despre lume în ansamblu G Kozlov are al doilea punct de vedere, stăm pe primul și încercăm să infirmăm poziția autorului "Studiilor filozofice" Filosofia este știința "despre lume, ca un întreg al tuturor lucrurilor, fenomenelor, evenimentelor care intră în conștiința umană" Toate aceste lucruri, fenomene, evenimente, după cum se știe, sunt deja tratate special în diferite științe private; prin urmare material factual special; nu cade în sarcina unei ştiinţe speciale filozofie) Pe de altă parte, autorul nu consideră posibil ca filosofia să studieze întrebările care au constituit conținutul ei în perioada prekantiană, dogmatică a dezvoltării sale: nici Dumnezeu, nici sufletul, nici nicio altă esență nu pot face obiectul construcții filozofice, crede domnul Kozlov) - Dar dacă fenomene simple, cum sunt ele observate d) Pagina : "În plus, filosofia nu este deloc preocupată de studiul legilor generale ale logicii sau al legilor procesului de cunoaștere în general: aceste studii sunt pe bună dreptate subiectul logicii și psihologiei, care pot fi dezvoltate separat de aceasta, precum matematica, care este, de asemenea, strâns legată de filozofie" mier Vezi și p : "doctrina conștiinței este în esență o psihologie, nu o filozofie"!) Ref op Kozlova, p : "Observațiile despre fapte private și deducțiile legilor private nu trebuie niciodată incluse în cercul ocupațiilor speciale ale unui filozof" Pagină : "Din punct de vedere al dietei deism, se poate face obiecția că subiectul filosofiei nu este numai lumea, ci și Dumnezeu La aceasta s-ar putea răspunde printr-o simplă indicație a existenței unei științe numite Teologie sau Teologie cf Vezi şi pp - - Despre imposibilitatea de enaniya de "esențe" în general în filozofie, autorul vorbește în raționamentul său Biblioteca "Runivers" corpurile de științe speciale, iar pe de altă parte, ideile de esențe, nu constituie subiectul cercetării filozofice, atunci care sunt subtilitățile inițiale ale filosofiei, pe ce fundamente își construiește conceptele despre lume în ansamblu? Autorul consideră că astfel de puncte de plecare sunt cele mai înalte generalizări ale altor științe, cele mai înalte concepte la care ajung * * * * * x) Din aceasta, punctul său de vedere este complet clar: lucrarea care ar trebui să cadă în sarcina filosofiei, cu împărțirea muncii între științe, cu diferențierea sarcinilor lor, este o sinteză a rezultatelor obținute de toate celelalte ramuri cunoașterii Este posibilă și necesară o astfel de știință, care ar avea ca specialitate o sinteză atât de superioară? Experiența istorică a arătat contrariul Autorul însuși remarcă odată: "subiectele științelor naturii, mai ales în

timpurile moderne, sunt desemnate precis, clar, uniform, fără a da naștere la neînțelegeri; între timp, ca din cele de mai sus, este evident că filosofii învățați nu sunt de acord în desemnarea subiectului științei lor ") O știință în care subiectul nu a fost încă definit nu este o știință în trecutul și prezentul ei - ea poate deveni astfel doar în viitor Dar, în raport cu filozofia, ar trebui totuși să ne întrebăm: este nevoie de ea în viitor? Științele particulare, ca toate cunoașterea inductivă în general, toate tind spre generalizări și sinteze Dacă faptele o fac posibil, atunci în profunzimea lor există chiar și idei atât de largi, care aruncă lumină cu mult dincolo de limitele domeniului cunoașterii în care au apărut O ipoteză, dezvoltare, de exemplu, care a apărut pentru prima dată în domeniul științei strict biologice, poate fi, după cum se dovedește, o idee călăuzitoare în alte domenii ale științei, cum ar fi lingvistica (Schleicher), psihologia și sociologia (Spencer), etc A fost exact la fel și cu "legea" lui Newton, care și-a găsit aplicarea nu numai în astronomie, ci și în geologie și în unele ramuri ale mecanicii și fizicii : Prin urmare, o sinteză unificatoare este deja scopul ideal al particularilor stiinte Dacă această sinteză nu apare în fiecare minut zhdeniyah despre diferența dintre conceptele de ființă și lume, de exemplu p : "înseamnă filozofie nu poate fi cunoaștere despre ființă, ci doar cunoaștere despre lume, căci Altfel, ar fi cunoașterea însăși posibilităților, al căror număr care sunt infinite și care sunt toate la fel, toate împreună și fiecare separat, pre- nu puneți mai mult decât nimic pentru cunoaștere", cf Vezi și pp , și x) Pg : "Este important pentru noi ca sarcina filosofiei: este construirea unei viziuni unice asupra lumii din datele științelor etc " cf pagina) Pagina Biblioteca "Runivers" sub forma unei teorii complete a proceselor lumii; dacă, dimpotrivă, se ridică doar periodic la suprafața mării științei; dacă cercetarea științifică, ca picăturile unui val de mare, se încarcă la rândul său în abisurile adânci ale analizei minuțioase și apoi se ridică cu îndrăzneală în tărâmurile vulturului de sinteză, pentru a coborî imediat apoi din nou în același abis, atunci nu depinde de proprietățile cel mai științific material, proprietăți care produc o anumită presiune și asupra filosofului'?! Dar, va spune autorul, putem, chiar și fără material factual complet, să construim prin analogie și sub forma unei ipoteze fructuoase ideea generală a lumii Un astfel de răspuns ar fi unilateral: deja științele particulare sunt pline de ipoteze și teorii nedovedite, deși fructuoase Care ar fi credibilitatea științei care, luând ca bază aceste ipoteze primare, le-ar sintetiza într-o idee secundară, și mai ipotetică, a lumii în ansamblu! Este evident că științele particulare depășesc uneori limitele unei sinteze strict inductive și, prin urmare, satisfac deja, cu exces, toate nevoile sintetice ale științei, astfel încât filosofia, ca știință specială, este complet superfluă din acest punct de vedere Dar acest lucru nu este suficient, ar fi imposibil chiar dacă sarcinile sale nu ar fi îndeplinite de alte specialități Ca să nu mai vorbim de precaritatea pe care ar avea-o, ca ipoteză construită pe ipoteze, ea, prin simpla logică a bunului simț, nu ar putea avea nicio independență în natura construcțiilor sale În științele particulare, punctele de plecare sunt fapte solide, în esență neschimbate, dar chiar și în dezvoltarea lor sunt necesare corecții deseori, datorită posibilei schimbări a formelor observate ale obiectelor și, odată cu acestea, punctele de vedere ale științei! În filozofie, materialul ar fi ipotezele instabile ale altor ramuri ale cunoașterii Dacă sarcina filosofiei ar consta în sinteza acestor ipoteze, atunci, evident, cu

fiecare nouă descoperire a științei, filosofia ar trebui să-și refacă mecanic teoriile *) Fiind o masă rezultantă de elemente constitutive, aceasta ar fi forțată să manevreze, în funcție de direcția luată de științele particulare la un moment dat sau altul) G Kozlov însuși nu și-ar dori o asemenea poziție a științei filozofice (cf p), dar între timp este inevitabil din propriul său punct de vedere) Acest Gând, printr-o ciudată contradicție, este exprimat de însuși autor două ore, înțelesuri: sau pentru a combina științe private de natură psihologică (psihologie, teoria cunoașterii, pedagogie, sociologie), - un astfel de sens dat de indicat H Pagina Biblioteca "Runivers" la conceptul cunoscut, se justifică prin faptul istoric al separării specialităţilor indicate, după toate celelalte, de "filozofie", ca mamă comună a ştiinţelor; sau acest termen generic poate căpăta și mai mult volum dacă desemnăm prin el toate specialitățile care investighează datele vieții subiective, conștiinței, spre deosebire de faptele obiective, și atunci filosofia va fi o știință psihologică la fel de mult ca și științele istoriei, filologiei, jurisprudenţă; filozofia, spre deosebire de știința naturii, va însemna toate științele umaniste La baza unei astfel de interpretări va sta necesitatea găsirii celui mai potrivit nume pentru toate cercetările științifice care au ca obiect faptele conștiinței Există un alt mod de înțelegere a termenului analizat, modul "școală", care unește în denumirea de "filozofie" cercul științelor de natură semi-istoric și semi-teoretic, predate în legătură inextricabilă la universități Neavând un sens logic strict, această utilizare este justificată de tradițiile academice, care au și un drept incontestabil la atenție Văzând în termenul "filozofie" - în primul și în al treilea caz - doar un anumit flatus vocis, iar în al doilea tot la fel nimic altceva decât un conceptus mentis, putem în mod natural la fel de puțin să recunoaștem posibilitatea unei științe speciale a filozofiei , care nu ar fi nici psihologie, nici logică, nici istoria filozofiei, precum și posibilitatea științei naturii αότό καθ αυτό, care nu ar fi nici fiziologie, nici anatomie, nici chimie, nici în general vreuna dintre ramurile particulare ale științele naturii Domnul Kozlov are o convingere complet opusă; dar este posibil ca numai aceasta să ia toată valoarea muncii lui? Desigur că nu! Consecvența dezvoltării gândurilor în "Studiile filozofice", consistența în caracterul întregii lucrări și, în final, aspirațiile extrem de morale care au servit drept motiv pentru apariția sa în lume - toate acestea fac să uităm de neajunsuri minore în execuția ideii principale și recunoașteți seriozitatea lucrării analizate Este imposibil să nu ne dorim ca continuarea Studiilor să apară curând și să trezească la fel de multă gândire în cititori precum cele două eseuri examinate Ne permitem doar să credem că nu în această direcție ar trebui să lucreze "filozofii" ruși pentru a crea "filozofia rusă" Fiecare națiune, ca fiecare individ, ar trebui să se străduiască să înceapă de unde au rămas predecesorii săi Sistemele filozofice au supraviețuit timpului lor; Filosofi ruși dar profesioniști Biblioteca "Runivers" și nu numai că trebuie să renunțăm pentru totdeauna la construcția unor astfel de sisteme, dar deocamdată trebuie să ne abținem de la o analiză specială a acestora din punct de vedere istoric Nu sunt ai noștri, ne sunt străini; Să lăsăm analiza lor pe seama compatrioților lor, creatorilor lor Aceşti compatrioţi învăţaţi au asupra noastră toate avantajele istoricilor şi criticilor Noi, în schimb, ne vom grăbi direct la întrebările zilei, iar întrebările zilei în filozofie sunt întrebări psihologice speciale Lucrările speciale pe aceste probleme, împreună cu traducerea și popularizarea celor mai bune

lucrări occidentale din aceeași categorie, este sarcina noastră Numai împlinindu-l putem spera să evităm transfuzia din gol în gol FILOZOFIA CA RAMURĂ A ARTEI *) În nr al revistei "Gândirea", în articolul NN "Experiența în construcția unei religii științifico-filosofice", am întâlnit una, destul de simpatică nouă, comparație, pe care dorim să o dezvoltăm mai detaliat "Filosofia, spune autorul, este, ca și poezia, un impuls liric al unei persoane spre sinteză și, în acest sens, cineva poate experimenta poemul său de lume cu un filozof, la fel cum tu și un poet experimentați poemul său, deloc de acord să cred tot ce este scris acolo" În același articol, autorul încearcă să explice diversitatea sistemelor filozofice prin diviziunea muncii în pătrunderea de către gândirea umană a ordinii mondiale în ansamblu Ni se pare, totuși, că dacă dezvoltăm mai detaliat ideea relației dintre filozofie și poezie, atunci a doua ipoteză se va dovedi a fi de prisos Cu toate acestea, în sine, această ipoteză nu este corectă: diferențierea muncii mentale poate explica varietatea de sarcini la care lucrează mintea umană, precum și diferența de direcții în modul de elaborare a faptelor, dar în niciun caz contrariul și chiar contradicție de concluzii atunci când se rezolvă una și aceeași întrebare O gândire introductivă singură nu va găsi o explicație pentru contradicțiile și incompatibilitatea concluziilor diferitelor minți pe același subiect Asemenea contradicții pot fi clarificate numai prin influența unui element străin asupra muncii mentale) Jurnal "Gândirea" , nr Biblioteca "Runivers" menta - element de sentiment') Chu aici în aproximativ - asta este ceea ce reunește cel mai mult filosoful și poetul și ceea ce servește drept motiv inițial și scop final în construcțiile ambelor În urmă cu câțiva ani, certându-ne cu A A Kozlov, autorul "Etudiilor filozofice" *), am încercat să dovedim că filosofia, ca știință a lumii în ansamblu, este de prisos și imposibilă, alături de alte științe, particulare Am recunoscut însă împreună cu faptul că o filozofie personală, o sinteză personală, este un lucru cu totul posibil și legitim, deoarece satisface nevoile subiective ale minții umane În prezent, rămânem cu aceleași convingeri și nu le vom schimba aproape niciodată, dar ni se pare posibil să ne extindem și să ne dezvoltăm semnificativ viziunea tocmai comparând filosofia cu poezia Prin filozofie, desigur, vom înțelege doar vechea "metafizică", excluzând din acest concept toate științele particulare, cum ar fi psihologia, logica, etica etc Întrebarea este cum să reconciliem cele două fapte că filosofia este imposibilă ca un sintetic știința lumii în ansamblu și împreună cu faptul că însăși această filozofie sau sinteză de concepte este cea mai fundamentală nevoie a minții umane, pe care nici un raționament și o dovadă logică nu o poate eradica? Reconcilierea acestor două fapte este posibilă doar într-un singur mod, și anume, prin plasarea filozofiei într-un loc nou în sistemul ocupațiilor și intereselor minții umane Împărțirea acestora din urmă în științe și arte a fost de mult recunoscută și este destul de legitimă Sarcina științelor este să pătrundă în toate relațiile obiectelor și fenomenelor exterioare, astfel încât să le subordoneze complet controlului omului Sarcina artelor este, folosind rezultatele cunoașterii și științei, de a reproduce artificial relațiile reale sau numai posibile ale lucrurilor pentru a satisface nevoile superioare, subiective ale naturii umane, adică nevoile simțirii În esența științei și a artei, există doar două momente succesive și strâns legate în interacțiunea omului cu natura înconjurătoare, dar este totuși imposibil să amestecăm aceste momente în vedere ') În articolul nostru, menționat de venerabilul autor, diferența de sisteme este explicată, pe lângă complexitatea

subiectului, prin diferența în organizațiile gânditorilor înșiși, adică individualitățile lor, care, la rândul lor, pot fi aranjate pe tipuri Din aceasta rezultă clar că viziunea noastră este similară cu cea a autorului Ed "Gânduri") Vezi eseul critic din "Proceedings of the Institute of Prince Bezborodko T T Kiev, Vezi mai sus Biblioteca "Runivers" mecanismul și scopul lor diferit Științele sunt analiza, baza lor este asimilarea, instrumentul lor este observația; artele sunt sinteza, baza lor este creativitatea, instrumentul lor este imaginația Aceste trăsături sunt prea esențiale pentru a fi confundate Până acum s-a crezut că sinteza este și o chestiune de știință, dar acest lucru nu este adevărat: știința este cunoaștere obiectivă, iar sinteza nu mai este cunoaștere, ci doar rezultatul ei final, un produs, care este arta Sinteza în știință servește doar ca instrument auxiliar pentru extinderea și verificarea analizei Sinteza are în mod necesar un fundal practic, în timp ce analiza se bazează întotdeauna pe baze teoretice Motivul final pentru baza practică a sintezei este inevitabil un fel de sentiment, iar acesta este semnul distinctiv al artei După ce am clarificat exact relația dintre artă și știință, este deja ușor să ajungem la concluzia că filosofia, ca sinteză, ca reflectare a subiectivului, ca rezultat al creativității, este artă, nu știință O astfel de schimbare a poreclei nu se limitează la o simplă dispută cu privire la cuvinte: este capabilă să producă o revoluție radicală în concepțiile despre filozofie Toate neajunsurile cu care i s-a reproșat acestuia din urmă, în timp ce era considerată o știință, se vor dovedi a fi proprietățile sale naturale și parțial chiar virtuți, din momentul în care este recunoscută ca ramură a artei Societatea se va impaca imediat cu filosofia si filozofii, de indata ce va recunoaste in acesti ultimi frati poetii si artiști care nu ar trebui să-i dezvăluie adevărul, ci doar să înfățișeze în fața lui lumea interioară a conștiinței umane cu nevoile, înclinațiile și idealurile ei cele mai înalte Ceea ce ar trebui să fie, și nu ceea ce este, este ceea ce dezvăluie filosofia Din absolut, adevărurile lui devin relative, contradicțiile și dezacordurile devin naturale și chiar inevitabile în el, slujind ca semn nu mai al sărăciei, ci al bogăției; în cele din urmă, diletantismul multor filozofi din științe devine un lucru scuzabil și de înțeles: în materie de creativitate, talentul și geniul sunt întotdeauna mai importante decât cunoașterea pozitivă, deși o anumită proporție din acestea din urmă desigur necesar Acum să comparăm mai detaliat poezia și filosofia, ca două ramuri ale aceluiași copac Mai întâi, să aruncăm o privire la asemănările lor Iar operele poetice, ca și operele filozofice, satisfac întotdeauna numai persoane cunoscute și în anumite epoci și nu le satisfac pe altele; cu alte cuvinte, ambele sunt o chestiune de gust, în timp ce în știința gusturilor ar fi ridicol să se facă vorbeste despre De aici și binecunoscuta circulație și succesiune în dominația diverselor Biblioteca "Runivers" treizeci nyh sisteme filozofice, precum și în predominanța diferitelor școli de muzică și pictură, sau tipuri și direcții cunoscute în poezie și belles-lettres în general Cu toate acestea, în ciuda varietății și variabilității gusturilor în ceea ce privește lucrările de pictură, muzică, poezie și filozofie, toate au în aceeași măsură capacitatea, dacă sunt numai bune, de a trezi mereu în noi impresia de ceva măreț sau mare înalt, să ne trezească un sentiment de frumusețe și armonie, deși nu am împărtășit deloc ideea lor generală și nu am aprobat în mod special execuția ei: Platon, Aristotel, Descartes, Spinoza, Kant trezesc în fiecare persoană aceeași uimire și respect pentru creațiile lor, precum Fidias, Sofocle, Euripide, Rafael, Mozart și Shakespeare

Apropo, trebuie remarcat că sistemele filosofice, ca toate operele artiștilor și poeților, rămân întotdeauna proprietatea individului și sunt indisolubil legate de numele creatorului lor Aceasta este una dintre consecințele subiectivității lor și este imposibil să nu comparăm cu aceasta trăsătura opusă a creațiilor științifice, mereu impersonale și constituind, parcă, proprietatea comună a întregii omeniri Numele oamenilor de știință sunt asociate cu teorii cunoscute numai în timpul vieții lor, iar după moarte trec în tratate de istoria științelor și sunt uitate de mase Mai mult, aproape fiecare descoperire științifică este asociată cu numele mai multor muncitori care, în timpul vieții, se ceartă în zadar din cauza primatului ideii Numele lui Newton și Leibniz în matematică, Kant și Laplace în astronomie, Lamarck și Darwin în istoria naturală, servesc ca o ilustrare excelentă a impersonalității teoriilor științifice, dintre care cele mai importante sunt asociate cel puțin cu numele a doi luminari Pe de altă parte, când spunem: monadologia lui Leibniz, idealismul transcendental al lui Kant, Faust al lui Goethe, Hamlet al lui Shakespeare, Recviem al lui Mozart, Lohengrin al lui Wagner, Madona lui Rafael etc , atunci toată lumea știe bine că aici disputele și îndoielile cu privire la creator sunt imposibile Acestea sunt trăsăturile comune între filozofie, poezie și alte domenii ale artei Să stabilim acum diferențele lor, adică locul special care îi aparține fiecăruia dintre ei Ca și științe, artele diferă în principal prin materialul pe care îl prelucrează Dar diferența este că materialul științelor variază obiectiv - în legătură cu diferența dintre obiecte și calitățile lor; materialul artei este variat subiectiv, adică în funcție de laturile și zonele conștiinței, pe care le prelucrează Acest lucru este deja clar din diferența dintre muzică și pictură, acționând chiar și asupra diferitelor organe de percepție Dar pe- Biblioteca "Runivers" mai mult decât atât, fenomenele conștiinței pot fi de o complexitate și o imediată variație și este imposibil să nu observăm că diferite ramuri ale artei dezvoltă fenomene de diferite grade de înălțime și complexitate Nu este greu de observat, de exemplu, că muzica și sculptura creează în primul rând în sfera senzațiilor: percepem sunete și forme Muzica și sculptura sunt cele mai senzuale forme de artă; ei mai puțin de toate pretind să trezească în noi o activitate puternică de idei și concepte Pictura este deja mai înaltă: tărâmul ei este tărâmul reprezentărilor, conținutul său este alcătuit din imagini concrete ale obiectelor individuale și scene din viață Dar, pe de altă parte, pictura rareori trece în domeniul conceptelor Doar cea mai nouă școală a genului încearcă să pășească pe tărâmul conceptelor concrete lucrând pe tipuri Poezia stă cu un pas mai sus Evocă senzații și idei doar în treacăt Forța ei principală este în a descrie aspecte tipice ale vieții și ale conștiinței Poezia lirică și dramatică se învârte în întregime în domeniul conceptelor concrete Dar atunci, cât de naive sunt încercările unor poeți învățați de a face din poezie un instrument de creativitate în domeniul ideilor abstracte! Poeziile învăţate par mereu ridicole Creativitatea în sfera conceptelor abstracte aparține în întregime filozofiei și, deoarece conceptele abstracte sunt cele mai complexe și greu de înțeles, sfera de accesibilitate a filosofiei este cea mai îngustă Înțelegerea picturii este mai puțin accesibilă decât înțelegerea muzicii; înțelegerea poeziei mai puțin decât a picturii; înțelegerea filozofiei și bucuria creaturilor ei este și mai puțin accesibilă și chiar mai rară Lumea ideilor ei este accesibilă doar elitei! Aceasta este semnificația filozofiei printre arte Acest sens a devenit clar și firesc Să renunțăm la iluzia veche de o mie de ani că filosofia este o știință și să ne

închinăm în fața ei într-o haină nouă, mai potrivită chipului ei Cu asta, împreună vom înceta să credem în prețul absolut al creațiilor ei și ne vom aștepta ca ea să ne dezvăluie secretul universului Acest obiectiv, în sute sau mii de ani, va fi probabil atins de știința reală în mișcarea ei lentă înainte Să ascultăm filozofia cu atenție, ca o imagine veșnic tânără a vieții noastre interioare și o expresie a nevoilor cele mai înalte ale sentimentelor noastre Este imposibil să trăiești fără simțire, dar să-i aducem în mod conștient un omagiu în această formă, deși veche, dar totuși neînțeleasă Biblioteca "Runivers" RELAȚIA FILOZOFIEI CU ȘTIINȚA ȘI ARTA ')· Mm ani! Oferind spre judecată eseul tău, atingând o serie dintre cele mai importante întrebări din acea sferă a cunoașterii numită filozofic, consider că este necesar să te familiarizez, în primul rând, cel puțin în termeni generali, cu viziunea mea despre filozofie în general Istoria gândirii umane reproduce în fața noastră multe puncte de vedere diferite asupra sensului filozofiei, dar toate au o trăsătură, comună, neschimbătoare, legată de însăși esența materiei Această trăsătură constă în faptul că conceptul de filozofie a fost întotdeauna definit în legătură cu conceptul de știință, căci ambii fiind plasați într-o relație sau alta cu conceptul mai general de "cunoaștere" În alte vremuri și pentru alți gânditori, conceptul de filozofie părea aproape sinonim cu conceptul de știință: termenul de filozofie exprima însă mai mult dorința de a dobândi cunoștințe, în timp ce termenul de știință era procesul în sine această achiziție; dar această mică diferență era uneori complet ascunsă În alte vremuri și pentru alți gânditori, filosofia și știința erau în relație cu partea și întregul: fie filosofia era o parte a științei, departamentul ei, de obicei cel mai bun și cel mai înalt, fie știința era recunoscută ca parte a filozofiei, instrumentul ei sau moment Apoi au fost acei gânditori care s-au opus între ele filosofia și știința, ca două lucruri complet diferite, dar în același timp o tratau de obicei pe unul dintre ele cu o predilecție excesivă, pe celălalt cu total dispreț: fie filosofia a fost înălțată în detrimentul științei și era considerat singurul adevărat calea către cunoaștere, sau știința a fost exaltată în detrimentul filosofiei și a fost considerată singurul instrument posibil pentru studiul adevărului În primul caz, știința a fost considerată doar un pas către filozofie; în al doilea, filosofia a fost recunoscută în felul ei ca un pas deja eliminat către știință Dar, lângă aceste cinci vederi, este posibilă o a șasea vedere, care, așa cum vom vedea mai jos, este singura corectă și cea mai înaltă, Discurs introductiv susținut la o dezbatere de doctorat la Universitatea din Kiev februarie Bătătură Zarya , nr și și separat (Kiev) Biblioteca "Runivers" deoarece reconciliază toate dezacordurile anterioare cu privire la sensul și relațiile reciproce ale filosofiei și științei Această concepție superioară pornește și de la presupunerea că filosofia și știința sunt două domenii complet diferite și chiar opuse unul față de celălalt, dar, în același timp, le recunoaște ca fenomene la fel de legitime ale realității, nu le consideră mai rele sau mai bune una decât alta și le unește în conceptul cel mai înalt al conștiinței umane, sarcinile cărora filosofia și știința s-au împărțit între ele și le îndeplinesc independent unele de altele, dar în deplină armonie, într-o unire completă, chiar dacă inconștientă, unele cu altele Această ultimă viziune asupra relației dintre filozofie și știință, așa cum sa văzut deja din cele spuse, nu poate fi justificată desigur decât din punct de vedere psihologic Dar acest punct de vedere trebuie recunoscut ca fiind singurul corect în determinarea conținutului conceptelor legate de

sfera activității umane Știința și filosofia sunt doar tipuri de activitate umană - ca realități externe, originale, ele nu există Asta a fost greșeala foștilor gânditori, că ei au plasat filosofia și știința în afara omului, ca ceva existent în sine, și au definit filosofia și știința în legătură cu cunoașterea, și nu cu procesele dobândirii lor Cunoașterea, ca expresii exterioare ale ideilor noastre, adunate în cărți și alte documente, sunt rezultatele filozofiei și științei, și nu filosofia și știința în sine, care sunt doar tipuri de activitate umană Întreaga sumă de cunoștințe umane, dobândită deja la un moment dat, constituie ceva întreg și unitar și de aceea repartizarea sumei cunoștințelor umane între filozofie și știință a condus întotdeauna la absurdități: conștiința instinctivă a contrastului dintre filosofie iar știința a forțat de obicei să caute fundamente pentru acest contrast diferențele dintre cunoașterea generală și particulară, dar opoziția cunoștințelor generale față de particular, ca ceva existent independent și obținut independent, nu poate fi justificată decât din punct de vedere medieval, de mult învechit realism Cunoașterea generală poate exista independent de cunoașterea particulară în aceeași măsură în care omul general, sau omul în general, ar putea exista în natură separat și independent de oamenii privați, individuali Acum ne este perfect clar că "omul în general" este doar un concept al minții umane, că alături de fiecare om individual există cu adevărat doar suma tuturor oamenilor individuali, din care el însuși face parte Dar cu siguranță N Ya GROT Biblioteca "Runivers" este, de asemenea, clar că alături de cunoașterea individuală există doar suma tuturor cunoștințelor, care este de necompunet în general și particular, ca două obiecte diferite de contemplare a minții umane, căci cunoașterea generală în afara și independent de particular este complet de neconceput Prin urmare, din punctul de vedere al alcătuirii cunoașterii, nu avem niciun temei pentru a opune filozofia și știința, decât dacă admitem că filosofia conține cunoștințe nesigure, imperfecte, în timp ce știința, cunoaștere sigură și perfectă, sau invers De aici rezultă faptul că distincția dintre filozofie și știință, din punctul de vedere al compoziției cunoașterii, a dus întotdeauna la o dispută acerbă despre meritele lor reciproce, o dispută absurdă și inactivă Această dispută este de neconceput, de îndată ce luăm un punct de vedere psihologic, de îndată ce definim filozofia și știința doar ca tipuri de activitate umană Fiecare activitate umană este determinată de aspirațiile sale Filosofia și știința se bazează, fără îndoială, pe aceeași clasă de eforturi umane - eforturile omului de a cunoaște lumea Dar se poate cunoaște lumea, ca să spunem așa, în mai multe dimensiuni: în lățime și în profunzime, extensiv și intens Omul, prin natura sa, se străduiește să o cunoască în toate direcțiile: să o cunoască în întregime, în întregul său și să o cunoască în toate lucrurile și detaliile mărunte, cu alte cuvinte, o persoană se străduiește să o cunoască complet și exact Între timp, experiența îl convinge curând că ambele sarcini sunt imposibile în același timp: pentru a obține acuratețea cunoștințelor, este necesar pentru un timp și chiar pentru o lungă perioadă de timp să renunțe la completitatea și integritatea acesteia; pentru a atinge completitudinea și integritatea cunoștințelor, este necesar pentru un timp să se abandoneze acuratețea lor Cum să fii? Dacă cele două aspirații ale omului menționate mai sus, care sunt incluse ca elemente în aspirația sa generală de a cunoaște lumea, ar fi un simplu capriciu al naturii umane și nu au decurge din nevoile sale organice, atunci activitatea sa ar putea lua la început o direcție și atunci deja, după ce a atins un

scop, omul și-ar modifica activitatea cognitivă în altă direcție De exemplu el s-a putut stabili mai întâi pe cunoașterea exactă unică și apoi, după zeci de secole, să treacă la sintetizarea lor într-o singură cunoaștere completă a lumii Dar adevărul este că ambele aspirații ale unei persoane, pentru completitudine și acuratețea cunoștințelor, sunt legate organic de natura și poziția sa în mediu Totalitatea sentimentelor unei persoane, întregul depozit al subiectului său o lume obiectivă sau, așa cum se spune de obicei, morală, necesită completitudine și integritate imediată, unitate și armonie a cunoașterii, deoarece fără ele o persoană nu ar avea sprijin pentru aspirațiile sale, pentru viața sa interioară, individuală Pe de altă parte, nevoia de a interacționa cu natura exterioară, de a intra în contact constant și direct cu ea, nevoia de a o lupta și de a o învinge, necesită nu atât completitudine cât acuratețea cunoașterii: fără această acuratețe ar fi imposibil să să prevadă fenomenele naturii și să le facă față cu succes Ca urmare a unui astfel de caracter organic al ambelor aspirații menționate mai sus, singurul lucru care îi mai rămâne unei persoane este să se bifurce: să-și servească cât mai mult posibil simultan și în comun sentimentele sale, lumea interioară personală, natura sa individuală, subiectivă, iar apoi necesitatea externă, natura generală, lumea obiectivă Și acum se împarte în două: în știință se străduiește să satisfacă cerințele necesității externe, obiective, adică încearcă, cel puțin încet, dar sigur și pentru totdeauna, să întărească lumea prin cunoașterea exactă a ei; în filozofie, el se străduiește să satisfacă cerințele naturii sale interioare, personale, adică să îmbrățișeze întreaga lume, în întregime, chiar dacă nu cu atâta precizie și distincție Evident, din acest punct de vedere, mm ani, coexistența filozofiei științei nu este doar posibilă, ci și necesară! Dar este la fel de evident că în asemenea condiții filosofia nu poate fi nici o știință, nici o parte a științei De mult timp a fost obișnuit să se numească știință acea activitate umană, care are ca scop dobândirea de cunoștințe complet fiabile și precise Filosofia, prin însăși ideea ei, nu poate fi stabilită nici prin certitudinea perfectă, nici prin acuratețea perfectă a cunoașterii, pentru că atunci nu își va îndeplini propriul scop, adică nu va atinge acea completitudine și unitate de idei despre lume, care sunt necesare pentru natura umană subiectivă, morală Dar dacă filosofia nu este o știință sau o parte a științei, atunci ce este? ca aceasta? Veți spune: "este filozofie - și nimic mai mult" Dar conceptul de știință este adesea opus unui alt concept, conceptul de artă, iar dacă am recunoscut deja filosofia științei opuse, trebuie să clarificăm acum relația dintre conceptele de filozofie și artă În primul rând, să observăm că, în sensul cel mai general, desigur, știința este o artă, adică activitate umană artificială Dar în sensul restrâns în care aceste două concepte sunt puse în relație unul cu celălalt, nu toată activitatea artificială în general se numește artă calitatea omului, ci numai ceea ce îi servește sentimentele și satisface nevoile subiective, morale, ale naturii sale Întrucât am recunoscut că filosofia are și ea aceleași sarcini, adică ea servește nevoilor individuale, interioare, ale conștiinței umane, trebuie, evident, să admitem până la urmă că filosofia este ori artă însăși, fie o parte a artei Credem că este atât: o parte a artei, ca ultimul moment sau cea mai înaltă etapă a dezvoltării ei, adică ca artă a viitorului; arta însăși, ca singura ei bază adevărată și singura sa căptușeală legitimă, cu alte cuvinte, ca bază inconștientă a artei, nu numai în viitor, ci și în trecut Această relație dublă dintre artă și

filosofie poate fi înțeleasă pe deplin doar luând în considerare istoria dezvoltării activității umane, nu numai în sfera artei și a filosofiei, ci și în sfera științei Arta și știința, împreună cu dezvoltarea conștiinței umane, au suferit o serie întreagă de transformări și au ajuns la forme din ce în ce mai perfecte Știința noastră exactă actuală, știința laboratoarelor și observatoarelor, a studiilor fizice, anatomice și de altă natură, nu este știința lui Democrit și Aristotel, știința lui Telesius și Roger Bacon, nu este nici măcar știința lui Francis Bacon și Descartes; este o parte, un moment, cea mai înaltă etapă a științei în general pentru noi, căreia i-au aparținut lucrările lui Aristotel și atât Bacons, cât și Descartes și alți oameni de știință antici, medievali și mai noi Dar, făcând parte, un moment al științei în general, în dezvoltarea ei istorică treptată, știința exactă, știința naturii, este pentru noi în același timp întreaga știință, știința nu numai a prezentului și viitorului, ci și a trecut, singura știință corectă și legitimă În mod similar, arta contemporană - arta Wagner și Ceaikovski, Vereșchagin și Kramsky, arta Turgheniev, Nekrasov, Tolstoi, Dostoievski - nu este arta grecilor și romanilor, arta lui Mozart și Beethoven, Rafael și Murillo, Dante și Torquato Tasso, nici măcar nu sunt arta lui Goethe și Schiller În consecință, dacă s-ar putea demonstra că arta modernă tinde să se transforme în filozofie, iar filosofia modernă să se îmbrace în cele mai noi forme de artă, atunci ar fi clar că filosofia poate fi atât o parte, cât și un moment al artei, adică arta viitorului, și arta însăși, adică nu numai prezentul și viitorul, ci și trecutul, singurul său temei legitim Faptul că arta modernă tinde să se reînnoiască pe baza filozofiei este deja dovedit de înclinaţia ei către păzare Biblioteca "Runivers" ism, la o reprezentare adevărată și imparțială a vieții din punctul de vedere al unui artist Acest realism, desigur, uneori îmbracă forme urâte în realizarea sa exterioară - aceasta este o întrebare specială - dar în forma mai sinceră și mai înaltă în care apare, de exemplu, în literatura noastră rusă modernă, îndeplinește de fapt uneori adevăratele sarcini a filozofiei În fiecare pictor realist rus veți găsi o perspectivă filozofică mai mult sau mai puțin completă și clară - și Nekrașov, Turghenievi, Dostoievski, Șchedrin, Vereșchagins, Kramskoy și un număr întreg dintre ceilalți pictori ai noștri, filozofi, nu mai puțin de Schelling în felul lor Hegel, Schopenhauer și Hartmann În lucrările artiștilor menționați, tocmai arta caută să se reînnoiască prin filozofie Dar, în același mod, filosofia se străduiește să se îmbrace cu o artă simpatică și dragă pentru o ființă umană, căci nu degeaba cei mai mari filosofi ai timpului nostru se regăsesc în rândurile artiștilor și al filozofilor geniali care ar adera la vechile forme de prezentare a viziunilor lor asupra lumii nu mai există Dar cum să explic, într-un asemenea caz, că în secolele precedente filosofia nu a simțit înrudirea sarcinilor sale cu cele ale artei? și că trebuie să-și exprime ideile tocmai sub forma unor tratate științifice Din același motiv, aceste tratate cvasiștiințifice, aceste expuneri nenaturale și uscate ale viziunilor filozofice asupra lumii au fost întotdeauna atât de indigeste - și dacă multe dintre ideile frumoase ale filosofilor s-au pierdut și irosit curând pentru omenire, atunci aceasta a venit tocmai din falsele coajă în care erau îmbrăcați Spinoza, care și-a expus sistemul metafizic sub forma teoremelor matematice, a adus această dorință, de a infuza filozofia sub forma unor tratate științifice, la cea mai mare absurditate, iar Platon și alți filozofi de același tip, alegând să-și exprime convingerile filozofice , forma dialogică, colocvială de

prezentare, desigur totul mai degrabă, au prevăzut adevăratele forme în care filosofia trebuie să le ia în viitor Doar că nu și-au dat seama că atunci când transmiteau conversațiile și disputele filosofice ale oamenilor care au apărut pe baza aspirațiilor lor subiective, morale, trebuiau să-i înfățișeze pe acești oameni înșiși, în viața, situația și soarta lor personală Critonii și Phaedosul lor filosofi nu erau oameni vii, ci păpuși morți, manechine, umbre de oameni vii Când filosofia și arta își înțeleg adevăratele sarcini, ele Biblioteca "Runivers" ar trebui să fuzioneze împreună, iar filosofia va deveni conținutul artei și îi va da un sens interior conștient, în timp ce arta va deveni o formă de expresie a filosofiei și o va face mai accesibilă umanității și, prin urmare, mai fructuoasă În același timp, remarc, însă, că arta, nu numai în viitor, ci încă în toate epocile existenței sale, deși inconștient, a fost doar un instrument de exprimare a viziunilor filozofice asupra lumii Venus de Milo și Madona lui Rafael, Divina Comedie a lui Dante, Hamlet al lui Shakespeare, Faust al lui Goethe și Tâlharii lui Schiller, nu conțin oare filozofii întregi ale lumii, exprimate mai mult sau mai puțin complet și clar? La această întrebare, desigur, orice cunoscător imparțial și profund al artei va răspunde afirmativ Vechea, așa-numita artă pură, a fost doar un instrument inconștient al filosofiei, noua artă reală, în cel mai bun sens al acestui concept, va fi, dimpotrivă, instrumentul conștient al filosofilor Dar cum, veți spune, într-un asemenea caz, să înțelegeți diferitele forme de artă: nu va fi cel puțin de acum înainte o formă de artă - filosofia? Răspunsul la aceasta este simplu: filozofia ar trebui să trăiască ca slujitori ai tuturor sentimentelor unei persoane și, în consecință, ar trebui să fie exprimată în toate acele forme de creativitate care acționează asupra diferitelor sfere ale sentimentelor și stărilor de spirit ale unei persoane și se reflectă în individul său , viata morala De asemenea, este inexact faptul că știința, slujind interacțiunii omului cu lumea exterioară, studiază toate zonele acestei lumi cu care el intră în contact? Artele sunt foarte diverse, dar științele sunt, de asemenea, diverse și, așa cum toate științele moderne se străduiesc să se unească și să fuzioneze în știința naturală exactă, tot așa toate artele se străduiesc să fuzioneze și să atingă unitatea în filozofie Numai din acest punct de vedere este explicat adevăratul sens al tuturor transformărilor pe care științele și artele le-au experimentat, precum și atenția și influența diferită de care s-au bucurat diferite științe și arte în momente diferite La început, conștiința masei conducătoare de oameni s-a concentrat pe sentimente inferioare și, prin urmare, dominația aparținea acelor arte care reproduceau și evocau aceste sentimente directe: arhitectura și sculptura în antichitate erau așadar predominante în rândul artelor; au căutat, ca să spunem așa, sensul vieții lumii în cele mai crude și mai directe sentimente umane Apoi masa omenirii s-a maturizat la sentimente primare, mai complexe, iar artele picturii și muzica și-au asumat un rol predominant, adică Biblioteca "Runivers" artă, reproducând deja imagini întregi ale mediului și episoade întregi ale vieții umane Mai departe, masa omenirii în dezvoltarea sa a atins sentimente și mai înalte, generale sau generalizate și abstracte, aparținând nu unora, ci întregii omeniri, iar dominația a trecut la poezie și literatură, care reproduc cel mai pe deplin aceste sentimente generale, abstracte Dar în dezvoltarea acestor sentimente generale pot fi indicate câteva perioade mai particulare: sentimentele intelectuale au precedat dezvoltarea sentimentelor morale, sentimentele morale individuale - sociale și fiecare astfel de progres în dezvoltarea conștiinței subiective de sine

a masei umane a provocat noi momente în dezvoltarea nu numai a artelor predominante, ci chiar și a tuturor celorlalte, ca să spunem așa, arte suplimentare Momentul prezent - dominația sentimentelor sociale în umanitate - ar trebui să conducă la întruchiparea deplină a filozofiei în toate artele, deoarece filosofia este în primul rând unificarea cunoștințelor despre lume în interesul persoanei umane, ca element al societății umane Aceasta este, în termeni generali, istoria dezvoltării artelor Desigur, în orice moment, din cauza diferenței dintre etapele conștiinței de sine ale oamenilor individuali, aproape toate artele au dominat deodată, iar arta în ansamblu a îndeplinit sarcini în paralel, în diferite grade, dar am vorbit doar despre cele predominante gradul de conștiință de sine a omenirii, despre artele predominante și despre semnificația predominantă a artelor individuale Nu este oare exact la fel ca diversele științe, apărute aproape toate deodată, totuși, după nivelul general al minții umane, adică conștiința ei obiectivă, au folosit în momente diferite sensuri foarte diferite Desigur, din punctul de vedere pe care l-am propus despre filozofie rezultă că ea are o existență independentă de știință Știința și filosofia sunt două linii paralele infinit de lungi care nu vor converge niciodată Singura legătură dintre ele este că au apărut și simultan dispar de pe pământ, căci condițiile existenței lor sunt aceleași Sursa apariției lor constă în dorința omului de a cunoaște, iar el are nevoie să cunoască pentru a trăi; în consecință, filosofia și știința au apărut simultan în momentul în care umanitatea și-a realizat în sine dorința de cunoaștere ca instrument al vieții; ele pot dispărea numai atunci când această luptă pentru cunoaștere este fie distrusă, fie satisfăcută, adică fie atunci când însăși omenirea este distrusă, fie când exteriorul și interiorul Biblioteca "Runivers" viața lui, datorită completitudinii și acurateței cunoștințelor dobândite, va fi complet aranjată și organizată Independența și, în același timp, totuși, unitatea filozofiei și științei, ca două momente diferite în una și aceeași activitate umană, pot fi asemănate cu relația dintre ureche și ochi, ca organe ale experienței exterioare: ochiul nu nu vede urechea și nu o poate înlocui , urechea nu aude ochiul și este incapabilă să-și îndeplinească funcțiile, fiecare ureche și ochi își fac treaba, dar activitatea lor este de acord și nu se exclude una pe cealaltă: dimpotrivă, ambele organele efectuează părți ale unei singure lucrări comune și, prin urmare, apar simultan cu nașterea unei persoane pe lume și sunt distruse în același timp cu moartea sa Dintr-o astfel de idee despre relația dintre filozofie și știință, întreaga lor soartă trecută și viitoare este de înțeles - în ea, așa cum am spus deja, toate diferențele anterioare de opinie ale gânditorilor despre sensul filosofiei și științei sunt împăcate În primul rând, din aceasta este clar de ce și cum filosofia și știința constituie totuși ceva unic, inseparabil; în al doilea rând, rezultă, de asemenea, că, dacă filosofia nu este o parte a științei, iar știința nu este o parte a filosofiei, atunci ele sunt totuși părți ale unui pas al întregului - acea activitate a omului, care este îndreptată spre cunoașterea lumea În sfârșit, din ideea de mai sus, se poate afla și în ce sens filosofia este mai înaltă decât știința, iar știința, la rândul ei, este mai presus decât filosofia, și în ce sens, în paralel, știința este un pas către filozofie, iar filosofia este un pas spre știință Filosofia este mai înaltă decât știința în măsura în care completitudinea și unitatea cunoștințelor și ideilor noastre despre lume este mai mare decât acuratețea lor și în măsura în care pentru noi înșine sentimentele noastre și întregul nostru depozit moral sunt mai presus de natura

obiectivă și interacțiunea cu această natură Știința, la rândul ei, este mai presus de filozofie în măsura în care, din alt punct de vedere, acuratețea cunoștințelor este mai mare și mai importantă decât completitudinea lor, iar natura obiectivă este mai presus de propria noastră personalitate În alte capturi, filosofia este superioară științei în sens "subiectiv", știința este superioară filozofiei în sens "obiectiv"; m " " în afara subiectului nostru Unul merită pe celălalt! Mai departe: în măsura în care personalitatea noastră, în sens subiectiv, viziunea asupra lumii întregi și a totalității cunoștințelor este mai mare decât acuratețea lor, știința este; desigur, doar un pas spre filozofie și slujitorul ei, pentru că acuratețea cunoștințelor le îmbunătățește calitativ sinteza generală, le crește unitatea organică Și în același mod, din moment ce întreaga lume, într-un sens obiectiv, este mai înaltă decât personalitatea noastră și acuratețea cunoștințelor este mai mare decât integralitatea lor, filosofia este doar un pas către știință și un instrument la îmbunătățire, deoarece unitatea cunoștințelor, sinteza lor în ansamblu face posibilă realizarea mai bine aprofundării ulterioare, adică creșterea acurateței lor De aceea, tocmai întreaga știință în ansamblu și fiecare yauka în special sunt cele care se nasc în filozofie și apoi sunt încununate cu ea din nou, iar filosofia în ansamblu și fiecare viziune filozofică asupra lumii în particular se nasc din adâncurile științei și se dizolvă din nou în ea: adică știința filozofiei este eternă și este imposibil de spus că a existat vreodată sau că va fi un timp, când unul a fost sau va fi, iar celălalt nu este Omul, prin însăși natura sa, a căutat și va căuta întotdeauna satisfacerea simultană a nevoilor sale de viață personală și de comunicare cu lumea În prezent, a venit doar momentul în care va servi aceste două nevoi ale sale în mod destul de conștient, adică arbitrar și metodic, abandonând vechile prejudecăți, extreme și exagerări Aceasta este punctul meu de vedere asupra sensului filozofiei, mm ani, iar această privire determină complet activitatea mea de filosof, deși eu personal - trebuie să recunosc - am acționat la început și instinctiv și chiar involuntar și am înțeles abia treptat încotro mă îndrept și - ceea ce este și mai important - ce aș vrea Vino la Înțeleg acum că am două sarcini în fața mea - negative și pozitive; De asemenea, mi-am dat seama că acum îndeplinesc doar o sarcină negativă în raport cu filozofia, și anume, o curăț de ceea ce nu-i mai aparține și încerc să transfer în știință un astfel de domeniu de cunoaștere care anterior era complet corectă și legală, dar acum deja ilegală și greșită, filozofia vrea să știe Această sarcină, care este negativă în raport cu filozofia, este evident în același timp o sarcină pozitivă în raport cu știința, pentru că îndeplinirea ei trebuie să sporească conținutul acesteia din urmă O astfel de sarcină este acum o nevoie urgentă și nu sunt singurul războinic din domeniu: suntem mulți și fiecare lucrează în funcție de forța și capacitatea sa: Vans, Spencer, Wundts, Horowitzes, Ribot, Taine și mulți alți filozofi moderni de aceeași direcție, în esență toți servesc mai mult sau mai puțin conștient aceluiași scop căruia îi servesc și eu, și anume, se străduiesc să convertească fostele "fantezii abstracte", adică produsele artei abstracte, ale filosofiei, care au fost numită psihologie, logică, etică etc , în știință adevărată și adevărată Dar nu trebuie să uităm că, ca filosofi, îndeplinim doar o parte din sarcină în acest fel și că depinde de noi să îndeplinim, cât putem, o altă problemă, pozitivă în raport cu filosofia însăși și constând în construirea unei viziuni întregi asupra lumii

Personal, sunt pe deplin conștient de această sarcină a mea, o rezerv pentru viitor și acum caut acea formă în care arta viitorului, adică adevărata filozofie, așa cum o înțeleg, ar putea prelua în mod adecvat Sarcina este dificilă, pentru care trebuie să se pregătească pe deplin În lucrările mele anterioare, m-am străduit instinctiv să eliberez calea, să distrug clădirea veche, inutilă, pentru că numai curățind cărarea se poate deplasa de-a lungul ei - doar distrugând clădirea veche, dărăpănată, se poate începe să construiască una nouă În lucrarea mea Psihologia sentimentelor, am încercat să plasez anumite întrebări ale psihologiei umane pe o bază cu adevărat științifică În lucrarea mea "Despre problema reformei logicii", încerc să găsesc o modalitate de a face din logică o știință a naturii, una dintre științele despre corpul uman, adică să găsesc metode și baze pentru o știință exactă studiul activității noastre cognitive Pentru a face acest lucru, iau punctul de vedere modern al tuturor științelor despre organism, punctul de vedere al ideii de "dezvoltare", și încerc să mă extind și să fac destul de științific cel vechi, dar încă foarte imperfect, teoria psihologică a asocierii În aceste câteva cuvinte, întreaga sarcină a muncii mele este epuizată Poate că am făcut-o greșit și prost, poate că am ales calea greșită și nu am obținut niciun rezultat semnificativ - asta nu trebuie să judec Eu însumi știu un singur lucru, că îmi îndeplineam sarcina timpului meu - o sarcină aparent pe deplin maturată și pe deplin recunoscută de cei mai buni reprezentanți și purtători ai cunoștințelor moderne - și aceasta este convingerea că nu merg singur și mi-am propus un scop, nu imaginar, ci real, îmi dă curaj și putere să suport tot felul de cenzură și - chiar dacă - ridicol Încă sper că, după ce am cheltuit multă muncă și energie în munca mea de logică, am adăugat măcar câteva sâmburi de adevăr la conținutul acestei științe și că, dacă nu eu, atunci altul, plecând din direcția mea, adunarea și înmulțirea acestora un sâmbure de adevăr, va atinge într-adevăr cel mai înalt obiectiv pe care mi l-am propus Dacă, totuși, această speranță nu se împlinește, atunci păcatul meu se va dovedi a fi doar că eram inconștient încă prea mult "filozof" și că, poate, m-am gândit încă devreme să smulg ideile din lanțurile subiectivului , sfera personală a conștiinței, într-o anumită măsură îi aparține încă ei, pe care am "creat-o subiectiv" acolo unde îmi imaginam că investighez obiectiv O astfel de greșeală este foarte posibilă și sunt sigur doar de una Biblioteca "Runivers" nom că, dacă opera mea nu este recunoscută ca științifică, în sensul strict al cuvântului, atunci va fi cel puțin recunoscută ca filozofică Orice opera literară care este produsul unei adevărate și altruiste dorințe de cunoaștere ar trebui să se încadreze într-una dintre aceste categorii LA ÎNTREBAREA DESPRE CRITERIILE ADEVĂRULUI Posibilitatea justificării științifice a realismului naiv (Etude din domeniul științei cunoașterii *) Aproape concomitent cu dezvoltarea în om a dorinței de a fi conștient de mediul înconjurător și de a înțelege legile care guvernează lumea, a apărut în mintea lui întrebarea despre cum își obține cunoașterea despre lume și ce fel de sprijin poate găsi în sine pentru încrederea că cunoștințele sale sunt corecte și autentice Prin urmare, deja de la începutul secolului al V-lea către R Chr Filosofii greci își pun cu siguranță întrebări despre organele de cunoaștere pe care le posedă o persoană și despre gradul de fiabilitate al "cunoștințelor furnizate de aceste organe ne oferă cunoștințe adevărate și de încredere, adică problema criteriilor adevărului Dar destul de conștient și independent de ceilalți, această ultimă întrebare a fost pusă pentru prima dată doar de stoici și epicurieni la sfârșitul secolului al IV-lea î Hr și de atunci a devenit

una dintre principalele întrebări ale filosofiei Înaintașii stoicilor și epicurienilor, discutând despre organele sau instrumentele de cunoaștere a lumii pe care le deținem și despre valoarea lor relativă pentru cunoașterea adevăratei naturi a lucrurilor, au venit aproape toți, începând cu Heraclit (care a trăit pe la î Hr) , la concluzia că avem două instrumente principale de cunoaștere, simțurile externe și mintea, și că indicațiile simțului exterior, i e organele experienței senzoriale exterioare (ochi, urechi etc), sunt înșelătoare și nesigure, astfel încât realul și singurul demn) "Avuția Rusiei", , nr și b Biblioteca "Runivers" adevăratul instrument al cunoașterii noastre despre lume este mintea (νόος) Ieșind din această situație, Parmenide din Elea (născut ca õlO) a identificat gândirea cu ființa adevărată, iar Anaxagoras (născut ca) a recunoscut mintea ca fiind principiul care controlează întregul univers Dintre cei mai vechi filozofi greci, numai Empedocle și Democrit au recunoscut un preț relativ mare pentru percepțiile senzoriale Empedocle (născut c), plecând de la o idee profund corectă despre identitatea corpului nostru, după compoziția sa materială, cu altă natură, a susținut că noi, cu ajutorul simțurilor, cunoaștem egali egali și, aparent, am făcut nu te îndoiesc de credibilitatea unor astfel de cunoștințe Democrit (născut c), deși a distins cunoașterea clară, dată de minte, de întunecată sau vagă, eliberată de simțurile exterioare, s-a exprimat totuși într-un asemenea sens încât gândirea nu poate fi nimic independent de experiența senzorială și că mintea doar procesează senzațiile Dar din moment ce, în același timp, sofiștii, în frunte cu Protagoras (născut c), au dovedit foarte convingător, aparent, relativitatea și variabilitatea senzațiilor noastre și, recunoscând dependența conceptelor și concluziilor noastre de ele, au ajuns la concluzia că omul este măsura tuturor lucrurilor și că adevărata cunoaștere a lumii și a legilor ei este imposibilă, apoi în perioada ulterioară a filosofiei grecești, ai cărei reprezentanți principali sunt Socrate, Platon și Aristotel și care reprezintă o reacție împotriva scepticilor învățăturile sofiștilor, este restaurată și dezvoltă cu și mai accentuat opusul mintea, ca instrument de descoperire a adevărului, adică, fundamentele reale ale tot ceea ce există, la experiența senzorială care ne familiarizează doar cu lumea înșelătoare a fenomenelor Acest contrast este cel mai clar exprimat în sistemul filosofic al lui Platon, în care lumea ființei reale, lumea esențelor lucrurilor sau a prototipurilor lor, lumea "ideilor" a tot ceea ce există, ca obiecte directe de contemplare a mintea, organul cunoașterii adevărate, este complet separată de lumea ființei înșelătoare, fenomenale eu, obiect al senzațiilor angajat Aristotel a atenuat semnificativ acest contrast, recunoscând esența generală a lucrurilor ca fiind în sine, adică inseparabilă de fenomene, dar a opus totuși lumea fenomenală sau individuală, reflectată în senzațiile noastre, lumii esențelor comune, ca obiecte ale conceptelor noastre minte și, prin urmare, la rândul său, a distins prima filozofie ca știință generală Biblioteca "Runivers" a lucrurilor, din a doua, adică din știința existenței lor individuale Întrebarea criteriilor adevărului, adică a mijloacelor de verificare a fiabilității cunoștințelor noastre, a considerat-o la fel de inactivă ca și întrebarea dacă dormim sau trejim Stoicii și epicurienii s-au gândit astfel pentru prima dată în mod conștient la întrebarea ce mijloace avem pentru a verifica adevărul cunoștințelor noastre, iar în rezolvarea acestei probleme au ajuns la rezultate, parțial asemănătoare, parțial diferite Ei au fost de acord în recunoașterea faptului că mintea prelucrează doar produsele experienței

senzoriale și nu are obiecte speciale de contemplare, dar stoicii au recunoscut tocmai o prelucrare atât de corectă și cuprinzătoare a senzațiilor drept criteriu al adevărului, în timp ce epicureenii, însăși senzațiile care servesc drept material pentru această prelucrare Dar concomitent cu acest empirism deja conștient, s-a dezvoltat din nou și scepticismul (al lui Pyrrho și al adepților săi), de asemenea mai conștient, proclamând din nou și mai accentuat decât sofștii, că toate percepțiile și ideile noastre au un caracter relativ și poartă o amprentă individuală, și a condus la dovada relativității și individualității bazate pe experiența senzorială a cunoașterii diferențelor esențiale ale filozofilor geniali din era anterioară în interpretarea naturii și a principiilor ei guvernante Acest scepticism s-a dezvoltat și s-a întărit pe parcursul a cinci secole și a dat naștere acelei atitudini superficiale, pur exterioare, dar în esență destul de apatice față de știință și adevăr, care s-a exprimat în eclectismul roman, în selecția arbitrară și mecanică a diferitelor concluzii ale antice filosofi cu scopul de a străluci cu cunoștințe și inteligență și, ocazional, pentru a atinge acele sau alte scopuri practice, egoiste Cel mai bun reprezentant al acestui eclectism, al acestui sofism al perioadei romane, al acestei iluminări exterioare, indiferent la adevăr, a fost oratorul Cicero În secolul III după R Chr a existat o nouă reacție puternică împotriva scepticismului și o încercare de a reveni la raționalismul lui Platon, adică la o doctrină care recunoaște mintea ca un instrument de descoperire a adevărului, contemplând direct ființa reală, interioară a lucrurilor Reprezentantul acestei reacții a fost școala Novoplatonică, fondată de Plotin (-) Dar sub influența diferitelor învățături religioase venite din Orient, raționalismul lui Platon în această școală a renascut în cel mai pur misticism, în doctrina Biblioteca "Runivers" comunicarea mediocră a omului cu Dumnezeu și lumea suprasensibilă în general Acest misticism a lăsat deja deoparte orice critică la adresa instrumentelor cunoașterii noastre și a recunoscut posibilitatea contemplării directe a ființei interioare a lucrurilor ca o dogmă de neclintit În Evul Mediu, și anume până în secolul al XI-lea, această teorie mistică a cunoașterii a dominat în totalitate, deoarece influența filosofiei noi platonice asupra reprezentanților Bisericii creștine a fost, fără îndoială, predominantă Din secolul al XI-lea pentru prima dată, îndoielile unor gânditori spirituali (Roscelin, Abelard în secolul al XII-lea etc) au început să fie clar exprimate în posibilitatea existenței unor obiecte reale speciale pentru conceptele noastre generale, în sensul de a fi separat de proprietățile individuale ale "esențelor" lucrurilor, iar poziția a fost proclamată că conceptele minții noastre sunt doar "nume" (nomina), îmbrățișând totalitatea proprietăților individuale semnificate Această doctrină, care este o renaștere a empirismului, care s-a autointitulat "nominalism", a provocat din nou - datorită unor aplicații îndrăznețe ale acesteia la critica dogmei religioase - o reacție puternică sub forma "realismului" sau raționalismului lui Platon și Aristotel, argumentând pasul că mintea noastră în conceptele sale are obiecte reale speciale, esențe ale lucrurilor, existente fie într-o lume specială sub formă de "idei" (realism extrem, platonic), fie în lucrurile în sine (realism moderat, aristotelic) Până în secolul al XIV-lea realismul a dominat într-o formă sau alta în rândul teologilor, deși au existat încercări de a-l concilia cu nominalismul (filozofii arabi, Albert cel Mare, Toma d'Aquino) Abia în secolul al XIV-lea, grație gânditorului englez William of Ockham, care a dovedit incompatibilitatea nominalismului cu realismul și incongruența

științifică a acestuia din urmă, nominalismul a câștigat, aparent, o victorie finală, iar doctrina existenței ideilor în afară mintea omenească a fost îngropată pentru totdeauna Dar raționalismul, împreună cu realismul medieval, nu a murit, ci a reînviat curând, deși într-o formă nouă Obiectele cunoașterii suprasensibile ale minții sau minții, este adevărat, încetaseră deja să mai fie numite "idei" și conceptul de "idei" a fost în cele din urmă atribuit anumitor stări sau fenomene mentale, dar obiectele externe speciale ale ideilor, general esențe sau substanțe au fost curând din nou recunoscute ca adevărata bază a tot ceea ce există, iar cunoașterea acestor esențe de către minte este baza unui studiu complet de încredere și fără greșeală al lumii Biblioteca "Runivers" Cu toate acestea, de acum înainte, opiniile gânditorilor cu privire la criteriile pentru cunoașterea adevărată au fost împărțite În Anglia, empirismul lui William de Ockham a găsit alți adepți, a căror succesiune continuă până în zilele noastre și datorită cărora au fost create toate științele care există astăzi, inclusiv psihologia empiric, adică științifică Chiar și Renașterea (în secolele al XV-lea și al XVI-lea), care a provocat un nou entuziasm pentru sistemele filozofice ale lui Platon și Aristotel peste tot pe continent (și parțial în Anglia: Thomas Morus), nu a putut să zdruncine convingerile majorității englezilor gânditori în corectitudinea teoriei empirice a cunoașterii și nou geniul ei apărător este la începutul secolului al XVII-lea Francis Bacon, care a conceput reforma tuturor științelor pe baza unei observații și experiențe senzoriale îmbunătățite, ca singurele baze solide pentru studiul naturii și al omului • Teoria empirică a cunoașterii a lui Bacon a găsit noi aderenți și interpreți talentați în Anglia în persoana lui Hobbes, Locke și Newton, în secolul al XVII-lea, Gertley, Hume, Priestley și alții, în secolul al XVIII-lea Adevărat, toți acești gânditori, datorită stării încă infantile a psihologiei științifice, au înțeles și au fundamentat empirismul foarte diferit, adăugându-i câteva doctrine metafizice, de exemplu, materialiste (Gertley, Priestley) și sceptice (Hume) Dar totuși, necesitatea de a seta experiența senzorială ca bază a cunoașterii pentru toți era fără îndoială, iar ei au recunoscut ideile într-un sens sau altul doar ca produse ale procesării senzațiilor, externe sau interne (semnificația importantă a experiența internă a fost înțeleasă pentru prima dată de Locke, iar studiile ulterioare ale conținutului și semnificațiilor sale au fost produse de Hume și Reed) Astfel, empirismul, din vremea victoriei nominalismului asupra realismului, a avut deja o poziție puternică în întreaga nouă perioadă de dezvoltare a gândirii și în secolul al XVIII-lea a găsit deja adepți pe continent, mai ales în Franța, în școala senzualiștilor francezi Dar alături de el, așa cum am menționat deja, s-a dezvoltat și a luat tot felul de forme noi și a transformat raționalismul, adică realism medieval latent În înflorirea acestui raționalism, epoca renașterii științelor și-a jucat, fără îndoială, rolul său, ducând la un nou studiu al sistemelor filozofice ale lui Platon și Aristotel și determinând experimente pentru îmbunătățirea principiilor care stau la baza acestor sisteme Principalul creator al noului raționalism este filozoful-matematician francez al secolului al XVII-lea, Descartes Lovită de precizie Biblioteca "Runivers" și fiabilitatea științelor matematice, Descartes a ajuns la ideea posibilității de a extinde metodele de cercetare matematică deductivă la toate celelalte științe și, mai ales, la studiul principiilor cele mai generale a tot ceea ce există Pentru a justifica o astfel de teză, Descartes, desigur, dovedește în primul rând înșelăciunea experienței senzoriale, folosind o analogie foarte

șubredă și chiar incorectă, și anume, făcând o paralelă între experiența senzorială în realitate și visele noastre în realitate Descartes, desigur, nu realizează că însăși diferența dintre conceptele de "treaz" și "în vis", din care iese el, servește drept obstacol în calea unei astfel de paralele, deoarece conceptul de "treaz" conține ideea de deținere completă a mijloacelor noastre cognitive, iar în conceptul de "somn" este ideea incompletitătii unei astfel de posesiuni, din care decurge deja incomensurabilitatea percepțiilor noastre în realitate și în vis Dar, exprimându-și sofismul într-o formă atât de seducătoare și elegantă, care și până astăzi îi seduce pe mulți, el se consideră deja cu totul îndreptățit să caute criteriul adevărului în afara experienței senzoriale, în conștiința noastră de sine, în procesul de contemplare de către mintea propriei sale naturi și acele idei pe care le-a născut Rezultatul este recunoașterea ideilor noastre clare și distincte ca criteriu al adevărului, iar adevărul acestor idei este dedus din considerația că o Zeitate perfectă nu ar dori să ne înșele, iar existența acestei Zeități perfecte este dedusă invers din o idee clară și distinctă despre el Dar Descartes nu observă această gamă de dovezi, și recunoscând anumite idei înnăscute care nu ne pot înșela, el face obiectele acestor idei, în afara noastră, substanțe generale speciale și atributele lor naturale Evident, această doctrină a lui Descartes despre ideile înnăscute și substanțele comune diferă în esență puțin de cea respinsă încă din secolul al XIV-lea raționalism sau "realism" platonic; dar, grație unei noi forme talentate de prezentare, care părea în același timp - ca urmare a unor dispozitive pseudo-matematice - destul de științifică, raționalismul lui Descartes și-a găsit noi adepți și campioni la unii filozofi ai secolelor XVII și XVIII, Malebranche, Geylinks, S Pinoz, Leibniz, Wolf și numeroșii lor adepți Majoritatea acestor raționaliști chiar ajung la concluzia că este absolut imposibil ca fenomenele externe să ne influențeze direct prin senzații și, considerând senzațiile ca stări pur subiective ale sufletului, deduc posibilitatea corespondenței lor condiționate cu schimbările exterioare ъ sau din imediat, de fiecare dată, Biblioteca "Runivers" excitarea lor în mintea noastră de către Divin (ocazionaliștii Geilinsk și Malebranche) sau odată pentru totdeauna "armonia prestabilită de Divin" între senzațiile noastre și schimbările exterioare (Leibniz) Cu convingere într-o dezunire atât de completă între conștiință și lume, mintea este recunoscută, desigur, ca singurul instrument deplin competent pentru cunoașterea adevăratei ființe a lucrurilor, în timp ce senzațiile sunt considerate modificări vagi și confuze ale ideilor minții Presupunerea că senzațiile nu reflectă adevăratele proprietăți ale lucrurilor a fost, totuși, aparent confirmată de analiza științifică a procesului senzațiilor în școala psiho-empirismului englez (în special Locke) și, prin urmare, nu este surprinzător dacă unul dintre adepții lui Locke , și anume Berkeley (f d) a ajuns și el la concluzia că senzațiile noastre sunt complet subiective și că nu se poate concluziona de la ele la existența unei lumi materiale exterioare, drept care s-a îndoit de această existență și a recunoscut singurul real real ființă a lumii spirituale, exprimată în idei și alte funcții mentale ale "spiritelor și ființelor" Această doctrină, pur idealistă, era ceva între raționalism și empirism, căci Berkeley îmbrățișează ideile și senzațiile noastre în concept, nerecunoscând un contrast ascuțit între minte și experiența senzorială, dar în același timp face obiectul ideilor, într-un mod larg sens, substanțe nemateriale Prin urmare, nu este de mirare că alături de Berkeley, succesorul empiricistului Locke, aceleiași doctrine

idealiste, în mod independent și prin propria sa afirmație chiar mai devreme decât el (în), a venit și adeptul englez al raționalistului Malebranche, Collier Dar negarea lumii materiale de către Berkeley și Collier în istoria gândirii în secolul al XVIII-lea este doar un episod introductiv Majoritatea gânditorilor au fost împărțiți în două tabere - empiristi, care au recunoscut experiența senzorială ca un instrument pentru cunoașterea adevărată a lumii și au negat ideile despre esențe care sunt înnăscute și independente de această experiență senzorială și raționaliștii, care au recunoscut ideile înnăscute ale rațiunii despre substanţele lumii ca bază a adevăratei cunoaşteri iar cei care afirmau că experienţa senzorială are o importanţă secundară în studiul principiilor care guvernează lumea O încercare grandioasă de compromis între empirism și raționalism a fost realizată la sfârșitul secolului al XVIII-lea Kant El a căutat să distrugă vechea formă "dogmatică" a raționalismului, pornind de la propriile sale fundații, adică bătându-l cu propriile arme Recunoașterea pe deplin a contrastului dintre lucrurile vizibile, individuale și interiorul lor eu grotă Biblioteca "Runivers" Esențe ancestrale (lucruri în sine), adică fenomene și noumenuri, Kant, în Critica rațiunii pure, a dovedit elocvent incognoscibilitatea acestor din urmă, adică esențele lucrurilor, și imposibilitatea metafizicii ca știință Distingând rațiunea de experiența senzorială, ca două principii diferite, el a încercat să demonstreze că mintea nu are obiecte speciale de cunoaștere, ci are doar anumite forme pe care le pune în experiența senzorială și care, în afara materialului dat de experiența senzorială, au fara sens În toată această învățătură, Kant este doar un empiric nou, mai profund, încercând să disecă mai clar elementele experienței externe și interne în procesul de cunoaștere Dar în Critica rațiunii practice, el găsește o nouă breșă pentru restabilirea raționalismului pe care l-a respins De îndată ce existăm ca pelerine, atât ca fenomene, cât și ca noumene, adică apar atât ca un "set de fenomene", cât și ca un "lucru în sine", este clar că prin noi înșine, prin propria noastră conștiință interioară de sine , exprimate în anumite postulate morale ale "rațiunii noastre practice", putem pătrunde în lumea noumenilor, sau a lucrurilor în s^b Din noumenul propriu, care ne este revelat în rațiunea noastră practică, putem trage anumite concluzii la alte noumene, la natura sufletului în general, la Dumnezeu și la univers Acesta a fost sensul celei de-a doua părți a învățăturii lui Kant Dar, în esență, această din urmă învățătură era nouă doar în formă și în detalii Dar metoda principală - fundamentarea cunoașterii suprasensibile prin intermediul conștiinței de sine - a fost aceeași cu cea a lui Descartes La urma urmei, Descartes derivă și idei despre esențe ale sufletului, ale lui Dumnezeu și ale universului din propria noastră conștiință de sine, iar diferența a constat doar în dispozitivele speciale ale acestei derivații Adevărat, Kant acordă creditul cuvenit experienței senzoriale ca sursă de cunoaștere, el acordă creditul cuvenit științei empirice bazate pe această experiență senzorială Dar tocmai în această împărțire a lui se află partea slabă a doctrinei sale Compromisul dintre empirism și raționalism la care a ajuns a fost, până la urmă, iluzoriu, conținând încă de la început falsitatea Într-adevăr, dacă adevărata natură a lucrurilor nu ne este încă dezvăluită prin experiența senzorială și prin procesarea ei intelectuală, atunci de ce și-ar pierde o persoană energia într-un studiu esențial inutil al "fenomenelor"? Dacă admitem că studiul fenomenelor este capabil să ofere o idee corectă despre lume, atunci ce altceva este asumarea unor "esențe" incognoscibile ale lucrurilor da si

Biblioteca "Runivers" dacă esențele lucrurilor sunt de necunoscut în mod natural, cum putem ști că ele există deloc, ca ceva independent de fenomene și opus acestora În primul rând, evident, ar fi necesar să cunoaştem esența lucrurilor, iar apoi să afirmăm că ele există Kant face contrariul, adică; mai întâi afirmă fiinţa esenţelor şi apoi caută deja căi ale cunoaşterii lor Evident, el a fost încă un raționalist la suflet, adică a recunoscut ca o axiomă de nezdruncinat care nu necesită dovada că esențele au o ființă reală și, recunoscând această axiomă, este un dogmatist precum a fost predecesorul său Wolff Având în vedere contradicțiile și inconsecvențele indicate în învățătura lui Kant, nu este de mirare că succesorii săi au fost împărțiți în două tabere, că unii, acceptând prima parte a învățăturii lui Kant, au respins însuși conceptul de "esențe" ca ceva real și s-au dovedit a fi empirişti puri, alţii, înşelaţi de a doua parte a învăţăturii lui Kant, au respins prima, adică orice încredere în experienţa senzorială îndreptată către lumea fenomenală, şi chiar au pus la îndoială însăşi existenţa acestei lumi fenomenale din nou, adică au devenit din nou puri raționaliști și idealiști Acești idealiști-raționaliști, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer și alții, au ajuns, la fel ca soții Elaine și Berkeley, la identificarea completă a ființei cu gândirea (Hegel) și în general cu funcțiile spiritului (la Schopenhauer, baza a ființei este voință) și sunt complet confuze în lume absolute și tot felul de arbitrare - distrageri ale fanteziei cuiva Dar știința empirică, din nou reînviată și ridicată în ochii ei de "Critica rațiunii pure" a lui Kant, a continuat să pătrundă în legile secrete ale fenomenelor, cu ajutorul prelucrării raționale a datelor experienței senzoriale și și-a găsit noi patroni străluciți care a încercat să justifice teoretic corectitudinea metodelor sale și să le îmbunătățească pe acestea din urmă (Or Comte în Franța, Herschel, Wevel, J St Mill în Anglia) Și cu ajutorul unor astfel de metode îmbunătățite de experiență senzorială și cu ajutorul procesării corecte a materialului său, știința în epoca noastră a făcut un progres atât de uriaș încât este involuntar Parțial în aceeași direcție, deși cu o amestecare inconștientă a unor tendințe raționaliste, Herbart și Benfke au lucrat în Germania, numindu-se, spre deosebire de "idealiști" menționați mai sus - "realişti", dar deja într-un sens opus celui medieval unu * Biblioteca "Runivers" o presupunere clară că în fenomenele accesibile acestei experiențe senzoriale, ea studiază realul, esența a tot ceea ce există în lume și că nu există niciun motiv să presupunem în lucruri o altă esență specială, evazivă pentru experiența senzorială '■ Cu toate acestea, filozofii școlii germane, adepți ai sistemelor raționaliste ale secolului actual, încă nu lasă știința în pace Ei îi reproșează "realism naiv", ei susțin că totul se bazează pe credința instinctivă, inexplicabilă a unei persoane în corectitudinea mărturiei organelor de simț și că, din moment ce această corectitudine nu a fost încă dovedită, din moment ce știința nu nu au un criteriu de încredere, adevărul experienței senzoriale, atunci, în consecință, întreaga sa clădire este construită pe nisip, iar adevărata natură a principiilor lumii, totuși, este chemată să fie descoperită de filozofie, care, cu ajutorul metode speciale de "critica conceptelor minții umane", pot pătrunde în tărâmul ascuns al adevăratei fiinţe a lucrurilor Filosofia are, fără îndoială, unele temeiuri vidya pentru astfel de afirmații Adevărul percepțiilor noastre senzoriale, corespondența conținutului lor cu proprietățile reale ale lucrurilor, într-adevăr, nu a fost încă dovedit științific, în timp ce așa-numita subiectivitate a senzațiilor care apar printr-o serie de procese fizice din mediu și procese

fiziologice în corpul nostru, care ne izolează conștiința, adică de obiectele sale reale, este dincolo de orice îndoială În consecință, știința, aparent, are încă propriul călcâi al lui Ahile, în care filozofii metafizici îl pot înjunghia mai mult sau mai puțin cu succes, iar dacă vrea să scape în sfârșit de aceste răni neplăcute pentru ea, atunci trebuie să-și închidă lui Ahile călcâi, armură puternică de argumente științifice Cu alte cuvinte, ea are, fără îndoială, încă sarcina de a rupe ipoteza cu privire la posibilitatea unui fel de înșelăciune din partea percepțiilor noastre senzoriale și de a demonstra că, dacă percepțiile senzoriale apar prin mijlocirea mișcărilor fizice din mediul care separă organismul nostru de obiectele și procesele fiziologice din țesuturile noastre, care transmit aceste mișcări fizice conștiinței, atunci, totuși, ele trebuie să corespundă pe deplin în conținutul lor proprietăților reale ale lucrurilor și să ne familiarizeze cu natura adevărată și nu cu natura imaginară a acestora din urmă Formulând sarcina științei într-un alt mod, putem spune că trebuie să găsească o justificare solidă pentru "realismul naiv", să transforme acest realism din naiv în "non-naiv", în mod conștient Biblioteca "Runivers" este rezonabil să găsim criterii științifice pentru adevărul senzațiilor și, cu ajutorul unor astfel de criterii științifice generale, să dovedim teza epicurienilor că în chiar procesul de cunoaștere a lumii, adică în cazuri particulare, senzațiile noastre înseși sunt cel mai bun criteriu real al ceea ce există și ce nu există Dacă ar reuși să îndeplinească această sarcină, atunci ar distruge complet posibilitatea întoarcerii omenirii, sub orice formă, la raționalism, iar filozofia ar primi o dată pentru totdeauna locul care i se cuvine, semnificația unui pur subiectiv şi relativă, bazată pe probleme temporale ale ştiinţei, sinteza cunoaşterii Dar cum ar putea știința să justifice realismul naiv, credința omului în adevărul percepțiilor sale senzoriale? Acest lucru este aparent incomod într-un mod direct, deoarece dacă acceptăm concluzia psihologiei moderne că în afara experienței senzoriale, exterioare și interne, nu pot exista alte surse pentru cunoașterea noastră, atunci până la urmă corectitudinea mărturiei sale nu poate fi verificată direct în orice alt fel, ca în ajutorul aceleiaşi experienţe senzoriale Desigur, se poate presupune că acordul dintre indicațiile diferitelor organe de simț unul cu celălalt servește deja parțial ca o garanție că nu ne înșală Dar la aceasta raționaliștii pot totuși să răspundă că, dacă un organ de simț dă idei eronate despre lume, atunci toate organele experienței senzoriale luate împreună ne pot înșela, chiar dacă pentru a explica un fenomen atât de ciudat era chiar necesar să presupunem că o forță exterioară , de exemplu Zeitatea care ne-a creat, a organizat-o atât de viclean încât înșelăciunile tuturor simțurilor sunt în deplin acord între ele Desigur, pentru un adevărat empiric, un astfel de răspuns raționalist va părea slab, fie și numai pentru că negând posibilitatea de a dovedi fiabilitatea experienței senzoriale prin mijloace proprii, raționaliștii din toate timpurile au considerat în același timp permis să dovedească veridicitatea mărturia "rațiunii" din considerente la care aceeași minte presupusă aduce un om Dar chiar și admițând corectitudinea tezei raționaliste că experiența senzorială nu își poate justifica propria certitudine, ne întrebăm dacă nu există alte argumente indubitabile în favoarea certitudinii sale, chiar dacă sunt indirecte? În opinia noastră, există astfel de argumente indirecte în favoarea fiabilității experienței senzoriale și pot fi împărțite în două clase: negative și pozitive argumente negative Biblioteca "Runivers" Punctele se rezumă la a sublinia consecințele

absurde ale presupunerii că simțurile noastre ne înșală Cele pozitive se rezumă la concluzia, din considerente științifice neîndoielnice, a concluziei că senzațiile trebuie să corespundă obiectelor lor Desigur, doar al doilea fel de dovezi, și anume dovezile pozitive, sunt complet decisive Dar întrucât dovezile negative, care conduc la același rezultat ca și cele pozitive, servesc drept întărire pentru acestea din urmă, nu le vom neglija și nu le vom da pe cele mai importante dintre ele În prealabil, însă, trebuie să mai facem o remarcă Toate aceste dovezi se vor baza pe concluziile minții Într-o asemenea recunoaștere, însă, nu poate exista nicio contradicție, deoarece nici metafizicii nu au îndoieli cu privire la posibilitatea unei adevărate cunoașteri, recunoscând activitatea mentală nu ca o simplă prelucrare a datelor din experiența mentală, externă și internă, ci ca activitate sui generis , un fel aparte, a cărui corectitudine nu se bazează pe experiența senzorială, ci pe orice idei a priori Posibilitatea cunoașterii adevărate a fost în general negata doar de scepticismul absolut Dar acest "scepticism absolut" a fost de mult un mit În vremurile moderne, scepticismul a fost întotdeauna "condițional", adică exprimat sub forma unei negări raționaliste a experienței senzoriale (cf Wundt Logic I,) Imposibilitatea în general, pe o bază sau alta, a realizării cunoașterii adevărate nu mai este pusă la îndoială în vremurile moderne, deoarece această posibilitate este confirmată de progresul cunoașterii umane, care este evident pentru orice observator imparțial, și de aplicațiile practice fructuoase ale aceste cunoștințe la îmbunătățirea condițiilor de viață exterioară umană Prin urmare, posibilitatea acțiunilor corecte ale minții noastre, exprimată în concluziile științei, nu mai este pusă la îndoială de nimeni; dar întrebarea pe ce se bazează în cele din urmă corectitudinea acestor acțiuni ale minții este pentru noi încă de importanță secundară De îndată ce ajungem la concluzia din concluziile fără îndoială de încredere ale științei și considerente noi, care vor trebui recunoscute ca fundamentate științific, că experiența senzorială nu ne poate înșela, atunci întrebarea menționată despre fundamentele ultime ale cunoașterii adevărate va fi rezolvată prin ea însăși, în sensul că este experiență senzorială, și nimic altceva, este singura garanție a acestei adevărate cunoștințe La urma urmei, raționaliștii, ajungând pe baza unor considerații logice, la concluzia că experiența senzorială este nesigură și că Biblioteca "Runivers" Teriaria cunoașterii adevărate se află în însăși mintea sau "rațiunea", ei trebuiau să admită adevărul acestor considerații logice ale lor și, în consecință, posibilitatea cunoașterii adevărate Întreaga noastră sarcină va consta doar în a demonstra că aceste considerente logice, fiind puse! în legătură cu concluziile fără îndoială de încredere ale științei și, fiind corect construite, conduc la un rezultat opus concluziilor raționaliștilor, adică la convingerea de credibilitate a experienței senzoriale, în conformitate cu mărturia ei cu cea care există efectiv în afara dintre noi Dacă un matematician sau un fizician, pe baza unei formule recunoscute de toți ca corectă, calculează orice raport al cantităților incluse în el, atunci recunoaștem concluzia despre acest raport de cantități ca fiind destul de corectă În același mod, dacă deducem certitudinea anumitor percepții din orice propoziții general acceptate ale științei, care au fost un ingredient în aceste propoziții generale, adică au servit ca bază pentru ele, atunci și această concluzie va trebui să fie recunoscută ca fiind corectă În plus, dacă cu ajutorul unor calcule matematice un matematician dovedește corectitudinea temeiurilor din care a procedat în celelalte calcule

matematice ale sale, atunci o astfel de demonstrație va fi recunoscută ca fiind convingătoare În același mod și în general, dacă prin intermediul unor acțiuni ale minții dovedim corectitudinea temeiurilor pe care s-au sprijinit alte acțiuni ale minții, atunci o astfel de dovadă va trebui să fie recunoscută ca fiind convingătoare Prin urmare, lăsând deocamdată complet deoparte întrebările de unde provine adevărata cunoaștere și pe ce se bazează în cele din urmă acțiunile corecte ale minții, noi, cu ajutorul acestor acțiuni ale minții, vom încerca să dovedim fiabilitatea senzorială experienţă Să începem, așa cum am sugerat, cu dovezi negative Dacă ar fi să presupunem că senzațiile ne înșală, atunci de unde ar găsi omul baza pentru a face distincția între senzațiile normale din starea de veghe de vise, iluzii și halucinații? Se poate spune, desigur, că în unele cazuri o persoană poate să nu știe dacă delirează sau se simte trează, dacă simte cu adevărat sau doar halucinează, dacă se simte corect sau cade doar într-o iluzie Dar posibilitatea confuziei parțiale a senzațiilor cu visele, halucinațiile sau iluziile nu dovedește nimic Într-un vis, putem lua visele drept senzații reale, dar în realitate știm foarte bine că nu dormim, ci trejim și recunoașterea inversă a senzațiilor pentru vise este imposibilă Biblioteca "Runivers" c> posibil altfel decât în glumă sau în stare bolnavă În consecință, convingerea noastră comună de nezdruncinat în existența și diferența dintre senzații, pe de o parte, iluzii, halucinații și vise, pe de altă parte, servește drept cea mai bună dovadă a posibilității unei persoane de senzații corecte Pentru a distinge senzațiile de celelalte fenomene enumerate, este necesar să existe deja cel puțin o senzație corectă, care să servească drept bază pentru o astfel de distincție, iar dacă o singură senzație corectă este posibilă, atunci multe sunt posibile Semnele care stau la baza conceptelor de "vise, iluzii și halucinații" sunt semne pur negative, adică compuse din negația semnelor senzațiilor normale Prin urmare, cel care recunoaște diferența dintre senzații, vise, halucinații și iluzii, admite deja posibilitatea unor senzații corecte Între timp, nimeni nu a negat niciodată această diferență Chiar și Descartes folosește termenii vise și senzații ca corespunzând diferitelor grupuri de fenomene Și dacă echivalează din nou senzațiile cu visele, atunci el cade deja în contradicție cu el însuși, pentru că el recunoaște ca identic ceea ce tocmai a recunoscut ca fiind diferit Numai cu ajutorul paralogismului sau sofismului, adică concluziei neintenționate (din cauza ignoranței) sau intenționat incorectă (bazată pe o premisă conștient incorectă), a fost posibil ca Descartes să ajungă la concluzia că senzațiile sunt la fel de înșelătoare ca visele, deoarece în conceptele de senzație cățeluș , - spre deosebire de vise - și există deja un semn de corectitudine, spre deosebire de un semn de înșelăciune, caracteristic acestor din urmă Recunoscând înșelăciunea senzațiilor, Descartes și alți raționaliști trebuie deja eo ipso să respingă orice distincție între senzații, vise, iluzii și halucinații și să recunoască toți acești termeni ca sinonimi, iar aceasta ar fi o absurditate, pe care, totuși, nu o permit Următorul Dacă senzațiile ne-ar înșela, "atunci ar fi imposibil să ne imaginăm posibilitatea vreunei "acțiuni" a noastră, a vreunei "activitati" Conceptele de acţiune, activitate, presupun deja existenţa unor obiecte cunoscute către care sunt îndreptate Dacă există obiecte, atunci cum am putea acționa asupra lor, dacă senzațiile nu ni le-au reprezentat corect? Acest argument, deși vechi, este foarte puternic Dacă există deloc o lume obiectivă, ceva în afara noastră, și suntem convinși de asta chiar și din experiența noastră interioară (cum recunosc idealiștii înșiși, deducând ființa Biblioteca "Runivers" "nu

eu" din conștiința de a fi a "eu-ului nostru"), atunci în conceptul acestei lumi obiective se află deja conceptul interacțiunii noastre cu această lume obiectivă, care poate fi distructivă pentru propria noastră existență (care din nou suntem convinși din experiența noastră interioară, din durere, din suferința lor) Dacă da, cum am putea evita distrugerea imediată, dacă nu prin intermediul senzațiilor, care sunt destul de potrivite naturii obiectelor Dacă aceste senzații corecte nu ar exista, atunci am risca în fiecare minut să devenim, într-un fel sau altul, o victimă a interacțiunii noastre cu lumea obiectivă, o victimă a acțiunilor noastre incorecte în raport cu aceasta, cauzate de senzații incorecte În consecință, recunoașterea înșelăciunii senzațiilor duce la recunoașterea imposibilității nu numai a interacțiunii cu obiectele, ci și a însăși existenței obiectelor, și, în consecință, a activității noastre în general și a existenței noastre însăși, manifestate în această activitate De asemenea, toate aceste absurdități nu sunt permise de raționaliști, drept urmare ele cad în contradicții evidente în unele dintre afirmațiile lor Apoi, o dovadă negativă a corectitudinii senzațiilor, a corespondenței lor cu obiectele, este și posibilitatea reproducerii artificiale a fenomenelor și obiectelor obiective, pe baza acestor senzații și a procesării lor Dacă senzațiile ne-ar fi înșelat și nu ar corespunde naturii interioare a lucrurilor, atunci nu am putea cunoaște complet un singur lucru, în toată compoziția sa și, în consecință, reproducerea artificială a obiectelor și fenomenelor, complet identice cu cele pe care natura însăși le-a creat , nu ar fi posibil Cu alte cuvinte, recunoașterea înșelăciunii senzațiilor ar duce logic la o nouă absurditate, la negarea posibilității reproducerii artificiale a acestor senzații cu ajutorul construcției artificiale a obiectelor care le provoacă Identitatea senzațiilor pe care le primim de la obiecte, naturale și artificiale, adică create de mâna omului însuși, servește drept cel mai bun test al corectitudinii acestor senzații, a corespondenței lor cu adevărata natură a lumii exterioare În sfârșit, să dăm o altă dovadă negativă a acestei corespondențe a senzațiilor cu natura obiectelor exterioare Dacă senzațiile ne-ar înșela, atunci nicio comunicare mentală între ființele vii nu ar fi posibilă Vechii sceptici, pe baza credinței lor în înșelăciunea senzațiilor, au făcut exact acest lucru, complet Biblioteca "Runivers" o concluzie consistentă despre imposibilitatea oamenilor să-și transmită ideile unii altora, căci nu există nicio îndoială că sunt senzațiile care joacă un rol important în această transmitere a ideilor Facem anumite mișcări vocale care sunt resimțite de alte persoane și din care această altă persoană interpretează ideile noastre Dacă aceste senzații nu ar corespunde obiectului lor, mișcărilor noastre care le-au provocat, atunci, până la urmă, o altă persoană nu ar putea niciodată să ne cunoască ideile - comunicarea mentală a oamenilor cu ajutorul limbajului ar fi imposibilă și ar fi necesar să recunoaștem cu exactitate absurditate pe care o propovăduiau discipolii lui Pyrrho în antichitate şi anume că "dacă cineva ştia ceva, atunci nu putea transmite nimănui această cunoaştere" În secolul ar fi imposibil să susținem cu succes o astfel de teză Dar toate aceste dovezi sunt încă insuficiente, căci, în esență, nu duc decât la recunoașterea contradicțiilor la care duce presupunerea raționaliștilor despre înșelăciunea experienței senzoriale și eo ipso demonstrează doar probabilitatea considerabilă a corespondenței senzațiilor cu obiectele și nu necesitatea acestei corespondenţe Această necesitate nu poate fi dedusă decât prin deducție, din adevăruri științifice dovedite și nu din fapte, care sunt ele însele

constatate în cele din urmă doar prin conținutul experienței noastre senzoriale Este un adevăr științific complet dovedit în vremea noastră că corpurile complexe numite "organisme" nu sunt decât transformări complexe ale unor corpuri mai simple și ar putea avea loc doar treptat, sub influența adaptării lor la mediu și a diferitelor efecte complexe ale acestuia din urmă O altă întrebare este cum a avut loc această evoluție, această dezvoltare - dacă lupta pentru existență, dacă selecția naturală sau alte fenomene din însăși existența organismelor explică dezvoltarea diferitelor particularități ale organizării lor O altă întrebare este, de asemenea, dacă diferite organisme au un prototip comun, dacă s-au dezvoltat dintr-o celulă organică comună sau nu, adică din multe, chiar de la începutul diferitelor forme proto-organice Toate acestea sunt întrebări speciale pe care știința le poate rezolva în viitor în diferite moduri Un singur lucru nu este îndoielnic, că toate organismele sunt produse ale evoluției treptate, adică o serie întreagă de transformări și complicații ale acelor substanțe foarte originale, din care constă și materia anorganică Această concluzie generală este dovedită nu numai de considerente biologice, ci și de studiile științelor exacte ale Biblioteca "Runivers" organisme, anatomie, fiziologie, embriologie și, în final, chimie organică Între timp, din această concluzie științifică, fără îndoială adevărată, rezultă că organismele au fost create de natura însăși, că toate organele experienței senzoriale reprezintă doar o diferențiere ulterioară, sub influența influențelor naturii însăși, a acelei suprafețe senzoriale originare, care a simțit doar șocuri mecanice și mișcări în mediu ь și numit tьm organismul însuși la răspunsul lor respectiv șocuri și mișcări mecanice Și dacă da, atunci din poziția menționată mai sus a științei moderne urmează necesitatea unei corespondențe complete a senzațiilor noastre cu proprietățile lucrurilor Dacă aceleași lucruri și proprietățile lor au determinat diferențierea suprafeței senzoriale a organismului și formarea diferitelor organe de simț care servesc la transmiterea lor către conștiința organismului, atunci senzațiile, ca produse ale naturii însăși, pe care le percepem, trebuie să reflectă corect proprietățile sale Omul își construiește o casă și își face mobilă în funcție de nevoile și calitățile sale Natura, în același mod, a trebuit să construiască un organism, în funcție de nevoile și proprietățile sale: aceste proprietăți trebuie cu siguranță să se reflecte în întreaga structură a organismului și, în consecință, în acele părți care se numesc organe de simț O astfel de concluzie nu contrazice deloc recunoașterea naturii "subiective" a senzațiilor noastre, faptul unei anumite reflectări în ele a propriei noastre naturi, căci dacă propria noastră natură este un produs al creării naturii generale și a unei parte din ea însăși, atunci din aceasta este deja clar că această natură proprie nu poate da senzațiilor noastre un caracter care nu ar corespunde caracterului naturii generale Stările propriului nostru organism, ca parte a naturii și a produsului ei, nu pot decât să corespundă stărilor de această natură care l-au creat Lasă senzațiile să fie direct numai produse ale proceselor noastre fiziologice - dacă aceste procese fiziologice sunt în esență identice cu procesele mediului extern, atunci rezultatele lor trebuie să corespundă proprietăților acestui mediu extern Reprezentarea noastră prin procese fiziologice se exprimă într-un cuvânt, acest cuvânt este transmis altui organism cu ajutorul proceselor fizice din mediu și în acest celălalt organism excită, la rândul său, anumite procese fiziologice care duc la formarea în conștiința sa aceeași reprezentare, care era în noi înșiși

Același lucru se întâmplă și în interacțiunea dintre noi și natură Biblioteca "Runivers" animat Proprietatea unui obiect provoacă o serie de mișcări fizice în mediu, aceste mișcări fizice excită în noi procese fiziologice, al căror rezultat trebuie să corespundă pe deplin proprietății menționate a obiectului și, deoarece acest rezultat este un "simț al proprietăților" a obiectului", această senzație nu este în sine, iar în conținutul ei ar trebui să fie identică cu proprietatea obiectului Prin urmare, cele mai bune dovezi în favoarea certitudinii experienței senzoriale o găsim în dezvoltarea concluziei științifice moderne despre condițiile de origine a organismului Empedocle, acel Darwin al antichității, care a fost primul care a anticipat teoria modernă a originii organismelor, a ghicit corect că identitatea organismului nostru cu natura este cea mai bună bază pentru explicarea procesului senzației și cea mai bună garanție a certitudinii experiență senzorială Dacă însă a dezvoltat această doctrină în detaliu, cu ajutorul ipotezei celor patru elemente care i-au dominat timpul, din care constă atât întreaga natură, cât și corpul uman, atunci nu este nimic surprinzător Totuși, gândul său principal a fost absolut corect: "Ne simțim ca cu ca", și anume, cu corpul nostru alte corpuri asemănătoare lui, iar aceste senzații trebuie să fie corecte, mai ales când se dovedește că corpul nostru, și în special corpurile noastre, care sunt numite organe de simț, sunt create de natură însăși, prin acțiunea ei continuă asupra organismelor în general Takimch Astfel, realismul naiv încetează să mai fie naiv de acum înainte: știința modernă include toate datele pentru a le face conștient și pe deplin rezonabil Reproșul filozofilor că toată știința se bazează pe "realismul naiv", pe încrederea naivă în indicațiile organelor de simț, nu mai poate fi valabil în timpul nostru și trebuie recunoscut ca insuportabil de către acei filozofi care sunt capabili să gândească imparțial și merge mai departe, împreună cu știința Desigur, cel mai convenabil este să spunem despre unii filozofi că nu vor să învețe nimic și nu vor să uite nimic; dar nu toți filozofii aparțin acestei rase triste de oameni care se orbesc în mod arbitrar Totuși, chiar și acei filozofi care sunt de acord cu argumentul nostru în favoarea non-naivității realismului cvasi-naiv modern al științei, se pare că vor avea încă motive să afirme că, dacă nu acum, atunci în trecut, știința a fost construită pe naivitate realism și că până acum, cel puțin În măsura în care nu avea niciun motiv să admită veridicitatea mărturiei experienței simțurilor E chiar asa? Biblioteca "Runivers" Vom încerca acum să demonstrăm, pe baza unor considerații dintr-o altă știință, psihologia, că fiecare persoană are, pe lângă considerentele științifice despre originea organismului său, temeiuri interne, destul de solide, pentru a se convinge în credibilitatea senzațiilor, adică , în conformitate cu proprietățile lor ale obiectelor Multă vreme (din vremea lui Locke și Hume), psihologii au subliniat că în procesarea experienței noastre senzoriale exterioare participă anumite reprezentări și concepte, împrumutate de noi din experiența internă De la răspândirea doctrinei lui Kant despre formele subiective de cunoaștere, această concluzie a fost recunoscută într-o formă sau alta ca fiind destul de demnă de încredere de către toți psihologii Am pus personal această concluzie și la baza teoriei noastre a cunoașterii, dezvoltată în eseul "Despre problema reformei logicii", și am încercat să demonstrăm că aceste idei și concepte de origine internă, în cele din urmă, sunt produse ale prelucrarea senzațiilor noastre interne (pp - , - , - , - cit) Greșeala lui Kant, în opinia noastră, a constat doar în faptul că, deși recunoaște destul de corect originea internă a

anumitor idei pe care le folosim în interpretarea experienței noastre senzoriale exterioare, el a presupus totuși fie innăsciunea, fie le-a recunoscut ca date gata făcute în minte al fiecărei persoane, de îndată ce a venit pe lume Noi, pe de altă parte, negăm această înnăscutitate a ideilor menționate și încercăm să aflăm originea treptată a unora dintre ele din procesarea și complicarea senzațiilor interne legate de activitatea propriului organism Printre aceste idei de origine internă se numără, de exemplu, ideile de spațiu, timp, cauză și efect Simțind diferite schimbări în diferite părți ale corpului nostru și, de altfel, și în diferite organe ale experienței senzoriale externe, ne formăm imediat din aceste senzații interne ideea propriului nostru corp "extins", pe care apoi îl transferăm la toate obiectele externe, apoi generalizăm aceste idei despre corpurile extinse într-un concept specific de extensie în general și apoi în din; concept abstract de spațiu În același mod, simțind constant schimbări în noi înșine, ne formăm o idee despre "succesiunea" stărilor care ne compun viața, apoi o transferăm în realitatea exterioară, adică ne asumăm succesiunea evenimentelor din afara noastră , și generalizăm toate aceste succesiuni mai întâi într-un concept specific despre succesiune sau succesiune în general și apoi Biblioteca "Runivers" conceptul sănătos al timpului În plus, simțind direct "repetările" constante ale anumitor avantaje ale stărilor noastre și corelatele lor x) - acțiunile noastre, ne formăm în curând o idee despre dependența acestor stări și acțiuni unele de altele, transferăm această idee la corelațiile externe ale fenomenelor și, în cele din urmă ƅ se termină, formăm în mintea mea un concept abstract al dependenței cauzale a tuturor fenomenelor lumii Dar cea mai generală și abstractă dintre toate ideile noastre, care se bazează pe experiența noastră interioară, este, desigur, ideea uniformității, a imuabilității a tot ceea ce există, adică monotonia naturii Și această idee se formează mai întâi din datele experienței noastre interioare, din observarea omogenității constante a stărilor pe care le trăim și se regăsește în reprezentarea "eu"-ului nostru ca ceva neschimbător Apoi este transferat la obiectele exterioare, iar din generalizarea imuabilității noastre și a tuturor obiectelor experienței noastre se formează treptat un concept abstract al uniformității naturii Acesta este conceptul de uniformitate a naturii, a cărui existență, chiar și într-o formă vagă, poate fi deja remarcată la un copil de zece ani și care este construit în întregime pe experiența interioară, pe prelucrarea conținutului direct al conștiința noastră de sine și servește drept bază pentru a convinge fiecare persoană de corectitudinea senzațiilor sale y, v corespondența lor cu obiectele, deoarece ideea uniformității legilor lumii noastre interioare și a legilor exterioare lumea decurge logic din ideea de uniformitate a naturii și de încrederea că senzațiile noastre, fiind produsul acțiunii acestei lumi exterioare asupra noastră, nu pot decât să transmită proprietățile acestei lumi în forma lor reală Desigur, este adevărat că toate aceste raționamente și concluzii logice sunt făcute mai întâi destul de instinctiv, involuntar, parțial chiar inconștient În consecință, realismul unui copil care are încredere în dovezile simțurilor externe este într-adevăr, poate, "naiv" Dar când oamenii au ajuns la deplina conștiință de sine și și-au reînnoit în mintea lor conștient și voluntar concluzia despre uniformitatea naturii și imuabilitatea legilor ei, din care decurge convingerea lor în fiabilitatea experienței lor senzoriale, atunci realismul acestora oamenii nu mai pot fi numiți nici instinctivi, nici "naivi" Știința, ca expresie a celui mai înalt nivel al conștiinței umane, a fost mult timp

nu numai în mod conștient și arbitrar, ci și metodic ') Adică fenomene legate de acestea Biblioteca "Runivers" (prin experimente) a fundamentat legea uniformității naturii și, prin urmare, de îndată ce am recunoscut că această lege servește deja ca un criteriu complet suficient pentru recunoașterea adevărului senzațiilor noastre, trebuie să fim de acord și cu faptul că ea are de mult timp a fost nepotrivit să reproșăm acestei științe realism naiv Mai mult, chiar și semnificația logică a acestei legi a uniformității naturii, semnificația ei ca bază a întregii activități cognitive a omului, a fost deja indicată în urmă cu două secole de celebrul om de știință Newton*), pe ce temei filozofii reproșează științei, chiar și din trecutul recent, în "realism naiv"? Orice om de știință care se încrede în mod conștient în observația și experiența sa senzuală a ajuns de multă vreme la concluzia că senzațiile sale trebuie să corespundă proprietăților obiectelor tocmai pe baza legii uniformității naturii, iar a afirma contrariul ar însemna plasarea foarte jos a puterilor raționale ale oameni de știință care studiază natura în mod empiric Rămăsese doar să justifice științific această uniformitate completă a naturii, adică să-i aflăm cauzele sau sursele, să dovedim că uniformitatea naturii nu este doar un fapt care nu poate fi pus la îndoială, ci și o necesitate absolută și este acest lucru științific dovada care este acum la dispoziția oamenilor de știință care sunt convinși, cu ajutorul cercetării științifice a naturii, de faptul că corpul uman este doar un produs al dezvoltării naturii însăși în procesul de adaptare treptată a părților sale individuale unele la altele (organisme la materia anorganică și invers) Având o asemenea dovadă științifică a necesității uniformității naturii, știința are acum dreptate să pună sub forma unei teze de nerefuzat că senzațiile noastre, în anumite condiții, care sunt accesibile unei determinări precise, servesc drept cel mai bun criteriu a ceea ce există în lume, iar filozofia este în zadar pentru a ridica un ƀlnye cazuri de înșelăciune a simțurilor în poziția generală despre înșelăciunea tuturor senzațiilor, iar pe această prevedere se construiește afirmația că numai filosofia, bazându-se pe "rațiune", ca forță cognitivă specială, este chemat să dezvăluie adevărata esență a existenței lumii Dacă existența lumii va fi vreodată pe deplin elucidată, în toate În "Phylosophiae naturaiis principia mathematica" sub denumirea de "regnlae phylosophandi" el exprimă, printre altele, ca principiu călăuzitor al cunoaşterii, poziţia că effectuum naturaliuin ejusdem generis eadem sunt causae, care exprimă direct legea uniformităţii a naturii (cf Vladi slavlev, Logic, a doua parte istorică - despre Newton) Biblioteca "Runivers" legile sale, este tocmai cu ajutorul procesării intelectuale cuprinzătoare de către o persoană a tuturor senzațiilor sale, care îi dezvăluie diverse proprietăți ale acestei ființe și sunt accesibile îmbunătățirii artificiale (microscoape, telescoape, tuburi auditive, telefoane etc) Cu alte cuvinte, numai știința, cu metodele ei experimentate, este capabilă să descopere esența lucrurilor, exprimând fără restul proprietăților lor fenomenale, iar îndepărtarea entităților lucrurilor de la aceste proprietăți fenomenale este absurditatea, care a fost inutilă de filozofii lor nesănătoşi Ennikov în secolul trecut Suntem siguri că dacă Platon, Descartes, Spinoza și Kant s-au ridicat acum din mormânt, ei ar fi primii care ar râde de presupunerea lor cu privire la existența unor astfel de "esențe generale ale lucrurilor", în afara proprietăților individuale ale acestora din urmă, și ar da o mână de ajutor empiriştilor învăţaţi moderni Este timpul să arhivezi o astfel de

împărțire, bazată pe nimic (cu excepția fanteziei "filozofilor"), de a fi "fenomenal" de la "noumenal", "lucruri vizibile" din "lucrurile în sine" și unanim să se pună la punct exclusiv date perfecţionate de diverse instrumente ale experienţei senzoriale umane Întrebarea criteriilor pentru cunoașterea adevărată nu are acum semnificația unei întrebări misterioase, nerezolvate, a cărei discuție ar merita să aloci timp și efort Noi personal, cel puțin, vom încheia eseul nostru repetând teza că cel mai bun criteriu pentru cunoașterea adevărată în general este legea uniformității naturii, dovedită științific, din care rezultă logic că, în unele cazuri, pentru o persoană din proces de cunoaștere a naturii, singurul criteriu este într-adevăr care sunt percepțiile senzoriale organizate corecte ale lui și ale altor oameni Biblioteca "Runivers" LA CHESTIUNEA CLASIFICAREA ŞTIINŢELOR Studiu științific popular *)· Acest articol este un rezumat al acelor gânduri despre clasificarea științelor, pe care autorul le-a dezvoltat în ultimul an universitar într-un scurt curs dedicat problemei menționate și citit în prima jumătate a anului de studenții Universității Novorossiysk Acest curs la acea vreme nu fusese încă prelucrat de autor în formă literară, întrucât dorea să dea timp gândurilor sale să se maturizeze și să se maturizeze Acum, după un interval de șase luni, consideră că este posibil să prezinte în tipărire unele dintre ele, nu, desigur, pentru a spune lumii vreo descoperire importantă și nu pentru că își consideră părerile asupra acestui subiect în cele din urmă maturizate și stabilite , ci numai ca urmare a unei nevoi interioare de a sistematiza aceste opinii și de a le împărtăși oamenilor de știință și cu cititorii educați în general Problema clasificării științelor este atât de complexă, de confuză și încă departe de rezolvarea sa finală, încât orice încercare de a o elucida dintr-un nou punct de vedere, oricât de nereușită ar fi în rezultatele sale, trebuie să întâmpine simpatie în oamenii care sunt străini de tendințele înguste ale uneia sau celorlalte "școli" de gândire definite și luptă exclusiv pentru descoperirea adevărului, de oriunde ar veni el Acești oameni, care recunosc o singură tendință - de a cunoaște adevăratele relații ale lucrurilor, autorul le dedică studiul său modest prezent Despre semnificația științifică a clasificării științelor În primul rând, trebuie să ne oprim asupra întrebării dacă sarcina de clasificare a științelor este, la rândul său, o sarcină științifică Această întrebare poate părea ciudată la prima vedere Dacă până acum această întrebare a fost discutată de oameni de știință în știință !) "Avuția Rusiei", , nr și și separat II eu grotă b Biblioteca "Runivers" ββ tratate, cum se poate îndoi că este o întrebare științifică? Dar să intrăm mai adânc în chestiune Dacă clasificarea științelor este, la rândul său, subiectul cercetării științei, atunci la ce fel de știință ne referim? Dacă o raportăm la o anumită știință, atunci avem deja o împărțire a științei în general în diviziunile sale, adică un fel de clasificare a științelor, înainte de a ne apuca de îndeplinirea acestei sarcini în mod științific Cu alte cuvinte, prin includerea chestiunii clasificării științelor într-o anumită categorie de întrebări științifice, recunoaștem, așa cum ar fi, deja existența acelei clasificări științifice, științele, pe care le căutăm, și acesta este un fel de de petitio principii De aceea, majoritatea gânditorilor au rezolvat această dificultate prin simpla separare a chestiunii clasificării științelor de sfera științelor speciale în domeniul filosofiei, care era pus deoparte și în fruntea tuturor științelor Dar această evidenţiere a rezolvat doar formal dificultatea însăşi sarcina de a clasifica ştiinţele care trebuiau rezolvate - printre alte sarcini -

filozofia ca ştiinţă cu conţinut cunoscut şi metode speciale de investigare Cum să ieși din acest "cerc nesfârșit de concepte"? Dacă admitem, așa cum am făcut în lucrările noastre anterioare, că filosofia, ca sferă de cunoaștere generală, nu este o știință, ci cea mai înaltă artă abstractă (adică creativitatea subiectivă) *), atunci admitem că clasificarea științele este un obiect, această filozofie, apoi la prima vedere va părea că cercul menționat mai sus a fost rupt și că problema a fost rezolvată Dar, din păcate, la o analiză mai atentă, chiar și această speranță se va dovedi a fi înșelătoare În primul rând, însăși întrebarea despre ce este filosofia, chiar dacă este rezolvată negativ, în virtutea căreia admitem că filosofia nu este o știință), este încă o întrebare legată de zona căminului - întrebarea ce anume o știință și care ar trebui să fie clasificarea științelor și, prin urmare, raportând această întrebare generală la filozofie și vorbind despre relația acestuia din urmă cu știința, noi din nou mier de exemplu cea mai recentă lucrare a deja regretatul profesor Mi, după ce a adăugat: "Pe fundamentele filozofiei ca știință socială" Kazan,) miercuri articol: "Filosofia ca ramură a artei" "Atitudinea filosofiei, față de știință și față de artă" (vezi mai sus, pp și), precum și op "Despre problema reformei logicii" (Leipzig, , Introducere) Biblioteca "Runivers" ar fi căzut în aceeași greșeală, adică ar fi comis petio principii În al doilea rând, însăși atribuirea filozofiei a chestiunii clasificării științelor, ca cea mai înaltă artă abstractă, ar fi arbitrară: în) aceasta este o întrebare într-un anumit sens, specială, rezolvabilă doar pe baza psihologiei și a teoriei a cunoașterii, în) dacă filosofia este creativitatea subiectivă, cea mai înaltă sinteză subiectivă a cunoașterii, atunci clasificarea științelor, în limitele ei, s-ar dovedi a fi o chestiune subiectivă, condiționată, dar între timp instinctele noastre intelectuale ne fac să căutăm un clasificarea științelor - obiectivă, universal obligatorie și să creadă în posibilitatea (chiar dacă este îndepărtată) de a implementa tocmai o astfel de clasificare universal obligatorie, adică o clasificare "științifică" a cunoștințelor Astfel, separarea chestiunii clasificării științelor de sfera științelor speciale și plasarea ei în domeniul "filozofiei" - fie că o recunoaștem pe aceasta din urmă ca știință sau ca artă - nu rezolvă câtuși de puțin dificultatea menționată mai sus, care constă în faptul că cea mai apropiată definiție a sensului general și a sarcinilor Clasificarea științelor este deja parțial o prefigurare a acestor probleme, recunoscându-le, cel puțin într-o anumită măsură, ca rezolvate Având în vedere această considerație, se pune inevitabil întrebarea: nu există oare două tipuri de clasificare a științelor, dintre care un tip îl precede pe celălalt și ne permite să clasificăm sarcina de "clasificare științifică a științelor" într-o anumită categorie de probleme științifice speciale? *? Ni se pare că tocmai această presupunere este singura adevărată și rezolvatoare acel circulus viciosus, pe care l-am subliniat mai sus Într-adevăr: la urma urmei, fiecare clasificare a oricărui fel de obiecte poate avea două motive și o dublă cale de dezvoltare Motivele pentru cutare sau cutare clasificare a acestor obiecte pot fi practice și teoretice sau, cu alte cuvinte,) asociate cu condițiile activității umane în raport cu aceste obiecte și) asociate cu condițiile gândirii și cunoașterii sale - cu nevoia de a fi conștienți de adevărata natură și relațiile interioare reciproce ale lucrurilor În conformitate cu aceste două motive posibile pentru fiecare clasificare, există și două modalități de implementare a acesteia - o modalitate este pur empirică, experimentală: o persoană observă asemănările și diferențele dintre lucruri și, în conformitate

cu aceasta, le distribuie în clase, ghidate prin semne și nevoi pur exterioare de a trata aceste elemente Alt mod - mental, rațional: o persoană se adâncește în proprietățile interne ale obiectelor, ascunse de observația directă și dezvăluite numai prin experiment, le studiază, le distribuie, le adună sub principii generale și, pornind de la aceste principii, distribuie din nou obiectele, în conformitate cu principalele lor şi trăsături esenţiale, ghidate numai de nevoile minţii sale, de dorinţa lui de cunoaştere) Cel din urmă tip de clasificare este numit "natural" în contrast cu primul, "artificial", deși, totuși, clasificarea rațională, științifică la început, din cauza lipsei de cunoaștere și a imperfecțiunii metodelor științifice, poate fi încă parțial artificială, adică din punct de vedere idealul său final, mai mult sau mai puțin accidental și incorect, satisfacând doar temporar și unilateral nevoile gândirii umane Întrebarea este acum dacă această distincție între cele două tipuri posibile de clasificare este aplicabilă domeniului clasificării științelor Desigur, da În mecanismul său extern, știința este un tip special de activitate umană practică În conformitate cu condițiile acestei activități practice, o persoană distinge diferite sfere ale obiectelor cunoașterii sale, ghidată de observarea asemănărilor și diferențelor acestora, care îi este direct accesibilă, precum și de mijloacele și instrumentele pe care le are la la dispoziţia lui în studiul lor De aici, categoriile științelor speciale, care sunt diverse pentru fiecare timp, și ale lor generale, artificiale și din nou corespunzătoare condițiilor sistemului de timp, cauzate de nevoile pur practice ale vieții, nevoile studierii naturii, în formele de a-l subordona omului și de a învăța noile generații ceea ce a fost deja studiat mai devreme Odată cu apariția, în acest mod special, a unei științe speciale a omului și, în limitele sale, a unei științe speciale a funcțiilor cognitive ale omului, printre alte întrebări științifice, problema clasificării raționale și naturale a cunoașterii, științei, este pusă, iar această întrebare, după însăși originea și caracterul ei, intră involuntar în domeniul științei deja născute "empiric" a cunoașterii Cum să numim această știință, ce loc să recunoaștem pentru ea în cele din urmă în sistemul natural de cunoaștere, dacă să o recunoaștem oco- Prin metoda "rațională" de clasificare înțelegem, desigur, nu a priori, în vechiul sens al cuvântului, ci doar acea metodă care se bazează pe sinteza experienței și gândirii științifice, inducerea și deducția (Compară făcând rodnic gândul filosofului, acestea sunt adevăruri științifice, cunoștințe exacte; razele soarelui care încălzesc acest gând sunt idealuri morale, cele mai înalte idealuri ale sentimentului subiectiv Aceste idealuri morale sunt deja pregătite în religia creștină Sarcina filozofiei este în continuare aceeași ca pe vremea lui Socrate - de a aduce aceste idealuri "din cer pe pământ" și de a oferi o interpretare morală a vieții umane care să fie inteligibilă pentru minte și operabilă pentru voință Adăugăm la aceasta că filosofia din acest punct de vedere nu este nici știință, nici artă, nici religie / ci ceva deosebit, ca să spunem așa, doar filozofie Relația filosofiei cu aceste alte sfere ale conștiinței umane poate fi exprimată astfel: filosofia extrage material din știință, ia metoda de prelucrare a acestuia din artă (sinteză creativă); cu religia "converge în scopul ultim - de a oferi" unei persoane un "început de viață" moral-nytg Știința este o activitate mentală organizată care luptă spre idealul adevărului; arta este satisfacția organizată a simțirii, independentă de voință, străduindu-se să întruchipeze idealul frumosului; religia este o organizație a voinței care tinde spre

realizarea idealului de bunătate Dar toate aceste idealuri trebuie împăcate - este necesar să se armonizeze între ele cerințele minții, ale sentimentelor și ale voinței, iar filosofia se străduiește pentru aceasta, compunând într-un întreg estetic complet elementele realității disecate de știință de dragul moralului obiective Nu poate înlocui știința, arta sau religia, ci doar le poate completa întrucât cele dintâi satisfac nevoile speciale ale conștiinței, alături de care există în noi o dorință comună pentru unitatea vieții personale și pentru armonia nevoilor ei conflictuale Să remarcăm, de asemenea, că numind aici religia "organizarea voinței", nu contrazicem ceea ce am spus mai devreme despre relația dintre religie și sentiment (p); sentimentul și voința sunt strâns legate, ca momente ale vieții subiective, și este destul de imposibil să distingem între ele n eu grotă Biblioteca "Runivers " DESPRE DIRECȚIA ȘI SARCINIILE FILOZOFIEI MELE Despre articolul Arhiepiscopului Nicanor) Venerabilul autor al marii lucrări filosofice "Filosofie pozitivă și ființă suprasensibilă" (Sankt Petersburg,), Arhiepiscopul Nikanor a încercat să-mi revizuiască scrierile individuale despre filozofie, apărute tipărite în cei zece ani de activitate profesorală și literară) Pentru această prezentare a opiniilor mele, care este o recunoaștere a seriozității și a semnificației din spatele lucrărilor modeste ale stiloului meu, nu pot decât să-i exprim profundă recunoștință față de autorul foarte respectat De asemenea, îi mulțumesc pentru simpatia și măgulitoarea, deși cu siguranță exagerată, datorită dispoziției față de mine, a judecății sale asupra pregătirii și talentelor mele filozofice Ținând însă cont de spusele lui Aristotel despre necesitatea de a pune interesele adevărului mai presus de toate lucrurile,) consider că este necesar să completez expunerea venerabilului arhiepiscop cu propriul meu scurt rezumat al cursului dezvoltării mele filozofice idei Cert este că nu numai Arhiepiscopul Nikanor, ci și unii dintre criticii mei seculari, care s-au referit în ultimul timp la eseul meu "Despre sufletul în legătură cu învățăturile moderne despre forță" (Od), au exagerat mult diferența de opinii pe care am expus-o în această lucrare în comparație cu cele anterioare și am trasat între ultimele și primele mele lucrări un abis, de a cărui existență am motive să mă îndoiesc Problema îmi apare sub următoarea formă: treptat, de la compunere la alcătuire, dezvoltându-mi și extinzându-mi orizonturile filozofice, eu, fără sărituri și cu strictă necesitate logică, a trebuit să ajung la opiniile expuse de mine în cartea "Despre Sufletul" și deja conținute potențial în principalele parcele ale primelor mele opere literare "Pravoslav Prezentare generală" , nr ; redactorii revistei au însoțit articolul de următoarea mențiune: "Publicăm articolul propus nu numai din respect pentru regula andiatar et altera pars, ci și pentru că în sine prezintă interes, ca merită o atenție serioasă în orice caz, prezentarea de către autor-filozof a cursului progresiv al dezvoltării sale ideilor filozofice" "Pravoslav recenzie, octombrie) Arist Etli Nie , I, (a) Biblioteca "Runivers" Nu neg că primele mele scrieri au fost în principal cu caracter negativ, în timp ce cele ulterioare sunt în principal expresia unor opinii pozitive Fiecare construcție, materială și spirituală, începe cu curățarea terenului pe care urmează să fie ridicată o nouă clădire, iar dacă vechea clădire a stat pe acest sol, atunci chiar și cu distrugerea acestei clădiri vechi, i e cu muncă pur negativă Întreaga întrebare este dacă noua construcție corespunde intențiilor care se reflectă în natura și direcția lucrării negative menționate Dacă există o astfel de corespondență logică, atunci constructorul nu ar trebui să fie creditat cu o schimbare de opinie sau

cu nicio modificare a principiilor fundamentale În el ar trebui să vezi doar un om care se încăpățânează înainte pe poteca pietruită și nu se oprește (de dragul evreilor *) înaintea oricărei concluzii, dacă acestea decurg în mod logic din principiile sale fundamentale Voi încerca să demonstrez mai jos că am urmat tocmai o astfel de cale strict logică de la distrugerea fundamentelor vechii metafizici până la construirea propriei mele viziuni pozitive asupra lumii, dar mai întâi îmi voi exprima viziunea generală asupra adevăratei metode de filosofare Filosoful caută adevărul, dar conform însăși sarcinilor filozofiei, însumând toate cunoștințele omului, nu îl poate găsi niciodată complet și în cele din urmă, pentru că nu există nicio limită pentru extinderea elementelor construcției sale nici în știință, nici în el însuși (din cunoștințele sale) Chiar și Socrate și Platon au crezut așa În efortul de a împăca toate cunoștințele și toate cerințele sufletului uman, filosoful va face cel mai bun lucru dacă va merge constant înainte, privind cât mai puțin în urmă, la concluziile sale anterioare Mărturisesc că am obiceiul, atunci când încep o nouă lucrare, să nu le recitesc pe cele precedente și, în același timp, mă ghidez conștient de convingerea că dorința de a elimina contradicția cu ceea ce am spus mai devreme nu poate decât să dăuneze cauza adevărului Dacă ieri nu știam încă o parte a adevărului, astăzi o pot găsi, și ce contează pentru mine dacă această latură a adevărului slăbește sensul unei negări anterioare a mea? Fiecare nouă afirmație, oricare ar fi ea, este deja eliminarea (în germană Auíliebung) a unei negații și, prin urmare, este imposibil, crescând numărul afirmațiilor sale și adăugând la o sută *) Înțeleg în primul rând teama de verdictele criticii * Biblioteca "Runivers" rym new, nu reduceți astfel numărul refuzurilor lor Leibniz credea că toți filozofii au dreptate în afirmațiile lor și greșite în negările lor Acesta este un gând profund și adevărat Și toată filosofia în ansamblu, și dezvoltarea fiecărui filosof în special, este un proces de multiplicare a afirmațiilor adevărate și de reducere a negărilor false și unilaterale, prin dezvăluirea unor noi laturi ale adevărului Prin urmare, doar iubitorii de sine privesc înapoi, temându-se de reproșul de contradicție și punându-și vanitatea literară mai sus decât adevărul Cel care iubește sincer adevărul continuă atâta timp cât merge Împărtășesc punctul de vedere al lui Hartmann că "a lua ca scară - atunci când evaluăm semnificația unui filozof - absența lui de contradicții este un punct de vedere limitat" "Cu cât orizontul unui gânditor este mai larg", spune Hartmann (în privința lui Kant), cu atât conștiința sa îi îmbrățișează mai originale, cu atât mai versatil studiază lucrurile și cu atât mai abil împletește diverse probleme într-un singur întreg, cu atât mai mult, cu necesitate, apare pentru mintea lui de dificultăți și nedumeriri, a cărei rezoluție numai mintea este dincolo de puterea lui și cu atât mai puțin va începe să sacrifice puncte de vedere și vederi cu totul legitime criteriului absenței formale a contradicțiilor "*) Din aceasta rezultă clar că nu exclud contradicții particulare între dispozițiile individuale, pe care le-am stabilit în scrierile mele Le consider chiar inevitabile Pentru mine este importantă doar o conexiune logică și genetică strictă între principalele prevederi, reprezentând un fel de etape în dezvoltarea unei întregi viziuni filozofice asupra lumii Dar ce lege urmează această dezvoltare? Filosoful care înaintează pe bună dreptate este supus legii generale a mișcării în natură Mișcarea perfectă în natură, așa cum credeau Platon și Aristotel și după cum a confirmat parțial știința, este mișcare circulară Un filozof care merge drept înainte este ca o planetă care se învârte în jurul soarelui, căci

adevărul este și un fel de soare al gândirii filosofice De asemenea, arată ca un călător care a decis să ocolească pământul Acesta din urmă, cu siguranță, mai devreme sau mai târziu, se va mișca constant înainte, chiar se va dovedi a fi propriul său antipod, trecând din emisfera estică în cea vestică sau invers Dacă nu se dovedește niciodată a fi antipodul lui, atunci asta va însemna exact că s-a întors sau s-a oprit și Ch Philos Fragen d Gegenwart, Lpz u Beri : Kant u die hentigo Erkentnisstheorie, p Biblioteca "Runivers" călcă în picioare Cel mai desăvârșit filozof va fi cel care, în cursul vieții sale, parcurge întregul drum al adevărului relativ uman, îl îmbrățișează din toate părțile și se întoarce în siguranță (de cealaltă parte) la punctul de plecare al gândirii sale Tocmai aceste idei m-au ghidat în mișcarea mea filozofică Și acum, forțat să o fac de foarte respectatul meu critic, voi lua în considerare calea pe care a decurs de fapt dezvoltarea gândirii mele în scrierile filozofice pe care le-am scris până acum *) Nedorind să obosesc prea mult atenția cititorilor respectați ai lui Pravoslavnago Obozreniya, pentru care intriga acestui articol poate să nu fie interesantă, voi oferi doar o schemă generală pentru dezvoltarea concluziilor mele filozofice Oricine ar fi curios să cunoască mai îndeaproape această dezvoltare, poate el însuși, pe baza schemei indicate, să o urmărească prin scrierile mele Am început să studiez filosofia la universitate la începutul anilor șaptezeci Pe vremea aceea, filosofia era într-o mare rutină și în declin complet Au început să vorbească despre Hartmann și Dühring și, în legătură cu ei, despre Schopenhauer, dar zeii comuni erau și Cont, negătorul filozofiei, și Spencer și Wundt, care erau considerați mari psihologi Desigur, în alegerea filozofiei ca specialitate, am avut în vedere psihologia, pe care am iubit-o cu pasiune și am visat să o reformez în spiritul științei pozitive Acest interes a fost susținut de controversele emergente și articolele despre psihologia lui Kavelin și Sechenov Nici eu, nici aproape nimeni altcineva dintre tinerii de atunci nu am înțeles sensul filosofiei în afară de psihologie Vlad a apărut Solovyov cu "Criza filosofiei occidentale" (eram încă student atunci), dar nu l-am înțeles și i-am respins necondiționat punctul de vedere - , după ce am primit diploma de candidat și am plecat în catedra la universitate, am petrecut în străinătate și am studiat psihologia, anatomia și fiziologia, cărora le datorez mult În , la vârsta de de ani, am devenit profesor de filozofie și am început să citesc psihologie, logică și istoria filosofiei În prelegeri, am evitat cu grijă orice metafizică, identificând metafizica cu filozofia ca doctrină generală a lumii În acest au apărut "Studii filozofice" Koz-) Găsesc această metodă mai convenabilă, deoarece va arăta cel mai bine în ce măsură interpretarea opiniilor mele, făcută de venerabilul arhiepiscop între paranteze, este corectă Biblioteca "Runivers" lova și a avut loc o dezbatere la Universitatea din Kiev, la care m-am opus colegului meu Aceste obiecții au fost ulterior adunate și dezvoltate în articolul "Etudii filozofice ale lui Kozlov eseu critic" (Kiev) În acest articol, am negat orice filozofie din afara științelor psihologice, pentru că am considerat toată cunoașterea adevărată ca fiind o știință și, din acest punct de vedere, am susținut pe bună dreptate că nu pot exista două științe - generale și speciale - despre aceleași obiecte şi fenomene, deoarece ştiinţele speciale tind şi ele la concluzii generale Ei vor da ceea ce pot în general și mai mult decât ceea ce sunt în stare să dea se va afla deja în afara științei, bazându-se pe simțirea noastră, pe subiectivul din suflet); dar de vreme ce, m-am gândit eu, subiectivul este același cu personalul, atunci nu poate exista o filozofie generală

a lumii, obligatorie pentru toată lumea: fiecare are dreptul să filosofeze și să însumeze cunoștințe speciale numai pentru el însuși *) Așa că m-am gândit trei ani În acest moment, lucrând cu sârguință psihologia, ca știință specială, am preluat, parțial sub influența unui instinct filosofic, care m-a făcut să mă străduiesc să clarific rolul și semnificația sentimentului ca bază a construcțiilor generale ale unui filozof, problema naturii sentimentelor si sentimentelor) Rezultatul a fost marea mea teză de master: Psihologia sentimentelor în istoria ei și fundamentele principale (Sankt Petersburg,) Totuși, deja în am expus elementele teoriei mele despre sentimente într-un articol din revista franceză Revue philosophique Între timp, analiza sentimentului, în legătură cu alte zone ale conștiinței, m-a condus la concluzia că sentimentul și gândirea sunt două zone egale ale vieții mentale, sfere de susceptibilitate obiectivă și subiectivă la fel de legitimă Mai întâi evaluăm lucrurile în mod obiectiv așa cum sunt (gândirea), iar apoi aceleași lucruri subiectiv, în sensul sau valoarea lor pentru noi (sentiment) Voinţa se naşte din simţire, acţiunea se naşte din voinţă (teoria turnover-ului mental)) În consecință, am construit întreaga teorie a simțurilor,) Această poziție este premisa principală a tuturor cercetărilor și construcțiilor mele filozofice) miercuri Studii filozofice, critice eseu, vezi mai sus) Sugerez cititorului din prezentarea următoare să înțeleagă prin simțirea doar sentimente reale, plăcute și neplăcute - corporale, mentale, estetice, morale și nicidecum o senzație a calităților obiectelor prin așa-numitele "organe de simț" Fac o distincție strictă între termenii sentiment și senzație) miercuri persoane, capitolul IX din psihologia sentimentului Biblioteca "Runivers" diferențele și clasele lor, acceptate acum de unii psihologi francezi (Paulhaii, Fouillée) Dar tot am recunoscut aici sentimentul de a evalua lucrurile doar în semnificația lor pentru individ, fără a realiza că dacă individul este o reflectare a lumii (microcosmos) și o manifestare a legilor lumii, atunci aprecierea subiectivă a lucrurilor prin individul poate aborda exprimarea valorii sale subiective în general și în afara individului Prin urmare, recunoscând sentimentul într-o persoană ca o sferă a conștiinței pe picior de egalitate cu gândirea sa, nu am făcut decât să exaltam semnificația filosofiei, alături de știință, pentru individ și am recunoscut această semnificație nu mai puțin importantă decât semnificația artei în viața individului este recunoscută Întrucât, însă, arta are un preț nu numai pentru individ, ci și pentru societate, am subliniat într-un articol special Filosofia ca ramură a artei (Gândirea Sankt Petersburg,) și prețul general relativ al creativității personale filozofice bazate pe pe sentimente Aceasta, dacă dorește veneratul meu critic, a fost deja o mică "întorsătură" care a determinat toți ceilalți pași în dezvoltarea mea, deși această întorsătură a avut loc chiar la începutul activității mele literare La început nu am recunoscut deloc semnificația generală a creativității filozofice personale, dar trei ani mai târziu am recunoscut-o În teza mea de doctorat Despre problema reformei logicii ( ), mi-am dezvoltat și îmbunătățit în continuare teoria elementelor conștiinței, teoria "turnirii psihice" și am determinat și mai precis relația dintre gândire și sentiment, obiectiv și iluminarea subiectivă a lucrurilor, recunoscând, printre altele (pe calea polemicii cu sine) că începutul interacțiunii psihice dintre lume și om poate sta nu numai în lume, ci și în omul însuși, nu numai în gândire, ci de asemenea în sentimente) O astfel de corectare a avut ca efect faptul că în discursul meu de doctorat Despre relația filosofiei cu știința și arta (Kiev,), am

ridicat și mai mult prețul general al filosofiei și i-am dat un loc și o semnificație cognitivă egale cu cea a științei, recunoscând este cel mai înalt domeniu al artei - "art b viitor" Cunoașterea tinde spre acuratețe și completitudine Acuratețea este cererea gândirii, îndeplinită de știință, completitudinea este cererea simțirii, îndeplinită de filozofie ca artă Aici vorbesc deja despre metoda simțirii și în felul acesta recunosc sentimentul ca o putere a cunoașterii Evident, din punctul de plecare, am mers și mai departe) miercuri capitolul I al logicii Biblioteca "Runivers" iar valoarea personală a filosofării s-a scufundat aproape complet pentru mine în valoarea ei generală Nu m-am putut opri la asta și am subliniat deja problema unei restructurări pozitive a conținutului filozofiei pe această nouă fundație Dorind, în legătură cu chestiunea izvoarelor cunoașterii noastre, să verific criteriile înseși ale cunoașterii adevărate, am scris în același an un studiu Despre criteriile adevărului (Sf Despre suflet") că singurul criteriu al adevărata cunoaștere este legea uniformității naturii Această concluzie trebuie să fi avut o influență puternică asupra doctrinei mele despre "metoda de a simți", dar această influență nu a fost imediat evidentă Soarta m-a adus la Odesa, iar asocierea de idei, importantă pentru dezvoltarea viitoare, m-a îndemnat în acest oraș "progresist" la întrebarea "progresului" În prelegerea mea introductivă Despre progres la Universitatea din Novorossiysk (Odesa,), am negat încă legitimitatea metodei subiective în rezolvarea problemelor sociale și morale și, dorind să rezolv problema științific, și nu filozofic, am încercat să elimin metoda "subiectivă" din analiza mea Din punct de vedere științific, obiectiv, pe bună dreptate, cred că și acum, am definit progresul drept economisirea crescândă a forțelor naturii și extinderea sferei lor de acțiune Dar, recunoscând scopul (!) al acestui proces ca creșterea fericirii omului și a întregii lumi vii, am depășit, evident, limitele analizei științifice și am apelat la o metodă subiectivă, filozofică Criticii au observat această contradicție, deși la început am argumentat și nu am fost de acord Punând această întrebare etică, am ajuns involuntar la alte întrebări morale Despre liberul arbitru (Od) și Despre sensul pesimismului și optimismului (Od) Totodată, am rezistat multă vreme farmecului metodei subiective, metodei simțirii, și încă am deosebit puternic științificul, ca adevărat, de filozofic, ca problematic Dar, imperceptibil pentru mine, am introdus metoda simțirii în evaluarea oricărui fenomen etic, investigat la început independent de sentiment, adică științific *)]) Cf menționează articol (vezi mai sus, pp -)) Observ că nici acum nu refuz concluziile teoriei mele științifice a "liberului arbitru", considerând că acest concept poate fi fundamentat altfel decât cu ajutorul determinismului, adică doctrina dependenței voinței de motive este imposibilă, deși, desigur, din punctul de vedere al doctrinei mele despre spirit, sper Biblioteca "Runivers" Întrebarea pesimismului și optimismului, fiind nu numai etică, ci și filozofică în mare măsură, m-a forțat să-mi reconsider părerile despre filozofie și într-un curs special pentru studenți, extrase din care au fost publicate în Russkoye Bogatstvo (Principalele tipuri de construcții filozofice în diverse epoci,), am fundamentat mai precis legătura construcțiilor filosofice cu sentimentul, recunoscând numărul limitat al acestor construcții și dependența lor de predominanța diferitelor sentimente în anumite epoci și în rândul oamenilor celebri, precum și inevitabila schimbare sau ciclu de iluminări filozofice ale realității în istoria gândirii a tot umanitatea, fiecare popor și persoană individuală De aici decurgea deja

relativa legitimitate a fiecărei viziuni filozofice asupra lumii și nu mai rămăsese decât un singur pas pentru a recunoaște posibilitatea unei astfel de doctrine filosofice, care - bazată pe sinteza diverselor sentimente și corespunzătoare unei anumite armonii și plenitudine a acestora - epuizează până la capăt nevoile subiective ale unei persoane și corespund, conform legii uniformității naturii (adică cunoștințe egale cu egali), valorii interioare subiective actuale a lucrurilor înseși și a lumii Dar nu făcusem încă acest pas Observ că în această perioadă de dezvoltare a întrebărilor etice și filozofice, nu am negat sau ignorat știința pozitivă, ci am continuat să-și dezvolt ideea și problemele ei Așa că în , am propus o nouă experiență în Clasificarea Științelor (Dumnezeu rus) Și aici au fost exprimate simpatia mea pentru știința pozitivă, singura pe care o recunosc acum, antipatia mea față de metafizică ca știință falsă și negarea posibilității și oricărui preț al "filozofiei pozitive" (în aceste concepte recunosc o contradicție internă) cu aceeași forță ca în prima mea lucrare împotriva lui Kozlov și ca și în ultima mea lucrare, analizată de arhiepiscopul Nikanor, "Despre suflet" Încă din , am respins legitimitatea "terorii pozitive" care domnea în societate în raport cu filosofia x), pentru că și atunci am opus știința pozitivă unei sinteze filozofice cu totul legitime bazate pe sentimente în curând pentru a fundamenta ideea liberului arbitru mai profund și mai complet decât aș putea face independent de doctrina menționată mai sus Ideea forței spirituale active ca sursă de influențe interne în procesul de formare a personalității și ca bază a integrității conștiinței noastre, "Eul" nostru, extinde ideea de autodeterminare internă mier prefaţa articolului meu "Despre suflet* Biblioteca "Runivers" În același timp, în același an, am elaborat o nouă întrebare etică Despre egoism și altruism (Sf nov), folosind din nou metoda gândirii (științifică) și metoda simțirii (filosofice) la aceeași măsura, deși acesta din urmă este încă parțial inconștient Pasul menționat mai sus spre recunoașterea posibilității unei elucidări subiectiv-filosofice cuprinzătoare și obligatorii a naturii interioare a tot ceea ce există, l-am făcut, totuși, în următorul Alegerea accidentală a mea de către studenții Universității din Roma la membri de onoare ai comitetului pentru construirea unui monument marelui martir al filosofiei J Bruno m-a obligat să studiez ъ sisteme acest gânditor De la el am găsit și am încercat să dezvolt în continuare, în legătură cu ultimele concluzii ale științei, acea doctrină filozofică a lumii, care, în afara metafizicii, a făcut posibilă construirea ideii de Dumnezeu și apoi de suflet Nu m-am îndoit niciodată de Dumnezeu, dar neștiind să-i justific existența nu metafizic, ci conform științei, am tăcut și nu am spus nimic despre el, referindu-mă la teoria "incognoscibilității esențelor", pe care am învățat-o la început de la empiristi si pozitivisti d) Dar când am înțeles pe deplin semnificația sentimentului în cunoaștere, atunci mi-a apărut posibilitatea de a introduce aceste concepte în cercul viziunii mele filozofice asupra lumii Dacă aș fi fost anterior ateu, atunci, desigur, această lărgire a orizontului meu ar fi într-adevăr o "întorsătură" Dar din moment ce nu am fost niciodată ateu și nu am negat niciodată existența sufletului în niciuna dintre scrierile mele, atunci în acest nou pas în dezvoltarea mea ar trebui să vedem același tratament al întrebărilor filozofice noi, încă neinvestigate, care sunt studiile de neatinsă anterior de mine în primele întrebări compunătoare despre progres, despre egoism și altruism, despre criteriile adevărului etc Că de fapt nu am făcut niciun salt în construcția acestor concepte, se vede din faptul că a

fost tocmai vechea mea convergență a filosofiei cu arta și predarea mea despre metoda simțirii a servit drept punct de plecare pentru construcția conceptelor menționate Vă reamintesc că în articolul "Despre tipurile de bază ale filosofiei" am recunoscut deja că fiecare viziune filozofică asupra lumii are valoarea ei relativă și corespunde stocului binecunoscut, complet legitim al sentimentelor umane, și mai departe că în articolul "Despre criteriile adevărului" am recunoscut legea uniformității sub rbdy - singura x) Pe atunci făceam, după spusele lui Karl Vocht, o dublă contabilitate a sufletului Biblioteca "Runivers" nym posibil criteriu al adevărului Să comparăm aceste două concluzii Nu ar rezulta din combinarea lor ca sentimentele unui om, fiind in primul rand manifestari ale naturii sale personale, constituie in acelasi timp, ca insasi personalitatea sa, manifestarea legilor naturii in general? Și dacă da, atunci aceste sentimente nu ar trebui să aibă un preț nu doar personal, ci și extra-personal, general? Nu ar trebui să corespundă și ele, după uniformitatea legilor naturii, cu ceva ce durează în existența naturii? Dar de ce? Dar nu există în lucruri, pe lângă conștiința noastră, un preț subiectiv interior, care ne este cunoscut cu ajutorul simțirii? Am recunoscut oportunitatea naturii deja în prelegerea "Despre progres" (pentru care am fost apoi atacată de critici) Și ce este oportunitatea dacă nu prețul interior, subiectiv al lucrurilor? Dar am ezitat în continuare dacă să recunosc sau nu valoarea interioară subiectivă independentă a lucrurilor, corespunzătoare în natură sentimentelor noastre, până când mi-am întors din nou privirea către conținutul artei Arta ne oferă, în istoria ei, lucrări care au un preț relativ, iar frumusețea cărora este contestată, iar cu timpul, odată cu schimbarea gusturilor și vederilor societății, pare să se evapore Dar există și astfel de opere de artă, a căror frumusețe nu este contestată de nimeni și nu se evaporă niciodată (chiar frumusețea unor creaturi precum Madona lui Rafael) Aceasta înseamnă că în toate sentimentele estetice personale și relative există un anumit reziduu impersonal Înseamnă asta că există frumusețe în afara "sentimentului" frumuseții? Altfel, de ce oamenii de convingeri și vederi cele mai opuse asupra lucrurilor, dar cu aceeași dezvoltare estetică, ar fi uimiți de frumusețea anumitor tipuri artistice și ar recunoaște-o ca necondiționată? La urma urmei, chiar și înaintea imaginilor maiestuoase ale naturii, toți oamenii sunt uimiți Dar moartea? Tot ceea ce trăiește nu se teme de ea și este dezgustat de ea? Aceasta înseamnă că există frumusețe și există urâțenie în afara simțurilor frumuseții și urâțeniei, care în noi sunt doar instrumente de cunoaștere a aspectelor corespunzătoare ale obiectului De unde aceste sentimente? Dacă natura ni le-a dat, este doar un mijloc de auto-amăgire eternă și iluzii? Credem că dacă natura ne-a dat ochi care văd lumină, atunci există lumină pentru care a fost nevoie de ochi și care a dezvoltat acești ochi d) Și dacă există în noi un simț al frumuseții în curs de dezvoltare, atunci cum poate să nu existe așa ceva în natură? Lăsăm deoparte întrebarea ce este lumina din punctul de vedere al fizicii - o mișcare specială sau altceva Biblioteca "Runivers" x proprietate sau stare sau relație care se numește frumusețe? Unul din două lucruri: fie noi, cu toate concluziile noastre din experiența exterioară și internă, suntem batjocura întruchipată a naturii care ne ironizează și ne înșală, fie găsim în toate instrumentele noastre de cunoaștere criteriul corect pentru a determina însăși natura cognoscibil Iluziile sunt peste tot: în câmpul vederii, auzului, atingerii, iar în domeniul sentimentelor, estetic, moral și nu numai Dar lângă iluzii există adevărata cunoaștere; Odată cu erorile

limitărilor personale, ni s-a oferit ocazia să cunoaștem legile naturii Dacă există legile luminii, atunci există legile frumuseții Dacă există lumină, atunci există frumusețe Cunoaștem lumina prin ochi, frumusețea prin acele simțuri pe care le numim estetice, adică "sentimente de frumusețe și urâțenie" Dar sentimentele de frumusețe și urâțenie sunt sentimente de plăcere și suferință (vezi "Psihologia sentimentelor") Aceasta înseamnă că, în general, sentimentele de plăcere și durere au un preț nu doar personal, ci și general Filosofia este asemănătoare cu arta, simțul frumosului - simțul estetic - este paralel cu simțul bunătății, simțul moral Dacă există frumusețe, atunci există bunătate - în afara evaluării personale relative Binele este aceeași lege a naturii ca și frumusețea, binele este aceeași proprietate intrinsecă a lucrurilor ca și frumusețea Binele este legea naturii Dar frumusețea și bunătatea sunt proprietăți care sunt apreciate de conștiință Dacă în natură există, independent de noi, frumusețe și bunătate, atunci există și în ea conștiința care le-a cuprins, le-a apreciat, le-a creat și ne-a dat mijloacele de a le cunoaște prin simțurile noastre Apoi, când am studiat învățăturile lui J Bruno, încă nu puteam și nu știam cum să formulez toate aceste reflecții psihologice atât de conștient și clar, dar ele, ca niște scântei, s-au aprins și s-au stins în conștiința mea până au izbucnit în flăcări strălucitoare), și studenții mei de la Odesa - martori că toate aceste gânduri mi-au apărut cu adevărat și mi-au ghidat construcțiile ulterioare Legea uniformității naturii este criteriul adevărului, simțirea este manifestarea în noi a legilor naturii, simțirea este sursa cunoașterii laturii subiective a lucrurilor și a naturii, legile subiective ale naturii Acestea sunt elementele vechi ale noii mele construcții M-a ghidat în această nouă construcție, ') Recent, în acest sens, m-a influențat puternic recitirea operelor lui Platon, pe care le-am studiat îndelung, chiar și în perioada orbirii mele filozofice, la universitate Biblioteca "Runivers" după cum am spus, studiul sistemului lui J Bruno, acest mare poet-filosof al epocii renașterii științelor El a fost primul care mi-a dat ideea filozofică a "conștiinței universului", fără de care frumusețea și bunătatea ar fi încă doar sunete goale El a fost cel care m-a făcut să înțeleg că, dacă prin sentimentul nostru putem cunoaște viața interioară subiectivă a noastră și a altcuiva (alți oameni și ființe), atunci prin același sentiment putem cunoaște atât viața interioară, cât și sensul vieții univers Fiind convinși, prin conștiința noastră de sine, de existența unei conștiințe personale la alte ființe, avem dreptul de a ne convinge de existența unei conștiințe personale în "întregul organism" al universului Вѣдь обнаруженія этого личнаго сознанія вселенной въ личномъ сознаніи ея существаго сознанія вселенной въ личномъ сознаніи ея существъ существъ существъ существъ и согласованности явленій природы не менѣе ясны для насъ, чѣмъ обнаруженія для наснъ ла гислозуръ лихи насъ юдей и существъ въ пхъ разумныхъ движеніяхъ и внѣшнихъ органахъ сознанахъ сознанахъ сознанахъ сознанатначхъхъ движеніяхъ Aceasta este sămânța sau germenul conceptului de Dumnezeu, care în etapele ulterioare ale filosofării poate primi o dezvoltare mai desăvârșită) eu și idei noi despre metoda simțirii, metoda filosofică, o doctrină mai clară despre care am dezvoltat-o în prelegerea "Sarcinile filozofiei în legătură cu învățăturile lui J Bruno" (Odessa), numind această metodă metoda inducției subiective, spre deosebire de inducția științifică, obiectivă, "inducție", pentru că încă nu recunoșteam , iar acum nu recunosc, deducție independentă de inducție și independentă de experiență a metodei "a priori" de cunoaștere, adică-v metafi- J)

Observ, însă, că însuși G Bruno nu vorbește nicăieri clar despre metoda simțirii, ci, folosind-o, ca și Platon, în mod constant, deși inconștient, sugerează sensul și importanța acestei metode ~) Apropo, observ că argumentul obișnuit al pesimiștilor și al ocazionaliștilor moderni (accidente) despre nerezonabilul și inconsecvența unor anumite fenomene naturale nu spune nimic, pentru că la alte ființe nu negăm conștiința și rațiunea doar pentru că unele dintre ele acțiunile lor sunt nerezonabile și inconștiente Voi observa, de asemenea, că ideea de conștiință personală în întregul organism al universului, nelimitată de nimic altceva și reprezentând sinteza și reconcilierea absolută a individului cu universalul, coincide cu ideea unei conștiințe comune absolute Dumnezeul personal este în același timp spiritul sau mintea generală a universului) În această carte cititorul va găsi o dezvoltare mai precisă a opiniilor prezentate aici Biblioteca "Runivers" zeki Metoda a priori a metafizicii este metoda mea de a simți, și nu o metodă specială de gândire După ce am ajuns la conceptul de Dumnezeu pe o cale filozofică, am găsit posibil să ating conceptul de religie Am simțit de multă vreme că recunoașterea paralelismului complet dintre știință și filozofie conține un fel de fals, căci filosofia, bazându-se pe simțire, este totuși construită de gândire și își ia bazele din știință Când am derivat ideea lui Dumnezeu printr-o metodă subiectivă, am înțeles și sensul pur subiectiv (adică, bazat pe sentiment ca metodă specială de cunoaștere) al religiei, care se bazează în întregime pe credință și, în același timp, mi-a devenit clar că anterior am pus filozofia în locul care aparține religiei și a trebuit să recunosc că filosofia caută să împace gândirea și sentimentul, știința și religia, să-și pună părerile într-un singur tot Am introdus această nouă clasificare în articolul despre J Bruno și am repetat-o în articolul "Despre problemele filosofiei" Dar recunoașterea conștiinței ca bază a ființei interioare a universului, recunoașterea acelui sentiment sau conștiință de sine, dezvăluindu-mi sensul interior al vieții universului, raționalitatea și oportunitatea ei, ridică în același timp conștiința la aceeași lege a universului ca legea gravitației x), am avut ca este inevitabil să merg mai departe, i e să construiască filozofic ideea acestei conștiințe ca lege și bază a vieții universului, ceea ce a făcut în cartea "Despre sufletul în legătură cu doctrinele moderne ale puterii" (Od) Toate aceste elemente noi ale teoriei mele a cunoașterii, teoria filozofică a lumii și teoria morală, le-am expus într-o nouă serie de prelegeri publice, dintre care unele le-am adunat în cartea Despre suflet (ultima dintre aceste prelegeri nu a fost încă fost publicat) Aici conștiința lumii este deja considerată ca o forță activă specială a naturii, forța-spirit, și se opune forței pasive, forței de rezistență, materiei Dualismul meu original de gândire și sentiment, obiectiv și subiectiv, știință și filozofie, apoi știință și religie, încă un mecanism și oportunitate, necesitate și libertate, egoism și altruism etc , se transformă imperceptibil pentru mine în dualismul materiei și spiritului , unite în conceptul putere *) *) Aș formula acum această lege a conștiinței astfel: totul în natură, fiind înzestrat cu o forță activă, este și el înzestrat cu diferite grade de conștiință, adică spiritualitatea, care se află într-o stare liberă sau tensionată (ascunsă)) Nu expun aici în detaliu învățătura mea despre suflet, deoarece recent a apărut o carte pe această temă Biblioteca "Runivers" Observ că în "prelecția" mea nu am numit încă materia "forță" și nu am vorbit despre puterea "rezistenței"; dar sub influența convorbirilor filosofice și a disputelor cu arhiepiscopul Nikanor, care a susținut teza că materia

este o forță, am învățat acest termen, care mi-a lămurit multe și însuși conceptul de materie, ca forță de "rezistență" În această carte despre suflet, încerc să împac materialismul ca doctrină științifică cu sp și tualismul ca doctrină religioasă - dualismul ca cerință a simțirii cu monismul ca postulat al minții Aici mă refer în mod constant la scrierile mele anterioare, subliniez legătura și relația lor reciprocă și în ciuda pasiunii mele pentru polemici cu mine însumi, suficient dovedită în lucrările anterioare, nu contest niciuna dintre principalele mele prevederi din lucrările anterioare Aici, ca și înainte, nu recunosc decât știința pozitivă, resping metafizica și metodele ei, apropie filosofia de artă etc Unde este motivul pentru a vedea o "întorsătură" în această lucrare? În fiecare lucrare următoare, în comparație cu cea anterioară, există o întorsătură mică și nicăieri nu există o întorsătură bruscă Repet din nou că filozoful merge de-a lungul unui fel de cerc și cu fiecare pas coboară și se ridică simultan în sus, vede noi orizonturi și le traversează pe cele vechi, ca un călător care se plimbă în jurul pământului După tot ce s-a spus, nu pot să nu recunosc că veneratul meu critic al Pravoslavnago Obozreniya a greșit luând afirmația mea despre existența lui Dumnezeu și a sufletului, ceea ce reprezintă un nou pas în dezvoltarea vechilor fundamente ale filozofiei mele, pentru ceva nou în mintea mea Întotdeauna am respectat și am purtat religia în suflet și nu este deloc de vină faptul că unii cititori au dedus din "Psihologia sentimentelor" mea că îl neg pe Dumnezeu și sufletul, pentru că nu au reușit să împace credința în Dumnezeu cu acest nou doctrina organizării mentale), cum, la vremea lor, scolasticii secolului al XVI-lea nu erau în stare să D) Unele reviste, de ex Vest ebr (iulie) se pare că a văzut o întorsătură în faptul că recunosc în cartea "Despre suflet" minuțiozitatea criticii lui Danilevsky la adresa principiului hazardului în darwinism Dar prevăd imediat că continui să împărtășesc teoria dezvoltării și s-ar putea să am dreptate să sper că acești critici vor putea distinge doctrina dezvoltării de doctrina sensului dezvoltării În favoarea oportunității dezvoltării naturii, am vorbit înapoi în articolul "Despre progres", în) Împotriva acestei concluzii despre qnasi-materialismul meu am protestat deja în replica Prof Kozlov în (Mai multe despre psihologia sentimentelor Biblioteca "Runivers" urmau să împace imediat doctrina lui Dumnezeu cu doctrina științifică modernă a organizării mentale, incomparabil mai importantă și mai mare decât doctrina copernicană a rotirii pământului în jurul soarelui Timpul și legile dezvoltării gândirii sunt de vină pentru aceasta, și nu omul de știință sau gânditorul Din cele de mai sus rezultă clar:) că dezvoltarea filozofiei mele - ideea și conținutul ei - s-a învârtit în jurul întrebărilor despre sarcinile filosofiei și despre relația și semnificația gândirii și simțirii ca surse de cunoaștere;) că în dezvoltarea învățăturii mele actuale despre sarcinile filosofiei și în prelucrarea întrebărilor filozofice speciale, am mers pas cu pas, pe scara nesfârșită a dezvoltării, de-a lungul căreia merge inevitabil fiecare persoană, luptă pentru adevăr și de-a lungul căruia trebuie să meargă filozoful;) că nu am schimbat nimic, nu m-am întors nicăieri, ci am continuat să merg înainte pe poteca trasată;) că, prin însăși natura gândirii, această mișcare înainte nu ar putea fi o mișcare rectilinie, în sensul restrâns al cuvântului: extinderea orizontului filosofic duce inevitabil la o creștere a numărului de afirmații și o scădere a număr de negări, și de aceea este firesc ca la începutul meu să predomine negările, iar afirmațiile de mai târziu au început să predomine, adică vederi pozitive În acest sens, în ciuda absenței

oricărui punct de cotitură, am devenit imperceptibil și treptat "antipodul" meu în raport cu punctul de plecare: la început am respins complet filosofia în afara științei, iar acum am devenit un apărător înfocat al ei pozitive sarcini și preț pozitiv, iar acest lucru, desigur, s-a reflectat , și asupra metodei de a pune toate întrebările filozofice speciale și asupra însăși alegerea obiectelor (sau subiectelor) pentru analiză;) dacă, ca urmare a unei astfel de metode de "filosofare extinzându-se în sfera sa și aprofundând în conținutul său", s-au dovedit unele contradicții deosebite între noile mele afirmații și negările mele anterioare, atunci o astfel de împrejurare nu numai că nu mă supără , dar, dimpotrivă, îmi face plăcere, pentru că dovedește mișcarea mea înainte și sinceritatea străduinței mele pentru cel mai larg și profund adevăr Recent, am făcut un nou pas în dezvoltarea predării mele privind sarcinile filosofiei, identificând complet filosofia cu conceptul de "etic sau Kiev, p) Aici spun, de altfel, că recunoașterea creierului ca organ al gândirii "nu ne împiedică să presupunem că activitatea lui se desfășoară cu ajutorul unei puteri deosebite inerente în mod special creierului uman și chiar inaccesibilă distrugerii " Acest punct de vedere este mai aproape de spiritismul pur decât doctrina mea actuală despre spiritul ca forță activă a naturii Biblioteca "Runivers" doctrina morală a lumii și în cele din urmă clarificându-mi inconsistența metafizicii ca doctrină pseudoștiințifică a "esențelor" lucrurilor care nu au existat niciodată cu adevărat'), în urma căreia am aflat și mai adevărată corelație a științei, artei , religie și filozofie (Compară pentru a intra, prelegere despre adevăratele sarcini ale filosofiei, Russkaya Mysl, , noiembrie) Cu toate acestea, nu mă pot opri la aceste concluzii și văd în fața mea o cale lungă de cercetare ulterioară, atât a sarcinilor filosofiei, cât și a unei întregi serii de întrebări morale importante Unde mă va duce asta și ce voi realiza, despre asta eu însumi nu am o idee clară Știu un singur lucru, că voi continua să merg înainte, în măsura în care forțele mele slabe îmi vor permite, dezvoltând acele prevederi și principii de bază care au fost stabilite în primele mele scrieri Dacă voi avea ocazia să revin la lucrări speciale de psihologie, atunci voi pune la baza lor "Psihologia sentimentelor", ale cărei concluzii sunt acum luminate mai larg de doctrina mea despre suflet; dacă voi mai scrie vreodată despre logică, voi pleca de la concluziile lucrării mele "Despre problema reformei logicii" și voi face exact același lucru cu privire la fiecare întrebare pe care am luat-o în considerare în scrierile mele anterioare, fără să-mi pese cel puțin despre care critici respectabili au dat interpretare părerilor mele Filosoful caută adevărul și trebuie să afirme adevărul așa cum îl înțelege el, indiferent de concluziile s-ar desprinde din cuvintele sale În concluzie, îi mulțumesc sincer criticului meu extrem de respectat, Arhiepiscopul Nikanor, de asemenea pentru că mi-a oferit ocazia de a vorbi și de a clarifica cititorilor legătura dintre lucrările și ideile mele individuale*) ') Cu toate acestea, voi observa că am negat esențe în articolul Despre criteriile adevărului R Doamne SPb , p (Vezi mai sus)) Am considerat incomod să vorbesc despre recenziile unor astfel de recenzori de reviste care nici măcar nu cunosc diferența dintre cuvintele "microcosmos" * și "macrocosmos" * și, identificându-le, îmi reproșează că folosesc același cuvânt (microcosmos) într-un dublu sens (Sev News , son) n eu grotă ȘI Biblioteca "Runivers" SEMNIFICAȚIA SENTIRILOR ÎN CUNOAȘTERE ȘI ACTIVITATE OM *) Mm Gg , - Sentimentul sensului termenului francez sentiment, este de obicei opus minții, gândind, ca ceva complet

relativ, individual sau, așa cum se spune adesea, subiectiv Sentimente de plăcere și durere, sentimente de bucurie și tristețe, dragoste și ură, frică și speranță și chiar sentimente estetice de frumusețe și urâțenie, sentimentele morale de aprobare și dezaprobare sunt de obicei considerate indicatori nesiguri, condiționali ai meritelor și demeritelor lucrurilor, valoarea și semnificația lor interioară Și, prin urmare, adecvarea materialului de senzații și sentimente pentru scopurile cunoașterii în timpul nostru este în cea mai mare parte negata Între timp, nu avem alte mijloace de a judeca meritele și demeritele, perfecțiunile și imperfecțiunile lucrurilor și ființelor, cu excepția sentimentului de Plăcut și de neplăcut Numim bune, desăvârșim acele lucruri, acele proprietăți și relații care ne plac nouă personal sau unui număr mare de oameni, cele rele care trezesc în noi și în alte persoane sentimente neplăcute (nemulțumire, tristețe, furie, dezgust) Toate judecățile noastre despre valoarea lucrurilor sunt făcute pe baza sentimentelor, iar dacă admitem că toate sentimentele umane sunt relative și instabile, atunci ar trebui să admitem în același timp că suntem lipsiți de mijloacele de a determina adevăratul prețul lucrurilor Armonia și dizarmonia, perfecțiunea și imperfecțiunea s-ar dovedi a fi concepte convenționale ale minții noastre, cărora nu le corespunde nimic în obiectele experienței în sine și toate visele de a determina adevăratul bine al umanității, sensul obiectiv al progresului, legile frumuseții , ideile de bine și de rău, ar trebui recunoscute ca fiind zadarnice, deoarece toate aceste idei, așa cum vom vedea mai târziu, au ca bază sentimentele Etica și estetica, care vizează construirea unor idealuri de armonie obiectivă în activitate și creativitate, s-ar dovedi a fi teorii fantomatice, deoarece se bazează pe presupunerea că există lucruri, acțiuni și relații pe care tuturor oamenilor nu numai că le plac, dar ar trebui să le placă, - trebuie să le satisfacă d) Un discurs rostit la ianuarie , la o ședință publică a Societății de Psihologie din Moscova cu ocazia aniversării înființării acesteia (Ediție specială, completată Moscova,) Biblioteca "Runivers" creează și câștigă aprobarea lor Este această presupunere cu adevărat greșită, sarcinile eticii și esteticii sunt absolut iluzorii și toate încercările de a determina idealurile obiective de bunătate, frumos și adevăr sunt rodul neînțelegerii? Nu există, mai degrabă, o greșeală în acea teorie psihologică, care recunoaște sentimentele și sentimentele drept criterii de cunoaștere complet relative și nesigure, în acea teorie, care neagă caracterul universal obligatoriu al judecăților, în care, pe baza sentimentelor, benignitatea sau malignitatea obiectelor și fenomenelor, acțiunile oamenilor sunt determinate ѣka și lucrările spiritului său O să încerc, Mm Domnilor, pentru a vă convinge că această teorie psihologică este falsă, că cu o anumită prelucrare a sentimentelor de către conștiința noastră, ele ar dobândi valoarea nu numai a unei baze importante, ci și a unei baze complet necesare, sigure și universale pentru cunoașterea laturii interioare a lucrurile, ființa sau subiectul lor interioară, - grade de armonie și dizarmonie în natura lor Pe baza unei astfel de procesări a materialului sentimentelor și sentimentelor cuiva, spiritul uman creează artă, construiește principii generale ale activității morale și idealuri obligatorii ale vieții personale și sociale Justificarea acestor prevederi va fi dedicată eseului meu de astăzi eu Pentru a vă arăta clar, Mm Domnilor, de ce consider greșit viziunea sentimentului ca un început relativ și nesigur al cunoașterii și activității, vă voi sublinia deocamdată un singur fapt psihologic indubitabil, care este de foarte multe ori trecut cu vederea sau

interpretat greșit de ambii oameni de știință specialiști și filozofi La întrebarea: de unde tragem încrederea în fiabilitatea conceptelor minții noastre despre lucrurile lumii și despre legile ei, ei răspund de obicei: din experiență Dar ce fel de experiență? ei raspund: experienta externa bazata pe senzatii Deci, toate senzațiile din exterior sunt de încredere? Bineînțeles că nu: în domeniul senzațiilor, erorile și iluziile sunt posibile "Dar, ni se spune, mintea verifică senzațiile și extrage din ele generalul, adevăratul " Referitor la această afirmație, o să întreb ') Trebuie să remarcăm că noi înșine am împărtășit această teorie înainte Vezi Psihologia sentimentelor în istoria ei și principiile sale principale Sib unsprezece* Biblioteca "Runivers" simplu": de unde știe mintea noastră că ceea ce este comun în senzații este adevărat? La urma urmei, percepția asupra rotației soarelui în jurul pământului este, de asemenea, o percepție comună pentru toți oamenii, dar nu este adevărată "Mintea, ne explică ei, compară percepțiile private cu ideile și conceptele generale compilate de ei, despre lucruri și astfel judecă adevărul acestor percepții " Să lăsăm asta Dar cum a dobândit mintea noastră încredere în adevărul ideilor și conceptelor sale generale? La această întrebare ni se răspunde: "mintea s-a convins de adevărul lor, de exemplu, de adevărul axiomelor de bază ale cunoașterii, din faptul că aceste concepte s-au dovedit a fi corespunzătoare sau consecvente cu propriile sale legi" Dar de unde știam despre această corespondență sau acord a reprezentărilor sau conceptelor noastre cu legile minții noastre? La această întrebare fie nu i se răspunde deloc, pentru că nu și-o pun deloc, fie răspund foarte vag Ei spun, de exemplu, că "această corespondență se vede direct" Dar sub ce formă, sub forma cărei stări de spirit, această corespondență este direct recunoscută de noi? Un singur răspuns este posibil la aceasta: sub forma unui sentiment de conformitate sau acord, adică armonie mentală Ce înseamnă corespondență Orice corespondență semnifică subiectiv un echilibru sau armonie de un anumit fel Orice armonie este cunoscută prin simțire, o trăim ca pe un sentiment de armonie, ca pe un sentiment plăcut de satisfacție Orice inconsecvență, dizarmonie, de exemplu, între ideile noastre și legile minții, este trăită sub forma unui sentiment de dizarmonie, a unui sentiment neplăcut de contradicție, ajungând uneori la gradul de suferință Datorită acestor sentimente intelectuale de acord și contradicție, legea acordului sau identității și legea contradicției devin legile fundamentale ale gândirii De aici reiese clar că ultimele criterii ale adevărului și falsității se află în sensurile adevărului și falsității Să ne imaginăm acum că aceste sentimente mentale de adevăr și falsitate sunt complet relative, individuale, dependente de starea de spirit individuală și personală Atunci, desigur, nicio cunoaștere fermă, de încredere, chiar și pentru știință, nu ar fi posibilă Dar, din fericire, această presupunere despre relativitatea completă a sentimentelor de adevăr și fals nu este justificată de fapte Cu toții experimentăm cu necesitate și constanță, inaccesibile oricărei ezitari, un sentiment de adevăr sau armonie mentală cu privire la prevederile: χ = , întregul este mai mare decât partea, corpul este extins, și altele asemănătoare, sau pt exemplu despre concluzia că Biblioteca "Runivers" dacă A = B și B = C, atunci A = C și, de asemenea, dacă toate corpurile sunt extinse și eterul este un corp, atunci eterul are extensie etc Dacă, totuși, soarta certitudinii în știință este influențată de anumite sentimente intelectuale de plăcere și neplăcere, atunci ceea ce decide soarta artei, ca la fel de înțeles pentru toți și în manifestările sale extreme pentru toți oamenii de

dezvoltare cunoscută, în egală măsură simpatic și nesimțitor creativitatea noastră artistică? De unde știm că Pușkin și Lermontov sunt mari poeți, că Mozart și Beethoven sunt muzicieni de primă clasă, că Rafael este unul dintre cei mai buni pictori? Asemenea judecăți nu sunt individuale și relative, dar, între timp, se bazează pe diverse sentimente de armonie sau frumusețe pe care le trăim atunci când operele acestor genii acționează asupra noastră Deci pentru noi, oamenii, sentimentele generale sunt în general posibile, de încredere, având același grad de necesitate și obligație ca și conceptele minții noastre Să ne gândim acum unde și cum se formează aceste sentimente obligatorii și ce latură a lucrurilor este dezvăluită în mod necesar și sigur în ele P În primul rând, însă, trebuie să definim mai precis ce este sentimentul în sine, ca fapt psihologic obiectiv Stând în această sală, voi toți, domnilor amabili, experimentați în mod constant o serie de senzații vizuale, auditive, tactile care vă familiarizează cu proprietățile obiectelor din jur - formele, culorile lor etc Aceste senzații sunt parțial plăcute, parțial neplăcute, parțial, în cele din urmă, sunt indiferenți Aceasta înseamnă că în legătură cu ele apar noi stări în conștiința ta, și anume, sentimente de plăcere și neplăcere, sau chiar de suferință; uneori aceste sentimente sunt atât de slabe și trecătoare încât nu ești conștient de ele și ți se pare că proprietățile obiectelor sunt indiferente Astfel, apare percepția lumii de către conștiința umană) Să remarcăm aici că, până la urmă, conceptele minții nu sunt absolut universale și necesare, întrucât pentru a fi convinși de necesitatea și fiabilitatea lor este necesară și o anumită dezvoltare a minții (logică, în paralel cu estetica, pe baza căreia ia naștere caracterul universal obligatoriu al anumitor aprecieri estetice) Biblioteca "Runivers" într-o formă dublă, sub forma unor senzații care exprimă proprietățile, calitățile lucrurilor și sub forma unor sentimente de plăcere și durere care apar în legătură cu aceasta, care la prima vedere exprimă de asemenea calitățile obiectelor, dar nu externe, ci interne, și anume meritele și demeritele lor, gradele lor de perfecțiune și imperfecțiune Acum imaginați-vă o altă situație: un matematician savant citește un eseu savant în specialitatea sa, debordant de termeni abstracti și formule complexe De asemenea, el percepe un obiect al lumii cu ajutorul unui număr de senzații vizuale, dar aceste senzații sunt doar semne convenționale ale reprezentărilor complexe și concepte abstracte, și totuși percepția acestor reprezentări și concepte care constituie procesarea senzațiilor este, de asemenea, însoțită prin sentimente de plăcere și suferință și altele mai complexe, de exemplu, bucuria dacă a învățat o nouă metodă curioasă de calcul - descurajare, sau indignare, dacă ceva este afirmat neclar sau eronat de către autorul cărții etc , chiar și la cele mai înalte niveluri de dezvoltare, ideile și conceptele despre lucruri trezesc sentimente complexe de satisfacție și nemulțumire de diverse forme, care ne familiarizează cu neajunsurile și virtuțile interne, tipice, ale obiectelor Senzațiile și ideile, pe de o parte, sentimentele și sentimentele, pe de altă parte, reprezintă primele două momente ale interacțiunii noastre cu lumea, și anume modurile de a o percepe În ceea ce privește aceste percepții, atunci începe atitudinea noastră activă față de lume, acțiunea noastră reciprocă asupra ei, al cărei moment psihic se numește activitate volitivă Dar această activitate volitivă are și două momente, paralele cu senzațiile și ideile, senzațiile și sentimentele În ceea ce privește sentimentele și sentimentele, plăcute și neplăcute, apar în primul rând dorințele, aspirațiile - de a apropia obiectele, sau de a le apropia singur dacă

trezesc plăcere - de a le îndepărta, sau de a te îndepărta tu de ele dacă provoacă suferință Aspirațiile și dorințele pot rămâne aspirații și dorințe mult timp fără a trece în acțiune Dar ajungând la o anumită putere și uneori numai după o luptă între ei, trec în acțiuni sau mișcări de tipul care le corespund, realizând dorințele date Un moment mental special de acțiune este atunci când conștiința îndeplinește dorința, dând impuls (impuls) Biblioteca "Runivers" Mișcările occidentale Că acesta este un moment psihic deosebit este evident din faptul că distingem în activitatea unei persoane, chiar și din punct de vedere moral și juridic, un act de motivația sa și recunoaștem, de exemplu, uneori că o faptă bună a fost precedată de un dorinta rea, sau invers, o fapta rea de catre o dorinta buna, astfel incat supunem dorintele si actiunile insele unei evaluari morale separate Dacă acțiunile noastre ar fi doar procese fiziologice în mușchi, atunci însuși termenul de acțiune, care exprimă ideea unei acțiuni conștiente și intenționate, ar fi lipsit de sens În plus, există acțiuni sau mișcări care sunt pur psihice (fără mușchi), de exemplu, acțiunea unui gând care inventează un cuvânt pentru un concept nou - și totuși o astfel de acțiune este foarte diferită de o simplă dorință de a inventa un cuvânt Acțiunile noastre sunt de obicei îndreptate către acele obiecte ale experienței care, acționând asupra noastră, ne-au evocat percepțiile Prin urmare, putem spune că în acțiunile noastre asupra obiectelor ne întoarcem înapoi la punctul de plecare al interacțiunii cu lumea, adică la obiectele care l-au numit Prin urmare, toată interacțiunea psihică poate fi numită cerc psihic sau întorsătură a conștiinței și se poate spune că toată activitatea noastră mentală constă într-un număr infinit de ture psihice diverse, mai mult sau mai puțin complexe și variat împletite între ele După ce am clarificat ideea de schimbare mentală, să revenim la întrebarea, ce este un sentiment, ca fapt psihologic? Sentimentul, după cum am văzut, este al doilea moment al schimbării mentale, ca unitate de interacțiuni a conștiinței cu lumea și, în plus, sentimentul este un tip special de percepție a lucrurilor, care joacă un rol important în acțiunea noastră asupra lucrurilor , și anume, determinarea direcției acesteia Sentimentele determină direcția dorințelor ca motive pentru acțiune și, deoarece toate acțiunile sunt determinate de motive, recunoașterea relativității complete și a naturii individuale a sentimentelor și sentimentelor ar fi o recunoaștere a relativității și instabilității complete a dorințelor și acțiunilor în sine La cele mai înalte niveluri de activitate, motivele particulare de acțiune sunt generalizate în motive generale sau principii de acțiune, care sunt dorințe complexe, constante Dacă toate sentimentele și sentimentele sunt relative, subiective, atunci toate principiile și scopurile sau idealurile de activitate sunt relative și subiective Între timp, distingem strict regulile personale și relative și sarcinile de activitate de cele universale Biblioteca "Runivers" și principiile și idealurile necondiționate ale acestuia, care sunt obligatorii pentru toți oamenii Din aceste considerații este clar că întrebarea despre ce anume și cum cunoaștem prin simțire, ca al doilea moment al percepției realității, este dacă cunoaștem ceva complet relativ, care caracterizează doar personalitatea noastră, sau, de asemenea, ceva independent de personalitate - cel intern perfecțiunile și imperfecțiunile lucrurilor, - este clar, spun eu, că această întrebare este foarte importantă, atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere practic În sens teoretic, este important deoarece recunoașterea sau nerecunoașterea unui nou domeniu vast de cunoaștere obiectivă depinde

de soluționarea acestuia, de cunoașterea adevăratei valori interioare și a sensului lucrurilor și a lumii întregi În termeni practici, este și mai important, pentru că în legătură cu aceasta se pune problema posibilității stabilirii unor principii obiective ferme ale activității umane, pe care le căutăm cu toții, deși uneori nu știm cum și unde să le găsim Înainte de a trece însă la o analiză a gradului de certitudine și a caracterului obligatoriu al sentimentelor și sentimentelor, ca instrumente de înțelegere a lumii și a criteriilor de activitate umană, trebuie să atingem natura fiabilității și obiectivității senzațiilor și idei III Nu toate senzațiile și ideile ne oferă adevărata cunoaștere a proprietăților și calităților lucrurilor Nu există nicio îndoială că organizarea noastră individuală, starea noastră de spirit momentană și alte condiții aleatorii și uneori permanente ale existenței unei persoane influențează incorecta cunoaștere a obiectelor și fenomenelor lumii prin senzații Dar este curios că gradul de obiectivitate și fiabilitate al senzațiilor este foarte diferit Senzațiile sunt de obicei împărțite în externe și interne Senzațiile externe sunt acelea care sunt transmise de organele văzului, auzului, atingerii, gustului, mirosului și alte moduri comune, de exemplu susceptibilitate musculară Senzațiile interne sunt, în primul rând, senzațiile organelor noastre corporale sau senzațiile organice și, în al doilea rând, senzațiile proceselor noastre mentale, spirituale Această categorie mare de senzații nu a fost încă studiată deloc de psihologie și adesea aceste senzații speciale de stări și acțiuni mentale sunt negate de psihologi Se spune că suntem conștienți de acțiunile minții noastre, de agitațiile, eforturile noastre și așa mai departe, în mod direct Dar Biblioteca "Runivers" aceasta este din nou aceeași expresie vagă și imprecisă Toată lumea știe din experiență că este posibil să gândești inconștient, să experimentezi dorințe, pasiuni etc , fără să le conștientizezi; dar se poate fi conștient și de toate aceste stări și procese ca obiecte ale experienței interioare A fi conștient de ceva ca obiect al experienței înseamnă a simți, a imagina, a înțelege Reprezentările și conceptele despre stările noastre spirituale nu sunt negate de nimeni, iar toate reprezentările sunt alcătuite din senzații Dacă nu ar exista senzații de stări mentale, atunci ar fi imposibil de observat și studiat viața mentală prin experiența interioară Așa sunt categoriile senzațiilor noastre Cele mai vagi, subiective și individuale sunt senzațiile organice Percepem proprietățile organelor noastre foarte la nesfârșit, doar sub forma locului în care se află și uneori volumul și greutatea lor Mai puțin vagi, dar totuși foarte subiective și relative, sunt unele senzații externe, de exemplu, senzațiile de gust, miros, temperatură Prin urmare, memoria gusturilor și mirosurilor este foarte slabă și, împreună cu aceasta, gustul și mirosul sunt considerate indicatori foarte relativi, nesiguri ai proprietăților lucrurilor, astfel încât știința le folosește doar ca semne secundare în descrierea fenomenelor și în investigarea legilor natură Și mai puțin relative, dar totuși destul de subiective, sunt senzațiile musculare și tactile Prin urmare, și știința le folosește cu prudență, iar atunci când determină, de exemplu, volumul și greutatea lucrurilor, ea traduce, cu ajutorul măsurilor și greutăților, senzațiile tactile și musculare în cele vizuale Dintre toate senzațiile externe, senzațiile auditive și vizuale sunt cele mai obiective și de încredere Prin urmare, toate cunoștințele fiabile ale proprietăților lucrurilor și toate investigațiile științifice ale fenomenelor realității externe se bazează în principal pe acestea Nu mai puțin de încredere și obiective, deși încă puțin dezvoltate de știință, sunt

senzațiile noastre de stări și mișcări mentale Că ele nu sunt mai puțin sigure este clar din faptul că toate ideile și conceptele de relații dintre fenomenele experienței exterioare se bazează pe ele Deci, de exemplu, conceptele de egalitate, diferență, contiguitate, succesiune, cauzalitate și alte relații similare ale lucrurilor se bazează pe senzațiile mentale x) Despre senzațiile mentale sau intelectuale și rolul lor în procesul gândirii, am vorbit mai pe larg în Op "Despre problema reformei logicii* ( ), capitolul III, esp p -lõO Biblioteca "Runivers" actiuni cerului de distinctie, identificare, combinare succesiva de perceptii etc ■ Astfel, senzaţiile noastre au grade variate de obiectivitate şi fiabilitate, ca indicatori ai proprietăţilor lucrurilor Dar chiar și cele mai obiective și de încredere sunt încă relative și poartă o amprentă parțial subiectivă În primul rând, sunt posibile iluzii și halucinații vizuale și auditive, adică erori de vedere și auz În al doilea rând, organizarea noastră mentală influențează natura senzațiilor De mult a fost recunoscut, mai întâi de filosofi, apoi de oameni de știință, că de fapt nu există culori și sunete în lume, dar există diverse mișcări ale eterului de lumină, aerului etc , producând senzații de culori și sunete; de aceea până și cei mai vechi filosofi ai Greciei spuneau că senzațiile ne înșală, că sunt indicatori nesiguri ai existentului Este clar, așadar, că subiectivitatea senzațiilor nu depinde deloc de amestecul de senzații și de sentimentele care se combină cu acestea, ci de condițiile individuale, personale și generale de organizare mentală, care, după cum vom vedea mai jos , sunt la rândul lor sursa subiectivității pentru sentimentele și sentimentele noastre În ce fel, deci, senzațiile, care conțin un element obiectiv, care reflectă doar parțial proprietățile lucrurilor din lume, sunt prelucrate în idei și concepte sigure despre lucruri, care dau drept rezultat cunoaștere obiectivă, știință ? Pentru aceasta, este evident necesar să le purificați de impurități aleatorii, individuale Potrivit celebrului psiholog Wundt (Logik, I, pp -), acest proces parcurge următorii pași: trebuie să ne asigurăm că pentru noi înșine această senzație nu poate fi eliminată, că este în concordanță cu toate celelalte percepții ale noastre și cu percepțiile altor oameni, că sursa ei se află în obiect și nu numai în proprietățile și legile conștiinței noastre - și în sfârșit, este necesar să ne convingem pe noi înșine și pe ceilalți într-un mod logic că nu există o altă explicație obiectivă a noastră percepția, cu excepția celei pe care am acceptat-o Numai în acest ultim mod suntem convinși, de exemplu, că percepția mișcării soarelui în jurul pământului este eronată, deoarece este inevitabil pentru noi și inevitabil pentru alții și, de asemenea, nu contrazice celelalte percepții ale noastre și cauza sa nu poate sta doar în conștiință (acest motiv și rezultă, după o prelucrare logică a percepției, un fapt obiectiv al mișcării pământului nostru): pe de altă parte, logic, interpretarea sa inițială nu este justificată și este înlocuită cu o interpretare diferită Biblioteca "Runivers" Acesta este modul complex de procesare a senzațiilor și percepțiilor în indicatori obiectiv adevărați ai proprietăților obiectelor, fenomenelor și proceselor din lume Și apoi urmează o muncă și mai complexă a minții cu scopul de a generaliza metodic percepțiile în reprezentări, iar acestea din urmă în concepte și sisteme de concepte Toată această muncă a minții este supusă legilor obiective ale gândirii sau legilor logice Astfel, senzațiile noastre devin instrumente și elemente de cunoaștere sigură științific numai după o purificare foarte complexă a tot ceea ce este relativ în laboratorul minții noastre IV Să vedem acum dacă aceleași

diferite niveluri de relativitate, generalitate și certitudine sunt observate în sentimentele de plăcere și durere și sunt, de asemenea, accesibile aceluiași sistem de procesare de către conștiință? Primul este fără îndoială, căci plăcerile și durerile organice despre procesele din corpul nostru sunt aproape sigur relative și sunt un criteriu foarte slab în determinarea calității bune a proceselor interne Uneori, senzații organice foarte neplăcute însoțesc tulburări foarte minore ale echilibrului intern al organelor, de exemplu, durerea la nivelul membrelor în timpul oboselii; Prin urmare, medicii buni nu țin cont de durerile, cu atât mai puțin de sentimentele plăcute ale pacienților lor și le iau în considerare doar ca simptom secundar în diagnosticarea proceselor bolii și în stabilirea unui sistem de tratament Mai puțin relative sunt senzațiile care însoțesc senzațiile de gust și miros Gusturile și mirosurile neplăcute, neplăcute indică adesea calitatea slabă obiectivă a produselor alimentare sau a altor obiecte cu care intrăm în contact Pe de altă parte, gusturile și aromele plăcute indică unele merite, adesea foarte obiective, ale obiectelor; altfel ar fi imposibil de explicat de ce aromele unor flori cunoscute: lacramioare, violete, trandafiri, mignonette sunt placute aproape tuturor oamenilor Desigur, elementele personale și interne în general sunt amestecate și aici; dar sunt prezente, după cum am văzut, în toate senzațiile Cu toate acestea, influența gustului personal, a vârstei, a sexului, a obiceiurilor este încă așa Biblioteca "Runivers" afectează puternic sentimentele de plăcere și durere în domeniul gustului și al mirosului, că ar fi imprudent să judecăm meritele și demeritele reale ale lucrurilor numai după aceste sentimente Prin urmare, artele care îmbină aromele și gusturile sunt arte inferioare, având un preț parțial subiectiv Senzațiile plăcute și neplăcute care însoțesc la atingere și senzațiile musculare sunt mai obiective; de aceea, mărturia lor este luată în considerare în artele obiective - în sculptură și arhitectură - în prelucrarea suprafețelor lucrărilor sculpturale și în stabilirea dimensiunilor coloanelor și a altor părți din clădiri Semnificația ideii de gravitație (generalizată din senzații musculare) în arhitectură a fost clarificată perfect de Schopenhauer în felul său (Lumea ca voință și reprezentare, §) Cele mai obiective, însă, sunt sentimentele de plăcere și durere care însoțesc senzațiile noastre vizuale și auditive Prin urmare, aceste sentimente stau în principal la baza evaluării estetice a frumuseții și urâțeniei obiective în natură și în operele de artă Toate cele mai înalte arte acționează într-un fel sau altul asupra ochiului, și anume sculptura, arhitectura, pictura sau asupra urechii - muzică, poezie sau asupra ambelor organe împreună, ca, de exemplu, arta dramatică - și, desigur, cea mai înaltă evaluarea acestor lucrări pe baza sentimentelor intelectuale, morale și a acelor sentimente estetice speciale, prin care evaluăm armonia sau dizarmonia interioară în reproducerea conținutului (ideilor) esențiale al obiectelor și fenomenelor de către artist Faptul existenței acestei estimări cele mai înalte ne conduce acum în tărâmul celor mai obiective și de încredere sentimente de plăcere și durere, care însoțesc senzațiile noastre intelectuale și senzațiile emoțiilor sau emoțiilor noastre, aspirațiilor și acțiunilor noastre Am arătat deja mai sus că certitudinea obiectivă în știință se bazează parțial pe sentimente de adevăr și minciună, sau armonie și dizarmonie mentală Este de la sine înțeles că aceste sentimente generale și foarte complexe sunt dezvoltate dintr-o serie întreagă de sentimente elementare de plăcere și neplăcere, care însoțesc acte mentale separate, cele mai simple de discriminare, identificare,

conectare și separare a senzațiilor În consecință, simțurile adevărului și minciunii își derivă obiectivitatea din sentimentele intelectuale elementare de plăcere și durere Biblioteca "Runivers" Aceste sentimente intelectuale elementare joacă, fără îndoială, un rol important în evaluarea estetică, în evaluarea armoniei și dizarmoniei sau a frumuseții și urâțeniei imaginilor și tipurilor artistice, din moment ce sentimentele de adevăr și falsitate artistică, afectând judecățile despre frumusețea imaginilor artistice, până la un în mare măsură se adaugă măsuri din evaluarea conformității reciproce și a realității conceptelor și ideilor exprimate de artist Dar, în plus, și alte sentimente mentale de plăcere și durere, care însoțesc neliniștea și actele volitive asociate cu contemplarea naturii și a operelor de artă, joacă, de asemenea, un rol important în evaluarea estetică De exemplu, dacă simțim o tensiune dureros de prea mare a energiei psihice din cauza unei schimbări foarte rapide sau a intensității emoției experimentate atunci când contemplăm o imagine sau ascultăm o piesă muzicală, atunci acest sentiment de suferință, care este alcătuit dintr-un număr de sentimente elementare, ne obligă să recunoaștem opera ca neartistică La fel, un tempo prea lent al sentimentelor trezite de opera unui muzician sau a unui scriitor dramatic dă naștere unui sentiment de nemulțumire și, prin urmare, poate, Nibelungii lui Wagner produc o impresie în general neartistică Dar avem un exemplu și mai clar al sentimentelor obiective și sigure de plăcere și durere care însoțesc neliniștea și actele voliționale, în sentimentele care stau la baza evaluării morale a fenomenelor Acestea sunt sentimente elementare din care se formează sentimente de dragoste și furie, frică și speranță, forță și neputință, pe baza cărora se formează sentimente morale complexe de aprobare și dezaprobare, dragoste pentru aproapele și compasiune, simțul datoriei etc , se dezvoltă în timpurile moderne, precum și sentimente imorale de iubire de sine, răutate etc Dacă este posibilă o evaluare morală obiectivă, dacă există oameni și acțiuni bune și rele, cinstite și necinstite - indiferent de opiniile individuale și condiționate ale indivizi, atunci cunoașterea noastră despre ei se bazează în principal pe sentimentele obiective menționate mai sus însoțind mișcările noastre spirituale Dacă mulți oameni simt dragoste pentru o persoană celebră, atunci acest lucru dă dreptul de a crede că ființa lui interioară reprezintă o armonie sau perfecțiune obiectivă Dacă toți sau mulți oameni, fără să spună un cuvânt, urăsc, disprețuiesc sau se tem de cineva, atunci există motive să credem că există deficiențe obiective în ființa interioară a acestei persoane, în organizarea voinței sale, Biblioteca "Runivers" există o răutate inconfundabilă Tragem aceleași concluzii despre acțiunile generale, individuale ale oamenilor, determinând prețul acestora din urmă prin universalitatea simpatiilor și antipatiilor pe care le trezesc Dar întrucât masa contemporanilor poate greși, ne bazăm mai mult pe unanimitatea în sentimentele unei posterități diverse, iar propozițiile dobândite pe această bază se numesc judecata obiectivă a istoriei Deci, Mm Gg , paralelismul senzațiilor și sentimentelor, din punctul de vedere al gradului de obiectivitate și fiabilitate a acestora, este suficient de justificat de noi Cum este acum cu procesarea sentimentelor și sentimentelor? Așa cum senzațiile sunt procesate de conștiința noastră în idei, tot așa și sentimentele elementare sunt procesate în sentimente generale și abstracte; la fel cum în domeniul ideilor se disting mai multe produse concrete - reprezentări care au obiecte și fenomene individuale ca obiect - de cele mai abstracte și generale, și anume, concepte care exprimă proprietățile, clasele și

legile tipice ale lucrurilor și fenomenelor, tot așa exact în domeniul sentimentelor există mai concrete și mai abstracte - există sentimente care evaluează meritele și demeritele obiectelor și fenomenelor individuale, de exemplu, sentimente de iubire și ură, frică și speranță; și există sentimente care evaluează neajunsurile și meritele claselor, tipuri de obiecte ale fenomenelor, de exemplu, sentimente de frumusețe, adevăr, bunătate Nu degeaba Platon a insistat în antichitate asupra existenței unei iubiri abstracte superioare (Eros) pentru frumos, bunătate, ca principii generale ale lumii Se poate ca simțul moral al datoriei, pe care Kant și-a construit imperativul categoric al datoriei, să nu fie altceva decât un sentiment al armoniei absolute a voinței în natură, abstrasă de toate condițiile concrete, pe care le experimentăm uneori când ne ridicăm la conștiință de voință în noi înșine, ca început de lume Din cele spuse, rezultă cu mare probabilitate că sentimentele trec în dezvoltarea lor aceleași etape ca și senzațiile, că etapele de dezvoltare a sentimentelor și ideilor sunt paralele Acum să vedem dacă sentimentele sunt accesibile aceluiași sistem de verificare ca și senzațiile Desigur, sentimentele pot fi testate, ca și senzațiile, din punctul de vedere al indelebilității lor; prin urmare, de exemplu, aducem în mod repetat un trandafir în organul olfactiv pentru a afla gradul de parfum al acestuia Se pot compara sentimentele și din punctul de vedere al acordului și corespondenței lor între ele; prin urmare, dorind să stabilim prețul unui obiect, încercăm să ne asigurăm că acesta este plăcut nu numai pentru vedere, ci și pentru alte simțuri, de exemplu, dacă obiectul Biblioteca "Runivers" plăcut la aspect, ne străduim involuntar să aflăm dacă gustul sau tonul ei este plăcut Este posibil, mai departe, să ne comparăm sentimentele cu sentimentele altor oameni și toți facem asta tot timpul, împărtășind între noi impresiile de plăcere și neplăcere pe care lucrurile și oamenii le evocă în noi și prin aceasta, corectând judecățile noastre despre meritele și demeritele lor Și mai departe: nimic nu ne împiedică să eliminăm prin conștiință elementul personal și subiectiv din sentimente, încercând să distingem între ceea ce aparține în ele faptelor obiective, de ceea ce trebuie atribuit gustului și organizării noastre subiective În acest fel, de exemplu, sunt elaborate judecățile noastre estetice despre frumusețea obiectelor și judecățile noastre morale despre meritele oamenilor În fine, pentru a dobândi încredere deplină în demnitatea obiectivă sau bună calitate a lucrurilor și fenomenelor, încercăm să ne fundam și să justificăm logic sentimentele, comparând și verificând între ele întregul sistem al sentimentelor noastre și elaborând, prin abstracția principalelor lor caracteristici, cele mai înalte principii și idealuri, adică norme și reguli generale de evaluare a lucrurilor și activităților umane Această lucrare este deja, desigur, activitatea minții în sensul cel mai larg al cuvântului, supusă în întregime legilor logicii, legilor rațiunii Dar la baza acesteia există un element special de creativitate, care cu greu poate fi atribuit ponderii rațiunii pure De aceea Kant a distins puterea creatoare a rațiunii de puterea mai mult sau mai puțin mecanică a rațiunii și, alături de aceasta, a pus în contrast rațiunea teoretică cu rațiunea practică și cu puterea de judecată Dar pentru el toate formele rațiunii erau forțe pur subiective Pentru noi sunt obiective Rațiunea practică și puterea de judecată a lui Kant, din punctul nostru de vedere, sunt esența acelor funcții ale minții care, cu ajutorul sentimentului, cunosc adevăratele merite și demerite ale lucrurilor și dezvoltă în legătură cu aceasta cel mai înalt obiectiv scopurile sau idealurile și principiile abstracte ale activității umane Creativitatea

participă, fără îndoială, la aceste funcții ale minții: pentru a cunoaște corect frumusețea și bunătatea din lume, noi înșine trebuie să atingem o anumită armonie interioară a sentimentelor și înălțime spirituală, adică să ne re-creăm Voința joacă un rol enorm în acest proces: creșterea și scăderea ei se reflectă în mod sensibil în rezultatele finale ale evaluării În ceea ce privește aceste considerații despre prelucrarea materialului sentimentelor de către minte, se pune însă întrebarea: există încă o obiectivitate a sentimentelor, ca criterii de cunoaștere și activitate, un produs al aceleiași lucrări ale minții, care dă caracter obiectiv reprezentărilor noastre? Biblioteca "Runivers" " lenea si conceptele? Atunci s-ar dovedi că trebuie să facem doar o mică corecție în teoria obișnuită a cunoașterii de încredere și anume să recunoaștem că, alături de senzații, sentimentele noastre sunt și ele supuse procesării mentale, logice, adică transformare în idei și că ceea ce am numit până acum sentimente nu sunt altceva decât idei de sentimente? Dar această presupunere, după cum vom vedea acum, este falsă: sentimentele și ideile despre sentimente nu sunt același lucru, iar semnificația sentimentelor în cunoaștere poate fi triplă În primul rând, sentimentele se dezvoltă, sunt purificate de impuritățile individuale și accidentale și generalizate în sentimente, în sine, independent de concepte și, astfel, sunt mijloacele unei evaluări corecte imediate a sensului lucrurilor, a meritelor și demeritelor acestora Acest proces stă la baza creației artistice și, de asemenea, stă la baza oricărei dezvoltări morale a unei persoane, indiferent de concepte și teorii Este un proces irațional și irațional, supus unor legi speciale care uneori sunt exprimate în termeni de "logică a simțurilor" separată de logica minții Că un astfel de proces este caracteristic spiritului uman, nimeni nu va nega, pentru că nimeni nu a fost vreodată capabil să reducă procesul de creativitate la legi logice și să traducă într-un lanț de concepte acea lucrare misterioasă a spiritului care face o persoană, indiferent de activitatea intelectuală, înțelegeți corect sensul lucrurilor, intențiile naturii, caracterele oamenilor, adică tot ceea ce, de exemplu reproduc geniul artistic în creațiile lor Numai în sentimente se poate găsi cheia acestui proces misterios: sentimentul umple golurile din realitate, direcționează distincția dintre esențial și neesențial și ghidează artistul în procesul de imaginare a naturii și a tipurilor tuturor lucrurilor și ființe De exemplu, un sentiment de frumusețe îi permite sculptorului să ghicească raportul corect dintre părțile corpului și contururile musculare atunci când creează tipul de atlet; un sentiment de armonie ghidează muzicianul în procesul de combinare a sunetelor pentru cea mai completă și adevărată reprezentare a pasiunii; sentimentele (și nu conceptele) ar trebui să ofere poetului mijloacele, conturul veridic al stărilor mentale, acțiunilor și personajelor)? oameni, iar dacă încearcă să înlocuiască munca de a simți cu munca minții, procesul intuitiv de creativitate (imaginație) cu procesul de construcție logică, atunci va fi pedepsit: munca sa va ieși "rațională, rece, înșelător " De aceea, adevărul înțelegerii artistice a realității prin intermediul sentimentelor este întotdeauna opus empiric adevărului rațional al cunoașterii științifice Biblioteca "Runivers" " n i i d s v i τ e l n o st și care se dobândește prin concepte *) Această opoziție a fost recunoscută de multă vreme de toți oamenii, dar teoria psihologică nu i-a dat încă o explicație, deoarece nu a acordat nicio atenție puterii creatoare a sentimentului obiectiv și rolului sentimentului în cunoașterea existentului Cunoașterea intuitivă sau irațională prin simțire poate fi numită înțelegere, spre

deosebire de cunoașterea rațională a minții, care este exprimată prin termenul înțelegere Dar atunci este posibilă o altă dublă utilizare a simțirii în scopuri de cunoaștere În al doilea rând, sentimentele pot deveni ele însele subiectul unui studiu obiectiv al minții Ele pot fi simțite, imaginate și înțelese În acest fel, sentimentele sunt procesate logic în concepte, iar aceasta ne deschide un nou câmp de cunoaștere, care, prin însuși obiectul său, este în primul rând cunoașterea de sine; dar dacă studiem sentimentele în concepte nu ca simple fapte psihologice, ci în corelarea lor cu condițiile obiective care le dau naștere, cu conținutul obiectiv pe care ele îl exprimă, adică ca indicatori ai relațiilor obiective de armonie și dizarmonie, atunci vom putea construi astfel de concepte de sentimente care vor deveni principiile regulatoare ale relației noastre cu realitatea, idealurile conștiente ale activității noastre în relația sa cu obiectele Pe acest sol crește acel tip de cunoaștere rațională, care studiază nu relațiile date ale fenomenelor (cum o face știința), ci ceea ce ar trebui să fie, acele scopuri la care aspiră totul și idealurile care sunt realizate și trebuie realizate O astfel de cunoaștere a scopurilor, datorată, obligatorie, este rațională și științifică, deoarece se bazează pe concepte și, în același timp, intuitivă și irațională, deoarece conceptele au un conținut irațional gata făcut al sentimentelor ca obiect Prin urmare, este dificil să împletești elemente de creativitate și asimilare Ceea ce este asimilat este creat mai întâi Aceasta este tocmai acea cunoaștere numită filozofică și, în măsura în care este rațională, metafizică Prin urmare, filosofia nu este doar o știință, ci este, în primul rând, un proces intern de creștere subiectivă a unei persoane, un proces de creativitate, o dezvoltare irațională a sentimentelor și voinței - purificarea lor de la individual și la întâmplare Desigur, nu negăm semnificația conceptului în creativitatea artistică, precum și influența sentimentelor în studiul științific, dar vorbim doar despre principiile călăuzitoare și factorii dominanti ai ambelor mier superior și eu grota, Biblioteca "Runivers" elemente de ceai - și apoi conștiința de sine transpune rezultatele acestei lucrări interioare în concepte și construiește un sistem rațional de idealuri și principii Aceasta este munca minții în construirea tuturor teoriilor artelor și, în special, a teoriei activității umane raționale pe drumul către idealurile adevărului, bunătății și frumuseții Prin urmare, logica, etica și estetica sunt ramuri ale filosofiei și nu ale științei pure Metafizica, care încearcă să traducă în concepte cele mai înalte idealuri și scopuri înțelese de simțire, sensul interior și valoarea creativității naturii însăși, este baza generală și metoda generală a filosofiei și a tuturor teoriilor filozofice: fără ea, nici logica, nici etica, nici estetica nu sunt posibile, pentru că a înțelege pe deplin creativ scopul spiritului nostru este imposibil fără legătură cu munca creatoare a naturii Deci, al doilea sens al simțirii în cunoaștere se reduce la aceasta, că sentimentele servesc ca material principal pentru o anumită nouă activitate logică a minții Dar există o altă posibilitate: la fel cum sentimentele pot deveni obiectul și conținutul conceptelor, la rândul lor, în al treilea rând, există posibilitatea exprimării inverse a conținutului conceptelor în termeni de sentimente Conceptele pot fi evaluate prin simțire în relațiile lor, iar cunoașterea rațională poate deveni obiectul prelucrărilor iraționale Conceptele științei nu acoperă întreaga realitate, iar nevoia unei înțelegeri complete a lumii trebuie să conducă la un nou act de creativitate pe baza sentimentului Acest tip secundar superior

de cunoaștere irațională este opus tipului secundar indicat de cunoaștere rațională: cel din urmă are o bază irațională, în timp ce primul, dimpotrivă, are o bază rațională - cunoașterea lumii în concepte Credem că cunoașterea irațională secundară este cel mai bine exprimată prin conceptele unei înțelegeri mistice, religioase a realității Trăsăturile sale distinctive sunt exprimate în conceptul de credință, care completează și completează întotdeauna cunoașterea Astfel, dacă sentimentul poate servi ca o sursă de încredere de cunoaștere a realității, atunci pe lângă cunoașterea fiabilă general recunoscută a acesteia prin procesarea senzațiilor în concepte (știința a), este posibilă o cunoaștere de încredere triplă - prin procesarea sentimentelor în sentimente (artistică) înțelegerea realității),- prin prelucrarea materialului sentimentelor în concepte (cunoașterea scopurilor și datorate în filozofie) - prin prelucrarea materialului ideilor în sentimente (cea mai înaltă înțelegere mistică a principiilor lumii a sensului procesului mondial) Desigur, gradul de fiabilitate al rezultatelor este cunoscut Biblioteca "Runivers" în toate cele patru cazuri va depinde de respectarea uneia și aceleiași condiții, și anume, "eliminarea senzațiilor și sentimentelor din material, la prelucrarea lor în idei și sentimente, totul individual, personal, accidental și însumarea generalului , stabil, constant și necesar - ceea ce nu poate fi îndepărtat din conștiință, adică din conceptele și sentimentele tuturor oamenilor După ce am considerat pe scurt procesele de procesare a senzațiilor și sentimentelor în idei și sentimente, ca fiind cele mai înalte modalități de încredere de a percepe realitatea, ne vom opri acum mai în detaliu asupra întrebărilor: ce aspecte ale realității cunoaștem prin sentimente și sentimente și să în ce măsură obiectivitatea și fiabilitatea sentimentelor sunt de acord cu natura sau cu organizarea mentală a unei persoane v Să ne amintim în primul rând de adevărul de bază că lucrurile în sine sunt direct inaccesibile conștiinței umane în general Omul, în esență, își cunoaște doar propriile stări sau modificări ale conștiinței sale El cunoaște tot ceea ce există printr-un fel de energie psihică internă numită conștiință și separată de lume printr-o crustă groasă a aparatelor fizice ale organelor corpului În consecință, dacă cunoașterea sigură din punct de vedere obiectiv este posibilă pentru el numai în virtutea unui fel de armonie între conștiința sa sau stările puterii sale mentale și faptele obiective, adică armonia dintre gândire și ființă, pe care Leibniz a numit-o "armonie prestabilită" "și pe care îl vom exprima în conceptul de unitate sau uniformitate a tuturor legilor naturii - legile ființei și conștiinței Această armonie sau uniformitate nu poate fi încă dovedită ca un adevăr neîndoielnic, dar nu se poate nega că este foarte probabilă Credința în ea însăși este una dintre legile de bază ale conștiinței umane Ținând cont de subiectivitatea superioară sau finală a tuturor cunoștințelor tocmai indicate, să ne întrebăm acum în ce și în ce măsură este obiectivă Nu există obiect fără subiect, spunea Schopenhauer, căci fiecare obiect este doar un obiect al reprezentărilor subiectului; dar se poate spune și invers că nu există subiect fără obiect, pentru că nu putem cunoaște, simți, dori, dori fără obiect, nici măcar în cele mai profunde, mai profunde procese interne, în care, așa cum am văzut din analiza natura senzațiilor mentale, Biblioteca "Runivers" n subiectul se face obiectul cunoașterii și al acțiunii; deci este clar că diferenţa şi opoziţia dintre obiect şi subiect sunt relative În fiecare ființă vie pe care o cunosc ca obiect - de exemplu, în fiecare dintre voi, mm, gg Nu numai atât: există un subiect inferior în fiecare lucru,

pentru că în fiecare lucru există o capacitate de un fel, chiar și o percepție mecanică a impresiilor mediului și contracararea lor cu acea energie internă care formează baza ființei sale Manifestările obiective ale subiecţilor lucrurilor sunt cunoscute prin senzaţii; dar cum știm natura subiectului nostru și a altor ființe și lucruri? Sentimentele de plăcere și durere, așa cum vom vedea acum, sunt esența percepției elementare a subiectului nostru și a subiectului lucrurilor Dacă este adevărat că senzațiile pot fi numite expresii ale relațiilor dintre obiectele pe care le cunoaștem cu subiectul nostru, fără a căror participare nu o fac niciodată, atunci, la rândul lor, sentimentele pot fi numite percepții ale relațiilor subiectului nostru, "eu" nostru, la lucruri Nu degeaba, din punct de vedere fiziologic, sentimentele sunt recunoscute ca produse ale evaluării relațiilor dintre meledu și rezerva energiei noastre mentale sau fizice și cheltuirea acesteia în interacțiunea cu un obiect Dacă această risipă depășește sau nu atinge valoarea energiei libere a organului, atunci se instalează neplăcere, suferință, dar dacă crește sau scade, în conformitate cu valoarea acestei energii, atunci experimentăm plăcere, plăcere În consecință, în modul cel mai apropiat, cunoaștem în sentimente starea, propria noastră energie internă, subiectul nostru, relația sa cu impresiile obiective Dar este dat doar în sentimente? Am văzut deja că sentimentele ni se par de obicei a fi o evaluare a meritelor și demeritelor lucrurilor, a semnificației lor intrinseci Cum, deci, este posibil să evaluăm în sentimente armonia și dizarmonia lucrurilor, adică tocmai corelația internă a forțelor lor, proprietățile subiectului lor, dacă, în cele din urmă, sentimentele determină mărimea energiei noastre? subiectul propriu și gradul de corectitudine al cheltuielilor sale? Aici ajungem la cea mai interesantă și dificilă întrebare: subiectul nostru, adică energia noastră psihică, este atât de relativ și individual pe cât cred oamenii de obicei? În primul rând, este permis să observăm a priori că dacă senzațiile noastre sunt percepții ale relațiilor lucrurilor cu subiectul și dacă, cum Biblioteca "Runivers" Fără îndoială, subiectul nostru participă la construirea tuturor senzațiilor obiectelor și proprietăților lor, atunci recunoașterea relativității complete a subiectului nostru ar fi recunoașterea relativității complete a senzațiilor Dacă numitorul unei fracții sau un raport dintre două numere este o cantitate absolut variabilă, atunci, dacă numărătorii sunt egali, fracțiile în sine ar fi întotdeauna diferite și relative Senzațiile pot fi constante și obiective numai dacă subiectul este constant și obiectiv În al doilea rând, dacă ne putem studia subiectul în mod obiectiv, științific, adică să studiem legile generale ale subiectului sau energia mentală internă, așa cum facem în psihologie, atunci subiectul nostru, pe lângă proprietățile individuale, relative, are proprietățile de natura generală, irelevantă În al treilea rând, cine a dovedit că energia noastră psihică din rezervele sale este o valoare complet relativă? Fără îndoială, există o serie de cazuri în care este relativă, de exemplu, mărimea energiilor individuale, în special a organelor inferioare Rezervele de energie acumulate în ele sunt extrem de limitate și trecem rapid de la plăceri, indicând suficiența acesteia, la suferințe, care indică epuizarea acesteia Dar pe lângă aceste energii locale, speciale, care sunt limitate și ne fac sentimentele organice atât de relative, precum și parțial sentimentele care însoțesc gusturi, mirosuri etc , mai există și alte energii locale, dar mai puțin limitate, de exemplu, energiile organelor vederii și auzului Drept urmare, ne putem bucura să contemplăm picturile la expoziții și galerii pentru o perioadă foarte lungă și în mod obiectiv,

sau să ascultăm spectacole muzicale în concerte Dacă presupunem că în organele menționate ale vederii și auzului rezervele de energie sunt atât de mari, iar cheltuielile lor, în funcție de structura organelor, sunt atât de mici încât rapoartele dintre acestea și altele sunt cantitativ mai mult sau mai puțin constante și așa o presupunere este parțial confirmată de anatomia și fiziologia acestor organe, atunci va deveni clar de ce în aceste sfere de receptivitate, sentimentele de plăcere, neplăcere și suferință nu sunt atât de mult indicatori ai cantității de energie consumată în raport cu unitățile de acumulare , ci mai degrabă calitatea sau caracterul, sau metoda acestei cheltuieli Prin urmare, de exemplu, o imagine proastă sau o piesă muzicală proastă obosește adesea atenția și simțurile mai puțin decât o imagine bună și o piesă și, între timp, provoacă nemulțumire Întrucât metoda de cheltuire a energiei depinde întotdeauna de constante și Biblioteca "Runivers" legile obiective ale organizării psihofizice generale și din proprietățile interne ale obiectului perceput, este clar că prin intermediul sentimentelor de plăcere și durere în câmpul vederii și auzului, trebuie să cunoaștem armonia și dizarmonia în lucrurile înseși, în distribuție a energiilor lor, adică a calităților subiectului lor Folosind comparația deja propusă, putem spune că dacă numitorul fracțiilor, care exprimă legile de organizare, este o valoare constantă, atunci proprietățile fracțiilor sau rapoartelor vor servi drept indicatori ai modificărilor numărătorilor, adică proprietățile interne ale lucruri care afectează modurile de cheltuire a energiei mentale Dar se poate face și o altă analogie: dacă o persoană care are milioane cheltuiește ruble pentru a cumpăra lucruri, atunci evaluarea valorii lor nu va depinde în niciun caz de cheltuiala pe care a făcut-o, ci doar de o comparație obiectivă a calităților lor între ele Mai departe, totuși, nu trebuie să uităm că toate energiile locale, specifice ale organelor noastre periferice sunt doar secrețiile energiei psihice interne generale a subiectului - procentele sale Însuși capitalul acestuia din urmă este atât de mare încât, cheltuindu-l pentru activitatea internă a creierului, suma cheltuielilor, care încă nu poate fi redusă din dispozitivul aparatului, adică creierul, este atât de neînsemnată încât nu se poate vorbi de o evaluare relativă, limitată, individuală Capitalul energiei noastre vitale comune este atât de mare încât putem face în siguranță chiar și împrumuturi interne foarte mari din el, fără a suferi nicio suferință Este la fel ca și cum un stat poate, cu o mare bogăție ascunsă în măruntaiele pământului său, să facă împrumuturi interne mari fără a fi supus dezastrelor ruinei Orice creativitate obiectivă a minții noastre este o risipă de energie psihică generală, nesupusă legii relativității și limitărilor individuale, care se văd în cheltuirea unor energii locale Capitalul total al energiei noastre psihice, această rădăcină cea mai profundă a vieții noastre, este ceea ce numim conștiința, subiectul, sufletul unei persoane și ceea ce masa umanității recunoaște ca un început inepuizabil, nemuritor într-o persoană Cât de inepuizabilă este, nu vom lua în considerare acum '), dar nu putem să nu fim atenţi) Remarcăm doar că faptul oboselii mentale generale și nevoia de somn încă nu spun nimic în favoarea epuizării capitalului total al energiei mentale, întrucât fiziologia explică și acumularea somnului Biblioteca "Runivers" asupra faptului că oricât de epuizate ar fi energiile organelor individuale, aprovizionarea totală de energie psihică rămâne uneori atât de mare încât, pe cheltuiala ei, chiar și un muribund, cu ultima suflare, se poate bucura în mod obiectiv din punct de vedere estetic, moral și intelectual Deci, în orice caz, este fără

îndoială că rezervele totale de energie mentală care sunt cheltuite de activitatea mentală internă a subiectului nu sunt supuse evaluării cantitative directe în sentimente și că, în consecință, sentimentele de plăcere și durere și sentimentele complexe în această zonă are și mai puțin caracter relativ, condiționat, depind și mai puțin de suma cheltuielilor și chiar mai mult de calitatea acesteia decât în domeniul văzului și auzului Asta explică, Mm Gg , de ce sentimente de iubire și ură, frică și speranță etc poate, cu anumite limitări, să servească drept indicatori ai meritelor și dezavantajelor obiective ale lucrurilor și ființelor - forme de armonie și dizarmonie ale naturii lor interioare, ale voinței lor și ale subiectului lor în general În același mod, și mai obiectiv, în ceea ce privește valoarea evaluării, se explică sentimentele de ordin estetic, intelectual, moral și religios, prin care se cunosc diverse feluri generale de armonie obiectivă, prețul obiectiv al lucrurilor și anume:) gradul și legile armoniei în esența interioară a lucrurilor, în voința sau subiectul lor - în sentimentele morale, în sentimentele de bine și de rău,) gradul de armonie între această ființă interioară sau subiect al lucrurilor și întruchiparea sa, forma ei - în sentimente estetice, în sentimente de frumusețe și urâțenie;) gradul și legile armoniei dintre formele individuale sau întruchipările fenomenale ale subiecților - în sentimentele intelectuale, în sentimentele formale de adevăr și fals, acord și contradicție și, în final,) armonia generală a obiectului și subiectului, a naturii și a voinței sale în lume - în sentimente religioase Direct, desigur, recunoaștem toate aceste tipuri de armonie în noi înșine, sub forma armoniei voinței noastre, a sentimentelor noastre fără produse de descompunere în creier, care trebuie eliminate pentru o activitate mentală ulterioară Evident, așadar, ar fi absurd să interpretăm fenomenul somnului ca dovadă a epuizării forțelor spirituale și ar fi naiv să ne gândim că în somn întregul capital spiritual al unei persoane este din nou restaurat Atunci fenomenele de rememorare și continuă, pe parcursul a mai multor zile, luni și ani, creativitatea artistică sau de altă natură ar fi de neînțeles Biblioteca "Runivers" natura, mintea și conștiința sau spiritul în bunicul său, ci prin însăși natura subiectului nostru și identitatea acestuia cu obiectul, prin însăși uniformitatea legilor conștiinței și ființei, toate aceste tipuri de armonie capătă un sens obiectiv pentru noi , semnificația unor indicatori fiabili ai armoniei obiective Poate cineva va spune că cunoașterea armoniei obiective și a formelor sale cu ajutorul sentimentului nu poate fi absolută, pentru că noi, oamenii, nu știm cum percep alte ființe aceste forme de armonie Dar chiar și cunoașterea proprietăților și legilor lucrurilor prin intermediul senzațiilor și ideilor nu este absolut din același motiv Nu vorbim de cunoaștere absolută, ci de același grad de aproximare față de aceasta din urmă - tot atâtea cunoștințe date de senzații cât și de cunoștințe date de sentimente Cunoscând armonia, o creăm în același timp în noi înșine, prin procesul de creativitate menționat mai sus, iar această cunoaștere a armoniei interioare pe care o creăm este construcția de principii, idealuri și de aceea cunoașterea prețului obiectiv al lucrurilor este la fel de inseparabilă de construcția idealurilor și principiilor precum sunt sentimentele și voința inseparabile sunt cele mai pure două manifestări ale subiectului Astfel, pe baza sentimentului obiectiv, ca formă de cunoaștere a lucrurilor, se creează și o voință obiectivă, ghidată de idealuri și principii obiective, obligatorii De aceea este posibilă logica ca teorie obiectivă a artei cunoașterii - etica, ca teorie obiectivă a artei dorinței - estetica, ca teorie

obiectivă a artei simțirii Însăși existența acestor teorii ale artelor este deja un indicator al caracterului obiectiv și universal al armoniei pe care ei urmăresc să o stabilească în activitatea, subiectul Într-adevăr, chiar efortul de a construi etica, adică un set de principii morale, este deja un efort moral Prin urmare, logica este o manifestare a sentimentului obiectiv și principiul adevărului, etica este manifestarea sentimentului obiectiv și principiul bunătății, estetica este manifestarea sentimentului obiectiv și principiul frumuseții, în măsura în care aceste principii sunt deja cuprinse inconștient în sentimente superioare, la care subiectul nostru s-a dezvoltat prin procesul intern de creativitate, independent de concepte Astfel, răspunzând la întrebările de mai sus, avem dreptul să spunem că senzațiile și sentimentele ne permit să cunoaștem mai mult sau mai puțin obiectiv diverse forme și grade de barmonie sau perfecțiune în relațiile subiecților și manifestările lor obiective în lume și în noi înșine Această cunoaștere nu este în niciun caz Biblioteca "Runivers" contrazice organizarea noastră, deoarece pe lângă subiectul individual și relativ în fiecare dintre noi există un subiect general, permanent, mondial, supus în acțiunea sa și în raporturile sale cu lumea unor legi constante și obiective VI Pentru a finaliza prezenta discuție, rămâne să vă atrag atenția asupra încă o împrejurare Subiectul nostru comun, unit cu întreaga lume, care cunoaște lumea în sine și pe sine în lume, își are, de asemenea, întruchiparea sa elocventă comună în acel sentiment mare, profund obiectiv, pe care îl numim iubire, acest principiu al unității mondiale și unirea universală a ființe și lucruri Adevărat, ne contopim într-un singur subiect de lume și în alte sentimente, atunci când ne închinăm frumusețea, adevărul și bunătatea toate împreună - când suntem purtați de un sentiment comun de răpire în fața unei imagini diferite a naturii sau a unui artist sau la sunete de muzică minunată - când ajungem la o uimire unanimă și o încântare de noua mare descoperire a științei, cunoașterii, când ne înclinăm cu tandrețe generală în fața unei fapte bune și altruiste Dar toate aceste forme de fuziune a oamenilor în sentimente obiective sunt posibile doar pentru că toate sentimentele speciale menționate de bunătate, adevăr, frumusețe, sunt forme ale unui sentiment cel mai înalt și mai obiectiv - iubirea, iubirea unii pentru alții și pentru lume, dragostea pentru armonie în general - dragoste pentru Dumnezeu, după cum spunea Spinoza În acest sentiment al celui mai înalt Eros, așa cum l-a numit Platon, distincția dintre subiect și obiect dispare, pentru că ea însăși este întruchiparea celei mai înalte armonii obiective și are ca obiect cea mai înaltă armonie a lumii Când trăim acest sentiment unul pentru celălalt, același subiect al lumii pulsa în noi, străduindu-se să se contopească într-unul singur - același care și-a găsit întruchipare atât în natură, cât și în noi și care, cunoscând lumea, se recunoaște în ea Aceasta este tocmai baza și esența compasiunii, potrivit Schopenhauer Dar compasiunea este doar una dintre formele iubirii, iar Schopenhauer a negat în zadar capacitatea noastră de a ne bucura împreună cu lumea Dacă acest gânditor nu s-ar fi călăuzit de starea de spirit unilaterală, sumbră a unui pustnic retras de lume, atunci ar fi înțeles că subiectul lumii, voința sa, pe baza unei analize psihologice imparțiale, nu apare a fi rău, dar bunăvoință, asta e baza Biblioteca "Runivers" iubirea este proprie ca efort obiectiv bazat pe un sentiment obiectiv, iar faptul că o voință rea este o voință pervertită este o încălcare a legii armoniei mondiale în subiect Am terminat, Mm Domnilor, și dacă eu, poate din cauza lipsei de timp și a incapacității personale, nu am putut să vă arăt toate aplicațiile largi ale doctrinei

obiectivității simțirii în domeniul științei, artei, filosofiei și religiei, atunci la cel puțin, sper, am reușit suficient, cel mai bun mod de a afla este că doctrina inversă a relativității complete și subiectivității sentimentului este o tristă prejudecată, o ciudată neînțelegere Vă întrebați: dar cum s-ar putea forma o asemenea prejudecată tocmai în timpul nostru avansat, științific, mai ales dacă luăm în considerare că psihologia există de mai bine de de ani, iar știința a ajuns la o dezvoltare atât de semnificativă? Nu este greu să răspunzi la asta: umanitatea își face încet cuceririle pe calea adevărului În urmă cu o sută de ani, Kant a fost primul care a acordat psihologiei un drept special de cetățenie la sentiment, împreună cu mintea și voința De atunci, s-au făcut multe în psihologia sentimentelor, dar dezvoltarea științifică a acestor fenomene ale vieții mentale a început abia în ultimele decenii, iar într-o lucrare despre sentimente, acum câțiva ani, am avut ocazia să arăt cum nesemnificative erau înainte până acum rezultatele acestei dezvoltări ştiinţifice a fenomenelor simţirii Nu cred că în această discuție am reușit în vreun fel să epuizez problema semnificației simțirii în cunoașterea și activitatea omului, dar mi se pare că pe calea conturată aici, o nouă, mai fructuoasă dezvoltare a întrebarea este posibilă decât pe baza vechiului punct de vedere al sentimentului ca o latură necondiționată subiectivă a vieții spirituale a unei persoane Să ne amintim de remarca excelentă a pr A Lange în ultimul capitol din "Istoria materialismului": "Un singur lucru poate conduce omenirea la pacea permanentă, și anume, atunci când natura durabilă a întregii creativități în artă, religie și filozofie este recunoscută și când, pe baza acestor cunoștințe, o ceartă între cercetare și creativitate va fi conciliată pentru totdeauna Atunci se va găsi armonia multiplă a adevărului, a binelui și a frumosului " Personal, sunt ferm convins că aceste vise înalte se vor împlini numai atunci când psihologia va descoperi adevărata semnificație durabilă a simțirii în cunoașterea și activitatea omului , și atunci când omenirea încetează să fie servit în fața minții, cum este singurul lider de încredere al vieții Mintea este la fel de subiectivă (într-un anumit sens al cuvântului) ca Biblioteca "Runivers" și sentimentul - sentimentul nu este mai puțin obiectiv (într-un sens diferit) decât mintea sau rațiunea omului Toată cunoașterea noastră este subiectivă, întrucât nu există obiect (sau subiect al cunoașterii) fără un subiect care percepe tot ceea ce există conform legilor organizării sale interne, în forme caracteristice conștiinței noastre Dar, în același timp, toată cunoașterea și creativitatea este obiectivă, căci obiectele își impun pecetea asupra tuturor percepțiilor și acțiunilor subiectului, ca să nu mai vorbim de faptul că subiectul însuși este supus în existența și activitatea sa unor legi obiective, adică generale si necesar Sarcina tuturor cunoașterii și creativității nu este de a elimina din percepție subiectivul, care nu este demontabil și inseparabil de obiectiv, ci doar de a elimina relativul, individul, accidentalul atât în elementele subiective, cât și în cele obiective! percepţie Și atunci va rămâne atât în concepte, cât și în sentimente generalul, durabil, obligatoriu pentru toți oamenii ANEXA LA REZUMAT "Semnificația sentimentului în cunoașterea și activitatea umană") Erorile în determinarea adevăratei valori a diferitelor forme de cunoaștere și activitate umană depind cel mai adesea de sensul ambiguu al termenilor obiectiv și subiectiv) Obiectivul în cunoaștere și activitate este considerat un sinonim pentru universal, de încredere, stabil și de încredere; subiectivul este recunoscut ca instabil, aleatoriu, nesigur și nesigur) Totuși,

legile psihologice subiective, adică formele generale de acțiune ale subiectului, sunt stabile și universale și servesc drept bază necesară pentru cunoașterea sigură și pentru o activitate corectă, în timp ce semnele obiective ale lucrurilor au adesea un caracter accidental, sunt schimbătoare și înșelătoare) Deci, atât obiectivul cât și subiectiv pot fi stabile, necesare și universale, iar obiectivul este Sarcina acestor propoziții este de a aduce într-un sistem strict acele concluzii la care ne-a condus analiza sensului sentimentului În aceste prevederi se introduce însă o nouă întrebare - despre relaţiile adevărate ale conceptelor cu subiectele obiectului - Ed separat M Biblioteca "Runivers" obiectivul poate fi instabil, aleatoriu și individual) Mediul general pentru acțiunea legilor obiective (fizice) universale și necesare poate fi numit un obiect comun care stă la baza obiectelor individuale Mediul general pentru acțiunea legilor subiective (psihologice) universale și necesare poate fi numit subiectul comun sau pur al tuturor subiecților individuali) Aceste idei, abstrase din experiența externă și internă, au fost exprimate de metafizicieni în conceptul de substanțe sau esențe ale lucrurilor (materiale și spirituale)) Dar nu există în experiență absolut universal și stabil, absolut schimbător și individual Legile generale fizice și psihologice au o generalitate diferită și operează la un număr mai mare sau mai mic de indivizi (obiecte și subiecți) Individul și variabila sunt și ele relative; chiar și tot ceea ce este accidental este acțiunea legilor generale necesare și poate fi repetat în aceeași combinație de condiții) Prin urmare, conceptele de substanțe nu pot fi construite empiric ca imuabile și imobile în proprietățile lor de realitate Mai mult, se poate ca universalul în subiecte și obiecte să aibă o cauză reală comună, iar variabilul și individualul alta, pentru că variația și individualizarea sunt, de asemenea, legi generale sau efectele legilor generale) Prin urmare, este posibil ca baza comună a ceea ce este stabil în obiecte și subiecte să fie o substanță, iar baza comună a schimbării în acelea și altele să fie o altă substanță) Problema se complică și mai mult de relativitatea și corelarea conceptelor de subiect și obiect, ca concepte empirice abstrase din experiență, externe și interne) Pentru o definire corectă a conținutului empiric al conceptelor de subiect și obiect, este necesar să luăm ca punct de plecare conștiința personală a unei persoane, care îmbrățișează atât în percepție (cogniție), cât și în acțiunea (activitate) ei- atât subiectul cât şi obiectul său) În conștiința personală, conceptele de subiect și obiect sunt corelative; nu există obiect fără subiect (Schopenhauer), adică o reprezentare (percepție) fără o reprezentare (percepție) și un obiect de acțiune fără unul care acționează; dar nu există subiect fără Biblioteca "Runivers" obiect, deoarece nu există subiect în afara percepțiilor și acțiunilor, iar acestea din urmă sunt imposibile fără obiecte) Sferele subiectului și obiectului, datorită corelării acestor concepte, sunt conturate una de alta și de aceea aceste concepte sunt relative Ceea ce în acel moment este subiect poate deveni apoi un obiect de percepție și acțiune, pentru că ne putem cunoaște toate energiile noastre de cunoaștere și putem acționa asupra tuturor energiilor noastre active (conștiința de sine, activitatea voluntară)) Subiectul este acea energie centrală (relativă) a conștiinței noastre, care în acest moment percepe și acționează; un obiect este acea sumă de fenomene sau energii, sau acea periferie (relativă) a conștiinței, care servește la un moment dat ca obiect de percepție și acțiune) Obiectul empiric poate fi de trei feluri: lumea, organismul, conștiința noastră; în toate cele trei

cazuri subiectul este diferit: subiectul lumii este individul (în ansamblu, format din conștiință și instrumentul său - organismul), subiectul organismului este conștiința, iar subiectul conștiinței este energia sa centrală -cunoașterea de sine) Dar în fenomenele lumii, subiectul, ca individ, găsește astfel de fenomene care sunt similare cu fenomenele din organismul și conștiința sa și cele care sunt diferite El numește primele fenomene psihice și organice ale lumii, pe al doilea anorganic (mecanic), adică conceptul de lume include conceptele de indivizi și conștiințe, adică de subiecți >) Luând punctul de vedere al acestor subiecți, conștiința noastră personală trebuie să se recunoască pe sine (subiectul său) ca un posibil obiect de percepție și acțiune a acestor subiecți De aici rezultă că fiecare subiect este dintr-un punct de vedere diferit un obiect, fiecare obiect este un subiect dintr-un anumit punct de vedere, adică suma energiilor interne de percepție și acțiune - mecanice, organice sau psihice) În cele din urmă, întreaga sferă a conceptului de subiect este acoperită de întregul conținut al conceptului de obiect și invers: acestea sunt două laturi ale aceleiași ființe - exterioară și internă Fiecare subiect are o existență obiectivă și fiecare obiect are o existență subiectivă, o ființă interioară independentă de percepția noastră asupra lui (lucru în sine) Prin urmare, vom înțelege mai jos prin subiect latura interioară a ființei tuturor ființelor și obiectelor, prin obiect latura exterioară a ființei celor și altora Biblioteca "Runivers") Deoarece toate formele de existență obiectivă sunt înrudite și derivabile unele de altele, adică supuse unor legi fizice uniforme, este foarte probabil ca toate formele de existență subiectivă să fie înrudite și derivabile unele de altele, adică supuse unor legi mentale uniforme De aici rezultă ipoteza identității așa-ziselor energii anorganice, organice și psihice) Atunci toate energiile subiective interne ale ființelor și obiectelor ar trebui să fie recunoscute ca energii psihice de complexitate variabilă, iar manifestările lor obiective exterioare s-ar numi fizice, iar toate energiile organice s-ar dovedi a fi psiho-fizice (mixte, de transmisie))) Identitatea și unitatea supremă a energiilor mentale, psiho-fizice și fizice este confirmată de transformările lor empirice în interacțiunea subiecților și obiectelor (energia dorinței se transformă în energia mișcării musculare, iar aceasta din urmă în energia mișcarea mecanică a unui obiect aruncat de mână - și invers)) Deci, conceptele de subiect și obiect, ca abstracțiuni empirice, sunt relative și corelative Dar dacă subiectul meu este real (cred - ergo eu sunt), atunci și obiectul trebuie să fie real, fără de care subiectul este imposibil și care nu poate fi dedus complet din conținutul subiectului Cu alte cuvinte, afirmarea realității ființei subiectului nostru este deja un act metafizic, supra-experimental, întrucât numai stările sau fenomenele subiective separate sunt reale empiric, și nu baza lor comună (subiectul) Dacă afirmăm ființa subiectului ca realitate, adică ca lucru în sine, atunci avem dreptul de a afirma ființa obiectelor ca lucruri în sine prin același act de concluzie metafizică (de la acțiune la cauză, ca către agent) Prin urmare, contradicția internă a oricărui idealism, care admite existența reală a subiecților și neagă existența reală a obiectelor, este clară) Interacțiunea reală a subiecților și obiectelor, din partea subiectului, se numește activitate mentală sau mentală, care constă din percepțiile și acțiunile subiectului Energia perceptivă a subiectului se numește conștiință, energia care acționează se numește voință) Percepțiile și acțiunile subiectului au câte două momente: în formele inferioare și elementare de interacțiuni ale

percepției se numesc Biblioteca "Runivers" sunt senzatii si sentimente (placeri si suferinte), - actiunile subiectului se numesc aspiratii si miscari; în forme superioare și complexe de interacțiuni, susceptibilitatea se manifestă - în idei și concepte (idées), - excitări și sentimente (emotions), activitate - în dorințe și dorințe (voliții), în fapte și fapte (acțiuni)) Aceste momente de interacțiune mentală în conexiunea și dependența lor formează un turnover sau cerc mental În plină rotație mentală, după senzații (și idei), apar sentimente (și sentimente), în legătură cu ultimele aspirații (și dorințe), iar după ele mișcări (și acțiuni)) Ca produse ale interacțiunii dintre subiect și obiect, toate percepțiile și acțiunile reflectă natura subiectului și natura obiectului) În toate percepțiile și acțiunile, trebuie să se caute reflectări ale: a) legilor generale ale acțiunii obiectelor, b) proprietăților individuale ale obiectelor, c) legilor generale ale acțiunii subiectului, d) individului proprietățile subiectului Procesarea senzațiilor și sentimentelor în idei și sentimente, aspirațiile și mișcările în dorințe și acțiuni are ca scop eliminarea tot ceea ce este individual din percepții și acțiuni, atât individual, cât și subiectiv individual) Consecința prelucrării este predominarea în percepții și acțiuni a generalului obiectiv și necesar-|-subiectiv general și necesar Rezultatele acestei prelucrări în domeniul percepțiilor sunt cunoașterea, în domeniul acțiunilor - caracter) Dar eliminarea completă a individului din domeniul cunoașterii și caracterului este imposibilă Prin urmare, atât cunoașterea, cât și caracterul sunt cea mai înaltă manifestare a generalului la individ Procesele de dezvoltare a cunoștințelor și a caracterului sunt procesele de cunoaștere și caracterizare) Ne vom opri mai detaliat doar asupra cunoașterii Cunoașterea este un proces rezultat din interacțiunea dintre subiect și obiect; prin urmare, reflectă și influențele ambelor: predominanța acțiunii subiectului în procesul de cunoaștere se numește creativitate, predominanța acțiunii obiectului se exprimă în conceptul de asimilare) Predomină și percepțiile de două feluri și produsele lor: influența obiectului, sau influența subiectului În senzații și idei predomină influența obiectivului; şi mai ales în ideile generalului obiectiv, - în sentimente şi sentimente predomină Biblioteca "Runivers" influenţa subiectivului, şi mai ales în sentimente, a elementului subiectiv-general) Prin urmare, senzațiile și ideile sunt instrumentul primar de cunoaștere a obiectivului și obiectivului - general, sentiment și sentiment - subiectiv și subiectiv-general Prin urmare, putem spune că senzațiile și ideile sunt instrumentul principal de cunoaștere a obiectelor, senzațiile și sentimentele sunt principalele mijloace de cunoaștere a subiecților) Cu toate acestea, elementul subiectiv și subiectiv-general nu poate fi îndepărtat din senzații și idei: recunoaștem obiectele în ele, nu așa cum sunt date în sine, ci într-o anumită refracție prin conștiință și legile ei subiective de acțiune Elementul subiectiv în senzații și idei sunt formele subiective ale acestui tip de cunoaștere, adică formele de percepție și gândire (Kant)) În același mod, elementul obiectiv și obiectiv general nu poate fi îndepărtat din senzații și sentimente: ne cunoaștem pe noi înșine, subiectul nostru sau energia psihică în ele, nu în sine, ci în aplicarea ei la percepția obiectelor, în ea raport cu obiectele Prin urmare, elementele obiective din sentimente și sentimente pot fi numite forme obiective ale acestui tip de cunoaștere (forme de armonie și dizarmonie)) Formele subiective ale cunoașterii în senzații și idei, fiind ele însele cognoscibile, ne dezvăluie proprietățile cunoscute ale

subiectului de care sunt determinate Formele obiective ale cunoașterii în senzații și sentimente, fiind cunoscute, ne pot dezvălui anumite calități ale obiectelor de care depindem) Acele proprietăți ale subiectului, care ni se dezvăluie în forme subiective de cunoaștere prin senzații și idei, pot fi numite proprietăți obiective sau manifestări ale subiectului, deoarece în natura sa subiectivă, internă, subiectul ni se dezvăluie numai în sentimente) Acele calități ale obiectelor care ni se dezvăluie în forme obiective de cunoaștere, prin senzații și sentimente (forme de armonie și dizarmonie), pot fi numite calități subiective ale obiectelor, calități ale subiecților lor, deoarece proprietățile lor obiective sunt relevate numai în senzatii) Prin urmare, putem spune că prin senzații și idei cunoaștem obiectele ca obiecte și subiecții (proprii și alții) ca obiecte, iar prin senzații și sentimente cunoaștem subiectul Biblioteca "Runivers" ca subiect și obiectele ca subiecte (în natura lor subiectivă, internă)) În acest sens, cunoașterea prin senzații și idei poate fi numită obiectivă, iar cunoașterea prin senzații și sentimente poate fi numită cunoaștere subiectivă) Dar asta nu înseamnă că numai cunoștințele obiective sunt de încredere, iar cunoștințele subiective nu sunt de încredere Atât cunoștințele obiective cât și cele subiective pot fi la fel de sigure dacă în ele predomină generalul și necesarul, și la fel de nesigure dacă în ele predomină individualul și accidental, cu atât mai mult cu cât conceptele de obiectiv și subiectiv sunt relative: nu există cunoaștere pur obiectivă și nu există cunoștințe pur subiective) Gradele de fiabilitate ale cunoștințelor obiective sunt exprimate prin conceptele de adevăr, evidență, probabilitate Gradele de fiabilitate ale cunoștințelor subiective sunt exprimate prin conceptele de adevăr, certitudine, plauzibilitate) Știința este cunoaștere obiectivă și se străduiește să devină o reflectare obiectiv de încredere a realității în existența ei obiectivă Arta este cunoaștere subiectivă și se străduiește să devină o reflectare de încredere subiectiv a realității, în existența ei subiectivă) Știința, ca cunoaștere obiectivă, relevă predominanța momentului asimilării Arta, ca cunoaștere subiectivă, relevă predominanța momentului creativității (ca mijloc de recreare a subiectelor altor ființe și lucruri) Știința luptă pentru adevăr, arta pentru adevăr) Datorită dominației ideilor și gândirii în cunoașterea științifică, se numește rațional, datorită predominării sentimentelor și creativității în cunoașterea artistică, aceasta din urmă fiind numită irațională, intuitivă) Dar există două feluri mai înalte de cunoaștere: atunci când ideile devin obiectul sentimentului - cunoașterea mistică sau religioasă a realității obiective, și când sentimentele devin obiectul gândirii în concepte - cunoașterea metafizică sau filozofică a subiectului Primul transformă întreaga sumă a obiectelor lumii într-un subiect (ideea lui Dumnezeu) Al doilea este întreaga sumă de subiecți în ceva obiectiv (lumea ca întreg)) Deoarece cunoașterea bazată cel mai strâns pe sentiment, cunoștințele religioase sau mistice sunt iraționale (și în acest sens n i , grotă Biblioteca "Runivers" simțul artei) Ca cunoaștere bazată în primul rând pe idei, cunoașterea metafizică sau filozofică este rațională și în acest sens științifică, deși este evident că nu este pur rațională, ci mixtă) Deoarece atât sentimentele, cât și ideile pot fi de încredere, ca fundamente ale cunoașterii, atunci ar trebui să recunoaștem atât cunoștințele religioase și filozofice ale lumii, cât și ale realității în general, în măsura în care acestea nu sunt distorsionate și nu sunt corupte de individul influențează cunoașterea subiectelor și cunoașterea obiectelor) Odată cu înțelegerea de mai sus

a relației dintre subiect și obiect, obiectiv și subiectiv, se deschide calea pentru reconcilierea punctelor de vedere și teoriilor care sunt în contradicție în domeniul cunoașterii) Conceptele de cunoaștere obiectivă și subiectivă sunt relative și nu au nimic în comun cu conceptele de cunoaștere de încredere și nesigură Cunoașterea științifică nu are un grad mai mare de certitudine decât cunoașterea artistică a realității, precum și cunoștințele religioase (sau mistice) și filozofice (sau metafizice) Cunoașterea științifică are ca instrument o metodă de probă care acționează asupra minții Înțelegerea artistică a realității se transmite prin convingere, care constă în principal în acțiunea asupra inimii (adică asupra sentimentului) Puterea de probă și puterea de convingere sunt aceleași, dar în cunoașterea religioasă și filozofică ele sunt combinate în mod unic și se completează reciproc Sarcina oricărei Cunoașteri este eliminarea din percepțiile noastre despre individ, schimbătorul, accidentalul și dobândirea generalului, a neschimbării, a necesarului - atât în domeniul obiectiv, cât și în cel subiectiv CE ESTE METAFIZICA)? Adevăratul sens al existenței umane constă în activitatea rațională Și animalele acționează, dar activitatea lor nu este z) Vezi Q Philos şi Psychol , , carte , p - Acest eseu este o revizuire și o oarecare diseminare a opiniilor exprimate de autor în două întâlniri ale Societății de Psihologie pe tema eseului de filozofie al lui N A Ivantsov, plasat în jurnalul societății Totodată, are sensul oarecare rezultat al lucrării autorului asupra chestiunii "a sarcinilor filozofiei", care și-a găsit expresie în alte scrieri și articole ale sale, direct sau indirect legate de această problemă Biblioteca "Runivers" rezonabil Oamenii acționează, de asemenea, în mod nerezonabil și apoi condamnăm activitatea lor ca fiind incompatibilă cu rangul și scopul lor uman Ce înseamnă, totuși, a acționa rațional? - Înseamnă a realiza scopuri rezonabile în activitatea cuiva prin mijloace rezonabile Dar care sunt aceste mijloace și aceste scopuri? - Oamenii diferă foarte mult în definiția lor Necesitatea de a ajunge la un acord în determinarea acestor scopuri și mijloace ale activității umane raționale duce la formarea diferitelor domenii și metode de cunoaștere a lumii și a omului însuși Activitatea umană este determinată de doi factori: de om însuși și de lumea în care acţionează Pentru a acționa rațional, o persoană trebuie să cunoască lumea și pe sine, legile care guvernează existența lumii și propria existență, sensul și scopul vieții lumii și propria ei viață și activitate Astfel, prețul principal al cunoașterii constă în faptul că este o modalitate de a clarifica scopurile și mijloacele activității umane raționale La baza oricărei activități cognitive, chiar și cea mai abstractă și aparent inaplicabilă vieții, stă convingerea vagă că, mai devreme sau mai târziu, într-un fel sau altul, va ajuta o persoană să realizeze o viață mai rațională, o activitate mai oportună și mai corectă in raport cu lumea si kch> fata de sine Fiecare știință cea mai abstractă se străduiește să găsească și, mai devreme sau mai târziu, își găsește aplicarea în viața umană Cunoașterea este, așadar, o cale pregătitoare către activitate - mintea este instrumentul voinței în realizarea scopurilor sale Dar într-un asemenea caz trebuie admis că de la bun început voința umană posedă un anumit instinct de raționalitate, care o obligă să caute cunoașterea ca mijloc de atingere a stadiului activității conștient raționale, căci cunoașterea însăși este deja o activitate, și, în plus, activitatea este în esență rațională, conducând la scopuri rezonabile Că în om există un astfel de "instinct de raționalitate" nu ar trebui să ne surprindă, căci toate instinctele

luate separat, nu numai ale omului, ci și ale animalelor, așa cum s-a dovedit de mult timp, sunt în esență raționale și oportune, adică conduc inconștient ființe nerezonabile la realizarea în viață a unor scopuri rezonabile, destinate structurii și cursului dezvoltării naturii De aici rezultă, cu inevitabilitate, concluzia că deja totul
 stinctele ființelor neinteligente, luate împreună, reprezintă cea mai joasă expresie și întruchipare a unui instinct general de raționalitate, care este difuzat în natură și constituie motorul intern în dezvoltarea sa Aceste considerații explică modul în care cunoașterea este la început o modalitate involuntară, inconștientă, pentru o persoană de a dobândi acele elemente de raționalitate care sunt necesare pentru o formulare clară a însăși sarcina de "activitate umană rezonabilă" și pentru utilizarea conștientă a aceleiași cunoștințe ca și un instrument deliberat capacitate pentru această sarcină Folosind cunoașterea ca mijloc de dezvoltare și afirmare a activității sale raționale, o persoană se străduiește alternativ fie să studieze natura, fie să se studieze pe sine, cu scopul de a stăpâni însăși esența și firele principale ale acelor, la început pentru el, legi misterioase care guvernează viața lumii Încearcă să le stăpânească, concentrându-se acum în sine, adâncindu-se în izvoarele secrete ale activității minții și spiritului său, acum renunțând pentru un timp la sarcina autoînțelegerii și apelând la un studiu amănunțit și amănunțit al naturii El caută indicii despre viața acum în prezent - în realitatea dată în jurul lui, apoi în trecutul lumii, ființele vii și rasa umană însăși, apoi, în sfârșit, în construirea ghicirii și a presupunerilor despre viitorul probabil a lumii și a societății umane La început, încearcă să surprindă deodată adevărata natură a lucrurilor, încercând să ghicească cele mai elementare izvoare ale existenței lumii și propriei sale vieți Dar când aceasta nu reușește, el se resemnează cu nevoia unei dobândiri treptate și lent, dar de durată, de adevăruri neîndoielnice, oricât de neînsemnate Rolurile sunt bine repartizate între științele individuale și reprezentanții acestora, tuturor le sunt recomandate răbdarea, prudența și abținerea de la acte de gândire prea rapide și decisive Într-un cuvânt, omenirea duce o luptă continuă cu natura lucrurilor pentru a o stăpâni pe deplin, iar istoria științei prezintă o imagine grandioasă a tot felul de suișuri și coborâșuri ale acestei lupte, în care au fost multe momente tragice , evenimente profund uimitoare, dar au existat și multe episoade comice - neînțelegeri stupide și gafe ciudate Nu există nicio îndoială că, dacă scopul ultim al cunoașterii este de a oferi unei persoane principii strict fundamentate de activitate rațională, care sunt la fel de sigure și obligatorii pentru toată lumea, atunci acest scop ultim și cel mai înalt nu poate fi
 poate fi contactat imediat Este necesar mai întâi să înțelegem pe deplin natura lumii și a omului și numai atunci va fi posibil să se stabilească finalul și inaccesibil oricărei fluctuații a începutului activității Dar nu există nicio îndoială, însă, că activitatea umană are în permanență nevoie de îndrumare și astfel imposibilitatea realizării imediate a principiilor absolut absolute și definitive ale activității raționale nu trebuie și nu poate împiedica căutarea lor constantă, însumarea constantă a rezultatelor deja obținute, chiar dacă incompletă, cunoașterea și stabilirea principiilor, dacă nu absolut, atunci relativ sigură și obligatorie De aici rezultă pentru mintea umană nevoia de a nu neglija nici un mijloc de înțelegere a realității, mereu și pretutindeni, însă, apreciind într-un mod adecvat, imparțial și calm, semnificația metodelor

individuale de cunoaștere Pe de o parte, este necesar un studiu amănunțit și amănunțit al fenomenelor experienței, nu numai a experienței exterioare, ci și a experienței interne, în științele speciale, care se străduiesc pe bună dreptate și trebuie să se străduiască spre idealul unui ideal pozitiv, pozitiv , adică asimilarea complet exactă și separată a acestor fenomene de experiență și relația lor Dar, pe de altă parte, la fel de necesară este și munca logică a gândirii, abstractizată de fenomenele experienței și care acționează în două direcții și anume:) în sensul criticării și ordonării concluziilor, generalizărilor și concluziilor dobândite pe baza date din experiență, cu ajutorul studiului fenomenelor, și) în sensul stabilirii criteriilor logice generale ale experienței, conceptelor și propozițiilor sau adevărurilor, care trebuie să stea la baza oricărui studiu al fenomenelor experienței și nu pot fi extrase din proprietățile fenomenelor Așa sunt, de exemplu, conceptele și propozițiile matematicii, axiomele, postulatele și teoremele științei matematice, care sunt construcții ideale, logice ale gândirii noastre, care apar independent de studiul fenomenelor experienței și totuși ghidează studiul timpului și constituind baza acesteia Dar acest lucru nu epuizează încă toate sarcinile și formele de cunoaștere Pe lângă organele senzației și funcțiile logice ale gândirii, o persoană are și alte mijloace de a pătrunde în natura lucrurilor: ^simțirea și) imaginația Sentimentul înțeleg adesea ceea ce este incapabil să înțeleagă și să definească separat gândirea prin intermediul unei diviziuni detaliate a senzațiilor și al procesării logice a conceptelor Imaginația sau creativitatea anticipează adesea munca logică a gândirii și dăruiește Biblioteca "Runivers" posibilitatea, printr-o serie întreagă de procese inconștiente și inaccesibile analizei logice, de a construi o formulă generală sau un principiu abstract care să arunce o lumină neașteptată asupra unei multitudini de fenomene până acum de neînțeles, asupra unei întregi serie de fapte complexe și complicate Este de la sine înțeles că sentimentul și imaginația nu pot avea în cunoașterea realității valoarea pe care o acordăm senzațiilor și proceselor logice obișnuite ale minții Dar au un preț diferit și cu greu mai mic Senzația și gândirea logică sunt instrumentele analizei, împărțirea precisă a ideilor și conceptelor Sentimentul și imaginația sunt instrumente de sinteză, creativitate În plus, simțirea, ca expresie cea mai intimă a naturii interioare a subiectului, este calea către cunoașterea laturii subiective a realității, a legilor vieții interioare a naturii Aceasta conferă sentimentului o nouă valoare în domeniul cunoașterii, aproape aceeași pe care o are senzația în materie de cunoaștere a naturii exterioare a lumii Imaginația, la rândul ei, se supune anumitor legi logice în activitățile sale, iar acest lucru îi permite uneori să concureze în valoarea rezultatelor cu activitatea analitică a gândirii Toți acești factori complecși ai activității noastre cognitive nu au fost încă pe deplin elucidați în compoziția și elementele lor; dar ar fi ciudat să ne îndoim că o cunoaştere completă şi cuprinzătoare a lumii şi a omului este posibilă numai prin sinteza şi interacţiunea lor Ideea unei astfel de cunoștințe complete și cuprinzătoare a fost de multă vreme exprimată în conceptul de filozofie, care înseamnă dragoste și străduință pentru înțelepciune, adică lupta pentru acea plinătate și perfecțiune a cunoașterii, care este necesară pentru ca o persoană să aibă corectă și fermă criterii de activitate Înțelepciunea nu este doar cunoașterea lumii exterioare, este în primul rând cunoașterea omului însuși Nu este doar deținerea de observații, generalizări din experiență, concluzii ale minții - este

deținerea celor mai înalte formule abstracte ale vieții, a celor mai înalte intuiții ale sentimentului - idealuri dobândite prin interacțiunea tuturor forțelor spirituale ale unei persoane - funcțiile gândirii logice și imaginația bogată - toate senzațiile disponibile unei persoane și cele mai înalte sentimente Și filozofia s-a străduit întotdeauna pentru această plinătate și unitate a tuturor datelor și factorilor conștiinței umane Aceasta este diferența sa esențială față de știință, artă, religie, care caută să satisfacă nevoile umane individuale Biblioteca "Runivers" a spiritului uman: nevoile unei gândiri (știință) riguroase și precise din punct de vedere logic, nevoia de a înființa un sistem de sentimente umane în concordanță cu natura reală a lucrurilor (artă), necesitatea unei reglementări directe a voinței umane (religie) Filosofia în ansamblu nu este nici știință, nici artă, nici religie, ci este filozofie - și trebuie să rămână întotdeauna și mai presus de toate ea însăși Dar acest lucru nu împiedică filosofia să fie o latură a științei, deoarece ea însumează rezultatele științei, stabilește criterii și metode generale pentru ea, evidențiază contradicțiile și îi pune noi întrebări Pe de altă parte, filosofia va fi mereu asemănătoare cu arta, pentru că ea unește și luminează ceea ce este ghicit de instinctul artistic și creează simboluri (principii) abstracte care îmbrățișează imaginile specifice ale poeților, expune arta (din punctul de vedere al cea mai înaltă sinteză a conceptelor ideale) în minciuni și exagerări , îi arată noi idealuri și noi modalități de a influența realitatea În sfârșit, există și o latură comună între filozofie și religie, căci filozofia servește religiei ca mod de a verifica, de a conduce și de a afirma în fața minții adevărurile de credință, precum și de a elimina din religii tot ceea ce este în esență străin de ea, care este în ea rezultatul influențelor umane personale și accidentale Prin urmare, din punct de vedere istoric, filosofia însăși a fost întotdeauna construită pe bazele științei, artei și religiei unui anumit popor și timp și, în același timp, a avut un impact semnificativ asupra structurii și dezvoltării lor ulterioare: fie a generat, fie a reînviat știința , artă și religie, sau ea însăși s-a născut din ele și a renăscut Toate încercările de a rupe aceste relații naturale de interacțiune dintre filozofie și alte forme de înțelegere rațională a realității au condus întotdeauna la abateri urâte ale filosofiei de la calea principală de dezvoltare Ruptura de știință a dat naștere unei gândiri fantastice și arbitrare, nejustificate de realitate Ruptura cu arta și arta a dus filozofia la formule scolastice uscate și goale Ruptura cu religia și religiozitatea a făcut ca filosofia să se încurce în contradicții fără speranță și antinomii ale rațiunii umane și să piardă toate mijloacele pentru reconcilierea lor (Schopenhauer) Prin urmare, toate încercările de a îmbina complet filozofia cu știința, de a face din ea o zonă specială de creativitate pur subiectivă sau de a o transforma într-un fel de nouă religie a omenirii, sunt inutile Cu toate acestea, ultimele două metode de distrugere a individualității fi Biblioteca "Runivers" loofiile sunt rare Dar de ce există o tendință mai puternică în timpul nostru de a fuziona și identifica filosofia cu știința? Această idee se realizează într-un mod dublu: Țor filosofia este recunoscută ca știință sau grup de științe deosebite, alături de toate celelalte deosebite, și anume, știința cunoașterii, fundamentele și metodele științei însăși;) sau filozofia este înfățișată ca o sinteză sau ca rezultat al tuturor științelor, ca o știință în ansamblul său și, uneori, i se atribuie și un rol temporar - de a servi ca un rezervor comun pentru toate acele cunoștințe și vederi, care, potrivit starea modernă a științelor

speciale, nu au devenit încă parte a științei, dar mai devreme sau mai târziu trebuie să intre în ea Cu aceasta și cu alte înțelegeri, cele foarte esențiale și de bază sunt excluse din gama de sarcini ale filosofiei În primul caz, filosofia este lipsită de dreptul de a sintetiza datele obţinute de ştiinţele speciale într-o singură viziune asupra lumii În al doilea caz, rolul său esențial de lider al oricărei cunoștințe umane speciale este negat, sarcina este de a stabili prin aceasta criteriile și metodele generale de cunoaștere Și, în sfârșit, în ambele cazuri, semnificația filozofiei este respinsă ca constructor de principii generale și criterii de comportament, idealuri ale activității umane raționale și principii călăuzitoare nu numai ale cunoașterii, ci și ale creativității Pentru a aprecia corect relația dintre filozofie și știință, trebuie să se dea seama de ceea ce constituie un element științific special în filosofie și dă dreptul, dintr-un anumit punct de vedere, pe care l-am menționat deja, de a considera filozofia o știință a un gen special, o știință cu un subiect independent, sarcini și metode cercetare Acest element științific deosebit în filozofie este desemnat cu denumirea de metafizică / ca un fel de știință și un fel de metodă de cercetare Conceptul de filozofie este mai larg decât cel de metafizică, deoarece conceptul de filozofie, așa cum am văzut, include și astfel de metode de înțelegere și reproducere a realității în idei care sunt străine științei în sensul său propriu Dar acest lucru nu împiedică metafizica să fie latura esențială și fundamentală a filosofiei, atât în conținut, cât și în metodele de dezvoltare a acestui conținut Rezolvarea problemei relației dintre filosofii și știință, la fel ca și definirea corectă a conceptului de "filozofie științifică", este imposibilă fără a clarifica ce este metafizica, care sunt subiectul, sarcinile și metodele ei? Biblioteca "Runivers" În vremea noastră însă, această întrebare este adesea ocolită, iar conceptul de metafizică nu mai este recunoscut ca fiind necesar a fi luat în considerare, recunoscând acest concept, datorită lui Og Comte, șters definitiv din registrul conceptelor "științifice" Dar aici avem de-a face cu o neînțelegere clară: termenul de metafizică este luat în sensul arbitrar, incorect din punct de vedere istoric și teoretic, dat lui de Og Kont Termenul de metafizică, după cum se știe, a fost interpretat greșit din punct de vedere filologic timp de multe secole - se credea că însemna la Aristotel și adepții săi doctrina principiilor sau forțelor care se află dincolo de limitele lumii fizice, în timp ce în realitate acest termen , după cum a arătat critica istorică, Aristotel însuși era necunoscut și a fost dat în folosință la numai două secole după moartea sa, de către unul dintre gramaticienii greci (Andronic din Rodos), care a pus ordine în scrierile lui Aristotel Cu scop didactic, acest gramatician a plasat scrierile lui Aristotel "pe prima filozofie" (sau pe începuturi) după lucrările fizice ale aceluiași scriitor, motiv pentru care le-a intitulat cu termenul general "Τα μετά τά φυσικά" Din aceasta rezultă clar că conceptul de metafizică la rădăcina sa nu conține o opoziție indispensabilă față de conceptul de fizică sau cu totalitatea doctrinelor și cunoștințelor fizice De fapt, dacă metafizica a devenit doctrina principiilor, primelor cauze, esențelor lucrurilor etc , atunci în primul rând și la întemeierea ei, încă de pe vremea lui Socrate și Platon, care au numit tocmai această știință dialectica, a fost știința a conceptelor minții umane, ca fundamente generale ale oricărei cunoștințe și experiențe de încredere O astfel de adevărată semnificație a metafizicii a fost pe deplin restaurată de Kant și negând, cu de ani înainte de Comte, acea altă, falsă

metafizică, care, fără medierea criticii conceptelor minții umane, a raționat despre esența lucrurilor și despre generalul principii ale ființei, Kant, totuși, a numit în mod destul de corect noua sa critică a conceptelor noua metafizică, metafizica viitorului Og Comte era familiarizat cu Kant doar din auzite, nu s-a obișnuit direct cu sistemul său și, în timp ce respingea metafizica, se pare că nu avea în vedere decât rămășițele degenerate ale cartezianismului (metafizica lui Descartes), care domina școlile Franței și stătea la bază a predării filozofiei în ţara sa Fără să bănuiască el însuși, a purtat o luptă împotriva acestei metafizici false, în numele altuia, a propriei metafizice sau a teoriei despre relația dintre conceptele minții umane și experiența - o teorie, deși superficială și nesigură, dar totuși metafizică Biblioteca "Runivers" zical Și cu mâna ușoară a lui Comte, aceeași negare a metafizicii în general (și în esență doar o anumită direcție sau formă a metafizicii) s-a repetat timp de cincizeci de ani de către adepții deschiși și ascunși ai pozitivismului, în numele unui foarte definit, dar , din păcate, metafizică pozitivă unilaterală sau, mai exact, senzaționalistă Și orice negare a metafizicii, dacă nu este neîntemeiată, ci se bazează pe un fundament critic, va fi întotdeauna negarea unei metafizici în numele alteia, căci ea presupune întotdeauna o anumită teorie a relației dintre rațiune și ființă, a subiectul la lumea obiectivă, a minții cunoaștetoare la cognoscibil, și orice asemenea teorie, chiar dacă este complet sceptică sau doar fenomenalistă (recunoscând existența doar a "fenomenelor"), este o teorie metafizică Deci, în primul rând, metafizica, ca știință, este studiul și determinarea formelor și legilor generale ale spiritului (rațiunea și voința) în cunoașterea realității, precum și în influența acesteia asupra realității Această ultimă adăugare la conținutul metafizicii introduce și toate acele cercetări, care la Kant au făcut obiectul unei critici a rațiunii practice și al unei critici a puterii de judecată Din punctul de vedere al acestei definiții, metafizica este atât teoria competenței minții în materie de cunoaștere a realității, cât și teoria competenței minții (practice) de a influența realitatea (adică teoria generalului) principiile activității liberului și rațional voință) Dar din moment ce, definind formele și condițiile generale ale cunoașterii și activității minții, metafizica rezolvă astfel întrebările legate de relația minții cu ființa, subiectul și obiectul și, prin urmare, determină natura generală a obiectului și subiectului, modul în care acestea sunt revelate mintea noastră în cunoașterea și activitatea sa, atunci împreună cu această știință nu este doar știința principiilor generale și a criteriilor rațiunii, ci într-un anumit sens și știința principiilor generale ale ființei Acei gânditori, de exemplu, care afirmă că în realitate numai fenomenele există în lume, că lucrurile în sine fie nu există deloc, fie nu sunt cognoscibile pentru mintea umană - exprimă astfel o teorie metafizică definită a ființei în relația sa cu gândire, o teorie care pretinde a fi aceeași certitudine și adevăr absolută ca și teoria metafizică opusă a existenței și cunoștinței lucrurilor în sine sau substanțelor Cu alte cuvinte, în metafizică există și teorii Biblioteca "Runivers" pozitive și negative (ca în orice știință), dar metafizica însăși nu este în niciun caz anihilata de doctrinele negative Poziția negătorilor metafizicii este complet similară cu poziția vechilor sceptici, care au afirmat că mintea umană nu este capabilă să cunoască nimic absolut de încredere și, prin urmare, au proclamat, din punctul lor de vedere, un adevăr absolut de încredere Prin negarea lor absolută a metafizicii, negtorii ei confirmă din nou în mod strălucit existența și

inevitabilitatea ei pentru mintea umană Din aceste considerații generale, să trecem la o definiție specială a subiectului și a metodelor metafizicii ca știință Odată cu definiția de mai sus a sarcinilor metafizicii, se pune involuntar întrebarea: cum diferă metafizica de psihologie, deoarece psihologia, ca știință experimentală, se întoarce de la fenomene mentale particulare la definirea formelor generale și a legilor spiritului, adică minte și voințe Dar în acest sens, că metafizica nu este o știință experimentală, ci o știință speculativă, precum matematica Metafizica, prin criticarea conceptelor minții noastre, stabilește formele calitative generale, criteriile și legile oricărei experiențe, atât exterioare cât și interne, în timp ce matematica, în același mod, stabilește formele, criteriile și legile cantitative ale fenomenelor experienței Prin urmare, ultimele încercări de a construi metafizica pe baza experienței ") păcătuiesc cu o greșeală de bază și ireparabilă - presupunerea că acele adevăruri universale și necesare pot fi extrase complet din fenomenele experienței, care ele însele stau la baza oricărei experiențe , adică precedă-l, ca un criteriu absolut de încredere pentru studiul fenomenelor Desigur, conceptul de experiență este folosit în diverse sensuri și, dacă înțelegem în conceptul de experiență umană tot ceea ce o persoană experimentează, experimentează și, în timp ce experimentează, procesează cu mintea în concepte, atunci nu numai metafizica, ci orice real și cunoașterea posibilă, adevărată și chiar neadevărată se va dovedi a fi experimentală Dar aici ne referim la experiență în sensul ei mai restrâns și mai direct, în care s-a opus întotdeauna speculației Experiența este totalitatea ideilor și conceptelor dobândite prin ') Vezi Alfred Fouillée: L'avenir de la métaphysique fondée sur l'expé-rience Paris, Въ) Să remarcăm aici, ca să nu existe neînțelegeri, că vorbim despre logică, etică, estetică, ca științe normative Pe lângă aceasta, logica, etica, estetica sunt posibile, ca științe experimentale, investigând compoziția specială și cursul dezvoltării fenomenelor logice, morale și estetice în conștiința omului și a omenirii, N Da GROG Biblioteca "Runivers" afirmare ulterioară pe baze solide ale domeniilor de cunoaștere, deși deja conturate de mult timp, dar încă neorganizate pe deplin? Sarcina de a construi metafizica ca știință care investighează categorii predominant calitative ale spiritului și ființei a fost stabilită clar doar de Kant cu o sută de ani în urmă Greșeala lui Kant a fost dublă: în primul rând, el a recunoscut certitudinea teoretică doar a metafizicii categoriilor a priori de cunoaștere, dar nu și a acțiunii (a recunoscut metafizica categoriilor a priori de acțiune, totuși, mai târziu de facto - în "Critica rațiunii practice" și parțial în "Critica ъ puterilor de judecată"); în al doilea rând, el a recunoscut multe dintre categoriile necesare ale rațiunii în domeniul teoretic ca fiind pur subiective, nelegate de ființa obiectivă (de exemplu, ideile lui Dumnezeu, spirit, libertate) Rămâne de explorat dacă este posibil să se construiască o metafizică mai fructuoasă și mai obligatorie prin analizarea și sintetizarea tuturor formelor calitative și a legilor normative ale spiritului (nu doar cognitive, ci și active) și, în continuare, dacă există motive de luat în considerare unele idei de rațiune, de exemplu, idei spațiu, timp, cauzalitate, necesitate, unitate, multitudine etc aplicabile lumii fenomenelor și exprimând natura ei obiectivă, în timp ce altele, de exemplu, ideile de libertate, materie și spirit, Dumnezeu, bine și rău, frumusețe și urâțenie, sunt inaplicabile lumii fenomenelor și nu exprimă esența acesteia si natura adevarata? Aceste probleme nu au fost încă rezolvate

definitiv ^ Sarcinile generale ale metafizicii indicate de noi s-au încercat sistematic să fie îndeplinite: Platon în unele dialoguri, Aristotel în "Filozofia întâi" (metafizica), Spinoza în "Etica", Kant în "Criticile rațiunii", Hegel în "Logica" sa (dam doar cele mai mari fenomene) Dacă luăm din aceste lucrări tot ceea ce este valoros, adevărat și pe deplin dovedit și renunțăm la accidental și falsul, care este rodul neînțelegerilor și al imperfecțiunii umane, atunci, fără îndoială, este deja posibil și acum să dobândim un astfel de sistem de concepte și propoziții care ar satisface toate cerințele unui separat, chiar dacă este o știință imperfectă Sarcina viitorului apropiat constă tocmai în sortarea materialului existent, gata făcut, verificarea și corectarea lui prin critica logică a conceptelor și prevederilor individuale; aduceți în unitate și sistem În acest eseu, am vrut doar să explicăm ce este metafizica, în ideea ei și prin definirea sensului Biblioteca "Runivers" Tafizica pentru a oferi toată asistența posibilă în determinarea adevăratului sens al filozofiei Sarcina de a apăra un domeniu de cunoaștere asuprit, calomniat și profanat este chiar mai dificilă decât sarcina apărării unei persoane asuprite și calomniate și suntem pe deplin conștienți de ce mari prejudecăți și chiar prejudecăți va trebui să ne confruntăm pentru a ne apăra pozitii in acest caz Dar cauza corectă va rămâne corectă și va triumfa în cele din urmă Ne vom bucura dacă, pentru prima dată, îi încurajăm pe unii dintre cititorii noștri să se îndoiască de corectitudinea interpretării care se dă de obicei în societate, și parțial în literatură, conceptului de "metafizică" și dacă dăm naștere indirect la un studiu mai general și amănunțit în Rusia a acelor lucrări reprezentanți nemuritori ai speculației metafizice, precum Platon și Aristotel, Descartes, Spinoza și Leibniz, Berkeley și Kant păreau să fie timp de multe secole și pentru toate popoarele, ca să nu mai vorbim de alți filozofi ai aceluiași direcție, a cărei faimă nu este încă atât de ferm stabilită Ni se va spune: care este sensul ideii de filozofie rusă dacă metafizica este recunoscută ca aceeași știință de încredere și logic necesară ca și matematica și dacă elementele ei trebuie căutate de la gânditorii trecutului, toate țările și popoare? Dar adevărul este că metafizica nu este întreaga filozofie, Metafizica nu poate fi, filosofia trebuie să mintă și să fie națională Să repetăm încă o dată că metafizica este baza și metoda filozofiei, în măsura în care este o știință și o parte a științei; dar ideea de filozofie a fost și va fi întotdeauna mai largă decât ideea de metafizică, la fel cum o casă întreagă este mai mare și mai extinsă decât fundația ei Fundațiile unei biserici gotice și ale unei catedrale rusești pot fi aproape identice, iar clădirile ridicate pe ele vor avea un stil diferit, național Elementul subiectiv din filozofie, elementul de sentiment și creativitate personală, îl leagă indisolubil de structura spirituală a individului și a oamenilor Omul este purtătorul principiilor universale, una dintre încarnările minții lumii; dar în același timp este și o persoană, o individualitate particulară și subiectiv integrală Ca manifestare particulară a minții universale, el este metafizician, matematician, astronom, fizician, chimist etc , necunoscând - în mod ideal - nicio naționalitate; ca individualitate subiectiv integrală, el este un artist și un filozof, adică un purtător al unei viziuni subiectiv integrale asupra lumii și una dintre întruchipările particularităților naționale ale spiritului * Biblioteca "Runivers" NOTĂ CRITICĂ *) L Lopatin Sarcini pozitive ale filosofiei Partea II Terminat legătura cauzală, ca bază a cunoașterii speculative a realității M VSH-|- p Autorul supune unei investigații cuprinzătoare

și minuțioase una dintre cele mai dificile, dacă nu chiar cele mai dificile, întrebări ale speculației - natura și sensul conceptului de cauzalitate Soluția acestei întrebări este profund originală și reprezintă un pas necesar și important în consecințele sale nu numai în analiza critică a ideii de cauzalitate, ci și în determinarea fundamentelor fundamentale ale oricărei filosofii speculative și, în acest sens, lucrarea lui L M Lopatin se alătură celor mai serioase studii moderne ale acestei probleme din istoria filozofiei europene Se știe că problema cauzalității i-a ocupat pe filosofi încă din cele mai vechi timpuri, că Platon a pus-o deja clar în dialogul său Fedon și în doctrina sa despre idei și relația lor cu fenomenele realității, a încercat, printre altele, să răspundă la problema naturii obiective a relaţiilor cauzale În filosofia lui Aristotel, doctrina cauzelor a stat la baza oricărei speculații Transformarea filozofiei de către Descartes a fost în strânsă legătură cu doctrina sa despre cauzalitatea mecanică, legând într-un singur lanț inextricabil toate fenomenele materiale și mentale ale realității Confuzia cu privire la natura relației cauzale dintre acțiunile substanței materiale și cele spirituale a dat naștere apariției diferitelor sisteme originale ale secolului al XV-lea De pe vremea lui Locke, studiul naturii cauzalității, precum și al altor categorii obiective de cunoaștere, a fost transferat în domeniul spiritului Din acest punct de vedere, filosofia critică investighează natura conceptelor speculative de bază, limitele și gradul de validitate al aplicării lor obiective După cum se știe, atât la Hume, cât și la Kant, și după ei în toți cei mai noi filosofi ai Occidentului, studiul genezei psihologice și semnificației logice a ideii de cauzalitate joacă un rol remarcabil în stabilirea principiilor speculației și a tuturor activitatea cognitivă umană Alături de ideile de spațiu, timp și substanță, conceptul de cauzalitate, adică modul de interpretare a acesteia, decide soarta lumii x) "Întrebări de filosofie și psihologie", , kp, , recenzie de cărți, p Biblioteca "Runivers" contemplarea și sistemele speculative ale filosofilor Dar, din moment ce încercarea lui Schopenhauer de a pune interpretarea ideilor de spațiu, timp și substanță în strânsă legătură cu studiul legii rațiunii suficiente, soluția problemei naturii și sensului conceptului de cauzalitate a devenit centrală în filozofia speculativă Tocmai acest sens îl atașează autorul studiului în cauză problemei cauzalității Nemizând câtuși de puțin pe autoritatea lui Schopenhauer, autorul, în felul său și în mod destul de independent, ajunge la concluzia că tot cel mai recent naturalism mecanic și fenomenalism își are rădăcina în interpretarea tradițională, pur mecanică, a legii cauzalității în noua filozofie, ca formulă care exprimă succesiunea neschimbătoare a fenomenelor, și că de recunoașterea sau respingerea acestei interpretări depinde soarta oricărei viitoare filosofii speculative și, odată cu ea, desigur, soarta întregii lucrări cognitive a omului mintea, judecățile sale finale și cele mai semnificative despre natura realității Călăuzit de această convingere fundamentală și absolut corectă, autorul, în primul rând, pregătește terenul formulării corecte a problemei cauzalității prin studierea principalelor forme și condiții ale activității mentale umane Prima sa sarcină este de a stabili diferența dintre adevărurile ideale și cele de fapt Pentru a face acest lucru, el investighează în primul rând natura îndoielii filosofice, ca fundament original al oricărei speculații, și determină granițele scepticismului filozofic legitim; apoi, în legătură cu critica opiniilor lui J St Mill, analizează natura judecăților minții umane și ajunge la recunoașterea în ele a unor elemente care nu sunt

reprezentate în mod specific, neimaginabile sau suprasensibil, corespunzător idealului pur! definiții ale lucrurilor care nu sunt date în percepția senzorială, și concluzionează de aici la prezența în judecăți - acte volitive sau creative Principiul călăuzitor al lucrării ideale a gândirii este evidența directă a relațiilor afirmate, care conferă judecăților noastre ideale caracterul de absolutitate și universalitate Prin aceste trăsături, cea mai importantă categorie de judecăți ideale - adevărurile speculative - diferă de judecățile reale sau experimentale Ajuns la stabilirea unui concept general de adevăruri sau judecăți ideale, autorul investighează mai detaliat natura unui tip tipic de adevăruri ideale - adevărurile matematice Aici el analizează critic învățăturile lui J St Mill și Kant, dovedind, contrar lui Mill, imposibilitatea de Biblioteca "Runivers" a originii cunoștințelor matematice și - spre deosebire de Kant - nevoia de a recunoaște natura abstractă a conceptelor noastre de spațiu și timp, care stau la baza construcțiilor matematice ideale Spațiul și timpul nu sunt reprezentări pur vizuale, ci concepte, deși nu sunt generice Prin urmare, subiectul matematicii este studiul conceptelor ideale tipice ale posibilităților universale ale ființei cantitative Dar mintea noastră are posibilitatea de a cunoaște adevăruri supraexperimentale nu numai despre relațiile cantitative ale lucrurilor, ci și despre condițiile necesare imaginabile ale realității Astfel de concepte, ca să spunem așa, calitative, ideale sunt subiectul metafizicii Printre cele mai fundamentale condiții generale ale realității se numără legea cauzalității, ca lege a condiționalității reale a lucrurilor în general Fundamentarea lui constituie sarcina imediată, conținutul și punctul de plecare al construcțiilor metafizice pozitive Începând din capitolul II al lucrării de analiză a legii cauzalității, autorul caută formularea corectă a întrebării Poziția: "nicio acțiune fără cauză" este una dintre cele mai puternice și mai originale convingeri ale minții noastre Dar înțelegerea filozofică larg răspândită a legii cauzalității, ca uniformitate necondiționată neschimbată în fluxul și legătura fenomenelor, este în contradicție cu sensul general uman al legii cauzalității, care constă în relația cu orice fenomen aprobat prin această lege la puterea activă manifestată în ea și ideea unei singure imagini ale fenomenelor Încercările de a prezenta legea cauzalității ca o simplă formă subiectivă de înțelegere umană duc la contradicții inevitabile Ca piatră de încercare pentru critică, autorul ia în acest caz teoria clasică a lui Hume Teoria aprioristă a cauzalității a lui Kant nu îl mulțumește, de asemenea, deoarece sensul logic al acestei idei la Kant este definit unilateral, iar sensul ei la Kant devine, de asemenea, prea subiectiv Tărâmul misterios al lucrurilor în sine este singura rămășiță a realității în viziunea asupra lumii a lui Kant, dar învățătura lui despre lucrurile în sine este plină de contradicții evidente Atât Hume, cât și Kant prezintă legea cauzalității ca un produs pur subiectiv al spiritului și prin aceasta atribuie cauzalitate reală, obiectivă proceselor spiritului nostru, infirmând clar premisa lor de bază Dacă cauzalitatea este produsul gândirii, atunci subiectului nostru de înțelegere trebuie să atribuim cauzalitatea ca real Biblioteca "Runivers" proprietate și, în plus, să o recunoaștem ca o expresie a ideii de activitate productivă sau de autoactivitate Astfel, conștiința activității noastre de sine este prima sursă a conținutului pozitiv al ideilor noastre despre cauzalitate Dar în actele noastre experimentăm nu numai realitatea realizării lor, ci și realitatea opoziției care le întâlnește Ca urmare, cauzalitatea este sub două aspecte: a) auto-activitatea

internă, b) limitarea sa externă Activitatea spiritului ne este cunoscută direct, iar realitatea activității noastre de sine este a priori implicată în conceptul oricărei conștiințe În legătură cu aceste afirmații, autorul dovedește inconsecvența tuturor teoriilor vieții mentale, care au încercat să-și derive elementele active din cele pasive și să prezinte conștiința activității de sine a spiritului ca o iluzie și un produs al ignoranței adevăratele cauze ale acțiunilor noastre La fel de insuportabile sunt încercările de a construi legea conservării energiei în principiul oricărei cauzalități Dominanța absolută a legii conservării energiei este de conceput doar în lumea lucrurilor care nu au alte proprietăți decât cele mecanice sau materiale Dar în ființele capabile să înceapă mișcarea de la ele însele, aceasta trebuie să presupună activitate internă și cauzalitate independentă Extinderea noastră constantă a legii cauzalității la tot ceea ce există nu este doar o concluzie prin analogie din experiența noastră interioară, ci o consecință necesară a celor mai originale calități și puteri ale minții noastre Certitudinea necondiționată și obiectivul, universalitatea legii cauzalității, pe care autorul încearcă să le fundamenteze în capitolul III al lucrării, sunt înrădăcinate, în opinia sa, în legea identității, ca regulă de bază pentru conceperea ideilor noastre și ca o proprietate inevitabilă a tot ceea ce este real Reconcilierea mentală între variabilitatea fenomenelor pe care le observăm și cererea pentru unitatea și identitatea lor interioară, venită din minte, se realizează constant prin asumarea unei legături cauzale reale în toate evenimentele care au loc În realizarea acestei reconcilieri, recurgem la conceptul de forță, care este cea mai înaltă abstracție a semnelor auto-activității interioare Legea cauzalității este un adevăr necesar din punct de vedere analitic care decurge din compararea conceptelor de schimbare, sau proces, identitate internă și forță activă, ca semne imaginabile ale existentului Înțelegerea a ceea ce există în legătura sa cauzală este percepția unității interioare în stările miopatice ale acesteia Dar cel care stă la baza fiecăruia a dat multe Biblioteca "Runivers" ? "imaginația, există o substanță, Prin urmare, conceptul de substanță și conceptul de forță reală coincid unul cu celălalt Din aceasta rezultă clar că acțiunea și substanța sunt concepte corelative În rezultatul final, autorul concluzionează că legea cauzalității) îmbrățișează relația dintre fenomene și substanțe sau forțe și) exprimă legătura care leagă stările separate ale obiectelor cognoscibile, adică fenomenele Aceasta este legea cauzalității în sensul cel mai restrâns Dar relația dintre fenomene poate fi dublă: a) când fenomenul ulterior este doar o anumită redistribuire a elementelor fenomenului anterior - aceasta este o cauzalitate mecanică care are loc în mediul material; b) fenomenul sau starea ulterioară exprimă ceva noi, diferite de cele anterioare, care dezvăluie potențialul forței interioare sau substanțelor sunt cauzalitate creatoare O astfel de realizare a puterii este poziţia sau afirmarea a ceva numit fiinţă; prin urmare, toată fiinţa presupune acţiunea sau realizarea puterii Prin urmare, atât cunoștințele noastre directe, cât și cele abstracte își găsesc în mod egal conceptul final în acțiune Tot ceea ce există este fie o forță activă, care se auto-așează (substanță), fie o manifestare a forței (un act separat), fie un mod de acțiune al forței (proprietate) Conceptul de realitate sau dat coincide cu conceptul de activitate: tot ceea ce este dat conștiinței noastre este dat ca un act al nostru sau al altcuiva Din tot ce s-a spus, rezultă că legea cauzalității este un adevăr speculativ, a cărui negare este de neconceput În momentele

interne în mod necesar imaginabile ale relațiilor cauzale, avem un întreg sistem de concepte și poziții ontologice Certitudinea lor obișnuită rezolvă în sens pozitiv problema existenței metafizicii și a adevărurilor metafizice solide Въ IV cap Autorul trece în revistă principalele aplicații speculative ale teoriei obiective a cauzalității și încearcă să fundamenteze pe doctrina sa a cauzalității ideile de creativitate absolută și cauza absolută a ființei sau a puterii creatoare, mai departe ideea de libertate spre deosebire de ideea de necesitate În legătură cu doctrina sa despre cauzalitate, el conturează o interpretare particulară a ideilor de extensie, spațiu și timp, precum și deducerea analitică din aceasta ideea de spirit și spiritualitate universală În anexă, autorul retipărește două articole despre condițiile liberei activități de sine a unei persoane și despre moralitate Biblioteca "Runivers" libertatea esențială a personalității umane, care a fost plasată mai devreme în "Proceedings of the Moscow Psychological Society" și a alcătuit un scurt rezumat preliminar al opiniilor sale asupra cauzalității și o fundamentare metafizică detaliată a ideii de libertate a personalității umane în legătură cu doctrina cauzalităţii creatoare Recunoscând concluziile și construcțiile autorului în cursul și fundamentele lor esențiale ca fiind adevărate, concludente și fructuoase, nu putem să nu remarcăm unele neajunsuri ale operei sale, decurgând parțial din însăși metoda de cercetare, parțial din unele trăsături deosebite ale modului său de a filosofând Metoda pur dialectică de raționament îl captivează atât de mult pe autor încât deseori pierde din vedere posibilitatea de a-și justifica și explica concluziile comparându-le cu faptele experienței Fără îndoială, forța probantă a dispozițiilor sale se bazează pe motive logice Dar acest lucru nu împiedică explicarea vizuală a formulelor abstracte prin analiza aplicațiilor concrete ale adevărurilor de ordin abstract Analizând unele dintre faptele de percepție în capitolul despre diferența de judecăți, autorul însuși confirmă posibilitatea și utilitatea metodei de prezentare vizuală a construcțiilor speculative Între timp, la analizarea legii cauzalității și la stabilirea principiilor sale cele mai fundamentale, autorul recurge prea rar la metoda indicată și, drept urmare, concluziile sale pierd mult în persuasivitatea lor, iar expunerea capătă caracter de uscăciune și chiar și ceva nebuloasă și greutate, pentru care toriya a reproșat atât de des și pe dreptate reprezentanților științei metafizice Același dispozitiv dialectic unilateral se reflectă în metodele autorului de examinare critică a punctelor de vedere ale altor filozofi Rareori se ocupă de anumite personalități și de învățăturile lor și de foarte multe ori respinge teorii și obiecții care nu pot fi atribuite unor filosofi și școli filozofice anume și care sunt, parcă, inventate artificial de el sub forma unei analize complete dialectice Fără îndoială, nu se poate cere ca întreaga sarcină istorico-critică să fie epuizată într-o discuție pur teoretică Dar într-o chestiune de o importanță atât de mare precum cea a semnificației legii cauzalității, ne-am putea aștepta de la autor cel puțin o scurtă, dar sistematică și coerentă schiță istorică a doctrinelor cauzalității, cu o grupare distinctă de diverse, din punct de vedere istoric puncte de vedere date Oprirea mai detaliată asupra analizei învățăturilor privind cauzalitatea unor mari gânditori ai trecutului (în special Hume și Kant) și Biblioteca "Runivers" scriitori visători ai secolului actual (Maine de Biran, J St Mill, Riel), a căror analiză îi ajută să se apropie de propriile concluzii, ocolește complet sau menționează doar întâmplător numele și învățăturile altor filozofi (de exemplu, chiar

Aristotel și Schopenhauer ale căror puncte de vedere asupra legii cauzalității au avut o importanță capitală în profunzimea și originalitatea lor) Ca urmare a unor astfel de lacune, perspectiva istorico-critică este parțial încălcată, iar atitudinea autorului față de teoriile originale ale multi dintre adversarii și aliații săi naturali rămân neclari Chiar și atunci când examinează critic învățăturile filozofilor, cărora autorul le acordă cea mai mare atenție, nu îi pasă suficient de transmiterea literală a opiniilor lor și de consolidarea egală a prezentării sale cu referiri exacte la scrierile lor, drept urmare, în dorința lui de a generaliza și simplifica teoriile lor, cade uneori în pasiune În plus, deficiența lucrării este în sine precauția lăudabilă și utilă, dar dusă la extrem, a autorului în propozițiile și concluziile sale Ajuns la anumite concluzii pe alocuri, autorul le slăbește forța printr-o recunoaștere neașteptată a completă eroare a lor și o încercare de a o altă justificare, adesea mai slabă, a poziției fundamentale Dorind să fie corect față de adversarii săi, el definește uneori învățăturile lor cu asemenea epitete laudative care par cu totul deplasate, având în vedere deplina inconsecvență a acestor învățături pe care le dovedește Astfel, de exemplu, epitetul "profund gândit" se potrivește cu greu cu teoria lui Mill despre originea inductivă a adevărurilor matematice, din moment ce aflăm de la însuși autor despre totala netemeinicie și inconsecvența sa logică Cât priveşte însăşi esenţa construcţiilor speculative ale autorului, tocmai din cauza concesiunilor excesive aduse adversarilor și o dorință prea puternică de a găsi împăcarea între teorii ireconciliabile, autorul cade involuntar în unele contradicții cu sine însuși Așadar, de exemplu, în timp ce respinge în esență interpretarea obișnuită a unei legături cauzale ca o secvență de fenomene care este invariabilă pentru experiență, el îi restabilește totuși puterea prin recunoașterea unei forme speciale de cauzalitate "mecanică", care coincide cu ideea unei legătura invariabilă a fenomenelor în timp, care este complet în contradicție cu afirmația sa că la baza tuturor fenomenelor (nu numai spirituale, ci și materiale) se află forțe active, că activitatea este legea întregii realități, Biblioteca "Runivers" orice dat Dacă este adevărat că cauzalitatea este relația dintre agent și efect, atunci este evident imposibil ca efectele separate să fie legate între ele ca cauze și efecte În general, așa-numita cauzalitate mecanică sau legea succesiunii neschimbate a fenomenelor nu poate fi decât o formă de discernământ (prin organele experienței exterioare) a cauzalității creatoare, și nu un tip independent de cauzalitate Prin urmare, delimitarea de către autor a legii cauzalității în sens larg și restrâns pare artificială și nu se potrivește cu principalele sale prevederi speculative Aceleași neînțelegeri se întâlnesc și în alte afirmații ale autorului, de exemplu, atunci când investighează relația dintre legea cauzalității și legea conservării energiei Aceasta din urmă, din punctul de vedere al autorului însuși, este, evident, aplicabilă doar în sfera relațiilor fenomenale, relațiilor de forțe manifestate, deoarece în domeniul forțelor nemanifestate domnește legea creativității Dar, într-un asemenea caz, legea conservării energiei nu poate nici să contrazică doctrina cauzalității, ca relație de forță cu manifestarea ei, nici să limiteze în vreun fel sfera de aplicare a acesteia, așa cum se dovedește cu autorul, care vede domeniul legii conservării energiei în domeniul cauzalității mecanice recunoscut de el, parcă ar limita sfera cauzalității creatoare Unul dintre două lucruri: fie cauzalitatea creatoare este doar cauzalitate spirituală și are loc numai în sfera de

activitate a ființelor spirituale și atunci întreaga lucrare a autorului se referă numai la legea cauzalității spirituale și nu cauzalității în general, sau dacă el a reușit să stabilească adevăratul sens al legii cauzalității în general, atunci legea conservării energiei, referitoare numai la sfera relațiilor dintre fenomenele experienței, nu are nimic în comun cu legea cauzalității în adevăratul sens a cuvântului, iar știința experienței, cunoscând mecanismul fenomenelor, nu investighează cauzele acestora, ci exclusiv secvențele lor neschimbate Este evident că în concluziile teoretice ale autorului, ca urmare a ezitării sale, rămân niște puncte întunecate și nu există o completitudine logică deplină în prezentarea soluției la care a ajuns asupra naturii cauzalității Dar, în ciuda acestor neajunsuri privind detaliile și paginile individuale ale lucrării, cercetarea domnului Lopatin deschide noi orizonturi foarte importante pentru construcția filozofică și va fi necesar să contribuim la o trecere în revistă corectă și imparțială a celor mai importante probleme ale metafizicii În literatura filozofică rusă Biblioteca "Runivers" este una dintre puținele încercări de creativitate filosofică independentă, o încercare cu atât mai onorabilă cu cât tratarea inițială a problemelor metafizice este încă complet nouă pentru noi DESPRE TIMP) eu Întrebarea naturii timpului este de o importanță capitală pentru soarta viitoare a psihologiei și metafizicii Psihologia se află în acea fază de dezvoltare în care va trebui fie să devină în sfârșit o parte și un departament al fiziologiei nervoase, fie să-și apere la fel de complet și pentru totdeauna independența - pentru a demonstra că încercările de a o identifica cu fiziologia creierului și a organelor de simț sunt fundamental eronate și sunt rodul unei confuzii complete de concepte de două ordine eterogene Și oricine vede clar consecințele acestei erori grosolane în raționamentul multor oameni de știință și gânditori moderni remarcabili, este obligat să găsească cauza ei esențială și o va găsi tocmai în învățătura actuală despre natura timpului În mod similar, metafizica traversează, după cum se știe, un moment critic în dezvoltarea sa Dorința de a o transforma în întregime într-o teorie a cunoașterii conține o prejudecată ascunsă a întrebării Dacă nimic altceva decât fenomenele și legile secvențelor și coexistenței lor nu este inaccesibil studiului nostru, atunci ce altă teorie a cunoașterii este posibilă, cu excepția doctrinei psihologice a asocierii ideilor și a acelei doctrine a funcțiilor creierului, care, constituind domeniul fiziologiei, atât de înșelător, naiv și banal rezolvă întrebări vechi despre relația dintre subiect și obiect, cunoaștere și ființă, idei și realitate? De ce, atunci, o teorie metafizică specială a cunoașterii? Dacă această știință are sarcini speciale, fundamente și metode de cercetare, dacă există ceva în realitate accesibil minții noastre care să corespundă acestor metode speciale "metafizice" de cercetare, atunci ') "Întrebările lui Philos şi Pshol ", , carte , și Biblioteca "Runivers" este doctrina acestei sfere speciale a realității care trebuie să dea un conținut pozitiv esențial metafizicii, ca știință nu numai despre cunoaștere, ci și despre obiectul însuși al acestei cunoașteri, care este, cel puțin, propriul nostru subiect de cunoaștere și gândire în natura sa particulară, în natura sa specială legi şi forme de activitate Dar atunci metafizica se va transforma deja într-o știință despre existent, real, real, una dintre științele care studiază natura, viața, lumea în ansamblu, iar psihologia va înceta să mai fie o știință doar despre fenomenele mentale și fiziologice ale acestora mecanism Ce poate decide soarta psihologiei și metafizicii într-un sens sau altul? Acea viziune asupra lumii care determină atitudinea falsă

actuală față de subiectul, sarcinile și metodele acestor științe - o atitudine care transformă psihologia într-o ramură a fiziologiei și metafizica într-o teorie a cunoașterii, care face parte din psihologie și împreună cu aceasta , în cele din urmă b, domeniul aplicat al fiziologiei creierul - această viziune asupra lumii se numește pozitivism; dar pozitivismul, în fundamentele și concluziile sale extreme, este descendentul nativ și legitim al empirismului Iar empirismul este acea concepție filosofică care recunoaște că tot ceea ce există cu adevărat este dat omului doar ca fenomen în timp, ca verigă trecătoare într-o serie succesivă - și că, în consecință, este real doar ceea ce este dat în timp, adică in experienta Experiența este înțeleasă tocmai ca proces, ca schimbare în timp a fenomenelor de conștiință și ca cunoaștere sau conștiință a acestei schimbări Este clar că la baza perspectivei lumii moderne, precum și a fostului empirism, care conduce din antichitate, se află o anumită doctrină a timpului ca formă de cunoaștere a întregii ființe, existență și ca condiție a oricărei realități Între timp, timpul a fost recunoscut de filosofi remarcabili: Platon, Augustin, Leibniz, Kant și mulți alții ca un produs subiectiv al spiritului, o formă sau o măsură a gândirii în sine, pe care o folosește în procesul subiectiv de cunoaștere a lumii Platon consideră că sarcina cea mai înaltă și principală a cunoașterii este renunțarea la condițiile timpului, pătrunderea în sfera ființei atemporale, eterne, neschimbătoare, care stă la baza a tot ceea ce este schimbător, trecător, născut și muribund Aceasta este sarcina dialecticii sau metafizicii Iar faimosul empiric Aristotel, un student al lui Platon și adevăratul fondator al "metafizicii", ca știință specială, recunoaște totuși sensul și Biblioteca "Runivers" semnificația permanentă a marii sarcini de cunoaștere a eternului, neschimbător, atemporal, pentru care se presupune în continuare că o persoană are un organ special superior de cunoaștere - o minte activă, independentă de organizarea fizică Și din vremea lui Platon și Aristotel până la Kant însuși, apoi și după el, în învățăturile lui Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer și alți reprezentanți ai idealismului german, această sarcină a filozofiei, ca știință, renunță la condițiile timpului , din fenomenele de schimbare vizibile și cunoașterea însăși rădăcina lucrurilor, natura bazei lor neschimbate și însăși cauza și originea timpului, a fost considerată reală și fezabilă Abia în ultimul deceniu pozitivismul francez și empirismul englez au pătruns și în Germania și au creat acel amestec ciudat de concepte de teorie pozitiv-fizic-matematică, empiric-chimic-biologică și transcendental-teoretic-cognitivă, care se numește neo- Kantianism, "filozofie științifică" etc În Germania el se preface a fi ultimul cuvânt în filosofie și, cu profunzimea sa imaginară abstract-raționalistă, respinge fiecare suflet viu de filozofie și metafizică Ce s-a întâmplat cu nemții? Fenomenul este explicat destul de simplu Succesele rapide și uimitoare ale științelor naturii au îndreptat acum cele mai bune minți germane, cei mai străluciți germani, către studiul și dezvoltarea științelor naturii - fizică, fiziologie, medicină Soții Helmholtze, Kirchhoff, Dubois-Reymond, Virchow au făcut o serie de descoperiri minunate Mințile mijlocii s-au îndreptat spre exploatarea descoperirilor lor în moduri de îmbunătățire și corectare a vechilor sisteme filozofice Edificiul filosofic complex și armonios ridicat de Kant în Critica rațiunii pure a devenit principalul punct de plecare pentru aceste manipulări filozofice Iar urmașul ilegitim al doctrinei kantiane extrem de arbitrare și în multe părți chiar fantastice a rațiunii pure și a fizicii germane moderne a fost "noul-kantianismul"

la modă acum în Germania Kant a făcut un efort maiestuos și puternic pentru a reconcilia problemele științei empirice și ale metafizicii; dar neavând un teren solid pentru construcțiile sale în psihologia contemporană, el a creat o masă de cuvinte de prisos, concepte false, termeni și clasificări artificiali, reprezentând parțial o distilare a fostelor concepte aristotelico-scolastice și a termenilor preluați din Biblioteca "Runivers" sistemul predecesorilor săi, școala lui Chr Lupul, unii proaspăt inventat, și ca urmare, o clădire maiestuoasă și complexă, dar și grea și pur artificială a conceptului s-a dovedit, un monument istoric al goticului filosofic german, la care germanii tratează cu evlavie și destul de firească evlavie, păzind fiecare piatră și restabilindu-i cu evlavie temeliile ei prăbușite, dar care pentru gândirea filozofică modernă a devenit complet nelocuită Principalul păcat al lui Kant constă în doctrina sa despre timp Și toate cele mai importante neînțelegeri ale gândirii filosofice moderne se bazează pe o neînțelegere a contradicției fundamentale și deloc eliminate din doctrina lui Kant despre timp Vom analiza mai jos această învățătură a lui Kant despre timp în detaliu, iar acum vom spune un lucru: fie timpul este o condiție formală, subiectivă (cum credea Kant) a tuturor fenomenelor experienței senzoriale și, ca atare, este reprezentarea și creația a sufletului însuși, măsura sa aplicată ordinii fenomenelor realității exterioare, inaplicabilă studiului legilor și condițiilor de existență a gândirii în sine, care se ocupă de ordinea acestor fenomene - sau timpul este legea existenței spirituale și a ființei (pe care Kant a recunoscut-o și el) și, ca atare, nu poate fi forma și legea ordinii a ceea ce servește ca obiect activitate spirituală, vol continutul experientei externe Întrucât acesta din urmă, adică faptul că timpul este forma și legea ordinii mentale a fenomenelor, nu este o ipoteză, ci un fapt, rămâne de presupus că timpul, ca formă subiectivă de percepere a fenomenelor experienței, ca precum și spațiul, nu este legea ființei spirituale însăși și, ca formă de percepere a fenomenelor experienței exterioare, nu este aplicabilă studiului legilor activității gândirii însăși care ordonează totul "în timp", acea forță creatoare care a creat ea însăși timpul ca măsură a studiului fenomenelor Nu există nicio ieșire din această dilemă, iar consecințele rezolvării ei în al doilea sens pentru psihologie și metafizică vor fi enorme Acceptarea acestui al doilea punct de vedere, așa cum vom arăta mai jos, trebuie să producă o revoluție completă în fundamentele metafizicii, psihologiei, logicii, eticii, esteticii, sociologiei și altor științe care studiază legile existenței spirituale a omului Să trecem acum la o examinare critică mai detaliată a doctrinei lui Kant despre timp Biblioteca "Runivers" II Analiza noastră va avea la început un caracter formal Vom prezenta doctrina lui Kant despre spațiu și timp și vom arăta inconsecvența și inconsecvența internă a definițiilor sale despre timp, apoi vom trece la o investigare a doctrinei lui Kant și a însăși întrebarea despre natura timpului în esență Kant definește spațiul ca forma subiectivă a percepțiilor, sentimentele "exterioare", timpul direct ca formă a sentimentelor "interioare" (des inneren Sinnes), adică contemplarea euului nostru și a stării noastre interioare (des Anschauens unserer selbst und unseres inneren Znstandes), iar în continuare timpul se dovedește a fi mediocru (mittel-bar), de asemenea, o formă și o condiție subiectivă a fenomenelor externe, deoarece fenomenele externe sunt percepute de noi prin intermediul reprezentările noastre, adică stări interne trăite de noi în condiţiile timpului (vezi Kritik der reinen Vernunft, Transcendentale Elementar-lebre I Theil) Din această

viziune fundamentală a lui Kant asupra spațiului și timpului rezultă că relația dintre timp și spațiu, ca forme subiective de percepție, este triplă: pe de o parte, aceste forme de percepție sunt opuse și, parcă, se exclud reciproc, ca condiții ale sentimentului și experienței externe și interne; pe de altă parte, ele se completează și corespund, ca două forme necesare a priori de percepere a fenomenelor externe; și în al treilea rând, ele nu sunt corespunzătoare și, ca să spunem așa, nu sunt proporționale între ele, deoarece timpul este o formă de percepție a tuturor fenomenelor în general și, în special, a fenomenelor spirituale, în timp ce spațiul se dovedește a fi doar o formă particulară de perceperea unui grup de fenomene externe O relație atât de diversă între două obiecte ale gândirii, parțial opuse, parțial asemănătoare, parțial complet diferite ca amploare și semnificație, din punct de vedere logic, este deja a priori suspectă Cel puțin, astfel de relații între concepte sunt imposibile Dacă presupunem că spațiul și timpul sunt concepte, atunci pentru Kant aparțin, în primul rând, categoriei celor comparabile, deoarece au ceva în comun între ele care poate servi drept bază pentru comparație (tertium comparationis) Acest "ceva în comun" este că amândoi reflectă ei înșiși, după Kant, condiții subiective sau forme de percepție a realității Dar apoi, în al doilea rând, aprofundând în relațiile logice ale acestor concepte, trebuie să le recunoaștem, conform terminologiei logicii, în același timp agreabile și dezagreabile Ca expresii a două forme paralele de percepere a fenomenelor externe, aceste concepte sunt de acord, deoarece, ca atare, au trăsături comune, iar celelalte trăsături ale lor în acest rol nu se contrazic Dar pentru modul în care expresiile a două condiții subiective opuse de percepție - fenomene externe și interne, aceste concepte sunt în mod evident opuse, i e nu sunt de acord (uotiones oppositae) În același timp, este ușor de demonstrat că conceptele lui Kant despre spațiu și timp sunt în relație cu subordonare și subordonare:) subordonare, deoarece sunt incluse ca două ingrediente egale în conceptul general de "forme subiective ale experienței" - exterioare și interne, -) subordonarea, deoarece timpul este o formă generală de percepție a tuturor fenomenelor, iar spațiul este doar o formă particulară de percepere a unui grup din aceste fenomene, fenomene ale experienței exterioare și, din acest punct de vedere, ele nu mai sunt opuse, ci contradictorii, deoarece spațiul este în raport cu timpul, în aplicarea experienței interioare, un concept negativ, căci nu exprimă în niciun sens (imediat sau intermediar) condițiile experienței interioare, în timp ce este imposibil să spunem (cum este necesar atunci când conceptele sunt opuse) că timpul este într-un anumit sens un concept negativ în raport cu spațiul, deoarece este o formă subiectivă nu numai a experienței interne, ci și a experienței externe Aceleaşi concepte, în relaţiile lor logice!^, desigur, nu pot fi şi subordonate şi co-subordonate, agreabile şi dezagreabile, iar în caz de dezacord, simultan opuse şi contradictorii Prin urmare, dacă timpul și spațiul sunt concepte, atunci învățătura lui Kant direct în sens formal-logic nu rezistă niciunei critici Dar Kant a evitat cu pricepere acest reproș, afirmând cu încăpățânare că spațiul și timpul, din punctul său de vedere, nu sunt concepte (Begriffe), ci vederi sau reprezentări contemplative (senzuale) (Anschauuiigeiii) În această afirmație se află, totuși, principala rădăcină a erorilor lui Kite în învățătura lui despre spațiu și timp De ce acestea nu sunt concepte, ci "Aiischauungen?" Și ce înseamnă Anscliauung? N Ya GROT Õ "Schanen" înseamnă a privi, a privi, a vedea Anscbauung înseamnă "vedere" Dar ce

semnificație poate avea acest termen din punct de vedere strict științific, psihologic? Mai putem vedea spațiul, dar nu și timpul, decât în sensul figurat, figurativ, metaforic, în care unii filozofi medievali și noi mistici vorbeau despre "viziunea interioară" Un astfel de termen figurat nu este potrivit pentru un studiu strict filozofic În limbajul psihologiei, Kant a vrut să spună că spațiul și timpul, ca condiții ale experienței, nu sunt în primul rând concepte abstracte, ci forme directe și concrete de senzație, percepție, reprezentare, i e că găsim în ele anumite imagini concrete Dar acest lucru nu împiedică deloc gândirea noastră să prelucreze aceste imagini și reprezentări în conceptele minții noastre, iar acest lucru a fost făcut de Kant însuși, dând o serie de definiții clare și precise, din punctul său de vedere, acestor concepte Orice definiție este o judecată, o judecată despre conținutul și trăsăturile necesare ale unui concept, despre trăsăturile esențiale ale unui obiect, generice, specifice și singulare Putem spune cu îndrăzneală că dacă în capul nostru, atunci când percepem fenomenele experienței, ne putem ocupa de spațiu și timp ca imagini concrete, atunci Kant, în definițiile sale ale semnelor esențiale și necesare ale spațiului și timpului din Critica rațiunii pure , s-ar fi putut ocupa exclusiv de conceptele de spațiu și timp, iar dacă în aceste definiții a permis o astfel de grupare a atributelor acestor concepte, care contrazice cerințele și regulile logicii, atunci, evident, undeva și în ceva, în în cursul raționamentului său, a făcut o greșeală sau o serie de erori *) b Argumentul lui Kant potrivit căruia spațiul și timpul nu sunt concepte, ci "reine Anschauungen" nu rezistă controlului În opinia sa, acest lucru este imposibil pentru că spațiul este unul (shan kapp sicii nur eineneinigen Ranni vorstellen), iar "când se vorbește despre mai multe spații, se înțelege doar părți ale unuia și ') Semnificația spațiului și timpului ca concepte, din punctul de vedere al definițiilor lui Kant, a fost subliniată de mai multe ori în literatură, deși - din câte știm - nu în forma în care am făcut-o În literatura noastră, prof A A Kozlov, investigând originea spațiului și timpului, arată clar, dintr-un cu totul alt punct de vedere (psihologic), că spațiul și timpul, în sensul pe care le dă Kant, sunt concepte și, în plus, foarte complexe și tardive (vezi "Cuvântul propriu", colecţie filozofică şi literară, nr şi Kiev şi Sankt Petersburg), deşi împreună cu Kant neagă originea lor "empirică" Biblioteca "Runivers" ale aceluiași spațiu", care sunt concepute în sine El repetă același argument cu privire la timp, adăugând un alt indiciu că spațiul și timpul sunt concepute "ca cantități infinite" (imendliche Grëssen) Dar dacă da, atunci este imposibil să vorbim despre conceptele lui Dumnezeu, univers și alte obiecte unice, și mai ales infinite, care sunt gândite în semnificații diferite (precum și timp și spațiu) Dumnezeu și univers Este imposibil să vorbim despre conceptele de "știință, artă, filozofie și religie", pentru că, deși există multe științe, dar "știința", așa cum a arătat Platon, este una Arta este una în întregul ei , filosofia este una Cu toate acestea, despre orice obiect, fenomen, eveniment, poate exista un concept (particular-singur): despre Alexandru cel Mare, despre Turnul Eiffel și despre orice casă, despre incendiul Teatrului Ring din Viena, despre Bătălie de Marathon și despre Revoluția Franceză, despre logică și filozofie De îndată ce începem să determinăm atributele esențiale sau necesare ale obiectelor de gândire date, în contrast cu cele neesențiale sau accidentale, avem deja de-a face cu conceptul de subiect, și nu cu reprezentarea acestuia Printr-o astfel de definiție a trăsăturilor esențiale, creăm conceptul de lucru, fenomen, eveniment

și, mai departe, de tipul sau felul de lucruri și fenomene Și Kant, desigur, definește în Estetica Transcendentală "conceptele" de spațiu și timp, și nu "reprezentările" acestora, iar chiar faptul că le definește ca reprezentări sau vederi subiective pure (reine Anschaiiungen) este deja un definirea lor , ca concepte Acesta, după Kant, este unul dintre semnele necesare (dacă este adevărat) ale naturii lor, ca condiții subiective directe și forme de experiență și fenomene Prin urmare, toate regulile obligatorii în definirea conceptelor și relațiile lor erau obligatorii pentru Moș Crăciun în definirea spațiului și timpului, iar între timp, după cum am văzut, ele nu au fost respectate de el Pentru a face și mai evidentă această ultimă propoziție, vom analiza acum în detaliu toate definițiile lui Kant, împărțindu-le în grupuri În primul rând, să dăm în sistemul de definiții generale și identice ale spațiului și timpului, atât pozitive, cât și negative: Spațiul și timpul nu sunt concepte empirice abstrase din experiența π din senzații, deoarece ele sunt deja implicate de ele (nu vom analiza încă afirmațiile sale în esență) * Spațiul și timpul sunt reprezentări necesare (nothwendige Vorstellungen) a priori care stau la baza experienței Spațiul și timpul nu sunt în general concepte generale discursive despre relațiile lucrurilor, ci vederi pure Spațiul și timpul sunt reprezentate de noi ca cantități infinite Studiul spațiului și al timpului este un studiu transcendental al acestora ca condiții de bază pentru posibilitatea "judecăților sintetice a priori" Spațiul și timpul nu sunt proprietăți ale lucrurilor "în sine" (irgend eiier Dinge an sich) Spațiul și timpul sunt forme de sentiment sau condiții subiective ale experienței umane Prin urmare, spațiul și timpul în afara ideilor umane nu sunt nimic (gar nichts) Acestea sunt condițiile subiective ale percepției umane, care este întotdeauna sensibilă Cu toate acestea, spațiul și timpul sunt obiective, ca condiții ale experienței Neavând realitate absolută (în sensul proprietăților lucrurilor înseși), ei posedă totuși realitatea empirică ca condiții pentru posibilitatea experienței și, în același timp, sunt ideali transcendent, deoarece sunt doar condiții ideale ale experienței, și nu expresii a proprietăților lucrurilor înseși Acestea sunt definițiile generale și chiar identice ale spațiului și timpului ale lui Kant Le-am citat doar pentru a arăta că Kant a determinat tocmai trăsăturile generice și specifice necesare ale "conceptelor" de spațiu și timp, și nu "reprezentările" despre acestea, întrucât reprezentările în general nu pot fi "determinate" deloc - prin concepte , ci doar "descrie" - imagini Și în al doilea rând, am dat clasificarea anterioară pentru a arăta cum conceptele de spațiu și timp pentru Kant coincid în principalele lor trăsături În principalele trăsături "esențiale", acestea sunt concepte de obiecte de același fel și fel Care sunt trăsăturile "esențiale" care disting aceste două concepte? ') Aceasta este o definiție a timpului (Elementarlehre I, § , p), care este cu atât mai aplicabilă spațiului Am dat deja caracteristicile distinctive: Spațiul este o formă necesară subiectivă și a priori de experiență exterioară, percepție a fenomenelor externe Timpul este forma subiectivă și a priori imediat necesară a experienței interioare, percepția fenomenelor spirituale, înseși ideile despre lucruri și - indirect - forma necesară subiectivă și a priori a experienței exterioare, percepția exterioară (fizică) fenomene În plus, spațiul are trei dimensiuni, timpul doar una, dar în acel timp servește ca formă de percepție a oricărei schimbări și, printre altele, a mișcării în spațiu, pentru că numai datorită timpului unul și același

lucru poate fi dat contradictoriu definiții (kontradiktorisch-entgegeiigesetzte Bestiinmungen) Diferența că timpul are o dimensiune și spațiul trei, o vom lăsa deoparte pentru moment Acesta este un punct foarte complex și controversat Dacă timpul este o formă de percepție a tuturor tipurilor de schimbări - în intensitate, extindere și alte calități ale fenomenelor - atunci poate că va avea mai multe dimensiuni decât sugerează Kant Dar, pe de altă parte, cele trei dimensiuni ale spațiului sunt și dimensiunile mișcării în timp - mișcarea unui punct, a unei drepte, a unui plan, i e măsurători a trei momente de mișcare - și poate timpul Să lăsăm acum această întrebare deoparte, întrucât nici măcar opoziția completă a spațiului și timpului, din punct de vedere al măsurătorilor, nu ne poate deruta Spațiul și timpul însuși sunt dimensiuni diferite ale realității Mult mai importantă este întrebarea primei, remarcată de noi, diferența dintre spațiu și timp, ca forme directe: prima este exterioară, a doua este experiența internă, care a fost recunoscută de Kant Ce motive a dat pentru această diferență? Cum a dovedit că timpul este forma subiectivă a sentimentului și experienței interioare, și nu exterioare, a cărei formă subiectivă a fost totuși obligat să recunoască timpul într-un sens și sens mediocru (mittelbar) Kant în Critica rațiunii pure spune literalmente următoarele: "Timpul nu este altceva decât o formă de sentiment interior, adică percepția despre sine și despre starea sa Căci timpul nu poate fi determinarea fenomenelor exterioare; nu se referă la forma sau poziţia lor etc , ci determină în schimb relaţia reprezentărilor în starea noastră internă Și tocmai pentru că interiorul nostru Biblioteca "Runivers" percepția nu oferă reprezentări vizuale, căutăm să compensăm această deficiență prin analogii și ne imaginăm succesiunea timpului ca pe o linie extinsă până la infinit, în care diversitatea este plasată într-un rând, care are o singură dimensiune, iar noi concluzionați de la proprietățile acestei linii la proprietățile timp - pe lângă doar relația că părțile primei sunt date simultan, iar părțile de timp sunt întotdeauna numai succesive De aici rezultă că ideea de timp este întotdeauna ea însăși o viziune sensibilă, deoarece toate relațiile sale pot fi exprimate cu ajutorul unei vederi externe Acest pasaj clasic, care decide întreaga soartă viitoare a doctrinei lui Kant despre timp, conține în sine, în favoarea poziției sale, că timpul este o formă de experiență internă, un singur argument, dar mai degrabă ciudat: timpul "nu constituie o definiție a fenomenelor externe, căci nu se referă la specia de poziţie sub proprietățile lucrurilor din spațiu"; cu toate acestea, se verifică imediat că ideea de timp este sensibilă, deoarece toate relațiile sale sunt exprimabile cu ajutorul unei vederi "externe" Contradicția este evidentă: timpul poate fi exprimat doar sub forma unei linii de mișcare în spațiu, iar ideea lui este complet sensibilă, TÒ afirmă și Kant în definițiile generale ale relațiilor de timp și spațiu date de noi Dar, pe de altă parte, timpul nu exprimă înfățișarea exterioară a lucrurilor și, prin urmare, constituie forma experienței interne, și nu exterioare Ce înseamnă asta? "Timpul nu este spațiu Durata nu este prelungire" - acesta este singurul punct al întregului argument al lui Kant că timpul este o formă de experiență interioară Dar știam deja asta: sunetul nu este lumină, lumina nu este sunet Spațiul nu este timp, timpul nu este spațiu Prelungirea nu este aceeași cu durata Durata fenomenelor nu este prelungirea lucrurilor Toate acestea sunt de la sine înțeles Totuși, timpul, ca un fel de fenomene, după Kant, poate fi imaginat concret, prin analogie, ca o linie, adică ca o mișcare sau schimbare a punctelor în spațiu Evident, există o mare neînțelegere în această definiție a

"timpului"; nimeni nu a cerut vreodată ca "timpul să fie spațiu", a fost determinat fără greș de trei dimensiuni și inclusiv ') Creta pur, minte, elementari I, § C, b Biblioteca "Runivers" ideea aspectului, poziției și altor atribute similare ale lucrurilor vizibile a început să intre în sine, pentru că timpul nu este vizibil, deși, așa cum a spus pe bună dreptate Kant, timpul este una dintre formele percepției senzoriale, ale reprezentării concrete Kant, pe de o parte, amestecă în mod clar și contopește într-una singură conceptele de exterior și de spațial (extins), pe de altă parte, distinge sensibilul de extins spațial Și astfel, percepția timpului se dovedește a fi atât "senzuală" și totuși "nu exterioară", ci pur internă Suntem de acord că percepția timpului este senzuală, deoarece multe obiecte ale percepției senzoriale sunt percepute în timp, și nu ca cantități extinse, de exemplu, sunete, mirosuri, gusturi (doar percepțiile vizuale, cele tactile și cele de temperatură sunt necondiționat legate de percepție) a suprafețelor extinse și a formelor corporale), - ceea ce nu ne împiedică, pe baza experienței, să le asociem cu obiecte extinse Dar tocmai din acest motiv conceptele de "extins" și "extern" nu se acoperă în totalitate Conceptul de "extern" este mai larg decât conceptul de "extins în spațiu", deoarece conceptul de exterior, așa cum este aplicat la sinele nostru, la conștiință, este pur negativ: îmbrățișează toată acea realitate care se află dincolo de subiectul nostru Prin urmare, sentimentele, gândurile, dorințele și alte stări mentale ale altor ființe vii sunt și exterioare în raport cu noi atunci când le întâlnim, deși nu sunt deloc extinse și deloc spațiale, ca propriile stări mentale Desigur, stările mentale ale altor oameni ne sunt și interne, ca fapte ale percepției noastre, dar în acest sens, toate percepțiile și reprezentările corpurilor extinse, și chiar spațiul însuși, sunt interne Pe această distincție subtilă s-a rătăcit Kant Extern poate fi pentru noi, în sens psihologic, nu numai tot ceea ce este sensibil care nu este extins, ci și nu sensibil, ca, de exemplu, sufletele străine și ideile abstracte străine De aici reiese clar că identificarea spațialului și a externului, în învățătura lui Kant, a fost o eroare logică, petitio principii, care l-a obligat dintr-un punct de vedere preconceput să treacă la analiza timpului ca formă subiectivă de experiență și fenomene Deci, dacă luăm în considerare toate raționamentele anterioare, rezultă că Kant a făcut, în sens formal, două greșeli principale și majore El) s-a gândit că se poate elibera de legile logicii numind spațiul și timpul "vederi", deși le-a definit ca "concepte" și) a recunoscut timpul ca formă subiectivă Biblioteca "Runivers" experiența interioară mai degrabă decât exterioară și percepția fenomenelor interioare mai degrabă decât exterioare, doar pentru că timpul nu este extins în sensul spațiului și nu are cele trei dimensiuni ale spațiului Aceste două erori logice au fost fatale pentru viitoarea filozofie a epocii noastre Dar nu acesta este locul pentru a lua în considerare toate consecințele erorilor lui Kant Vom spune doar că prin predarea sa la timp a susținut acea psihologie empirică și asociativă care crede în mod eronat că în viața mentală doar fenomenele sunt disponibile pentru studiu - serii de evenimente în timp, că esența atemporală a vieții mentale este de necunoscut, doar întrucât esența fenomenelor de "extern" este de necunoscut experiență, că întreaga sarcină a psihologiei este de a determina secvențele, coexistențele, conexiunile, diviziunile și complicațiile "fenomenelor" conștiinței Și prin aceasta el a subminat atât propria sa doctrină a formelor eterne și necesare ale cunoașterii senzoriale, gândirii, activității raționale, cât și doctrina sa despre

formele necesare și neschimbabile de evaluare morală și estetică - în general, toate adevăratele fundamente ale psihologiei, logicii , etica și estetica, ca științe ale formelor supratemporale și ale legilor existenței noastre spirituale, prin studiul cărora ajungem să cunoaștem esența supratemporală și legile ființei ale bazei neschimbate a tuturor schimbărilor, mișcărilor și evenimentelor din lume - esența lui Dumnezeu, substanța lumii - și, mai mult, așa cum vom vedea mai jos, esența unui Dumnezeu personal, și nu principiul fundamental impersonal, nedefinit și de necunoscut al lucrurilor (Ur - și Uiigrund al misticilor germani) La urma urmei, toate formele și fundamentele necondiționate ale cunoștințelor, sentimentelor și comportamentului nostru sunt proprietățile personalității noastre, ale ființei spirituale personale Ființa spirituală nu poate fi decât personală, pentru că totul în ea se referă la "eu", subiectul, personalitatea Prin urmare, dacă există o ființă spirituală, în afara schimbării mecanice și combinației în timp a "fenomenelor conștiinței", și o astfel de ființă există, fără îndoială, deoarece "eu" nostru ca întreg este supus legilor imuabile și neschimbate ale gândirii și cunoașterii , sentimentul și evaluarea estetică, deși ia și activitate morală, atunci în studiul acestei ființe găsim nu numai modalitatea de a ne înțelege spiritul ca persoană și baza supratemporală a stărilor sau fenomenelor noastre mentale individuale, ci și cheia înțelegerii natura acelei personalități absolute, universale, acel principiu personal rațional creator, emanație care este și în noi tot ceea ce alcătuiește personalitatea noastră spirituală, prin care trece în timp fluxul "fenomenelor" conștiinței Biblioteca "Runivers" Vorbind astfel, cu siguranță distingem personalitatea de individualitate, subiectul nostru spiritual de o ființă animală, între timp, ca de obicei, aceste două concepte sunt confundate În timp, vom elucida mai în detaliu motivele acestei diferențe și acum să ne întoarcem la învățăturile lui Kant Întreaga "dialectică transcendentală" a lui Kant, care constituie a treia parte a "Criticii rațiunii pure" a sa și respinge cognoscibilitatea Necondiționului - natura necondiționată a spiritului, a libertății, a lui Dumnezeu - ni se pare o tristă neînțelegere și un rezultat nefericit a învăţăturii eronate a lui Kant despre timp A uitat de caracterul absolut al propriilor sale forme subiective și a priori de experiență senzorială, de caracterul absolut al categoriilor sale de rațiune și gândire logică și a recunoscut, deși nu destul de clar și distinct, dar în general corect, aceste fundamente necondiționate sau absolute de "ființă spirituală", a respins apoi sensul teoretic obiectiv al ideilor, în care acestea și altele, descoperite ulterior de el forme și legi necondiționate ale existenței spirituale (imperativul categoric al datoriei, legea evaluării dezinteresate a frumosului etc)) sunt rezumate sau rezumate într-un rezultat general, adică sensul ideilor spiritului, libertatea, Dumnezeu A fost o contradicție ciudată și flagrantă - să recunoaștem toți termenii și multiplicatorii și să respingem sumele și produsele care decurg din aceștia - mai exact, să recunoaștem și să punem necondiționatul la baza întregii analize a vieții și activității mentale a unui persoană, ca singura explicație a realului în cunoaștere, viață, activitate, - și apoi să respingem necondiționalitatea și realitatea a ceea ce de fapt este pentru mintea noastră doar unitatea integrală a tuturor acestor necondiționalități, baza tuturor realităților, adică necondiționalitatea și realitatea rațiunii celei mai pure, pe care Kant a criticat-o în toate "criticile" sale Greșeala lui Kant este atât de evidentă, atât de izbitoare și de uimitoare, încât nu se poate crede în posibilitatea ei A priori, suntem

mai degrabă pregătiți să credem că noi înșine am făcut o greșeală în dezvăluirea și expunerea acesteia Și totuși, greșeala lui Kant este un fapt istoric neîndoielnic, care nu poate servi decât ca o lecție utilă de logică pentru omenire Întreaga explicație a erorii lui Kant constă în doctrina sa despre timp Pe baza poziției sale fundamentale conform căreia timpul este o formă de experiență interioară, că tot ceea ce este mental, ca tot ceea ce este fizic, este cunoscut în condițiile timpului și le este supus, Kant nu mai putea admite în mod deschis cognoscibilitatea teoretică a "necondiționat", deși Biblioteca "Runivers" timpul însuși, fiind condiția experienței, este unul dintre cei "necondiționați" care îl "condiționează" Și atunci, Kant nu s-a întrebat: de unde cunoaștem timpul însuși: în condițiile timpului, sau nu? Însăși ideea de timp este temporară, sau nu? La urma urmei, și-a pus întrebarea: "Este ideea spațiului spațial"? si a raspuns: nu Încă un pas mic, încă o întrebare mică pe care Kant nu și-a pus-o, și întreaga Critică a Rațiunii Pure ar trebui să fie rescrisă și Dialectica Transcendentală a lui Kant, care este o dezvoltare strict logică a premiselor incorecte ale lui Kant despre natura timpului și despre semnificația sa în activitatea cognitivă umană Întreaga doctrină kantiană a naturii iluzorii judecăților și ideilor transcendentale din Dialectica Transcendentală este o aplicare consecventă și logică a doctrinei sale despre timp ca "o formă senzuală a experienței interioare non-senzuale" O greșeală fatală a dus la consecințe fatale Și cât de mult rău, câte concepții greșite, verbiaj inutil și cărți de prisos, la care a dat naștere această greșeală a lui Kant Desigur, este posibil și un alt punct de vedere - unul istoric Din punctul de vedere al filozofiei istoriei, eroarea lui Kant poate să fi fost foarte utilă Barajul temporar, prin care Kant a oprit revărsarea incontrolabilă a speculațiilor metafizice fără temei și uneori a construcțiilor pur verbale, care se învecina strâns cu Aristotelul medieval (în școala lui Wolf), a fost necesar pentru succesul și dezvoltarea științelor exacte ale experienței, ale căror rezultate ne permit acum să afirmăm în mod conștient și mai profund bazele adevăratului idealism Dar, totuși, Kant a devenit strămoșul noii scolastici a secolului al XIX-lea și un om care gândește logic nu poate decât să fie lovit de soarta ciudată a gândirii și cunoașterii umane Fiind angajat toată viața în Critica formelor necondiționate ale rațiunii pure, Kant a respins cunoașterea teoretică și realitatea necondiționată a acestui motiv Dar exemplul erorilor lui Kant nu-i va descuraja pe cei care sunt convinși că, alături de eroarea individuală, un adevăr universal este disponibil omului, că orice eroare a minții individuale poate fi corectată și că aceasta este tocmai opera colectivă a "necondiționului" "în temeliile ei ale rațiunii umane, pentru a trece treptat, cu pași mici, înainte spre adevărul absolut, spre cea mai înaltă, accesibilă omului, cunoașterea lucrurilor Kant însuși a făcut, în general și în general, multe astfel, foarte Biblioteca "Runivers" pași importanți, mici și chiar mari în abordarea adevărului Și vom încerca să facem încă un pas, foarte mic, dar important spre adevăr în analiza ulterioară a ideii de timp III Există un punct extrem de interesant în învățătura lui Kant despre spațiu și timp, prin clarificarea căruia vom începe analiza "întrebării în esență Ca un adevărat idealist și gânditor profund, Kant, desigur, împărtășea viziunea care a intrat în carnea și oasele filozofiei încă de pe vremea lui Descartes, deși anterior fusese la baza oricărui idealism un mod de a percepe fenomenele de lumea exterioară În lume, așa cum recunosc științele fizice exacte, nu există culori, sunete, arome, gusturi etc , ci există doar (și aceasta este

doar presupunerea științei) diverse mișcări ale eterului, aerului, în general, mediul corporal care ne înconjoară, care în timpul descompunerii este redus ipotetic la părțile sale componente la atomi neextinși, pentru indivizibili, sau centre de forțe abstracte Senzațiile acestor mișcări ale mediului, eter și aer, sub formă de diverse culori, sunete, tonuri, arome etc sunt complet subiective, adică sunt mijloacele de reflectare a acestor mișcări în subiect, în conștiință *) Acest adevăr stă la baza filozofiei lui Descartes și a succesorilor săi, idealiștii secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, și este acceptat cu anumite rezerve de către filozofii altor școli, de exemplu, materialistul Hobbes și empiristul Locke Berkeley construiește pe axioma subiectivității senzațiilor sistemul său profund idealist, îndoiala cu privire la existența materiei Este clar că și Kant recunoaște acest adevăr ca fiind incontestabil Dar de ce, știind despre subiectivitatea tuturor senzațiilor, Kant nu consideră culoarea, sunetul, aroma etc , ca forme subiective a priori ale percepției noastre asupra fenomenelor experienței exterioare, ci recunoaște el spațiul ca atare? Aceasta depindea, desigur, de faptul că Kant a recunoscut ca a priori în cunoștințele noastre doar ceea ce stă la baza) Vezi articolul nostru "-Critica conceptului de liber arbitru în legătură cu conceptul de cauzalitate" pentru mai multe detalii Moscova, , capitolul b Biblioteca "Runivers" ale noastre, independente de experiență, adică a priori, judecăți sintetice și, ca atare, el a recunoscut judecățile matematice, care sunt imposibile fără conceptul de spațiu Pe această bază, el spune (Transcend Aestli § , Schlüsse) că "în afară de spațiu, nu există altă reprezentare subiectivă și legată de lumea exterioară, care să poată fi recunoscută ca obiectivă a priori Căci din niciuna dintre ele (el se referă aici la alte reprezentări subiective ale simțurilor exterioare) nu pot deriva judecăți sintetice a priori, așa cum este posibil din perspectiva spațiului "Și, prin urmare, ele (adică alte reprezentări subiective) nu sunt de fapt caracterizate de nicio idealitate (keine Idealitât), deși au aceeași legătură cu reprezentarea spațiului, care în senzațiile de culori, tonuri, căldură etc , aparține numai proprietăților subiective ale aceluia sau altui tip de percepție (der Sinnesart), cum ar fi vederea, auzul, sentimentul general; dar întrucât sunt senzații și nu vederi (Ansch auun gen), ele nu fac în sine să se cunoască vreun obiect, mai ales a priori Aceasta este poziția lui Kant, pe de o parte, care afirmă clar subiectivitatea tuturor percepțiilor noastre exterioare, pe de altă parte, stabilește diferența dintre senzație și percepție (Anscliauung), și împreună cu cea dintre "forma a priori" și "conținutul a posteriori" " experiența noastră, ne propunem acum să aruncăm o privire mai atentă, evaluând-o în esență După cum se știe, știința empirică modernă și, în special, exactă neagă complet în cunoștințele noastre orice formă a priori și a priori Chiar și acei oameni de știință care, la fel ca Spencer, sunt înclinați să admită imposibilitatea de a deriva ideea noastră "experimentală" de bază despre spațiu din experiență, consideră că este posibil să se explice mintea umană și chiar animală caracterul său înnăscut prin ereditate, adică acumularea de experiențe a multor generații de ființe vii Chiar și axiomele matematice și alte adevăruri de bază au fost încercate să fie deduse și, în plus, de către oameni de știință autoritari precum Helmholtz, din experiență Și, deși disputa dintre nativism și empirism, în doctrina formelor de bază ale cunoașterii noastre, încă continuă, iar nativiștii încă apără punctul de vedere al lui Kant despre ceea ce este înnăscut (tm) pentru mintea noastră a formelor experienței și

gândirii, dar disputa are acum mutat pe un astfel de teren, terenul faptelor experiența exterioară, observațiile animalelor, sălbatice ryami, copii, asupra cărora nu poate fi rezolvată filozofic Observațiile altor ființe vor da întotdeauna rezultate discutabile, deoarece nu putem decât indirect, pe baza unor semne exterioare dubioase, să concluzionam ce și cum sunt conștiente, conștiente și înțelese alte ființe individuale cu o dezvoltare mai mică decât noi înșine Orice concluzie negativă este riscantă, deoarece dacă, de exemplu, un copil nu știe și nu este conștient de ceva, atunci nu putem obține o confirmare verbală de la el în acest lucru , L, poate că va ști și chiar va ști, dar nu poate exprima cunoașterea lui vorbește sau nu înțelege întrebarea noastră, vorbirea noastră Prin urmare, dacă, de exemplu, prof A A Kozlov, vorbind despre originea timpului și a spațiului, susține că animalele și copiii mici nu cunosc nici una, nici alta (vezi "Cuvântul meu", numărul , p și altele, și numărul , p și urm), atunci acesta este un adevăr neîndoielnic, doar în sensul că probabil că ei nu cunosc spațiul și timpul la fel de clar ca prof Kozlov și alți adulți și, în plus, filozofi Dar dacă nu cunosc deloc spațiul și timpul, sau dacă le cunosc parțial și și le imaginează, aceasta este întrebarea Aici s-ar putea cita fapte care par să demonstreze că până și animalele nou-născute sunt familiarizate cu aceste forme de realitate Din faptul că copiii mici confundă expresiile: ieri, azi și mâine și nu pot găsi mai întâi drumul de la creșă la sufragerie și înapoi, nu urmează absolut nimic Confuzia cuvintelor și imaginilor, și chiar a timpurilor și a locurilor, este și ea caracteristică adulților, care știu perfect ce sunt spațiul și timpul Dar dacă este imposibil să se rezolve problema priorității spațiului și timpului pe baza așa-numitelor "fapte" sau a datelor experienței "externe", atunci nu rezultă din aceasta că, în general, poate fi rezolvată complet a priori, fără nicio participare a experienței, și anume experiența proprie, dar nu exterioară, ci internă De unde a luat Kant însuși ideea că spațiul și timpul sunt presupuse forme subiective de experiență a priori? Kant, din păcate, nu și-a pus această întrebare în mod direct și clar El își deduce poziția din analiza judecăților, între care distinge între analitice și sintetice; acesta din urmă, ca depășind subiectul dat imediat al gândirii, el consideră singurul instrument al cunoașterii, adică dobândirea de noi cunoștințe; judecățile sintetice pe care le împarte în experimentale, dând cunoștințe despre fapte individuale și altele, care nu pot fi considerate întemeiate asupra experienței, întrucât dau adevăruri necesare și universale, afirmând mai mult decât poate da experiența senzorială, din care învățăm doar despre o legătură dată (poate accidentală și numai particulară) a fenomenelor Un exemplu de astfel de judecăți sintetice necesare și universale găsim în adevărurile matematicii În consecință, în condițiile experienței trebuie să existe ceva universal și necesar și tocmai aceasta este forma subiectivă care precede orice experiență - spațiu (pentru experiența externă) și timp (pentru interioară) Lăsând deoparte pentru moment întrebarea cât de adevărată este această linie de raționament a lui Kant, să ne întrebăm un lucru: pe ce este construită? de unde a luat Kant materialul final? unde și care sunt fundamentele sale logice? Dacă Kant, în primele sale capitole din "Critica rațiunii pure" și "Prologul oricărei metafizice viitoare", nu ne prezintă revelații de sus, atunci nu există nicio îndoială că transmite concluzii din experiența sa, generalizări din domeniu de observare a faptelor de "ordine interioară", care sunt la îndemâna observării, experienței și

generalizării noastre și, desigur, aceste concluzii și generalizări sunt făcute de el după toate legile logicii, adică activitatea mentală umană generală, iar dacă a greșit, atunci numai în unele dintre premisele sale, netinând cont de unele fapte ale experienței interioare, observații și considerații accesibile minții umane ')- Dacă Kant însuși sau altcineva ar fi spus că a descoperit aceste adevăruri "argios", atunci s-ar putea răspunde: nu a priori a propriei minți și gândire, adică nu mai devreme de a gândi la faptele gândirii sau, pentru a spune simplu, nu mai devreme de a "gândi", care, desigur, se ocupă de obiectele gândirii Dacă însă și-a obținut construcțiile despre judecățile analitice și sintetice, despre experiență și proprietățile ei, și despre formele experienței, cu ajutorul gândirii sau gândirii despre obiecte accesibile gândirii, atunci aceasta înseamnă că le-a dobândit prin experiență de gândire, pentru gândire, care se studiază pe sine, și există "experiența gândirii" Dacă ne remarcă că Kant ar fi putut dezvălui aceste adevăruri) Continuăm să păstrăm convingerea, motivată în detaliu de noi în eseul "Despre problema reformei logicii", că gândirea, supunând fundamentelor logice, nu poate fi greșită: sursa tuturor erorilor de gândire se află în observarea și cunoașterea incorectă sau insuficientă a faptelor și, în consecință, în judecăți sau premise false Biblioteca "Runivers" a priori, pentru că el însuși a recunoscut p a enumerat formele subiective a priori ale "experienței gândirii" sau gândirii (sau activitatea minții - în sistemul său de categorii), atunci va trebui să ne întrebăm: cum a descoperit el aceste a priori forme a priori de activitate intelectuală și de gândire, fie prin aceeași experiență de gândire, i e reflecții asupra materialului, obiectelor sau faptelor gândirii? Întrucât nu ar fi putut face această descoperire altfel, întrebarea indicată pune apriorismul lui Kant într-o poziție fără speranță în ultimul refugiu posibil pentru acesta Fie revelația de sus, fie munca gândirii asupra faptelor experienței mentale - nu există nicio cale de ieșire din această dilemă Dar "criticul rațiunii pure" ar putea, cel mai puțin, să pună o revelație de sus ca bază a raționamentului său În consecință, Kant a lucrat la reprezentările gândirii și conceptele minții pe care le-a găsit tot timpul în propria sa experiență a gândirii, așa cum a făcut Aristotel când și-a construit faimoasele teorii ale silogismului și demonstrației Dar aceasta este propria sa, kantiană, experiența gândirii, ca aristotelic, ca Descartes (de exemplu, la descoperirea cogito ergo sum), fără îndoială, deși experiența lor personală, dar nu și individuală, căci dacă alte personalități nu ar fă-o și dintr-un motiv oarecare - sau nu au putut sau nu au vrut să facă aceste concluzii și construcții ale lor, atunci toți ceilalți indivizi gânditori, dacă vor și vor gândi la asta, vor înțelege concluziile lui Aristotel, Kant și Descartes și, într-o măsură sau alta, le va accepta ca adevărate și adevărate Adevărul stă astfel deasupra individualității, deși nu deasupra personalității, pentru că numai una sau alta personalitate îl poate descoperi Acesta este un rezultat foarte important al analizei, deoarece ne arată că Kant a avut dreptate în a distinge și a contrasta cunoștințele și adevărurile particulare și accidentale (adică, individuale) și, pe de altă parte, universale și necesare (supraindividuale), dar în zadar Kant leagă opoziţia lor cu conceptele de cunoaştere a priori şi a posteriori, sau experienţială, pentru că la baza universalului şi necesar stă şi o experienţă specială, experienţa gândirii, căreia, desigur, regulile şi criteriile experienței senzoriale nu se mai potrivesc Aceasta este o experiență "suprasensibilă", iar greșeala lui Kant a constat tocmai în

identificarea completă a conceptelor de "experiență" și "experiență senzorială", în timp ce primul concept este mai larg Așadar, Kant s-a ocupat de "experiența gândirii": el a generalizat faptele acesteia și i-a formulat rezultatele după cum a putut în predarea sa Biblioteca "Runivers" despre forme a priori de experiență și gândire, dar această experiență de gândire nu a fost individuală și, în consecință, nu a oferit adevăruri private și aleatorii, ci, după Kant și adepții săi, adevăruri "universale și necesare" despre formele experienței și chiar gândindu-se Kant credea că din această sursă a recunoscut formele "toate experiențe", dar acest lucru nu este adevărat, deoarece este evident că experiența gândirii nu este acea experiență senzorială, formele sau condițiile subiective ale cărora el însuși le descoperă Aceste condiții sunt spațiu și timp, ca forme ale tuturor experiențelor senzoriale Dar acea experiență suprasensibilă a gândirii care le dezvăluie, așa cum este evident din legea logică a contradicției, nu poate avea drept condiție aceleași condiții pe care le impune experienței senzoriale Ar fi o afirmație contradictorie În consecință, acea experiență, intelectuală, este din nou parțial necondiționată (față de aceste condiții), și dacă ea însăși este condiționată de ceva, atunci doar de organizarea gândirii, de legile ei logice Și, prin urmare, într-un anumit sens, Kant a avut dreptate când a afirmat că există o lucrare a gândirii a priori în raport cu experiența, și anume experiența senzorială, deși ea însăși are ca sursă o "experiență a gândirii" specială Conceptul de a priori aici este complet relativ, căci "a priori" nu este un sinonim pentru "neexperimentat", ci exprimă doar munca gândirii, independentă de experiența senzorială, exterioară sau suprasensibilă Astfel, experiența intelectuală poate fi numită suprasensibilă (și numai în acest sens - a priori) Dar atunci se ridică următoarea întrebare: dacă propoziția lui Kant este adevărată că timpul este forma experienței sensibile (der Sinnlichkeit), atunci este evident fals că timpul este forma tuturor experienței interioare, sensibile și suprasensibile Conceptul de experiență interioară este ambiguu Prin experiență internă, înțelegem adesea experiența organismului, propria noastră experiență corporală și cerebrală, experiența, sub forma subiectivă de "reprezentare", a stărilor și schimbărilor din organismul nostru Această experiență este, desigur, o experiență senzorială Poate fi numit chiar extern, o formă specială de experiență externă, deoarece organismul, sau corpul, este un obiect sau obiect exterior spiritului și conștiinței noastre Dar există o altă experiență interioară, reală, spirituală sau suprasenzorială, prin care ajungem să cunoaștem legile imuabile ale gândirii umane (și, de asemenea, după cum vom vedea mai jos, voința și sentimentul) Dacă timpul este o formă de experiență senzorială descoperită cu ajutorul suprasensibilului Biblioteca "Runivers" gol, atunci timpul nu poate fi o formă de experiență "interioară" în adevăratul sens al cuvântului Și într-adevăr, dacă timpul ar fi o formă de experiență interioară, prin care Kant descoperă timpul, ca formă subiectivă a priori a experienței, atunci nu ar putea fi, în sensul lui Kant, o formă a priori de cunoaștere, anticipând toată experiența, pentru că ar fi fost descoperit de Kant a posteriori, iz samago, supus timpului, experiența gândirii Ar exista o contradicție totală în afirmațiile lui Kant; și de aceea este imposibil să nu ne punem întrebarea esențială: este gândirea supusă legii timpului, ca și legii experienței senzoriale? Există ideea lui Kant despre timp - "un fenomen sensibil dat în timp"? Desigur, dacă înțelegem că Kant a descoperit că timpul este o formă de judecăți (sintetice) a priori, să spunem, la aprilie , cu zece ani înainte de

publicarea Criticii rațiunii pure, atunci trebuie să fim de acord că ideea timpului este "fenomen în timp Dar atunci trebuie să fim consecvenți și să recunoaștem că și acesta este un fenomen "în spațiu", din moment ce această idee i-a apărut la Kapt în cap, pe vreo stradă din Königsberg, în Prusia, în Europa și pe glob A recunoaște ceva ca "fenomen în timp și spațiu" înseamnă a recunoaște acest ceva ca fiind lung și extins, lung sau scurt, lung sau scurt etc Dar toate aceste definiții ale spațiului și timpului sunt de puțină relevanță pentru gândire Când ne gândim la natura ideilor, următoarele considerații sunt impuse involuntar minții: O idee, odată apărută, se dovedește a fi eternă, căci chiar dacă am recunoaște-o ca fiind falsă, ea va rămâne totuși pentru totdeauna un fapt valabil și neschimbător, precum ideea lui Kant, sau Aristotel, sau Descartes, sau orice altă minte umană Ca atare, nu se va schimba niciodată și nu se poate schimba Dacă, cu această ocazie, ei observă că ea a apărut totuși la un moment dat în timp și la un anumit punct în spațiu, într-un anume an, lună și zi, într-o astfel de țară, oraș și creier, atunci aceasta încă nu îi oferă definiții temporale sau spațiale, pentru că cu exact același conținut ar fi putut să apară și, poate, a apărut deja într-un alt timp, an și lună, în altă țară și cap Ideea este un act de muncă creativă liberă a spiritului, supus doar legilor gândirii, sau logice, și nu cauzelor și legăturilor fizice, temporale și spațiale Pentru cel care recunoaște creativitatea liberă a gândirii, N Ya GROT Biblioteca "Runivers" se poate face dependent de timp și spațiu Actul liber al creativității poate începe întotdeauna și oriunde Dacă se poate spune pe scurt că Anna Karenina a lui Lev Tolstoi nu ar fi apărut niciodată dacă Tolstoi nu ar fi trăit la Moscova și la Yasnaya Polyana în anii - ai secolului XIX, pentru că în acest roman există multe imagini dedicate timpului cunoscut și spațiu, atunci, pe de altă parte, putem spune că dacă ar fi Moscova și Yasnaya Polyana, ar fi anii și și nu ar exista geniul creator al lui L Tolstoi, atunci nu ar exista "Anna Karenina", care este creația liberă a spiritului său Dar se poate spune exact la fel, inutatis niutandis, că întreaga lume a luat naștere în timp, dar, fiind un act creator liber al spiritului pre-etern, a luat naștere și în afara timpului, ca un act liber de creație, care a stabilit și a stabilit cu precizie timpul ca măsură a lucrurilor Deja Augustin, în secolul al V-lea după PX, a arătat cât de absurdă a fost afirmația unor teologi contemporani că actul divin al facerii lumii a avut loc în timp, cât de absurde sunt întrebările despre "ce a făcut Dumnezeu înainte de crearea cerului și pământ, și de unde I s-a gândit să treacă la creație, când înainte El nu făcea nimic " "Creația ta nu este în timp", răspunde Augustin, "să înțeleagă că nu ar putea exista timp înainte de creație, dar odată cu creație, au apărut însăși vremurile Să nu mai vorbească prostii" Și este exact aceeași discuție goală pentru a afirma că ceea ce contează pentru ideea lui Kant despre timp este că a apărut în , și nu în sau Ideile nu au timp și loc Doctrina lui Descartes conform căreia "gândul este baza ideii de a fi eu însumi" nu a fost străină lui Augustin, Giordano Bruno și chiar lui Platon Alte expresii și cuvinte, dar ideea este aceeași Și exact în același mod, doctrina lui Kant despre subiectivitatea timpului a fost o nouă ediție (dar coruptă) a doctrinei despre timp a lui Platon și a lui Augustin Dacă nu știm cine și când a mai avut aceste și alte idei celebre în istoria gândirii, asta nu înseamnă că nimeni altcineva nu le-a avut vreodată Deja Aristotel se îndoia că ar fi posibil să descopere orice adevăr și gânduri noi, pentru că toate adevărurile erau cunoscute de multe ori, dar apoi au fost uitate De aceea Platon a plasat ideile

într-o lume specială a ființei eterne și a recunoscut cunoașterea ca un proces de amintire a ideilor eterne Personalitățile strălucitoare fixează atenția omenirii doar asupra ideilor care sunt accesibile tuturor și de multe ori deja descoperite de mintea super-individuală a omului Eterna identitate interioară a ideii poate fi prinsă peste tot, chiar și în Biblioteca "Runivers" fapte de sentiment Sentimentul meu de culoare verde a unei frunze de liliac din grădina de pe strada Antoninskaya din Riga nu este, desigur, același sentiment (în timp și loc) de culoare verde pe care l-am primit de la frunzele unui tufiș de liliac din grădina lui casa din Moscova în care am locuit, dar totuși sentimentul meu de atunci de verde, culorile sunt absolut identice cu cele din prezent Simt culorile obiectelor experienței în timp, dar însăși senzația de culoare - culoarea în general, ca orice culoare, sunet, miros etc - este dată în afara timpului, ca o formă subiectivă specială eternă și neschimbătoare de percepție spirituală a realitatii În același mod, ele sunt date în afara timpului și spațiului, ca forme neschimbate, generale, subiective ale percepției senzoriale, și odată cu ele toate ideile și gândurile noastre, ca moduri subiective de a înțelege lucrurile, de a interpreta realitatea, de a percepe adevărul a tot ceea ce există Kant a făcut greșeala de a confunda percepția prin intermediul senzațiilor cu percepția în sine a senzațiilor ca metode de percepție Percepția "prin intermediul senzațiilor" are loc întotdeauna în timp și spațiu și, fiind compusă din senzații, este întotdeauna senzuală (căci sensibilitatea este suma senzațiilor) Dar percepția senzației în sine nu este un act de senzație, ci un act liber de conștiință a senzației, contemplare insensibilă și suprasensibilă a capacității noastre de a simți, care este mereu cu noi și independentă de condițiile de spațiu și timp Kant însuși era vag conștient de diferența dintre senzația în timp și percepția timpului ca forme de senzație, căci dacă el numea timpul reine Anschauung, i e viziune pură, atunci prin aceasta am avut nevoia să exprim ceea ce poate și trebuie contemplat chiar în momentul "în afara timpului", purificat de orice element senzual, și deci "pur", precum spațiul, atunci când limpezim această reprezentare a tuturor conţinut concret, care în experienţa senzorială îl introduce Dar Kant a făcut greșeala că, după ce a creat conceptul de "privire pură" - reine Anschauung, ca formă reală de percepție a vieții mentale în sine, el nu și-a pus întrebarea cum se raportează reine Anschauung la senzație: ce formă generală de existență spirituală face Anschauung îi aparțin și sunt doar timpul și spațiul obiectul său? Nu a observat că orice, chiar și o formă specială de senzație și experiență, capacitatea de a percepe culorile, sunetul, culoarea roșie, sunetul unei cvinte de vioară, mirosul unui trandafir sau al unei mignonete, poate deveni obiectul vederii pure , reiner Anschauung - și asta la fel ca formele de gândire, categoria * Biblioteca "Runivers" gândurile, cum ar fi, de exemplu, ideile de cauzalitate, calitate, multitudine etc , trebuie să devină subiectele Anschauung-ului, i e contemplarea mentală în afara oricărei experiențe senzoriale și a condițiilor ei, adică în afara spațiului și timpului pentru a deveni obiecte de gândire Anschauung, contemplare sau vedere, i e concentrarea privirii mentale asupra unuia sau aceluia obiect al gândirii este forma generală a acelei experiențe intelectuale suprasensibile, sau "experiență a gândirii", despre care am vorbit mai sus și prin care Kant și-a obținut adevărurile despre formele experienței și gândirii Această contemplare este un act liber al spiritului nostru, independent de timp, căci în orice moment, în afara oricăror manifestări ale experienței senzoriale, putem să ne contemplăm

gândul, să-i recunoaștem formele, care sunt mereu cu noi și cu noi, să-i cunoaștem eternul și legi neschimbate Și punem timpul ca acest act liber al dorinței de a gândi, pentru că creăm în noi înșine o serie de fenomene, senzații și idei de ordin senzual, care altfel nu ar exista Libertatea este capacitatea spiritului de a crea fenomene, atât interne, cât și externe, și prin această creație de fenomene, de a crea timpul, care este forma schimbării fenomenelor Nu vom înțelege nici libertatea, nici atenția, nici imaginația și creativitatea, nici gândirea și raționamentul, ca forme ale vieții mentale, dacă nu înțelegem că toate aceste concepte exprimă în primul rând diferitele noastre moduri de a crea timp, de a crea serii de fenomene în timp și că aceste abilități de a crea timp ei înșiși sunt contemplați de gândul nostru nu în timp și nu senzual Cunoașterea a priori a lui Kant, care precede orice experiență, este și cunoaștere atemporală, liberă de condițiile de timp și spațiu Putem percepe și înțelege oricând adevărurile matematicii și logicii atunci când vrem, adică atunci când vrem să ne gândim la acest subiect Iar expresia: "când vrem" înseamnă "când începem"; "a începe" înseamnă a pune timpul în mișcare, a-l așeza și a-l crea Astfel, concluzia noastră generală cu privire la întrebarea pe care am pus-o, la întrebarea semnificației învățăturii lui Kant despre senzație și percepție, despre a priori și a posteriori în cunoaștere, este următoarea: Deși Kant nu avea dreptate când credea că în Estetica Transcendentală el definește nu conceptele de spațiu și timp, ci vederi pure, a avut perfectă dreptate că avem vederi pure care determină formele oricărei experiențe senzoriale și că spațiul și timpul , ca obiecte de contemplare a gândirii (și nu de determinare logică), sunt în primul rând o astfel de vedere pură Mai departe, Biblioteca "Runivers" deși Kant a greșit în limitarea vederilor pure la percepțiile despre spațiu și timp ca forme de experiență senzorială, deoarece toate formele subiective speciale de experiență sunt aceleași vederi pure dacă sunt făcute subiectul "contemplării gândirii"; dar avea perfectă dreptate în a distinge formele generale de experiență și gândire de cele speciale (ceea ce a făcut, în parte, prin doctrina lui Locke a senzațiilor primare și secundare, sau, ceea ce este același lucru, forme de senzație) Atunci, Kant a greșit când a pus în contrast spațiul și timpul, ca "forme" ale experienței, cu alte moduri subiective, percepții ale realității, pe care le-a socotit în întregime cu "conținutul" experienței, în timp ce abilitățile speciale de a simți într-un fel sau altul sunt și "forme" înnăscute ale senzației, experienței preliminare și întregului conținut al acesteia; totuşi, chiar şi aici a avut dreptate în principiu, opunându-se în general "formelor" şi "conţinutului" experienţei, deşi le-a înţeles formele unilateral, nedistingând în senzaţii însăşi conţinutul şi forma lor În sfârșit, Kant a avut dreptate când a recunoscut diferența dintre cunoașterea prin experiența senzorială și cunoașterea independentă de experiența senzorială, dar) nu și-a dat seama că această a doua cunoaștere nu este absolut supraexperiențială, deoarece presupune o experiență specială a gândirii, forma care este viziunea pură descoperită de Kant însuși și, prin urmare,) a interpretat greșit termenul de cunoaștere "a priori", identificându-l cu extra- sau super-experiențial, deși cunoașterea a priori este doar un concept relativ și înseamnă: "cunoaștere independentă de experiență senzorială", și nu din orice experiență În afara experienței nu există nici un gând, dar există două feluri de experiență - mentală sau, mai larg, spirituală și senzuală sau fizică, ale căror forme sunt diferite - și dacă spațiul și timpul sunt formele generale ale sensibilului, sau fizice, experiența,

atunci nu sunt și nu sunt pot fi forme de experiență intelectuală, suprasenzorială, spirituală · Din această trecere în revistă a rezultatelor criticii doctrinei lui Kant despre timp și spațiu, se poate vedea deja ce ne așteaptă, pentru că sarcina noastră este departe de a fi încheiată S-ar putea spune chiar că propria noastră analiză a întrebării abia acum începe Trebuie să stabilim un concept mai corect și mai clar despre experiență, diferitele ei tipuri, diversele lor forme, condiții și legi, iar pe parcurs să respingem obiecția pentru care ne pregătim de mult, și anume: ce fel de experiență "în afara timpului" ", gândirea din timp poate fi? ·? La urma urmei, gândirea este un proces, adică serii succesive de concluzii Biblioteca "Runivers" și concluzii, iar fiecare proces are loc în timp Pentru a critica aceasta și alte obiecții similare, care nouă, din punctul nostru de vedere, ni se par insuportabile, dar au temei deplin în mintea cititorului, vom găsi suporturi și fundamente atât în analiza anterioară, cât și în multe alte considerații, care vom expune mai jos IV "Mintea trebuie să se elibereze de spațiu, ceea ce îi conferă o noțiune falsă despre sine Dar el realizează această emancipare doar prin întoarcerea lucrurilor și învățând să vadă spațiul în minte în loc de mintea în spațiu Timpul, numărul sunt aceleași pentru minte Omul, revenind la starea de spirit, nu este deci inferior lor, ci superior lor Mintea fiind subiectul fenomenelor nu poate fi ea însăși fenomene Amici, fragmente de jurnal, Geneva, T Π p - Viața mentală a omului, din câte o cunoaștem, se desfășoară în întregime în organism și se desfășoară într-o anumită perioadă de timp, atâta timp cât acest organism există în întregime Datorită primei împrejurări, se poate spune că are loc într-un anumit loc din spațiu, iar acest loc este mai precis definit ca creier Datorită locului pe care îl ocupă organismul și creierul în mediul înconjurător, se poate spune că viața spirituală și activitatea unei persoane date la un moment dat de timp se desfășoară într-o astfel de casă și cameră, în cutare și cutare o țară și un stat, într-o parte a lumii, pe pământ, pe una dintre planetele sistemului nostru solar În acest fel, fiecare stare de spirit este, parcă, strict localizată în spațiu Dar exact în același mod este posibil să cronometreze întreaga viață spirituală și evenimentele mentale individuale, în măsura în care acestea sunt legate de existența și funcțiile organismului, la un anumit moment în timp - o oră din zi sau din noapte, să o anumită zi a săptămânii, numărul lunii, anotimpul și anul, un deceniu, un secol epocă, perioadă și epocă din istoria vieții umane Posibilitatea și chiar necesitatea unor astfel de definiții spațiale și temporale ale fenomenelor și acțiunilor mentale, în măsura în care acestea Biblioteca "Runivers" sunt conectate cu viața unui organism vizibil, sunt fără îndoială și dorind să contureze mai îndeaproape o persoană spirituală binecunoscută sau actul ei individual, începem prin a determina aspectul și aspectul ei fizic, mediul și mediul vieții și acțiunile ei, timpul vieții și acțiunile ei, evenimentele din afara shniya, însoțirea lor etc , deoarece pentru un observator exterior, extern, imaginea spirituală a altei persoane este întotdeauna strâns legată de imagini senzuale ale circumstanțelor materiale și expresii ale existenței sale spirituale Dar cu toate acestea, miliarde de miliarde de oameni timp de mii de ani, de la trezirea conștiinței de sine spirituale a indivizilor, au trăit și au murit cu convingerea profundă și fermă că sufletul uman nu este o zonă extinsă, corporală și limitată de spațiu cantitate, și că în același fel existența ei nu limitată de timp și de un anumit moment, ci etern și infinit Această convingere a fost și este acum propovăduită de

aproape toate religiile - ea a fost exprimată și susținută de filozofi și poeți geniali, întărită de oameni de știință cu ajutorul faptelor și teoriilor științei și contestată, nu fără ezitare și limitări ambigue, de doar câţiva materialişti-doctrinari de toate vârstele kov, al cărui procent pentru întreaga umanitate în masă, crezând şi convins de independenţa sufletului faţă de organismul pământesc, este fără îndoială atât de neînsemnat încât poate fi recunoscut ca o cantitate infinitezimală Mai mult, "cuvintele teoriei" acestor doctrinari nu au fost întotdeauna de acord cu convingerile și aspirațiile intime ale minții și inimii lor și respingând natura deosebită extra-spațială și extra-temporală a sufletului în perioada de forță și înflorire a trupului, în perioada norocului și fericirii, acești oameni adesea refuzau în mod deschis sau secret negarea lor în fața nenorocirii, suferinței și morții Într-un fel sau altul, dacă, în ciuda faptelor indubitabile ale legăturii strânse a vieții spirituale a unei persoane cu circumstanțele și condițiile spațiului și timpului, marea majoritate a oamenilor au fost întotdeauna convinși de independența ființei spirituale (în întreaga ei și în fundamentele sale) - din condițiile de spațiu și timp, atunci pentru o astfel de convingere, ar fi trebuit să existe temeiuri în însăși experiența unei persoane, sub influența căreia se formează convingerile și cunoștințele sale și, desigur, în experiența spirituală , și nu experiența materială, care ne familiarizează doar cu ordinea spațio-temporală a vieții organismului și a mediului extern Dar care este această experiență spirituală specială care îi conduce în mod persistent pe oameni la convingerea de non-materialitate, supra-spațială? Biblioteca "Runivers" temporalitatea și supratemporalitatea existenței spirituale - psihologia nu a clarificat încă acest lucru și nu a pus corect problema în sine Recunoașterea existenței unei experiențe spirituale deosebite vine din antichitate, dar dacă s-au inventat termeni diferiți în momente diferite pentru a o desemna și a o denumi și pentru a o opune conceptului de experiență materială, senzuală sau exterioară (termenii de cunoaștere de sine, de sine -conștiință, experiență interioară, sentiment sau viziune interioară, reflecție, condimente introduse, intuiție etc), atunci elementele și formele sale nu au fost supuse unei analize stricte, nici măcar în ultima filozofie a lui Kant și a succesorilor săi Acest lucru nu este suficient: există încă filozofi și oameni de știință care reduc serios întreaga experiență a unei persoane la o singură senzație în corp și neagă fiabilitatea oricărei cunoștințe care nu este construită pe baza acestei experiențe "senzoriale" (pozitiviști moderni, ca urmaşi ai senzaţionaliştilor şi materialiştilor) Între timp, ei nu resping adevărurile psihologice, logice și morale care nu sunt deloc deductibile din senzații vizuale, auditive, tactile și alte senzații senzuale, externe și organice Însăși doctrina pozitivismului este suma de propoziții de ordin logică și etică, absolut nedeductibile din experiența senzorială Astfel, doctrina spiritualului, suprasensibilului, adică independent de condiţiile de sensibilitate, experienţa este încă la începutul ei perfect Între timp, un lucru poate fi deja presupus a priori: că, dacă această experiență spirituală îi conduce pe oameni la convingerea că adevărata ființă spirituală nu este extinsă și nu limitată de timp, atunci aceasta înseamnă că această experiență este supra-spațială și supra-temporală, adică că experimentăm și realizăm viața noastră spirituală în forme care sunt complet străine de definițiile ordinii spațiale și temporale Nu este ușor să recunoaștem și mai ales să înțelegem acest adevăr, deoarece viața noastră spirituală este complet saturată de

senzualitate, percepții senzuale ale obiectelor și fenomenelor materiale și este nevoie de un grad destul de înalt de conștiință și dezvoltare de sine pentru a putea a distinge în propria conștiință de sine două fapte strâns îmbinate - obiectul senzației și conștiința sau percepția mentală a acestei senzații Se știe că, în antichitate, chiar și unii gânditori respectabili (de exemplu, filozofii-fizicieni greci) nu au fost deloc capabili să distingă Sinele nostru cunoaștere și conștient de lumea cognoscibilă și a fost nevoie de două secole de eforturi de gândire pentru a ajunge în filozofie la Doctrina socratică a "cunoașterii de sine" De asemenea, se știe că atât în timpurile antice, cât și în cele moderne Biblioteca "Runivers" mulți filozofi, nu numai materialiști, ci și idealiști, și-au imaginat actul mental al senzației ca un proces material de separare a particulelor materiale sau a atomilor de obiecte (άπορροαί al lui Empedocles și είδωλα al lui Democrit), intrarea lor în porii organelor de simț, călătorii le prin niște tuburi și pătrunderea pe această cale în senzorial (creier sau inimă) Sufletul însuși a fost reprezentat acești gânditori ca o materie specială cea mai subtilă (λεπτότατον και καδαρό-τατον των χρημάτων), SAU UN SET de atomi speciali, rotunzi și netezi, asemănătoare cu focul (De wet) Chiar și spiritele vitale sau, mai precis, animale (esprits animaux) ale lui Descartes (secolul al XVII-lea), în rătăcirile lor prin trup până când pătrund în mica bucată de fier (gianduia pinealis), în care Descartes a așezat sufletul, sunt un ecou al teoriei materiale antice a senzaţiei, foarte răspândită şi în Evul Mediu (species sensibiles iiinfluxus physiciis) Materialiștii, chiar și în secolul nostru, în urmă cu patruzeci de ani sau mai puțin, au afirmat cu îndrăzneală că "gândirea este în aceeași relație cu creierul precum bila este cu ficatul sau urina cu rinichii" (K Focht) Fiziologii și psihofiziologii moderni - Helmholtz, Wundt, Dubois Raymond și alții - datorăm stabilirea finală a tonului adevărului, că senzațiile și ideile nu sunt extinse și că un abis de netrecut se află între mișcarea fizică și actul mintal al senzației Desigur, această concluzie a fost rezultatul unei analize psihologice a datelor experienței interioare, spirituale, arătând că senzațiile noastre nu au lungime, lățime sau alte forme și măsuri extinse Dar pentru asta, cu o energie mai mare, fiziologii și psihofiziologii timpului nostru încearcă să strângă viața spirituală în "limitele și cadrele de timp Știința creată de ei (în special Wundt) - "psihometria" și-a propus sarcina directă de a traduce în timp toate fenomenele vieții mentale Și acesta este considerat "începutul psihologiei experimentale exacte" Adevărat, până acum se măsoară doar timpul senzațiilor și percepțiilor, cele mai simple asociații ale acestora, acte de percepție și apercepție Dar ni se promite că vom ajunge la idei și vom aștepta cu răbdare momentul în care "psihometrele" vor măsura timpul ideii de timp Atunci va veni triumful lor complet Ideea timpului, ea însăși exprimată în fracțiuni zecimale de secundă - ce mare progres în știința exactă! Dar este vreo greșeală aici? Nu mai confundăm celula creierului și stimularea ei periferică cu senzația ulterioară, dar totuși, Biblioteca "Runivers" evident, cu toate acestea, amestecăm cu senzație procesul molecular fiziologic central, sau mișcările care au loc în el Aceste mișcări fiziologice necesită timp, care în fracțiuni de secundă este determinat prin intermediul unui mecanism special de ceas numit cronoscop, și niște calcule numerice și ne imaginăm că am măsurat timpul de senzație prin aceasta Nu există aici o confuzie clară de concepte? Procesele fiziologice din natură, ca și toate procesele sale fizice în general, au loc în timp, precum și în spațiu, deoarece timpul, așa cum vom vedea

mai târziu, este o percepție subiectivă a eforturilor depuse în depășirea rezistențelor reprezentate de energiile fizice în corpuri; dar ce timp este posibil în acea zonă a conștiinței de sine în care nu există extensie, corporalitate, mișcare și rezistență a particulelor materiale? Desigur, actele psihice nu se desfășoară fără rezistență fizică - din partea corpului și a mediului și, deoarece depind de aceste condiții fizice, ele sunt limitate de intervalul de timp, precum și de cadrul de extensie, spațiu, corporalitate Mă doare mâna și nu pot scrie și nu pot să-mi exprim în cuvinte gândul; ma doare capul si nu pot sa gandesc; ochiul meu este paralizat și nu pot vedea clar; cunoscutul centru al memoriei a fost distrus, am uitat tot limbajul, tot grăuntul de idei și concepte nu-mi mai este accesibil Dar dacă corpul îmi limitează spațial spiritul, asta nu înseamnă că senzațiile și gândurile mele sunt ele însele spațiale și extinse Dacă corpul meu limitează activitatea spiritului meu în timp, atunci acest lucru nu înseamnă nici că ideile mele în sine sunt supuse condițiilor de timp și pot fi măsurate prin aceasta "Nu poţi măsura gândurile, ideile, actele spirituale în general cu timpul, cu măsuri de timp, cum ar fi, nu le poți măsura cu măsuri de extensie, spațiu" Aici este punctul nostru principal Actele spirituale sunt super-spațiale și super-temporale Calitatea ideilor și a actelor spirituale nu poate fi redusă la nicio cantitate, adică o măsură a lungimii sau a longitudinii (în timp) Prin urmare, nu ființa noastră spirituală "curge" (în timp și spațiu, adică în organism), ci viața fizică care o însoțește Continutul nostru spiritual este vesnic prezent, nu doar ca potentialitate, posibilitate (δόναμις a lui Aristotel), ci si ca act continuu (εντελέχεια), in adancul si sub suprafata constiintei noastre animale individuale Acea conștiință de sine continuă a individului, a subiectului, a Sinelui său întreg și unificat, cu operația sa mentală neschimbătoare Biblioteca "Runivers" Nizarea, cu formele și legile ei mentale, logice, etice și estetice constante ale ființei, cu abilitățile și forțele sale, cu ideile, idealurile și aspirațiile sale continuu realizate și întruchipate, care este inerente oricărei persoane raționale, este conștiința de sine, inerentă în fiecare dintre noi și incluzând deodată tot conținutul nostru spiritual, care, din punctul de vedere al organismului, a fost deja, sau este, sau va fi doar sau ar trebui să fie - conținutul experienței noastre, memoriei, forțelor creatoare , intenții, speranțe și vise - este deja, aparent, o garanție a supratemporalității existenței noastre spirituale, căci aceasta este particularitatea conștiinței noastre de sine, că ea recunoaște ca ființă spirituală atât ceea ce a fost deja, cât și ceea ce nu va mai fi be), și ceea ce va fi, dar care nu este încă Copilăria este duioasă, timidă, Senin jucăuș- În cele mai reci zile de primăvară Încălzit de mângâierea mamei, Și veșnic cântat de mine În zilele de nebunie și pasiuni, Acum uitat de toți Ascuns sub riduri În măruntaiele bătrâneții mele, De ce mi-ai tulburat iar visul de iarnă - de parcă a prins viață Și a suflat primăvara? Nu fără să gândesc, nu fără să tremur, aud naivitatea balbuirii: - Amidon! nu esti eu?! Sunt pentru totdeauna conectat cu tine, ți-am sugerat toată viața mea, Visul meu strălucește prin el Din aceste considerații generale, rezultă involuntar concluzia că, dacă ni se pare direct că toată viața și activitatea noastră mentală se desfășoară în timp (precum și în spațiu, adică într-un loc și corp cunoscut), atunci aceasta nu înseamnă că trebuie să ne mulţumim cu această aparentă certitudine a "faptului" şi să ne aşezăm asupra ei fără a-l supune unei analize mai profunde Poate că avem de-a face în acest caz cu aceeași iluzie ca !) Această idee a fost surprinzător de

bine exprimată în poemul "Copilărie duioasă" de Ya P Polonsky (Sonneau de seară, Sankt Petersburg, , p): Biblioteca "Runivers" îi face pe oameni să creadă că soarele se învârte în jurul pământului Realitatea materială se mișcă și se învârte în jurul soarelui fix al conștiinței noastre - în spațiu și timp, și ni se pare că propriul nostru suflet participă la această ordine spațio-temporală a mișcărilor Kant însuși a pus problema posibilității unei astfel de revoluții în domeniul conceptelor noastre psihologice și al concepțiilor noastre filozofice cu privire la relația subiectului cu realitatea obiectivă, care ar semăna cu revoluția făcută de Copernic în ideile corpurilor cerești și mișcările lor Dar Kant a realizat cu greu această revoluție până la capăt Recunoscând spațiul și timpul ca reprezentări subiective sau viziuni ale spiritului, Kant a făcut un pas important spre transformarea psihologiei în această direcție, dar a făcut totuși o greșeală, subordonând complet viața spirituală a unei persoane uneia dintre ideile sale subiective despre exterior , fenomene senzuale - reprezentarea timpului Evident, doctrina sa despre experiență nu a fost nicidecum ultimul cuvânt în problema relației dintre subiectiv și obiectiv Dacă timpul este doar ideea noastră și viziunea subiectivă pură, atunci sub ce formă percepem tocmai această idee, această viziune foarte subiectivă și toate celelalte stări subiective ale minții? Nu ar fi adevărata revoluție copernicană în psihologie o asemenea viziune asupra vieții noastre spirituale, care ne recunoaște spiritul cu toate formele și legile neschimbate ale ființei sale și relațiile cu realitatea întunericului material, soarele nemișcat care creează și luminează soarele care se învârte în jurul lui și îi apare în spațiu și în timp realitatea? Pentru a rezolva o întrebare atât de dificilă și complexă, este necesar să supunem experiența sensibilă sau materială și suprasensibilă sau spirituală unei noi analize cuprinzătoare și profunde, care ar elucida pe deplin elementele și formele ambelor și relația reciprocă dintre ele Această sarcină trebuie îndeplinită de psihologia și filozofia modernă înainte de a trece la revizuirea și rezolvarea altor întrebări filozofice Ne propunem în următoarele capitole ale articolului să determinăm toate elementele esențiale ale problemei și să conturăm principalele modalități de elucidare corectă a acesteia, întrucât pentru rezolvarea sa completă și definitivă, o serie întreagă de studii detaliate care necesită munca colectivă a psihologilor este necesară necesar Solicităm în prealabil obiecții și indicații cu privire la posibile erori în formularea întrebării Biblioteca "Runivers" v O comparație superficială a experienței senzuale sau materiale cu experiența spirituală sau suprasensibilă dă un contrast deosebit în evaluarea timpului care însoțește ambele experiențe Când călătorim sau experimentăm în alt mod un număr mare de impresii senzoriale intense, timpul ni se pare foarte lung Au trecut ore sau câteva zile, dar ni se pare că am supraviețuit săptămâni și luni Când, dimpotrivă, suntem absorbiți de viața noastră spirituală interioară, complet captați de un sentiment puternic, pasiune sau muncă de gândire și creativitate, atunci - dimpotrivă - orele ni se par minute, zile - ore, luni - zile Suntem surprinși că nu am observat timpul - trecutul, prezentul și viitorul, așa cum ar fi, fuzionate într-o realitate "prezentă" neschimbătoare și identică în interior De aceea se observă că, într-o stare de pasiune veselă, oamenii nu observă ceasul, adică nu cunosc ora, și în același fel nu cunosc timpul și își pierd firul de oameni nefericiți, suferinzi: o mamă de neconsolat și absorbit de durerea ei sau o văduvă nu crede că un copil sau soțul ei murise deja cu o lună în urmă - "a fost ca ieri, acum"; o persoană care

și-a pierdut toate proprietățile într-un incendiu, toate economiile pe termen lung, stă ore în șir în fața casei sale ars, trăind o suferință morală gravă și i se pare că mai târziu, când a fost distras de la durerea sa contemplare, că tocmai se întâmplase nenorocirea, că nu trecuse și jumătate de oră de la prăbușire Dar pentru asta, dacă o persoană așteaptă, și așteaptă mereu ceva exterior, o schimbare senzuală a fenomenelor mediului și a stărilor corpului, atunci ascultând intens și privind îndeaproape impresiile exterioare și organice, el trăiește din nou minute , gândindu-se că trăiește ore și zile, pentru că trăiește multe impresii senzoriale, care de obicei îi scapă atenției Așa ne descriu ei starea de spirit a răniților, întinși pe câmpul de luptă și așteptând să fie găsiți și salvați (L Tolstoi, Garshin) Dar dacă aceiași răniți nu se mai așteaptă la nimic, ci se predau complet suferinței lor, durerii pentru cei dragi, atunci nu sunt conștienți de timp și orele zboară ca niște minute În general, întregul punct este în cazul în care conștiința unei persoane este întoarsă, spre exterior sau spre interior: dacă este spre exterior, atunci timpul este observat și pare lung; Biblioteca "Runivers" dacă înăuntru, atunci timpul nu este observat și pare nesemnificativ Iar acesta din urmă nu este doar în stare de pasiune, afect O persoană, sensibilă la frumusețea artistică, stă în fața unei imagini strălucitoare și se bucură în liniște de plăcerea estetică El stă în picioare sau stă ore în șir, uită întreaga lume și toate lucrurile și este complet cufundat în contemplație A fost trezit din visuri, smuls, și i se pare că a supraviețuit doar o clipă, dar acest moment i se pare o veșnicie Un artist inspirat, un gânditor creează și scrie, un om de știință stă și își lucrează ceasul, timpul curge, noaptea vine după dimineață sau dimineața vine după noapte și i se pare că tocmai s-a așezat, abia a început să gândească și să creeze , și împreună cu asta și aici momentul se contopește cu eternitatea; pentru că pur și simplu nu a simțit timpul, nu a experimentat-o A trăi și a nu simți timpul este, așadar, un fapt de experiență - cum să trăiești și a nu simți spațiu, extensie, substanță Și această insensibilitate însoțește tocmai o viață spirituală intensă, când impresiile senzuale, fizice aproape dispar și în orice caz sunt reduse la minimum și pâlpâie în conștiință fragmentar și fără legătură In consecinta, pentru perceptia spatiului si timpului sunt necesare impresii senzuale, sunt necesare masuri fizice, obiective Și într-adevăr așa este: măsuram spațiul și extensia prin linii și suprafețe fizice, în timp ce timpul este măsurat prin momentele fizice de mișcare uniformă a corpurilor (un pendul, o arătă a orelor etc) Fluxul mental și percepția timpului sunt inegale Depinde tocmai de faptul că o parte din conținutul nostru mental curge în timp, iar o parte este percepută în afara timpului, și anume în conștiința noastră de sine În mod obișnuit, conștiința senzuală în timp și conștiința de sine suprasensibilă în afara timpului sunt atât de amestecate încât se formează un anumit curs mediu al vieții psihice, pe care învățăm să-l estimăm destul de precis prin măsurile obiective ale timpului Dar, de îndată ce unul dintre ei preia controlul, timpul trece mai repede sau mai încet, iar măsura subiectivă a timpului este profund în contradicție cu obiectivul Dar este ciudat: noi înșine, parcă, am admis mai sus, împreună cu Kant, că spațiul și timpul sunt forme subiective de experiență, "accesibile" viziunii pure a conștiinței, iar acum spunem că măsurile atât ale spațiului, cât și ale timpul este obiectiv, fizic Aceste două propoziții pot părea însă contradictorii doar pentru cei care nu știu ce este o experiență ciudată din punct de vedere psihologic, o acțiune fizică Biblioteca "Runivers" stabilitate, lume

materială Pentru cei care nu știu sau au uitat acest lucru, să luăm în considerare pe scurt natura și elementele experienței senzoriale "Lumea este ideea mea" În această formulă scurtă, dar puternică, a lui Schopenhauer, se rezumă modernă, singura viziune posibilă și adevărată a științei și filozofiei asupra naturii experienței senzoriale Experiența senzorială este totalitatea senzațiilor mele fizice, externe și organice, interne Dar ce este "senzația" conform științei? Aceasta este percepția stării creierului meu ca cel mai apropiat organ al activității mentale conștiente Așa spun fiziologii Care este creierul meu? Aceasta este o colecție de senzații obiectivate de mine, adică legate de un obiect cunoscut din afara mea, senzații sau acte "mentale" de percepție Așa răspund filozofii la această întrebare De la limitele senzațiilor mele până la lumea "lucrurilor în sine" nu am ieșire Obiecte și fenomene ale lumii exterioare, organismul și organele sale, organele de simț, nervii, creierul - toate acestea sunt complexe ale senzațiilor mele, ale stărilor mele mentale, pe care eu, conform cerințelor naturii și organizării conștiinței mele, obiectiv, adică scot din conștiință și o transform într-o realitate exterioară independentă de spiritul și conștiința mea Dar să presupunem că fac această obiectivare în general corect și legal, că senzațiile și ideile mele corespund cu adevărat obiectelor și fenomenelor fizice sau materiale reale, inclusiv creierul, nervii și organele de simț periferice Cum se desfășoară actul de senzație în organismul meu, ca obiect real? Schema este simplă:) mișcarea fizică (în sensul cel mai larg al cuvântului, adică mecanică, fizică, chimică, organică sau de altă natură) a părților materiale sau a particulelor din mediu și iritarea acestora a terminațiilor nervoase periferice,) modificări fiziologice moleculare (adică din nou mișcări) în celulele periferice ale acestor nervi, transmise la celulele fibrelor nervoase care merg de la periferie la centre,) iritații prin acestea și modificări fiziologice moleculare în celulele substanței cenușii a creierului și) senzaţie În primele trei momente, există o mișcare fizică a particulelor materiale în mediul extern și în organism, indiferent cum sunt numite aceste particule de materie și tipul de mișcare care le este caracteristic În ultimul moment, o senzație, un act psihic Fără îndoială că nimic, nici mental, nici măcar fizic, nu intră în noi în procesul senzației, cu excepția mișcării, dar și a mișcării Biblioteca "Runivers" zhenie nu intră, ci doar transmis, raportat Există, ca să spunem așa, o descărcare a energiilor ascunse ale țesuturilor noastre nervoase, cauzată de acțiunea corpurilor și particulelor externe în mișcare, care, parcă, închid curentul într-una sau alta baterie deschisă a sistemului nostru nervos Cum se produce această închidere, fiziologia nu știe: esența procesului nervos este încă o ghicitoare) În orice caz, nu există nicio îndoială că fiecare aparat nervos microscopic, format din celule și fibre, are propria sa energie latentă și acumulată, așa-numita energie potențială, care din exterior, prin iritația periferiei, nu intră în nervi, dar numai deversări în ele; căci dacă energia nervoasă a aparatului este epuizată și cheltuită (și încă nu este restaurată prin hrănire), atunci oricât de mult am irita nervul, acesta nu va fi iritat și nu va fi nicio senzație În consecință, întregul secret constă în modul în care descărcarea energiei nervoase trece într-un act psihic de senzație, într-o scânteie psihică de conștiință Acesta este un secret al naturii, dar un lucru este cert, că descărcarea nervoasă din centru este, de asemenea, un fel de mișcare fizică, așa cum se poate observa din descărcarea acestei energii nervoase în mușchi și contracția ei Conștiința (actul

senzației) o însoțește uneori, iar alteori nu, chiar și cu acțiunea acelorași aparate fiziologice Pentru ca conștiința să fie, este necesară o anumită mișcare a energiei libere a conștiinței (dacă există), numită act de atenție, involuntar sau arbitrar Aceasta este ceea ce germanii numesc aperceptie, adică percepția sau senzația, în sensul propriu-zis (se presupune că senzațiile pot fi inconștiente și semi-conștiente, când nu suntem imediat conștienți de impresia percepută, iar după aceea ea se reproduce uneori în conștiință) Din acest rol al "atenției" în actul psihic al senzației, reiese clar că energia unei celule individuale în sine nu este încă "energie psihică", ci este doar energia mișcării moleculare interne și că energia psihică nu poate decât fi atras de acțiune sau "trezit" prin descărcarea energiei nervoase a celulei centrale sau a grupului de celule din substanța cenușie a creierului În orice caz, doar *) Se poate ca problema să se reducă tocmai la faptul că mișcarea particulelor externe ale mediului, dând o anumită vibrație celulelor nervoase de la periferie, le împinge și le aduce în contact unele cu altele, iar prin aceasta are loc circuitul unei baterii nervoase microscopice separate, iar rolul conductorilor de curent este jucat de două fibre nervoase, nu de una, iar rolul bateriei este una sau mai multe celule ale substanței cenușii a creierului senzația nu stă potențial într-o cușcă, ci este conținută undeva în alt mediu sau regiune Din exterior, însă, prin celule și fibre nervoase, senzația în sine nu poate pătrunde în noi în niciun fel - este o manifestare a unei anumite excitații interne numită "psihică" Aceste concluzii despre natura procesului de senzație sunt suficiente pentru investigarea ulterioară a naturii experienței senzoriale Din punct de vedere psihologic, am dobândit o poziție fermă și clară: nimic mental din exterior nu intră în noi, ceea ce este în total acord cu convingerea filozofilor și naturaliștilor că toate senzațiile noastre sunt subiective, sunt simboluri mentale subiective ale mișcărilor externe ale mediului, în care există doar mișcări ale particulelor acestui ra, aer și alte corpuri, gazoase, lichide și solide, dar nu există culori, sunete, arome, gusturi etc , care alcătuiesc întreaga noastră senzație Dar dacă nimic mental nu intră în noi, atunci, evident, tot conținutul nostru mental este conținut potențial în noi încă de la început, ca "capacitate", ca "putere nemanifestată" Oricare ar fi natura mediului în care este închis și pregătit tot conținutul nostru mental viitor: senzații, idei, sentimente, aspirații, acțiuni, acest conținut se află în noi, ca un roman cunoscut sau un studiu filozofic într-o carte pe care încă o avem nu a deschis și nu a început să citească Să numim acest mediu intern al potențialităților noastre spirituale și al stărilor noastre ascunse ale minții, de dragul confortului discuțiilor ulterioare, un anumit nume-suflet, așa cum îl numesc majoritatea oamenilor, și prin "suflet" nu vom înțelege încă o substanță specială, ci doar "o energie mentală specială a conștiinței", specifică nouă, și care, poate, are o natură comună cu alte energii ale universului și este doar o formă specială superioară a dezvoltării lor Un lucru este cert, că sufletul , înainte de experiență, contrar părerii lui Locke și a senzaționaliștilor, nu este o tabula rasa, sau o foaie de hârtie nescrisă, ci există, dimpotrivă, o carte tipărită, cusată și legată în coaja unui organism cunoscut Prin influența mediului, se deschide doar pe o pagină sau alta, iar apoi apare conținutul inerent acestuia de natură Σ) eliminăm în mod deliberat acum luarea în considerare a problemei metafizice despre esența energiei psihice sau a sufletului Și eu grotă Este această concepție de acord cu

faptele pe care le cunoaștem despre viața mentală a omului? Destul de În primul rând, în fenomenele memoriei și eredității psihice, avem dovada că conținutul mental are în noi un mediu în care ne poate fi invizibil, deocamdată, păstrat într-o stare potențială, ascunsă, inconștientă; în al doilea rând, în faptele abilităților înnăscute, talentelor, talentelor, geniului, care se manifestă numai la ocazii convenabile, cu anumite excitații din mediu, în anumite condiții de educație, dezvoltare, mediu, avem și dovada că conținutul spiritual poate în noi să fie păstrat chiar și pentru o viață întreagă, fără a avea o șansă sau un motiv să apară, sau să apară foarte târziu; în al treilea rând, în procesele de gândire și creativitate artistică, care ne dezvăluie din interior, fără nicio influență directă a mediului și de multe ori în mod neașteptat pentru noi înșine, noi perspective de idei sau imagini ale realității, create de sufletul nostru din sine și nici măcar extrase din experiența anterioară, avem și dovada că putem deține nenumărate comori de conținut spiritual, pe care de multe ori nu le bănuim; în al patrulea rând, în dezvoltarea sentimentelor, dorințelor, temperamentului și caracterului nostru, întâlnim în mod constant și (empiric, cum spune Schopenhauer) a spus) astfel de potențialități sau predispoziții ascunse ale sufletului nostru care ar putea fi puse în noi doar de natură, și nu luate din afară Dacă, totuși, tot ceea ce constituie conținutul nostru spiritual: senzații, idei, sentimente, aspirații, poate fi stocat separat într-o formă ascunsă, potențială în sufletul nostru, atunci nimic nu ne împiedică să recunoaștem, pe baza viziunii de mai sus a proceselor de senzație, că tot ceea ce este spiritual conținutul în totalitatea sa ne este înnăscut și ne este pregătit dinainte Desigur, depinde în mare măsură de condițiile mediului în care paginile va fi deschisă cartea spiritului nostru în timpul vieții organismului nostru, limitată de timp și loc, dar, pe de altă parte, există o astfel de etapă în dezvoltarea sufletului uman, la care dobândește capacitatea de a deschide și de a răsfoi cartea vieții, de la prima pagină până la ultima, și tocmai această etapă de dezvoltare și putere spirituală constituie idealul "umanului" suflet, esența "libertății spirituale" dorite (așa-numita "libertate a voinței") Să comparăm acum cele două rezultate ale cercetării noastre:) în funcție de organizarea corpului nostru și a organelor de simț, nimic mental din exterior nu intră Biblioteca "Runivers" în noi nu se poate;) întregul conținut psihic poate să locuiască latent și inconștient în sufletul nostru și să se manifeste nu numai sub influența influențelor externe și a stimulilor nervoși organici, ci și datorită autoactivității interne a energiei psihice însăși, care în aceste cazuri este numit testament De aici rezultă) că tot conținutul nostru mental este inițial legat și paralizat de ceva și că fiecare senzație sau altă stare mentală, cauzată din exterior sau din interior, este un act de eliberare a unei părți a energiei sufletești potențiale sau latente Ce leagă și păstrează energia noastră spirituală într-o stare potențială, împiedică autodezvăluirea instantanee și completă a acesteia? De ce, dacă se dezvăluie în stări și acte de conștiință, atunci numai în părți, manifestări separate, sau întrezări, treptat, în timp și niciodată - până la moarte - complet, imediat, în tot conținutul ei imanent? La aceasta avem din nou răspunsul în faptele pe care le-am subliniat mai sus, de exemplu, în faptele de memorie, uitare, amintire, ereditate mentală și altele Evident, același organism, cu toată structura sa complexă, care provoacă o descărcare parțială, secvențială a energiei nervoase și eliberarea energiei mentale, sub formă de senzații, idei

etc , este un aparat care leagă, întârzie, suprimă conștiință și forțe spirituale De ce nu poate un om de știință să cunoască, să-și amintească și să fie conștient de toată masa de fapte pe care le-a studiat și învățat deodată și în volum total în fiecare moment? De ce nu poate un artist să posede imediat toată bogăția de imagini pe care le poate dezvălui și întruchipa treptat și consecvent în lucrările sale în fața unui cititor, spectator, ascultător uluit? Și pentru că acest lucru este împiedicat de dispozitivul puterii de încătușare a sufletului său a sistemului nervos - structura creierului, nervii, organele de simț, mușchii, în general, întregul corp, toate procesele cărora sunt mișcarea materială, care necesită pentru eforturile sale de implementare, victoria asupra rezistențelor materiei și, prin urmare, a timpului Corpul este "temnița sufletului", spuneau filosofii antici Pitagora și Platon, și aveau dreptate în sensul că corpul, cu structura sa, întârzie manifestarea nestingherită a energiei spirituale Gânditorul sau artistul creează idei liber și fără piedici timp de câteva ore la rând; a uitat timpul, se ridică din ce în ce mai sus în contemplarea adevărului sau a frumuseții - pare încă un efort neînsemnat - și înaintea lui se vor deschide imediat Biblioteca "Runivers" ușile către templul universului, toate secretele naturii, toată eternitatea și puterea imensă a ființei Și în acel moment el este trezit și distras de la gânduri și vise inspirate și coborât la pământ printr-o lovitură puternică sau un zgomot puternic, o explozie strălucitoare a unei rachete, durere în partea inferioară a spatelui sau în braț, un sentiment de foame sau sete Toate aceste impresii în conștiință sunt cauzate, în primul rând, de procese din corp, în nervi, în creier, iar zborul spiritului este întârziat, legat, întrerupt În mod evident, corpul joacă același rol în raport cu energia noastră mentală ca un dispozitiv sau mașină electrică în raport cu energia electrică Corpul este un aparat care separă, păstrează și leagă energia spirituală, dar este și un aparat care o descarcă și o eliberează Dacă corpul nu ar lega și paraliza energia spirituală, atunci ar trebui să se manifeste dintr-o dată, un aflux de moment în conștiința tuturor senzațiilor accesibile sufletului, imagini de amintiri, idei, sentimente, agitații, pasiuni, aspirații și dorințe, și mai departe continuu și neîntrerupt înăbușit existența lor comună și veșnică, și ar fi raiul sau iadul, în funcție de care este complexul de elemente de conținut spiritual inerent unui sine dat, unei anumite personalități spirituale Dacă există un suflet, ca substanță distinctă de corpuri, capabilă să existe independent, atunci ceva asemănător trebuie să aibă loc atunci când corpul moare și sufletul părăsește corpul Dacă sufletul este doar un depozit de energii spirituale colectate accidental în corp, prin natura lor asemănătoare cu alte energii "fizice", atunci odată cu distrugerea vasului corporal, acestea trebuie totuși eliberate și împrăștiate Dar din moment ce natura lor este de așa natură încât orice eliberare a energiei psihice este un act de conștiință și conștiință de sine, atunci chiar și cu această eliberare "fizică" și dispersie a energiei psihice este greu de imaginat că nu ar fi însoțită de senzații, gânduri , amintiri, sentimente și aspirații, asociate cu conștiința de sine a "eu-ului" cunoscut De aceea, poate, suntem instinctiv complet incapabili să ne imaginăm moartea completă a sufletului și a conștiinței în momentul morții trupului și de ce mintea noastră prezintă involuntar o imagine a noii vieți a sufletului, atât de poetic conturată de Byron în poemul "Când cadavrul nostru cald " ')

*) Vezi traducerea lui K Sluchevsky în ediția Gerbel: Byron's Works in Translations of Russian Poets, T I, p (ed a II-a, Sankt Petersburg,)

Biblioteca "Runivers" Și atunci ce rămâne cu sufletul? - liber și fără griji, Va urma cărările planetelor invizibile, Nu se răspândește ca un ochi fără sfârșit Peste tot și dintr-o dată - și nu există nicio barieră în calea lui? Fără formă, fără sfârșit și veșnic tânăr în putere, Invizibil însuși în tăcerea de deasupra norilor Tot ceea ce cerurile și pământul au cuprins în sinea lor, se va arăta ochilor și amintirii sufletului Trecutul însuși, cu o ținută misterioasă, Plin de secrete, un amestec de lumină și umbre Se va deschide apoi în fața unei priviri puternice, Imaginea din fața lui se va extinde complet și așa mai departe Dar deocamdată nu vom discuta problema metafizică a soartei energiei sufletești în afara corpului, ci vom reveni din nou la studiul problemei experienței senzoriale, de la care ne-am abătut oarecum Ilustrarea și justificarea poziției pe care o leagă organismul energia spirituală, o menține într-o stare potențială și apoi se descarcă și eliberează treptat, a cărei consecință sunt senzațiile noastre individuale și complexele lor, ne va permite acum să stabilim o viziune mai precisă asupra naturii senzației și, prin urmare, a experienței senzoriale, scopul formelor subiective ale percepției noastre senzoriale -speciale (anumite tipuri de senzație) și general (percepția spațiului și timpului) Această definiție a naturii senzației, a elementelor și formelor experienței senzoriale, ne vom ocupa în Capitolul următor NOI Dacă, din punct de vedere psihologic, senzația este eliberarea unei forțe sau a unei energii psihice latente, atunci este evident în același timp conștiința unui efort depus și a unei rezistențe depășite Ideea că în fiecare senzație s-a făcut un anumit efort și că au fost eliminate obstacolele și rezistențele, adică că în el există un moment de activitate, de voință, nu este străin multor psihologi-spiritualiști ai epocii noastre A fost realizată, de altfel, de Maine de Biran, iar după el au vorbit câțiva psihologi ruși (P E Astafiev, L M Lopatin) De asemenea, sa manifestat într-un mod deosebit în teoria apercepției a lui Wundt Dar nu ne vom lăsa distrași de Biblioteca "Runivers" ronu din cercetările sale prin expunerea istoriei întrebărilor) Este suficient să spunem că în fiecare act de senzație, ca percepție conștientă, există o anumită tensiune activă a spiritului, numită atenție, iar atenția este o manifestare a voinței Se poate spune că din momentul trezirii până în momentul adormirii, întreaga stare de veghe a conștiinței este o anumită continuă, deși imperceptibilă, prin tensiunea sa obișnuită a atenției, sau a voinței, în direcția eforturilor de percepție - o tensiune care în unele cazuri devine agravată și apoi devine pentru noi remarcabilă ca o "afișare a atenției" deosebit de puternică, astfel încât întreaga stare de veghe poate fi numită "o stare de atenție neascuțită" La urma urmei, adormirea este o consecință directă a atenției noastre slăbite în mod natural sau artificial și suspendate în mod arbitrar Această observație, ușor accesibilă verificării subiective, este, așa cum vom vedea mai târziu, de mare importanță pentru întreaga teorie a experienței senzoriale Deci, din punct de vedere psihologic, senzația este o eliberare, sub forma unei anumite stări de conștiință, a unei energii spirituale potențiale, care se produce în două condiții - o împingere din exterior și un efort intern Impulsul din exterior constă, după cum am văzut, în descărcarea energiei nervoase într-un anumit aparat nervos sau baterie (să recurgem în continuare la această imagine convenabilă în expunerea noastră), o descărcare care se produce sub influența mișcărilor sau proceselor externe în organismul însuși ƅ (cum se întâmplă acest lucru, de exemplu, în senzațiile organice, în halucinații etc) Dar cum descărcarea energiei fiziologice în aparatul

nervos, sau, mai precis, în celula creierului, eliberează o anumită parte a energiei noastre mentale, nu știm: fiziologia nu este în măsură să răspundă clar la această întrebare Se poate, într-o oarecare măsură, să-și imagineze concret acest proces ca fiind analog cu eliberarea de energie electrică pozitivă în corpuri, când cea negativă care o leagă este descărcată, sau invers Această dublă analogie luminează, printre altele, diferența unul față de celălalt în acele două cazuri când descărcarea energiei nervoase eliberează psi-) Strict vorbind, ideea că senzația este rezultatul interacțiunii dintre suflet și corp (+ mediu) și că sufletul participă la senzație la fel de activ ca lumea exterioară care acționează asupra ei, a fost deja exprimată de filosofii antici, în special de Platon și Aristotel Biblioteca "Runivers" chimică (sub formă de senzație) și când, dimpotrivă, eliberarea (din interior, printr-un act de voință) a energiei psihice a senzației determină descărcarea de energie nervoasă Suntem departe de înțelegerea finală a acestor procese, având în vedere starea actuală a fiziologiei creierului și a întregului sistem nervos, dar tocmai din această cauză avem dreptul să ne ajutăm clarificând problema prin analogii și presupuneri În orice caz, în fiecare act de senzație există două momente: intern, pur mental (volițional), și extern, psiho-fiziologic / Conștiința presiunii și influenței din exterior se exprimă în senzații specifice sau speciale, și conștiința efortului din interior se manifestă într-o formă generală cunoscută x senzații (în percepția extinderii spațiale și a timpului), deoarece acest efort din interior (volițional) este mai mult sau mai puțin uniform în toate percepțiile (cel puțin, formele sale nu sunt numeroase), în timp ce tipurile de influenţe din exterior sunt la fel de diverse ca şi aparatul special de percepţie, dintre care sistemul nervos Desigur, aceste influențe asupra forțelor psihice din exterior, prin aparatul nervos, ca și contra-eforturile proprii ale sufletului, sunt resimțite de noi psihic, subiectiv și, prin urmare, în raport cu stimulii fizici și fiziologici externi, sunt doar simboluri condiționate : "în afară și în afară de propriile stări sufletul nu poate simți nimic Dar totuși, sistemul nostru nervos este aranjat în așa fel încât cea mai mică schimbare a modului și naturii de descărcare a energiilor sale se reflectă prin schimbări în modul în care se eliberează energia psihică și în senzațiile corespunzătoare acesteia Cum se întâmplă asta nu știm, dar știm din experiență că așa este De aici rezultă că toate senzațiile noastre speciale sau specifice (ale diferitelor organe de simț) sunt forme subiective de percepție a diferitelor modificări suferite de forța noastră mentală în timpul descarcării energiei nervoase în diferite aparate parțiale ale sistemului nervos Senzații vizuale, adică lumină și culoare, senzații auditive, adică sunete și zgomote, senzații tactile (proprietăți de suprafață), senzații olfactive (mirosuri și arome), gust, temperatură (externă), musculare (senzații de greutate a acelor l și etc) , și alte senzații externe, precum și organice care însoțesc procesele de respirație, circulație sanguină, digestie, excreție și activitatea celor mai multe aparate ale sistemului nervos (organe de simț, mușchi, creier și parțial coloanei vertebrale) - toate acestea sunt simboluri subiective a diverșilor fizicieni și fiziologi Biblioteca "Runivers" mișcări fizice, eliberând indirect energia conștiinței noastre dintr-o stare potențială, legată De ce în unele cazuri au în conștiință acest sau acel caracter și calitate și cât de mult corespunde această calitate proprietăților lucrurilor în sine care acționează asupra organismului și la care ne raportăm senzațiile ca indicatori ai acestor proprietăți, nu știm Fără îndoială, trebuie să

existe o anumită corespondență a senzațiilor subiective cu obiectele obiective și proprietățile lor, altfel nu am putea noi înșine să acționăm asupra lumii lucrurilor, să schimbăm lucrurile la discreția noastră și să le folosim pentru propriile nevoi În orice caz, dacă proprietățile lucrurilor și fenomenelor lumii, în sine, sunt diferite de ceea ce le cunoaștem în "simbolurile subiective ale senzațiilor", atunci un lucru este cert că pentru fiecare proprietate obiectivă specială a lucrurilor îi corespunde o anumită proprietate şi senzaţie stabilă, mereu constantă, Şi că intermediarul dintre evenimentul determinat din lume şi conştiinţa noastră este, la rândul său, un aparat nervos stabil special, care nu poate fi determinat decât de evenimentul determinat (mişcarea) în mass-media şi care provoacă întotdeauna forma eliberată a formei determinate a energiei mentale în vedere O astfel de stabilitate a acțiunii aparatului nervos a fost numită de fiziologi încă din anii ai secolului actual (și anume, de Johann Müller) energia sa specifică) În mod evident, rezultă că o anumită corespondență între evenimentele din lumea lucrurilor în sine și senzațiile de conștiință, oricare ar fi ea, depinde de o organizare stabilă a sistemului nervos Dar de vreme ce, până la urmă, între mișcări (în nervi) și senzații, ca percepții subiective ale acestor mișcări, știința este incapabilă de a construi nicio punte, rămâne să credem în "armonia prestabilită" dintre spirit și materie, realizată de natura (sau Creatorul ei) cu ajutorul organizării subtile și complexe a substanței însăși în organism și în sistemul nervos, întrucât organismul este tocmai mediul în care mișcarea și senzația, materia și conștiința intră în contact Desigur, se poate obiecta că pentru un filozof care înțelege că materia, lumea și mișcarea în sine sunt doar agregate ale gândurilor, senzațiilor și reprezentărilor noastre, ') Johann Müller a vorbit despre o viață specifică specială a "nervilor", iar din moment ce nervii s-au dovedit a fi conductori indiferenți ai curentului nervos, o anumită energie a trebuit să fie atribuită dispozitivului celulelor centrale ale creierului sau terminațiilor periferice a nervilor Biblioteca "Runivers" influențe, adică stări psihice - totul real se reduce la psihic, și că pe această bază nu există niciun motiv să vorbim despre materie sau materie ca despre "realitate": există un singur spirit> cu stările (reprezentările și dorințele sale), deoarece organismul însuși , creierul și întregul sistem nervos sunt reprezentări ale spiritului, imagini ale conștiinței Dar acest punct de vedere al idealismului subiectiv pur sau al panpsihismului (tot ce există este spiritual), cu o analiză adecvată, încă nu rezistă criticii, deoarece însuși faptul psihic al obiectivizării sau materializării senzațiilor în reprezentări ale lucrurilor independente de însăşi reprezentările este un fapt psihologic indubitabil care necesită o explicaţie Să ne pună acest instinct și această nevoie și necesitate de obiectivare de către Creator sau de evoluția oarbă a naturii, nu contează: în primul caz este o revelație de sus, în al doilea este o adaptare firească a spiritului şi a conştiinţei la realitate Dar atât în primul, cât și în al doilea caz trebuie recunoscut ca un indicator al ceva existent efectiv Cu alte cuvinte, în însuși faptul psihic al obiectivării și materializării senzațiilor în obiecte și proprietățile lor se află dovada existenței a ceva opus subiectului, spiritul perceptor - fie că numim acest lucru opus - non-spiritual, non- subiectiv - materie, substanță, mișcare sau mai abstract - "lucru în sine" Toate acestea sunt doar nume și titluri, iar faptul rămâne că există o altă realitate decât spiritul, supusă altor legi decât viața spiritului și cunoscută

subiectiv de noi în imagini sau simboluri ale senzației și că armonia și corespondența dintre aceste două realități sunt prestabilite de noi necunoscut într-un fel chiar la apariția lumii, a universului, la însăși nașterea lucrurilor și a forțelor lor Leibniz a înțeles bine că acest concept ultim este necesar în filozofie, că semnifică un mister pe care s-ar putea să nu-l înțelegem niciodată *) Vorbind în favoarea înțelegerii Lsibnpskoye a "armonicii predefinite", totuși, nu alăturăm întregul ei științific pe monade, în care vedem o mulțime de anti-coduri logice, și considerăm NS ca să fie o comparație reușită a monadelor proprii ale ordinului de captură cu capturile simultane și egale Comparația este prea grosolană Opo exclude interacțiunea constantă a spiritului și materiei, adică realități de două ordine, care, totuși, constituie un fapt incontestabil și în care stă tocmai marele mister al ființei Biblioteca "Runivers" Așadar, senzațiile speciale sunt forme subiective de percepție și conștientizare, fără îndoială reale, dar necunoscute nouă în noi înșine, adică independent de senzații - evenimente și lucruri care există în mod obiectiv în afara conștiinței sau sufletului nostru Aceste modificări, percepute sub forma unor senzații specifice, lumină, "culoare", sunet etc , sunt pasive în sine, adică nu reprezintă percepția eforturilor mentale interne care însoțesc procesul de percepție senzorială Aceste eforturi, însă, însoțesc invariabil, după cum am văzut, fiecare act de senzație, iar acest sau acel grad de atenție care distinge acest act de percepție echivalează cu conceptul de energie a conștiinței în sine, care guvernează ordinea și relațiile dintre stările sale Percepția tocmai acestor eforturi constante ale conștiinței se exprimă într-o categorie aparte de senzații, strâns legate de cele speciale (pasive), dar care se deosebesc de acestea prin generalitatea lor, aparținând tuturor sau mai multor tipuri de senzații speciale, de care suntem capabili Aceste eforturi au un dublu scop - de a reține o senzație dată sau de a trece de la ea la una nouă Întrucât intensitatea energiei psihice eliberată (de fiecare impresie și descărcare exterioară a aparatului nervos) este limitată, iar energia totală a conștiinței care este liberă în starea normală de veghe a sufletului are suficiente obiecte interne care pot constitui subiectul contemplarea ei (în conștiința de sine), atunci nu există o luptă inevitabilă între senzațiile care se străduiesc constant să se împingă în afara conștiinței Această luptă a senzațiilor (sau a ideilor) Herbart a încercat să înfățișeze și să explice în lucrările sale psihologice, dar nu a folosit-o pentru a explica originea ideilor de spațiu și timp în direcția pe care o avem în vedere Deci, conștiința face un efort pentru a păstra sentimentul dat care a apărut în ea (și, în consecință, pentru a-i suprima pe alții în detrimentul ei), sau pentru a trece la altul (și a-l suprima pe primul de dragul ei) Eforturile de ambele feluri nu rămân fără influență asupra mecanismului nervos de percepție și, la fel cum descărcarea energiei mecanismelor nervoase eliberează unele energii mentale, și invers: eforturile de descărcare mentală descarcă anumite energii ale mecanismelor nervoase, iar aceste descărcări sunt exprimate în mișcări musculare ale organelor simțurilor și ale întregului corp În consecință, senzațiile de eforturi (desigur, pur mentale) apar în conștiință, Biblioteca "Runivers" pe care unii fiziologi recenti (Wundt) le-au numit senzatii motorii de inervatie) Aceste eforturi, totuși, sunt de două ordine - nu are nicio diferență dacă sunt îndreptate spre reținerea unei senzații date sau spre perceperea uneia noi Unii au sarcina de a adapta aparatele periferice de percepție în acest scop sau altul, în timp ce alții au sarcina de a adapta în acest scop aparatul central, creierul Această

diferență depinde de diferența de calitate a senzațiilor: într-un grup de senzații predomină rolul și semnificația periferiei, în altele - sistemul nervos central Deci, în percepțiile vizuale și tactile, rolul principal îl joacă aparatul periferic: pentru a vedea, ne mișcăm ochii spre dreapta, stânga, sus, jos, ne mișcăm din loc în loc și ne schimbăm întreaga poziție a corpului La fel, pentru a simți, trebuie să-ți miști brațele, picioarele, întregul corp Dimpotrivă, în senzațiile auditive și olfactive, rolul principal îl au un fel de adaptări motorii interne ale centrilor: ascultăm și adulmecăm, uneori fără a schimba poziția organelor auzului și mirosului și a întregului corp, și încercând doar să ne concentrăm mai atent asupra percepțiilor noastre, auditive și olfactive Desigur, acest lucru nu exclude posibilitatea unor mișcări ale corpului și ale organelor corespunzătoare pentru a spori și clarifica impresia de auz și organul mirosului, dacă vrem să le oferim o localizare spațială, la fel ca în senzațiile vizuale și tactil facem eforturi în sensul adaptării centrelor, dacă vrem să le percepem succesiunea în timp Insistam doar asupra rolului predominant al acestor sau altor conditii in senzatii de felurite feluri si asupra caracterului dublu al eforturilor, periferice si centrale, facute de energia psihica pentru a retine o senzatie data sau a prinde una noua Și astfel, ca urmare, există două ordine de senzații mentale de eforturi depuse într-o direcție sau alta, care stau la baza percepțiilor subiective ale spațiului și timpului, ca forme generale de experiență senzorială Simțind natura și calitatea eforturilor depuse pentru adaptarea la război) Spre deosebire de senzațiile musculare periferice, care sunt indicatori ai condițiilor organice de activitate și a stării mușchilor, care sunt senzațiile de oboseală, vigoare fizică, tensiune musculară excesivă sau insuficientă etc Biblioteca "Runivers" acceptarea organelor "periferice", se exprimă în conștientizarea întinderii, distanței, mărimii, fizicității și, în general, a formelor spațiale ale obiectelor experienței Sentimentul naturii eforturilor depuse de adaptare la procesul de percepere a organelor noastre "centrale", se exprima in constiinta noastra a duratei, schimbarii sau succesiunii, in general, a senzatiilor Spațiul este predominant o formă de percepții vizuale și tactile, în timp ce timpul este o formă de percepții auditive și olfactive Dacă privim cu ochii noștri un peisaj complet nemișcat și liniștit (când, după cum se spune, o frunză nu se mișcă, o muscă nu zboară și nu percepem clar un singur sunet), atunci percepția noastră este predominant spațială, indiferent în raport cu timpul Dacă, dimpotrivă, închizând ochii și stând nemișcați într-un loc într-un concert, ascultăm interpretarea unei piese muzicale, atunci uităm cu ușurință de condițiile spațiului și trăim mai ales în timp Și, prin urmare, uneori este posibil ca o persoană să aibă o iluzie că aude sunete nepământene, cerești, vocile îngerilor și heruvimilor (o iluzie a spațiului) sau că vede (vede prin) evenimente viitoare care nu au venit încă (o iluzie a timpului) Acest raport dintre diferența dintre formele subiective predominante în percepțiile vizuale și tactile, pe de o parte, și auditive și olfactive, pe de altă parte, este deosebit de pronunțată în halucinații și în unele imagini ale fanteziei poetice și aceeași diferență este accentuat de unele anomalii ale gradului de sensibilitate la spațiu și timp - orbi și surzi, precum și persoanele care și-au pierdut o parte din simțul tactil sau mirosului Orbii trăiesc mai mult după imaginile timpului, surzii după imaginile spațiului Numai în senzațiile de gust, temperatură și organic este imposibil de observat predominanța unei forme de percepție a eforturilor subiective față de alta și, totuși,

ambele sunt neclare și inconsecvente, pentru că senzațiile în sine sunt predominant pasive Dar pentru noi nu contează atât de mult ce formă generală de percepție subiectivă predomină în realizarea uneia sau acelei ordini, ci mai degrabă că toate senzațiile care alcătuiesc imaginile de extensie și spațiu sunt senzațiile eforturilor psihice îndreptate către periferic inervația și senzațiile din care sunt compuse imagini de durată și succesiune, adică timp, esența senzațiilor de eforturi mentale ale inervației motorii centrale Aparent, nu există mușchi în creier, dar există, fără îndoială, mișcări (moleculare - în fibre și celule), iar noi percepem Biblioteca "Runivers" putem face eforturi psihice pe care le facem pentru a le evoca, pentru a reține (prelungi) o anumită senzație sau a o înlocui cu altele noi De aceea ni se pare că timpul este o formă de percepție mai internă și subiectivă decât spațiul, asociată cu senzații de inervație musculară periferică Dacă vrem să definim pe scurt spațiul și timpul ca forme subiective generale de senzație, atunci putem spune așa: Spațiul este un ansamblu de senzații de eforturi făcute de conștiință (sau de energia psihică) pentru a menține aceste senzații în conștiință sau a le înlocui cu altele noi cu ajutorul adaptării aparatelor de percepție periferică Timpul este un ansamblu de senzații de eforturi depuse de conștiință (sau energie spirituală) pentru a reține, adică a prelungi în conștiință, aceste senzații cu ajutorul adaptării aparatului central de percepție, sau pentru a le înlocui cu altele Conștiința eforturilor depuse pentru a se ține de aceste senzații deosebite se exprimă în primul caz prin percepția extinderii, în al doilea prin durată, iar conștiința eforturilor în trecerea de la o senzație la alta se exprimă în primul caz prin perceptia contiguitatii, in al doilea prin cercetare Combinația de imagini ale acelor și altor eforturi din fiecare zonă este exprimată separat în percepțiile de compatibilitate (extensie + contiguitate) și succesiune (durată-¡-consistență), iar combinația de reprezentări de compatibilitate și succesiune are ca rezultat o reprezentare complexă de mişcare (ceea ce presupune succesiunea momentelor în timp şi compatibilitatea punctelor din spaţiu) Astfel, reprezentarea obiectivă a "mișcării" este un complex complex al tuturor senzațiilor subiective ale eforturilor mentale făcute de noi în procesul de senzație sau percepție senzorială Din punctul de vedere pe care l-am conturat, este destul de clar în ce măsură formele generale de percepție a spaţiului și timpului sunt subiective și în ce măsură sunt obiective Ca forme de conștiință a eforturilor mentale, ele sunt complet subiective, ca modalități de conștiință a condițiilor organizării noastre fizice și a realității exterioare, independente de alcătuirea noastră mentală, sub care aceste eforturi sunt făcute necesare și realizate, sunt obiective De aceea obiectivăm spațiul și timpul la fel de persistent precum obiectivăm lumina, sunetul, zgomotul, aroma, gustul Toate senzațiile noastre sunt subiective, ca simbolurile psihice, și obiective, ca indicatori Biblioteca "Runivers" independent de conștiința noastră a condițiilor pentru eliberarea acelor sau a altor elemente ale energiei sufletești latente Spațiul obiectiv este acea ordine a lucrurilor independentă de noi, care necesită adaptarea în raport cu aceste lucruri a organelor noastre de simț și eforturile mentale corespunzătoare, în scopul percepției; timpul obiectiv este acea ordine exterioară a lucrurilor care necesită o schimbare în raport cu acestea în condițiile activității organelor noastre centrale de percepție și a eforturilor mentale corespunzătoare Dar dacă da, atunci percepțiile timpului și spațiului nu sunt doar forme direct de percepție a eforturilor psihice, ci în același timp și

indirect, forme de percepere a rezistențelor aduse acestor eforturi de energiile numite "fizice" Aceste sume de rezistențe, percepute indirect de noi, sunt esența spațiului obiectiv și a timpului obiectiv Și întrucât aceste rezistențe în elementele și relațiile lor sunt determinate și supuse unor legi, pe care le numim fizice sau obiective și, la fel cum relațiile și legile eforturilor psihice care le corespund sunt determinate și stabile, se poate măsura fostul cu ajutorul celui din urmă şi înapoi Unitățile identice de eforturi de ordin dublu sunt traduse de noi în unități obiective de măsură de spațiu și timp, iar atunci când aceste unități de măsură sunt obiectivate de noi în anumite idei despre elementele de extensie și timp, atunci le folosim pe acestea din urmă invers pentru măsurarea subiectivă a eforturilor noastre, adică condițiile vieții noastre în spațiu și timp, în interacțiunea cu lumea Cert este că, deși eforturile mentale în sfera percepției senzoriale (eforturile atenției) sunt într-o anumită măsură stabile în tensiunea lor, dar, așa cum am văzut mai sus, există fără îndoială o sferă a vieții mentale în care nu sunt necesare eforturi speciale la toate, pentru a adapta organele periferice sau centrale, la tipurile de percepție, așa este sfera percepției și contemplației interiorului, imediat, spiritual, în care, după cum arată experiența, pierdem toate criteriile de măsurare spațială și temporală relații și, din moment ce experiența senzuală este întotdeauna strâns împletită cu această experiență suprasensibilă, oh, contemplativ curat, atunci bunăstarea noastră subiectivă generală nu ne oferă acele măsuri invariabil stabile de timp și spațiu, care sunt necesare pentru definirea lor exactă De aceea căutăm măsuri obiective ale spațiului Biblioteca "Runivers" iar timpul în unităţi de mişcare exterioară şi în general în sfera percepţiei elementelor realităţii exterioare Dar nu trebuie să uităm că toate măsurile noastre de spațiu și timp sunt încă subiective și relative, că nu avem alt criteriu pentru stabilirea acestor măsuri, cu excepția sentimentului subiectiv al efortului, cu excepția relației dintre senzații Aceasta explică de ce timpul și spațiul pot fi încă obiecte ale contemplației noastre subiective pure și că putem opera cu gândire asupra unităților și elementelor spațiului și timpului fără nicio participare a experienței directe, adică pur speculativ, matematic "Timpul absolut, adevărat și matematic", potrivit lui Newton, "curge uniform, complet independent de viteza și încetineala lucrurilor materiale Timpul relativ, aparent și obișnuit este o continuitate determinată de mișcarea corpurilor, ca, de exemplu, în determinarea zilelor, lunilor și anilor În același mod, "spațiul absolut (matematic) este nemișcat și neschimbător" și este determinat de relațiile geometrice ale punctelor, liniilor și planurilor Momentele și măsurile timpului absolut, matematic, sunt la fel de ireale (obiectiv) ca și elementele și măsurile spațiului absolut Acestea și altele sunt rodul fanteziei noastre constructive Materialul pentru munca ei este senzațiile subiective elementare ale eforturilor unei duble ordine, despre care am vorbit în detaliu mai sus Un punct geometric este o diagramă a unui efort de percepție abia vizibil în zona vizuală și parțial tactilă, o linie geometrică este o diagramă a unei simple sume a acestor eforturi identice, abia vizibile, un plan este o diagramă a produsului și a combinației de două feluri de sume de eforturi etc Toate dimensiunile geometrice ale spațiului marchează diferite tipuri de eforturi pe care le facem atunci când percepem realitatea, reprezentată simbolic de noi în senzațiile organelor văzului și atingerii Exact în același mod, o secundă de timp este inițial o schemă a unui efort abia sesizabil în

percepția sunetului, iar alte cantități (minute de timp, ore etc) sunt sume diferite ale unor astfel de eforturi identice, abia sesizabile Conștiința acestor elemente separate de efort și sumele lor, în ambele domenii, ne oferă cele mai simple elemente de numărare - unitățile numerice și rapoartele lor Disputa despre a priori sau apostat Vezi grefierul Maxwell: "Materia și mișcarea", trad M Antonovici S -Pb , p și urm Biblioteca "Runivers" riorny concepte și adevăruri matematice, această doctrină a spațiului și timpului este complet abolită Nu există nicio îndoială, pe de o parte, că primele acte de conștiință ale eforturilor subiective sau mentale, sub forma unor idei despre elementele spațiului și timpului, apar odată cu experiența senzorială și în profunzimea ei, i e în paralel și împreună cu senzațiile, în principal vizuale și auditive; dar din moment ce aceste senzații de efort ne sunt deja familiare și s-au format în anumite idei despre unitățile și măsurile spațiului și timpului, atunci gândul nostru poate opera asupra lor, oricând și în orice fel, fără a recurge la experiența senzorială și folosind doar experiența imaginației, fanteziei contemplative, exact în același mod în care ea poate opera într-un mod atât de clar asupra senzațiilor sonore (creativitate muzicală) și vizuale (sculptură, pictură, sculptură) Diferența va fi doar în faptul că postările operațiunilor sale (peste senzații specifice) vor fi mai specifice, iar primul este mai distras de comunitate - că postările necesită luare în considerare cu legile speciale și private ale activității fizice (care este simbolizat de aceste senzații), și primul, primul, primul, primul ɵ operațiunile matematice ale fanteziei constructive, sunt ghidate exclusiv de legile generale ale realității mentale, legile relației eforturilor mentale între ele De aceasta depind condiționalitatea construcțiilor fanteziei în sfera formelor speciale de senzație și necondiționalitatea (comunitatea sau necesitatea) în domeniul gândirii matematice) În orice caz, dacă înțelegem experiența senzorială și formele ei în acest fel, așa cum le înțelegem, atunci în sfera reprezentărilor senzoriale dintre a posteriori și a priori, experimentat și supraexperimentat, diferența se va dovedi a fi complet arbitrară: toate formele subiective de senzație sunt a priori, în măsura în care sunt înnăscute și imanente în suflet, și toate sunt a posteriori - pentru că apar în conștiință numai cu participarea experienței, ca proces de eliberare a potențialei energie psihică, ascuns energia conștiinței - care nu interferează cu toate operațiunile ulterioare ale gândirii și fanteziei asupra imaginilor emergente ale senzațiilor) Desigur, înțelegem din nou absolutitatea subiectivului, și nu a obiectivului și, prin urmare, este absurd să afirmăm că absolutitatea adevărurilor geometriei tridimensionale este distrusă de adevărurile geometriei sferice sau pseudosferice Adevărurile tuturor celor trei geometrii sunt subiectiv necondiționate și nu se exclud reciproc Biblioteca "Runivers" să fie atât a priori, adică depășind limitele unei experiențe date, cât și a posteriori, deoarece elementele lor sunt preluate din experiență În urma studiului nostru asupra experienței senzoriale, se obțin următoarele propoziții principale: Experiența senzorială este un ansamblu de stări subiective de conștiință, numite senzații și reprezentând diverse forme de eliberare a energiei mentale potențiale, datorită descărcărilor de energie nervoasă în centrii sistemului nervos În aceste considerente subiective, există o latură pasivă, care depinde în totalitate de aparatul specific sistemului nervos, a cărei descărcare a energiei este cauzată de introducere (iritare fizică, și există o latură activă, internă) , care se reduce la cea mai mare conștientizare b condițiile

sale, acțiunea mediului și a organismului Stările pasive și mai obiective sunt așa-numitele senzații specifice ale organelor de simț individuale, externe și organice Eforturile active ale conștiinței care însoțesc toate aceste stări pasive sunt de două feluri: fiind îndreptate către adaptarea periferiei sau a centrelor, ele sunt percepute de noi în forme generale de senzații - sub forme de prelungiri și adiacente, durate și secvențe Spațiul și timpul sunt astfel două ordini diferite sau două forme diferite de percepție a eforturilor subiective care însoțesc percepția senzorială a realității și, prin urmare, sunt "forme subiective generale de percepție" prin excelență Spațiul și timpul sunt reprezentări concrete și concepte abstracte, îmbrățișând aceste două ordine de senzații subiective ale eforturilor conștiinței în procesul experienței senzoriale Spațiul și timpul sunt însă obiective, întrucât aceste senzații subiective reflectă condițiile obiective de rezistență a mediului și a organismului, determinând eforturile indicate Dacă tezele și , în care afirmăm că spațiul și timpul sunt formele generale de conștiință a eforturilor mentale pe care le facem în procesul de percepție, sunt adevărate, adică corect fundamentate de noi și suficient de convingător exprimate, atunci întrebarea apare involuntar: este posibil să afirmăm că spațiul și timpul sunt forme de percepție de către noi a stărilor noastre cele mai spirituale, unde, aparent, nu se poate vorbi de eforturi de realizare eu grotă Biblioteca "Runivers" capacitatea de a rezista mediului fizic "organelor" periferice sau centrale? Sunt conștient de senzația mea, ideea mea, sentimentul sau aspirația mea în mod direct, adică fără mijlocirea oricăror organe și influențe ale mediului extern, ca stare a subiectului meu, sufletul meu În aceste acte de conștiință de sine nu par să cuceresc nicio rezistență materială și nici nu fac niciun efort în acest scop Dar este așa? Și rezistența creierului, ca organ al memoriei, gândirii, fanteziei? Aici, ne vor spune ei, este o greșeală Dacă timpul este conștiința eforturilor necesare pentru a depăși rezistențele creierului, cu orice lucrare de gândire, fantezie, atunci, atunci, timpul este forma subiectivă a oricărei activități mentale, fără a exclude activitatea superioară a conștiinței de sine, a gândirii și creativitate Dar această afirmație necesită o verificare riguroasă și o discuție cuprinzătoare În primul rând, încă nu știm în ce măsură creierul participă la munca conștiinței de sine și la activitatea spirituală superioară Până acum, în acest domeniu sunt posibile doar presupuneri și presupuneri În al doilea rând, o altă întrebare: experimentăm aceleași rezistențe ale materiei (dacă există) și facem aceleași eforturi în procesele de conștiință de sine, gândire și creativitate, pe care le experimentăm atunci când percepem impresiile senzoriale? Poate că acestea sunt eforturi și rezistențe de o cu totul altă ordine, resimțite altfel, adică sub alte forme decât cele care sunt caracteristice experienței senzoriale? Și în al treilea rând, poate că este necesar să distingem activitatea mentală a gândirii și a fanteziei, pe care o realizăm cu participarea constantă a experienței senzoriale sau pe "imagini ale experienței senzoriale" reproduse cu ajutorul mecanismului memoriei, de contemplarea spirituală directă a acestei lucrări în acte de conștiință de sine? Toată confuzia de concepte nu se reduce oare tocmai la o confuzie a vieții psihice empirice, care, fără îndoială, are loc în timp și chiar în spațiu, ca urmare a dependenței sale de organism, cu "percepția sau conștiința" acestei spirituale? viața, care constituie esența experienței noastre non-materiale, extra-spațiale și supra-temporale, "spirituale"? Ne

propunem să luăm în considerare toate aceste întrebări în următoarele capitole ale articolului pentru a stabili conceptul corect de experiență suprasensibilă sau spirituală și formele acesteia Biblioteca "Runivers" VII "Lucruri în care toată omenirea a crezut și despre care toată lumea a fost de acord, ca în dovezile sentimentelor lor, s-au dovedit a fi false, la fel cum părerea că soarele răsare și apune s-a dovedit falsă " (J St Mill Disertaţii a discuţii polit , philos, a histor , Vol II p) Sarcina ultimelor capitole ale articolului nostru va fi: să arătăm supratemporalul sau, cu alte cuvinte, străin de definițiile timpului, natura percepțiilor asupra actelor noastre mentale în conștiința de sine și, în consecință, aceste acte în sine , și astfel să justifice posibilitatea și caracterul rezonabil de a recunoaște substanțialitatea sufletului și supratemporalul său, adică ființa eternă Rugăm cititorul să ne urmărească cu răbdare construcțiile până la capăt, deși în unele cazuri am fost nevoiți să le dăm caracterul de raționament oarecum sec, dar, după cum ni se pare, logic mai riguros și mai precis Rezultatele generale ale întregii noastre investigații anterioare asupra problemei timpului pot fi rezumate după cum urmează: O persoană are, fără îndoială, două surse de cunoaștere a realității: experiența senzuală sau externă (este și organică) și experiența suprasensibilă - internă) Prin intermediul experienței "senzoriale" el face cunoștință cu așa-numita realitate fizică sau materială, prin intermediul experienței "supersenzoriale" sau interioare ajunge să-și cunoască propriile stări mentale sau mentale și relațiile lor Toată experiența senzorială este o colecție de stări speciale, pur mentale sau subiective, numite "senzații", exterioare și organice, care sunt doar moduri simbolice, mentale, de a percepe fizicul obiectiv) Prin "experiență" înțelegem în ambele cazuri experiența prin conștiința noastră a diferitelor ei stări, i e un ansamblu de acte de conștientizare a acestor stări, care nu prejudecă problema diverselor forme de experiență sau "moduri" de trăire * Biblioteca "Runivers" fapte, t -o proprietăți și relații ale obiectelor și fenomenelor din lumea exterioară, așa-zisa, materială Direct în aceste percepții mentale ale unei ordini "senzoriale", recunoaștem stările propriului nostru suflet sau excitația energiei noastre spirituale, care sunt rezultatele reflectate ale interacțiunii cu lumea, de exemplu aproape produse ale proceselor fiziologice cunoscute din creier, care la rândul lor sunt cauzate de stimuli dintr-un alt organism și deja aceștia din urmă de mișcările din mediu Dar din moment ce în fiecare interacțiune a doi agenți sau forțe (în acest caz, agentul nostru mental, conștiința și factorii fizici), fiecare suferă acțiunea celuilalt și o contracarează (adică acționează în sine), atunci în percepțiile senzuale ordine există un moment pasiv și activ În senzațiile "specifice" ale organelor de simț (și organice în sens strict), energia sufletească suferă pasiv acțiunile mediului, iar în senzațiile "generale" ale relațiilor spațiale și temporale ale acestor senzații speciale, își percepe propriile acțiuni sau eforturi I, care vizează procesele de percepție, adică -ɵ direct asupra reglarii activitatii organelor de simt si a creierului in interactiune cu mediul x) Exprimând pe scurt acest gând, putem spune că sufletul sau energia spirituală (energia conștiinței) percepe în senzații "îndura" și "acțiunile" sale în interacțiune cu un factor numit mediu în general și organismul în special Deoarece percepe și cunoaște acest mediu fizic extern în experiența senzorială doar simbolic, în fenomene sau "forme" proprii stărilor, atunci în sine, în esența sa, acest mediu, adică substanță, inaccesibilă percepției și cunoașterii sale Culorile,

sunetele, mirosurile, gusturile, precum și relațiile lor spațio-temporale, sunt toate "reprezentări subiective" sau "forme ale conștiinței" în interacțiunea sa cu lumea "Lumea este ideea mea" Cunoașterea "lucrurilor în sine" prin percepția senzorială și experiența este inaccesibilă omului Prin prisma experienței senzoriale, cunoaștem acțiunile și contraacțiunile figurilor lumii exterioare, așa-numitele fizice, doar indirect, în simboluri "subiective", și anume: a) în senzații specifice, indirect, cunoaștem efectele a mediului și a materiei asupra noastră, b) în percepții generale despre Σ) Vezi mai sus, cap VI Biblioteca "Runivers" spațiu și timp - opoziția sau rezistența mediului și a materiei în interacțiunea noastră cu acesta Numai în acest sens avem dreptul să vorbim despre obiectivitatea fenomenelor de culoare, sunet, spațiu, timp, mișcare, despre corespondența lor cu faptele reale din lume, mediu, materie În orice caz, timpul, ca și spațiul, nu poate fi explicat altfel decât prin forma subiectivă de percepție a "interacțiunilor cu mediul", pe care o numim fizic și pe care o percepem senzual Timpul este o formă subiectivă de percepție a mișcării în spațiu, adică din punct de vedere psihologic, nu este altceva decât o modalitate de a recunoaște eforturile mentale de inervație pe care le facem pentru a adapta centrii (din creier) atunci când percepem "mișcări" în spațiu și în materie Aceasta înseamnă că, la fel cum sunetul este un mod subiectiv de a percepe vibrațiile din aer, iar lumina este un mod de a percepe vibrațiile eterice, tot așa și timpul este un mod mental condiționat de a percepe acele procese cerebrale care sunt necesare pentru ordonarea impresiilor furnizate de către mediu și organism prin organele de simț și nervi Fără îndoială, creierul se adaptează la cea mai convenabilă asimilare a acestor impresii și noi percepem aceste adaptări sau mișcări ale acestuia sub formă de reprezentări ale timpului (adică durata și secvența) și, desigur, suntem direct conștienți doar de eforturi "psihice" active necesare acestor adaptări , întrucât de fapt nu putem simți nimic decât stările și actele noastre mentale x) Prin urmare, timpul este doar o formă x) Cursul raționamentului nostru în derivarea propoziției că timpul este o formă de percepție a adaptărilor creierului în procesul senzațiilor poate fi exprimat pe scurt astfel: adaptările (mișcările) creierului în procesul de percepere a lumea exterioară sunt la fel de inevitabile și de neîndoielnic ca și adaptările organelor de la periferie Pe cele din urmă le simțim sub forma unor relații spațiale, pe primele fie nu le simțim deloc, fie le simțim sub forma unor idei despre relațiile impresiilor în timp Dar, din moment ce este incredibil că nu le simțim în niciun fel și din moment ce în percepția relațiilor temporale simțim, fără îndoială subiectiv, unele procese asociate cu percepția senzorială și niciun alt proces, cu excepția proceselor cerebrale centrale, nu poate fi recunoscut ca fiind un obiect de percepție în reprezentările timpului care însoțesc percepțiile senzoriale, atunci evident că percepem subiectiv sub această formă (timp) tocmai procesele cerebrale de adaptare în acte de senzație Această concluzie a noastră este construită după schema "metodei inductive a reziduurilor" Biblioteca "Runivers" "reprezentări ale realității exterioare", și nu ceva "real în afara conștiinței și reprezentării" În această formulă ne alăturăm cu siguranță lui Kant, deși îi dăm o nouă interpretare și justificare Și cerem cititorului să-l amintească ca fiind una dintre principalele noastre prevederi Din aceste rezultate generale ale analizei noastre de mai sus, pe care le vom considera corecte atâta timp cât nu ni se dovedește că am făcut erori de fapt sau logice în raționamentul nostru,

decurg în mod firesc următoarele întrebări: Dacă culoarea, sunetul), spațiul și timpul sunt forme de percepție și experiență senzorială, atunci cu recunoașterea inevitabilă a unui alt tip (suprasenzorial sau intern) de percepție și experiență, prin care ne cunoaștem propria conștiință, acțiunile și stările noastre "mentale" , ca atare, Se poate presupune că formele acestei experiențe interioare suprasenzoriale sunt identice cu formele percepției senzoriale exterioare - culoare, sunet, spațiu și timp? Sau este necesar să presupunem că formele experienței interioare sunt diferite? În ceea ce privește culoarea, sunetul, spațiul, psihologii au hotărât de mult și au recunoscut chiar și de către fiziologi că nu sunt forme de experiență interioară, că însăși senzațiile de culori, sunete, extensii, precum și sentimentele, ideile, aspirațiile, nu diferă unul de celălalt în orice culoare, în niciun caz nu sună și nu au nicio măsură de lungime și extensie Prin urmare, întrebarea anterioară poate fi limitată în următoarea formă: dacă timpul este o formă de percepție sensibilă a fenomenelor sau modificărilor fizice, atunci este necesar să-l recunoaștem și ca o formă necesară de percepție internă sau suprasensibilă a stărilor mentale înseși și a relațiilor între fapte mentale? Kant a afirmat în mod eronat că timpul este tocmai forma inevitabilă a intuiției interioare, adică experiența interioară, percepția actelor mentale și relațiile lor Dar Kant, așa cum am arătat în detaliu în primele capitole ale articolului nostru (capitolele I-III), s-a contrazis în diferitele sale afirmații, căci, în primul rând, a recunoscut că timpul este o formă de percepție senzorială, o formă de sensibilitate Pentru concizie și pentru a evita repetarea, vorbind despre culoare și sunet, ne vom referi acum la toate celelalte senzații "specifice" ale simțurilor externe și cele organice speciale Biblioteca "Runivers" (Sinnlichkeit) și că concepția despre timp este întotdeauna ea însăși o "percepție a simțurilor", întrucât "toate relațiile sale pot fi exprimate prin intermediul unei percepții exterioare" (sub forma unei linii de mișcare în spațiu), de unde s-ar deduce că experiența "interioară" este conștiința de sine este, de asemenea, senzuală, adică experiența externă și, din moment ce experiența senzorială sau externă este experiența "în spațiu", aceasta ar însemna că experiența internă este experiență spațială, pe care Kant a negat-o necondiționat De fapt, dacă timpul trebuie imaginat sub "forma unei linii de mișcare în spațiu", atunci ființa mentală trebuie imaginată și sub forma "mișcării în spațiu", și nu de-a lungul uneia, ci de-a lungul mai multor linii) Cu toate acestea, Kant a recunoscut posibilitatea unui "studiu transcendental al vieții mentale și al celei mai multe experiențe senzoriale în compoziția sa, și nu al originii (în timp)", contrastând-o cu un studiu "fiziologic" al experienței senzoriale și al stărilor mentale în general în ordinea schimbării lor în timp *) În cele din urmă, Kant a susținut că, dacă timpul este o formă necesară și validă de "reprezentare" a stărilor mentale, adică, formă a intuiţiei interioare, aceasta nu înseamnă încă că timpul este forma reală şi adevărată a existenţei spirituale, fiinţa spiritului) Evident, toate aceste afirmații sunt inconsistente între ele: experiența interioară, conștiința de sine, nu poate fi "sensibilă", iar Schopenhauer, împreună cu Fichte și Schelling, au explicat perfect după Kant că intuiția interioară a "conștiinței de sine" are o directă influență , caracter suprasensibil Dar Schopenhauer a împărtășit prejudecata lui Kant la acea dată: Deci, de exemplu, dacă merg la Paris să citesc o lucrare despre psihologie, atunci din punctul de vedere al lui Kant se poate spune că gândul meu călătorește cinci zile până la Paris de-a lungul

liniei de cale ferată Moscova-Varșovia-Berlin-Köln-Paris, și apoi de-a lungul liniei de la Gara de Nord la Quie de G Université și de acolo de-a lungul Boulevard St Germain la Faculté de médecine și, în același timp, călătorește corect în "timp" de-a lungul liniilor fibrelor creierului meu de la o celulă la alta?? Dar toate aceste linii de mișcare în spațiu și timp au vreo legătură cu eseul meu?!) Vezi § din Critica rațiunii pure și § din Prolegomenele lui Kant, la care se referă și pe care le explică mai detaliat, în articolul său "Despre realul și imaginarul lui Kant", plasat în cartea a -a "Întrebare Phil " (Specialist, catedra, p și urm), profesorul Alexander Vvedensky) Despre aceasta în detaliu în § Í din "Critica rațiunii pure", care este relatată într-o traducere exactă și frumos interpretată în același articol de către prof A Vvedensky (p și urm) Biblioteca "Runivers" o formă de intuiție interioară, deși a clarificat perfect că în intuiția "interioară" ne cunoaștem direct însăși ființa, substanța (voința) ei, și nu "în forma subiectivă, simbolică a manifestării acestei ființe", adică doar "idei despre a fi" El considera ființa voinței ca fiind supertemporală Prin urmare, a recunoscut și posibilitatea de a investiga întreaga ființă psihică nu prin origine (în schimbarea fenomenelor în timp), ci prin compoziție (în afara timpului), adică transcendent și , la fel ca Kant, el a considerat înseși concepțiile despre spațiu și timp ca "forme ale experienței senzoriale" drept subiectul acestei cercetări transcendentale (atemporale) Prin aceasta, atât el, cât și Kant au infirmat clar necesitatea și inamovibilitatea "reprezentării" vieții mentale numai în timp, și nu în alte moduri și nu în alte forme Și dacă timpul nu este o formă "necondiționat necesară" a intuiției interioare, atunci întrebarea este dacă este o formă de experiență interioară în general? Desigur, deoarece timpul (ca și spațiul) este o formă de experiență externă, senzorială, este, de asemenea, parțial o formă de experiență internă - într-un sens mai larg, pentru că într-un sens mai larg, așa cum am arătat, experiența externă este doar o anumită zona "internului" - zona "conștientizării stărilor noastre mentale în interacțiunea cu lumea" Dar din faptul că timpul, ca și spațiul, este forma unei anumite regiuni a singurei experiențe "interne" disponibile pentru noi, nu rezultă încă că este o formă necesară a întregii experiențe interne și, în special, a acelei experiențe regiune a acesteia care este considerată "experiență internă în funcție de avantaj" (spre deosebire de exterioară, senzuală) și se numește "conștiință de sine" Dacă Kant a susținut că timpul este doar o formă de "reprezentare" a ființei mentale și nu o modalitate a acestei ființe în sine, atunci prin aceasta el a confirmat de fapt posibilitatea cunoașterii și, în consecință, reprezentarea acestei ființe spirituale în afara timpului , în proprietățile și relațiile sale adevărate, supratemporale, căci altfel de unde ar fi știut că timpul este doar o formă de reprezentare, și nu de ființă? Vechea formulă senzualistă: "Nimic de cântat în minte orice este în senzaţie" trebuie extins şi) Această întrebare poate fi adresată și lui Schopenhauer, care spune direct că există două jumătăți esențiale în ideea de lume: "Die cine ist das Objekt: dessen Form ist Ranni und Zeit Die ari dere Halite aber, das Subjckt, liegt nicht in Ranni u Zeit, denn sie ist ganz und ungetbeilt in jedem Vorstellenden Wesen" (W a W , I,) De unde știa Sh asta, dacă nu din experiența interioară supratemporală? Biblioteca "Runivers" ca să spună astfel: "Nimic nu poate fi înțeles din ceea ce nu poate fi imaginat și nimic nu poate fi imaginat care nu poate fi experimentat, adică percepe în experiență Dacă înțelegem ființa supratemporală, este doar pentru că ne putem

imagina și o putem experimenta Din această scurtă analiză iterativă a doctrinei contradictorii a timpului a lui Kant, întrebarea apare cu o nouă forță: a fost afirmația lui Kant că timpul este o formă de experiență interioară sau intuiție interioară, adică nu a fost arbitrară? o formă de conștiință de sine, când este, fără îndoială (pentru Kant însuși) o formă de experiență senzorială exterioară și poate fi exprimată "numai cu ajutorul unei vederi exterioare?" Vom încerca să dovedim în acest articol corectitudinea următorului silogism, a cărui primă premisă îi aparține lui Kant, iar a doua este în contradicție cu abia citată a lui inconsecventă!), forme "a priori" de activitate rațională și morală, ca precum și evaluarea estetică: Timpul este doar reprezentarea mea a timpului - în afara reprezentării timpului nu există timp În conștiința de sine, toate relațiile faptelor psihice sunt percepute și cunoscute de noi în afara sau în afara "reprezentării timpului" În consecință: conștiința de sine, ca mod de a percepe relațiile faptelor mentale, este o activitate care nu este supusă timpului) În legătură cu prima întrebare menționată, dacă timpul poate fi considerat o formă a conștiinței de sine sau a intuiției interioare, mai există una, foarte semnificativă: este posibil, așa cum a făcut Kant, să distingem forma de "reprezentare" a vieții mentale? din forma vieții mentale sau a ființei însăși? În raport cu fenomenele lumii exterioare (pentru conștiință), este clar că le imaginăm sub formele (reprezentărilor) noastre mentale și nu așa cum există în sine, independent de conștiință Dar în ceea ce privește ființa psihică, este complet de neînțeles cum ne poate apărea altfel decât ceea ce este, atunci când "reprezentarea" în sine este un fel de ființă psihică și o parte componentă necesară a acesteia Nu cu Acest silogism corespunde schemei: A este B, C nu este B, deci C nu este A Acesta este al doilea mod al II-lea al figurii silogismului, numit "Camestres", despre care - în logica luiop Biblioteca "Runivers" Cred că propunerea lui Schopenhauer este adevărată că intuiția interioară este o cunoaștere directă a celei mai autentice ființe spirituale, pentru că este tocmai această ființă spirituală autentică însăși Nicio prismă străină de percepție între conștiință, ca formă de existență mentală și ca obiect al conștiinței de sine, pe de o parte, și cunoaștere, ca activitate a conștiinței de sine, adică subiectul, pe de altă parte, nu poate fi imaginat, căci conștiința, ca și conștiința de sine, este activitatea unuia și aceluiași subiect: această prismă (prisma sensibilității) dintre subiectul cognoscibil și viața care se cunoaște pe sine este diferită de viața sufletului în sine, înseamnă absurditate Dacă cunoaştem lumea exterioară, fizică prin prisma formelor subiective ale sensibilităţii noastre, atunci nu vom cunoaşte fiinţa noastră spirituală în mod direct şi obiectiv, aşa cum este, fără nicio prismă senzuală, adică fără vreo prismă senzuală? cu adevărat, și nu simbolic, nu în astfel de forme și reprezentări, care îi sunt pretins străine și în care ea nu există, ci doar ni se "apare", ci în asemenea forme, în care există efectiv în esența sa? Aceasta este a doua întrebare principală a analizei noastre ulterioare Principalele noastre teze sunt următoarele: Timpul nu este o formă de experiență interioară, psihică, suprasenzorială Există forme speciale de experiență interioară, psihică sau de conștiință de sine, distincte de spațiu și timp, și la care spațiu și timp, aceste forme de experiență senzorială, se raportează ca cazuri speciale de relații de fapte psihice; și anume numai în timpul interacțiunii sufletului cu lumea exterioară În formele experienței interioare sau conștiinței de sine, cunoaștem și găsim adevăratele forme și legi ale ființei spirituale: acestea sunt modalități non-

prismatic-subiective de "reprezentare" a ființei spirituale în "aparițiile" ei Dimpotrivă: spiritul, ca lucru în sine, poate fi cunoscut de noi direct în experiența noastră interioară sau în conștiința de sine Metoda sau ordinea dovedirii acestor teze va fi următoarea: I Vom lua în considerare gradul și formele de participare a conștiinței de sine sau a experienței interioare în domeniul "senzorial" sau al experienței exterioare însăși, de exemplu procesarea mentală a acestuia, și să descopere imposibilitatea de a considera aceste forme ca expresii ale relațiilor spațio-temporale Biblioteca "Runivers" Să analizăm semnificația acestor forme de conștiință de sine și experiență interioară în afara câmpului de prelucrare a materialului experienței senzoriale, i e în domeniul conștiinței de sine în sens restrâns și vom încerca să arătăm că formele speciale ale experienței senzoriale - spațiu și timp - sunt doar cazuri particulare ale ordinii faptelor mentale (și anume, în procesul de interacțiune a conștiinței) cu mediul extern) Să luăm în considerare mai detaliat câteva alte cazuri speciale tipice ale ordinii elementelor conștiinței în conformitate cu formele de bază indicate de "conștiință de sine" (în special în domeniul gândirii logice) și să încercăm să deducem toate formele esențiale a conștiinței de sine din cele două principii principale ale sale Să arătăm că în categoriile și formele generale ale conștiinței de sine, cu toate cazurile lor particulare, cunoaștem adevărata natură a spiritului, și nu manifestările lui aleatorii, simbolice J) vsh Cea mai simplă formă de conștiință de sine sau experiență interioară suprasensibilă este conștiința aceleiași și a diferențelor, dependențelor și independențelor stărilor mentale între ele și unele față de altele Și mai presus de toate, aceste forme de conștiință de sine însoțesc și condiționează procesarea elementelor experienței senzoriale, adică, senzații externe și organice, în idei despre obiecte și fenomene ale lumii fizice Prin ele însele, aceste senzații sunt împrăștiate și curg în conștiință în dezordine, fragmentar și haotic Când suntem în stare de veghe și energia noastră spirituală este într-o stare de tensiune constantă "în direcția eforturilor de a percepe impresiile exterioare" sau, așa cum am spus mai sus, într-o stare de atenție neascuțită *), atunci toate simțurile noastre sunt deschise la posibile impresii, iar influxul acestor impresii este inevitabil prin toate organele simultan și în paralel, astfel încât este necesară munca interioară a conștiinței de sine pentru a le ordona și aranja în sisteme, pentru a le combina în grupuri și ') Toate aceste studii le vom realiza, bineînțeles, în schema lor logică generală, și nu în toate detaliile și detaliile care vor fi cerute mai târziu, pentru a finaliza lucrarea noastră, un eseu separat) Vezi capitolul VI Biblioteca "Runivers" a crea imagini întregi ale percepțiilor în spațiu (obiecte) și în timp (fenomene) dintr-un flux dezordonat de impresii Acest lucru se realizează cu ajutorul identificării și diferențierii senzațiilor, combinarea și separarea lor în funcție de gradul de dependență unul de celălalt Și astfel, aceste procese cele mai simple ale conștiinței de sine stau la baza combinației de senzații speciale în serii și relații spațio-temporale Că aceste operații de identificare și distincție, percepție a conexiunilor sau dependențe ale senzațiilor sunt forme de conștiință de sine, adică conștiința relației dintre senzațiile noastre, ca evenimente mentale, desigur, nu poate fi supusă niciunei îndoieli, deoarece aceste operații se referă în aceeași măsură la senzațiile actuale ale ordinii senzuale, precum și relația lor cu toate celelalte, deja dobândite idei, precum și la sentimente, emo tsiyam, aspirații,

concepte, idei care sunt reproduse în conștiință în legătură cu impresiile senzoriale curente și, de obicei, apar în ea involuntar, fără nici un efort, de multe ori chiar și imperceptibil, din "magaziile de sine conștiință", numită memorie J) În același mod, nu există nicio îndoială cu privire la corectitudinea afirmației că percepția internă a asemănării, diferențelor și dependențelor dintre senzații constituie o condiție necesară pentru ordinea lor în spațiu și timp Este necesar să fii conștient de identitatea eforturilor perceptive individuale pentru a fi conștient de o anumită lungime a unei linii sau de o suprafață monotonă de culoare sau de o anumită durată a unui sunet și este necesar să fii conștient de diferența între aceste eforturi perceptive pentru a fi conștient de contiguitatea a două obiecte diferite de senzație vizuală sau succesiunea, de exemplu, a două sunete b diferite În același mod, este necesar să se conecteze o serie de senzații ca depinzând unele de altele, sau să le separă ca independente, pentru a ') Când am aderat personal la un punct de vedere pur mecanic și fiziologic în interpretarea dezvoltării conținutului mental, am încercat să explicăm percepțiile de identitate, diferențele, conexiunile și dependențele senzațiilor prin ipoteza unor "senzații mentale sau cerebrale centrale" specifice " (si , op "Despre problema reformei logicii", , Capitolul III, în special pp -), dar această ipoteză:) nu poate fi dovedită și confirmată în prezent fiziologic și experimental , și) nu adaugă nimic la înțelegerea proceselor elementare menționate conștiința de sine, care sunt percepute prin experiență internă sau intuiție și sunt supuse analizei doar ca fapte ale conștiinței de sine Biblioteca "Runivers" ia imaginea unui obiect în spațiu sau a unui fenomen în timp, ca un grup integral și coerent de impresii, independent de un alt grup întreg de impresii (din imaginea altui obiect sau fenomen) Astfel, identificarea și diferența, legătura și separarea, ca cele mai simple acte ale conștiinței de sine, preced sau condiționează psihologic formarea grupurilor spațio-temporale de percepții în conștiință Dar "anticipa" nu înseamnă "precedă în timp", pentru că:) timpul acestor acte de identificare și distincție, legătură și separare, care stau la baza construcției imaginilor spațio-temporale, nu este recunoscut de noi și nu ne apare, dar din moment ce timpul este "doar o reprezentare și o formă subiectivă a conștiinței", atunci acolo unde nu este recunoscut, nu există deloc și) se datorează tocmai distincției și identificării, conexiunea și împărțirea senzațiilor că imaginile relațiilor spațio-temporale apar pentru prima dată Evident, așadar, cât de absurd este să vorbim despre timpul identificărilor și diferențele de senzații în conștiința de sine, când însăși percepția timpului (ca și a spațiului) este un produs al acestor identificări și diferențe *) Prin urmare, atunci când psihologii experimentali își pun sarcina de a măsura timpul celor mai simple acte de identificare și distincție, ei se află într-o poziție foarte ciudată Din punctul de vedere al conștiinței de sine, este destul de clar că identificarea și diferența, conexiunea și separarea senzațiilor nu numai că determină însăși reprezentările spațiului și timpului, dar ei înșiși, ca și diverse acte mentale, se condiționează și se implică unul pe altul atât de mult că între ele nu poate exista o succesiune şi schimbare temporară Identificarea presupune diferența, iar diferența presupune identificarea; unirea unor senzatii unele cu altele presupune separarea lor de altele, si invers; împreună cu aceasta, identificarea este în același timp o unire, iar diferența este o diviziune, la fel și invers Între timp, din punctul de vedere al psihologilor experimentali, care cred că identificarea este mai bună J) M Guyot în studiul său

interesant "Originea ideii de timp" (traducere rusă a lui Smolensk,) exprimă un gând similar: "Percepția diferențelor și asemănărilor este prima condiție a ideii de timpul, are ca rezultat conceptul de dualitate, iar cu ajutorul dualității se creează un număr Astfel discriminarea, elementul primar al intelectului, nu are nevoie nici măcar de ideea timpului pentru aplicarea ei; dimpotrivă, ideea de timp o presupune" (p) Biblioteca "Runivers" niciunul și toate celelalte acte ale conștiinței de sine nu necesită timp, trebuie să admitem, desigur, că fie identificarea precede diferențierea, fie invers; dar ceea ce precede este evident realizat mai repede, într-un interval de timp mai mic De aici și sarcina: să măsoare timpul de identificare și distincție și să stabilim care dintre ele are loc mai devreme și este cel principal De altfel, această problemă a fost încercată să fie rezolvată în studiul său "Despre legea percepției" (Odesa,) de către veneratul nostru psihofiziolog, prof Filosofia Universității Novorossiysk, H N Lange - În urma cercetărilor sale, s-a dovedit că pentru conștiința asemănării a două impresii este nevoie de o medie de , secunde, iar pentru conștiința diferenței - , , din care a concluzionat că "conștiința asemănării este mai mult decât un fapt primar decât conștiința diferenței" și că "conștiința diferenței este doar conștiința absenței asemănării" Concluzia în sine pare ciudată, deoarece este clar că "conștiința asemănării este în mod logic conștiința absenței diferențelor" Dar capătă o valoare și mai ciudată atunci când, din studiile unui alt experimentator la Moscova (Profesor asociat privat A S Belkin), rezultatele s-au dovedit a fi exact invers, și anume că timpul mediu de discriminare este de , - , secunde, iar timpul mediu al asemănării conștiinței - , - , sec , din care s-a putut deduce că sentimentul de diferență este mai mult actul principal al spiritului decât "sentimentul asemănării" sau, mai precis, decât actul de identificare *) Deja de la aceşti curioşi, de Incoerență, rezultatele studiului "experimental" al "timpului identificării și diferenței" se poate concluziona că sarcina de măsurare a acestui timp stabilită de psihometrie este o sarcină insuportabilă Dar un experiment mental foarte simplu poate arăta și mai clar inconsecvența lui *) Vezi esp Rev eu, cap V din cartea sa, pp -) Domnilor fiziologi experimentali, de altfel, vorbesc în zadar despre sentimentul de similitudine ca pe un fapt psihic primar; conștiința asemănării este conștiința identității parțiale, adică asemănări între diferențe În consecință, un psiholog strict nu poate compara între ele decât acțiunile de identificare și diferență, ca primare, și nu sentimentele (?) de asemănare și diferență Cititorul va găsi o expunere a cercetărilor domnului Belkin și o comparație a acestora cu cercetările domnului Lange în "Raportul despre disputa lui N N Lange", plasat în secțiunea a II-a de cărți revista "Întrebare Philos " (special, p -), unde sunt tipărite tezele domnului Lange și toate obiecțiile serioase împotriva părerilor domnului Lange asupra relației dintre procesele de identificare și distincție - Prof L M Lopatin și S S Korsakov Biblioteca "Runivers" Dacă, după cum cred psihofiziologii școlii Wundt, toată discreția actelor relative de conștiință de sine și, în special, discreția dintre senzații, este realizată "la timp" și poate fi obișnuită cu aceasta, atunci sarcina de a definirea "timpului deteriorării și diverselor" poate fi modificată: pot fi modificat: ridic o minge rostogolindu-se pe podea și în același timp percep cu simțurile exterioare lungimea și direcția liniei de-a lungul căreia se rostogolește, adică o anumită relație a impresiilor în spațiu, precum și durata și viteza mișcării, i e raportul impresiilor cuiva în timp Și

așa, am stabilit o sarcină pentru conștiința mea de sine: să determine experimental ce este în această conștiință de sine un fapt mai de bază și mai antecedent: conștiința liniei și direcției mișcării sau conștiința vitezei și duratei sale (raportul conștiinței dintre aceste două percepții în conștiința de sine este complet asemănătoare sau relație similară de conștiință a identității și diferențele dintre senzații) După ce am stabilit o astfel de sarcină, desigur, nu voi face efectiv măsurători psihometrice (pe care, totuși, nu le interzic domnilor psihofiziologi), ci doar îi voi arăta inconsecvența logică Să presupunem că din asemenea măsurători psihometrice reiese că am perceput mai devreme (în timp) în conștiința de sine x) direcția mișcării în spațiu decât viteza și durata sa (adică, timpul) - atunci se va dovedi că am fost mai devreme conștient în mine însumi de forma spațială a mișcării decât timpul său, dar mai devreme înseamnă "în timp" mai devreme , i e Eram deja conștient de timpul impresiilor când am perceput direcția și lungimea liniei de mișcare Și mai absurdă este presupunerea că anterior eram conștient de timp, adică viteza de mișcare decât direcția ei, căci i-am perceput viteza doar prin conștiința relației dintre minge și suprafața pe care se mișca, adică datorită conștiinței relațiilor eforturilor mele, să urmăresc mișcarea mingii de-a lungul planului, astfel încât evident că eram deja conștient de relațiile spațiale în percepția timpului de mișcare În consecință, în conștiința de sine nu există "înainte" și "după" pentru identificarea și distingerea relațiilor spațiale și temporale ale impresiilor, precum și pentru percepțiile de asemănare și diferență în general și ar fi absurd să măsori și să determinăm timpul a momentului "timpului conștiinței", pentru că înainte de a veni acest moment, nu există timp și nu poate fi La urma urmei, pentru a realiza direcția de mișcare *) T -e a realizat că "eu" percep Biblioteca "Runivers" mingea în spațiu și viteza acestei mișcări, adică măsoare "în timp", trebuie să fac anumite identificări și distincții, conexiuni și împărțiri ale impresiilor mele, să disting mingea de podea, să identific schimbarea ei, în timpul mișcării, imagini între ele etc Numai datorită acestor acțiuni ale conștiinței de sine, eu și eu putem recunoaște relația dintre impresiile mele în spațiu și timp Dar nu sunt conștient de faptul că aceste operații ale conștiinței de sine au precedat conștiința relațiilor spațiu-timp și, dacă nu sunt conștient de această precedență, atunci nu sunt conștient de timpul acestor operații Care este eroarea psihometriei experimentale în a pune problema "măsurării timpului identificărilor și diferențelor?" Evident, în faptul că adepții săi obiectivează timpul în avans, adică o transformă din forma "conștiinței și reprezentării" în forma "existenței și relației reale" a faptelor psihice, adică comit petitio principii, presupunând în prealabil că actele de conștiință de sine nu pot decât să se producă în timp Și în al doilea rând, prin faptul că, presupus măsurând timpul actelor de identificare și distincție, ele măsoară de fapt doar numărul și raportul eforturilor de a percepe acele impresii care se identifică și se disting, și acele eforturi de inervație în centrele pe care le sunt făcută sub formă de mărci sau enunţuri, cu ajutorul unui cronoscop, faptul acestor identificări sau diferenţe Cu alte cuvinte, ei măsoară eforturile asociate cu interacțiunea conștiinței cu mediul înconjurător, și nu actele spiritului care sunt efectuate în afara oricărei conștiințe a timpului Ulterior, ne vom convinge că exact în același mod în afara conștiinței timpului, și deci în afara timpului, se desfășoară toate celelalte acțiuni, mai complexe, ale conștiinței de sine, bazate pe identificarea, diferența, conectarea și separarea

mentalului afirmă, de exemplu m trimiterea gandirii (logica), evaluarea prin sentiment (estetic), actiuni volitive, i e formarea dorinţelor (decizii etice) Analiza de mai sus ne conduce involuntar la presupunerea că, dacă percepțiile relațiilor spațio-temporale dintre impresiile experienței senzoriale sunt atât de dependente de operațiile primare ale conștiinței de sine pe care tocmai le-am examinat, atunci nu ar trebui să luăm în considerare ordinea temporală a conținutului senzațiilor, ca caz special și formă specială a acestor acte de diferențiere, identificare, unire și separare, și nu invers: acțiunile de diferențiere Biblioteca "Runivers" și așa mai departe, ca cazuri speciale ale ordinii în timp a fenomenelor conștiinței, așa cum au gândit Kant, Schopenhauer și alți reprezentanți ai filozofiei secolului al XIX-lea? Corectitudinea acestei ipoteze, care răstoarnă viziunea tradițională, va fi confirmată prin analiza ulterioară a funcțiilor de bază menționate ale conștiinței de sine în domeniul dezvoltării a tot ceea ce, simplu și complex, al conținutului mental în experiența interioară sau spirituală IX Conștiința de sine, fiind la nivelul său cel mai de jos o percepție în conștiința relațiilor și legăturilor dintre senzații, este mai departe, la un nivel superior, un discernământ al relațiilor și dependențelor dintre toate celelalte stări mentale accesibile nouă, adică reprezentări, idei, sentimente, emoții, aspirații, dorințe etc Aceasta este conștiința de sine în sensul său propriu sau restrâns Datorită identificării și diferenței, conexiunii și diviziunii, găsim în conștiința noastră de sine o imagine complexă a diferitelor grupuri de fapte mentale sau mentale, pe care le recunoaștem ca elemente ale conștiinței noastre în ansamblu Între ele, distingem între fapte simple și primare, complexe și derivate, fenomene de diferite ordine (gânduri, sentimente, voințe - intelectuale, emoționale, volitive), relații de subordonare și subordonare și tot felul de alte forme de dependență - cauzală, logic, moral și estetic , care sunt generalizate de noi în formule ale legilor cauzei și efectului, motivației (relația dintre dorință și acțiune), rațiune suficientă (relația dintre rațiune și efect), scop (relația dintre un fapt la scopul său), legile identității, contradicția, terțul exclus, legile estetice ale discreției armoniei, legile etice ale imperativului datoriei, conștiinței, răspunderii morale și așa mai departe Toate aceste sisteme și formule de relații au, fără îndoială, sens și rațiune de a fi doar în limitele conștiinței de sine; gruparea psihologică a ideilor, sentimentelor, dorințelor, legile logice ale gândirii, legile etice ale motivației și formulele estetice de evaluare a percepțiilor nu au nimic în comun cu legile și relațiile chimice, fizice și biologice ale obiectelor și fenomenelor din lumea exterioară, cu cele mineralogice, botanice clasificări, zoologice etc sub Λ și eu grotă Biblioteca "Runivers" între ele și aici și acolo, toate relațiile obiectelor conștiinței sunt distribuite în două direcții principale:) Toate clasificările și grupările atât ale faptelor fizice ale experienței externe, cât și ale faptelor mentale ale experienței interne apar în principal pe baza identificării și distincția semnelor stării mentale și în conștiința de sine) Toate legile şi formulele de corelaţii între fapte de un ordin şi celălalt sunt în primul rând operaţii de unire şi separare, adică văzând diferite dependențe sau conexiuni între ideile noastre despre aceste fapte - în conștiința de sine Astfel, comparând toate sistemele de relații dintre faptele experienței noastre, care sunt stabilite de gândire în procesul de cunoaștere, descoperim, pe de o parte, două domenii diferite în care un analog, ordonând ideile noastre, munca de sine -se gaseste constiinta -

zone, dintre care una se numeste lumea fizica, cealalta - lumea mentala Pe de altă parte, în această lucrare a conștiinței de sine se găsesc și două ordine ale principalelor funcții ale conștiinței de sine, dintre care una se reduce la acțiunile de "identificare și deosebire", cealaltă la acțiunile de "conectare" și separând" reprezentări, punându-le în legătură și dependență reciprocă, sau negând aceste conexiuni și dependențe Sunt, parcă, două dimensiuni psihice diferite în care conștiința de sine organizează faptele experienței, atât exterioare cât și interne La o comparație ulterioară a acțiunilor indicate ale conștiinței de sine în cele două sfere principale și în cele două direcții principale, este ușor de observat că dacă în sfera experienței exterioare sau senzoriale, acțiunile de identificare și distincție, de conectare și separare conduce la o grupare a tuturor faptelor acestei experiențe în două sisteme de relații ale obiectelor în spațiu și fenomenelor în timp, apoi în domeniul experienței interioare are loc o amplasare complet diferită a faptelor psihice, deloc asemănătoare cu plasarea așa-numitele obiecte fizice, deși reprezintă și două categorii diferite de relații Acțiunile de "identificare și distincție" din domeniul conștiinței de sine dau drept rezultat o imagine a fenomenelor mentale, stărilor, actelor de diferite calități, care sunt aranjate în grupuri, genuri și tipuri, în ordinea simplității și complexității, în gradul de afinitate și apropiere, compatibilitate și contiguitate, claritate și distincție și Biblioteca "Runivers" etc În totalitatea lor, aceste fapte ale conștiinței formează acel întreg, care se numește suflet și este mediul relațiilor mentale Este o lume întreagă, distinctă de lumea exterioară, spațială, iar filozofii o numesc, în contrast cu imensa lume exterioară, microcosmos Dacă recurgem la o metaforă, atunci acest "mediu al conștiinței" ciudat va părea o câmpie nesfârșită, presărată cu o multitudine de obiecte diverse ale psihicului unei ordini umane, numite senzații, idei, concepte, sentimente, sentimente, griji, dorințe, aspirații, dorințe, gânduri, idei, idealuri care sunt unul lângă celălalt, aproape și aproape sau departe unul de celălalt, deasupra și dedesubt, care sunt "mai mari sau mai mici, mai largi sau mai înguste unul decât celălalt" Dar, desigur, toate acestea sunt doar metafore Știm foarte bine că acest "spațiu cvasi-psihic numit suflet sau conștiință" nu este un "spațiu" fizic, că nu este nimic în el <nici lângă, nici aproape, nici mai departe, nici mai aproape, nici mai sus, nici mai jos, nici mai mare și mic, nici lat, nici îngust" - în sensul fizicului "Conștiința" nu este un loc sau un container, "elementele" sale nu sunt obiecte și lucruri, ci ceva cu totul diferit, neextins, nemăsurabil prin măsuri spațiale, incomensurabil cu spațiul Dar gândind mai profund în relația dintre acest "spațiu imaginar al stărilor și actelor mentale" cu cel fizic, senzual, observăm că, dacă sufletul sau sfera conștiinței nu este un element și o formă particulară de spațiu "extern", atunci Este ușor de înțeles "spațiul fizic" ca o formă privată a mediului de conștiință, ca un caz special al relației dintre identitate și diferență, identitatea și diferența dintre senzațiile percepute în timpul interacțiunii cu lumea exterioară Părțile și întregurile din obiectele și fenomenele lumii exterioare sunt doar o formă de relație a "părților și întregurilor în conștiință", aproape și unul lângă celălalt în spațiu - forma "aproape și aproape de psihic, neextins", "sus dedesubt" , mult și puțin, mai mult și mai puțin"- toate acestea sunt în primul rând categorii și definiții mentale, apoi, în special, cele fizice, spațiale Adiacenta, distanta si magnitudinea obiectelor spatiale sunt cazuri speciale de adiacente, distantele si

marimile celor mentale Când asimilăm această viziune pur psihologică și înțelegem că chiar și termenii "spațiu" și "extensiune" pot fi folosiți în sens psihologic, înțelegând de către aceștia un mediu vast sau "extensiv" de diferite fapte psihice și relațiile lor, și apoi definind spațiul euclidian de trei * Biblioteca "Runivers" măsurători ca "spațiu special, material sau sensibil și ca sumă a unor astfel de extensii", atunci vom putea lua punctul de vedere corect și în rezolvarea problemei timpului, în relația acestuia cu conștiința de sine și experiența interioară Conexiunile și diviziunile faptelor psihice în funcție de dependența și independența lor unele față de altele pot fi, până la urmă, de asemenea, de ordine diferite, precum și identificarea și distincția Conceptele de unire și separare, fără să vrea, evocă mai întâi în minte asociații de natură fizică Împărțirea și unirea ni se par a fi acțiuni asupra unor corpuri sau mărimi (în spațiu) Dar această asociere fizico-geometrică dispare imediat de îndată ce ne amintim de posibilitatea împărțirii și conectării conceptelor în judecăți și concluzii Iar când vom aprofunda în sensul acțiunilor de unire și separare în domeniul conștiinței de sine, vom vedea că ele se limitează la fel de puțin la stabilirea în timp a dependențelor și independențelor fenomenelor "fizice", precum și acțiunile de identificare și de diferență se limitează la stabilirea relației obiectelor "senzorial b" vb spațiu Timpul este, fără îndoială, o formă de percepție a unei anumite dependențe a percepțiilor de ordin senzual, adică mai precis, perceperea dependenţelor reciproce ale meleduului "prin eforturile conştiinţei" în perceperea relaţiilor meledu prin senzaţii specifice, ca cele mai simple elemente ale experienţei senzoriale Dar este și o formă de discernământ de dependențe meledu prin toate actele și elementele conștiinței de sine? Dacă ar fi așa, atunci nu ne-am putea imagina dependențe ale stărilor mentale care să nu se încadreze în forma relațiilor temporale - relații de ordinul "originei și succesiunii" Dar Kant însuși, după cum am văzut, a arătat că în analiza conținutului nostru mental, ne rugăm și chiar trebuie să luăm un alt punct de vedere, pe care l-a numit transcendental- dental, și care constă în examinarea relațiilor faptelor mentale nu după originea lor în timp, ci după compoziția internă și dependența Principala greșeală a lui Kant a fost doar că a împărtășit opinia actuală și nefilosofică (bazată pe o iluzie subiectivă naturală, pe care o vom explica mai jos prin obiceiul vederii exterioare) că putem contempla și conștientiza schimbările sau schimbările în conștiință numai în timp Acest lucru se vede clar Biblioteca "Runivers" (Erläiiterung) în Critica rațiunii pure, unde este de acord cu argumentele adversarilor săi că "schimbările sunt posibile numai în timp" și că "dacă eu sau alte ființe m-am putea contempla în afara acestei condiții percepția senzuală, atunci chiar definițiile pe care le percepem acum ca schimbări ar deveni un obiect de cunoaștere în care nu ar exista nici un concept de timp și, în consecință, nici un concept de schimbare Din aceste citate rezultă direct că Kant a identificat complet în conștiința de sine actele de a discerne schimbările și de a discerne timpul Dar atunci a făcut o greșeală psihologică care ne este evidentă Conștiința schimbării sau schimbării înseamnă conștiința "diferențelor" Dar am văzut în capitolul anterior că percepția diferențelor anticipează psihologic percepția relațiilor impresiilor în timp și spațiu, iar percepția diferențelor, așa cum am văzut, este percepția schimbărilor în stările subiectului însuși înainte de conștiință de orice timp Astfel, nu toate schimbările pot fi numite "schimbări în timp" Nici măcar "schimbările de impresii" în domeniul

"percepției pur spațiale" nu pot fi considerate ca atare Când eu, stând într-o încăpere aglomerată cu multe obiecte nemișcate, mă uit în fața mea, văd simultan, deodată, multe obiecte, diverse combinații de culori, forme, dimensiuni, linii Împreună, intuitiv, văd, chiar dacă doar vag, o masă de diferite și asemănătoare, adică impresii, distinse și identificate de mine în conștiința de sine, iar acest act al discreției mele "real" cel puțin două impresii diferite deodată constituie, după filozofi, doar "granița dintre trecut și viitor în timp", adică în timp nu este nimic, iar ideea timpului în sine apare doar ca produs al distincției și percepției unei anumite dependențe speciale a impresiilor între ele în mișcarea lor, adică "ca o consecință a unei forme speciale a divizării și unirii lor" Este clar că văd schimbările în timp ca "o formă specială de schimbări în stările de conștiință", iar o altă formă specială de a vedea aceste schimbări în stările de conștiință este, de exemplu, ordinea lor în spațiu, conștientă simultan, adică, intempestiv De obicei nu ne gândim la semnificația conceptului de simultaneitate a faptelor conștiinței de sine, dar dacă ne gândim bine, vom înțelege că în această zonă subiectivă "simultan" înseamnă în afara timpului sau dincolo de timp, căci timpul este "durată Biblioteca "Runivers" și consistență", și nu "deodată și împreună", adică la limita a două momente de timp) Astfel, confuzia în actele de conștiință de sine a discernării diferențelor sau schimbărilor cu discernământul timpului este petitio principii, i e un produs al arbitrar admis în prealabil, complet nedovedit și infirmat de toate faptele conștiinței de sine, identitatea conceptelor de "schimbări în conștiință" și "schimbări în timp" Schimbările în conștiința de sine nu sunt încă schimbări în timp, pentru că conștiința unei schimbări în timp este doar o formă particulară de conștiință a diferențelor și identităților dintre faptele psihice date în conștiința de sine simultan, adică atemporal Din toate cele de mai sus, se naște următoarea întrebare: dacă în conștiința de sine este necesar să recunoaștem posibilitatea de a distinge și de a identifica, și deci de a schimba, ceea ce este dat deodată, în afara timpului, și dacă această distincție și identificare însăși stă la baza ideilor de "schimbare în timp", "diferențe (adiacențele) în spațiu", atunci nu este timpul conștiința unei anumite forme de conectare și separare a faptelor conștiinței de sine, în timp ce există alte forme ale acestei conexiuni și separarea, care nu au nimic în comun cu "timpul"? Așa cum există în conștiință "aproape, aproape, sus și dedesubt, mai mult și mai puțin", care nu sunt "relații spațiale de cantități materiale", la fel există în ea "schimbări, diferențe, schimbări, dependențe", care nu sunt schimbări , diferențe și dependențe în timp Cu alte cuvinte, conștiința poate fi privită nu numai ca un "spațiu imaginar" al coexistenței mentale, ci și ca un "timp imaginar" al schimbărilor mentale și al dependențelor În conștiință există un "înainte și după" (precum și "lângă" și "aproape"), care nu este "înainte și după" în timp Un astfel de "înainte și după supratemporal" este, de exemplu, înainte și după logic Nu degeaba logica avertizează împotriva concluziei "post hoc, ergo propter hoc" Formula "propter hoc", adică "prin urmare, ca urmare a acesteia", este o formulă de conexiune logică, care nu este o succesiune empiric-sensibilă de impresii în timp Există "înainte" și d) Din simultaneitatea subiectivă, i e Faptele date în conștiința de sine, desigur, ar trebui să se distingă prin "simultaneitatea obiectivă a fenomenelor paralele ale realității senzoriale", ceea ce înseamnă raportul dintre două serii de secvențe și durate ale impresiilor Biblioteca "Runivers" "După" logic (relații de motive și consecințe),

care sunt, de asemenea, date deodată și simultan (în afara timpului), ca înainte și după (adică, unul lângă altul) în spațiu Prin urmare, prin analogie cu ideea de "pseudo-spațiu mental", pe care am recunoscut-o ca bază și sursă a ideii particulare de spațiu "real", se poate ajunge și la ideea largă și extrem de fructuoasă a "pseudo-timp psihic", în raport cu care timpul obișnuit empiric sau senzual, kantian, "care poate fi imaginat doar în formele percepției exterioare", se va dovedi a fi un caz special Desigur, acest timp pseudo-psihic, fiind forma principală a tuturor dependențelor reprezentărilor în conștiință, nu va avea nici trecut, nici viitor, ci va fi acel "prezent infinit întins", care se numește eternitate și constituie forma de ființă a singurului nostru subiect atemporal Și în raport cu acest "timp pseudo-mental" - timpul senzual - timpul care are un trecut și un viitor - se va dovedi a fi doar o formă particulară de percepție de către un subiect unic și neschimbător a unor dependențe speciale ale stărilor sale mentale în interacțiunea numai cu lumea exterioară, și nu cu de unul singur - în conștiința de sine Într-adevăr, pentru a discerne timpul (adică, pentru a distinge înainte și după în timp), este nevoie de un teren constant, neschimbător, calm (ca criteriu pentru toate schimbările în timp), și un astfel de teren este tocmai deși în conținut este diversă şi complexă în unitatea sa După ce am stabilit un paralelism complet între "pseudo-spațiul, mental" și "spațiul senzorial", pe de o parte, și "pseudo-timp, mental" și real "timpul senzorial", pe de altă parte, vom trece acum mai departe la o considerație specială a unor forme superioare și speciale de identități și dependențe pur mentale, care sunt paralele cu formele de identificări și diferențe mentale elementare, conexiuni și diviziuni, și vom arăta cât de absurd este să încercăm să le încadrăm în cadru a timpului senzual empiric - cu cât sunt mai largi decât acestea, cadre și incomensurabile cu el Aceasta ne va oferi o înțelegere adevărată a procesului mental propriu-zis, în contrast cu procesul fizic, perceput senzual al fenomenelor "în timp", un proces supratemporal, paralel cu acel mediu non-spațial al conștiinței, care Biblioteca "Runivers" diferă de mediul extins senzual al "obiectelor fizice" În același timp, ne vom concentra atenția principală asupra analizei relațiilor logice și a dependențelor din domeniul elementelor!) ale gândirii și abia apoi) vom analiza întâmplător formele altor dependențe mentale care ni se oferă în conștiința de sine sau intuiția interioară și, printre altele, exprimată în formulele autocunoașterii etice și estetice X "Nu există timp în afara reprezentării timpului, în afara conștiinței timpului " Așa credea Kant În consecință, pentru a recunoaște timpul ca o "formă necesară a experienței interioare, intuiția interioară, adică conștiința de sine", este necesar să se demonstreze că este imposibil să se contemple relația dintre actele și stările mentale "în afara timpului", adică altfel, sub forma timpului, și nu în moduri care să nu includă ipotezele timpului Dar cine a dovedit-o? Desigur, nu Kant, care a pus în contrast contemplația transcendentală a formelor experienței și a timpului însuși cu observarea conexiunii obișnuite, temporale, senzoriale-empirice a percepțiilor Cine a dovedit, și cine va dovedi, că viața psihică poate fi imaginată doar în schimbarea fenomenelor psihice "în timp"? Dimpotrivă, există chiar și forme foarte complexe de conștiință de sine, în care nu numai că "conștiința și reprezentarea" timpului este absentă sau pierdută, dar care, prin toate trucurile unei teorii preconcepute, nu pot fi plasate în cadru a relațiilor "trecut, prezent și viitor", în reprezentarea "duratelor și secvențelor" Acestea sunt formele gândirii logice Să luăm cea mai simplă propoziție:

"Pământul este o sferă" Este posibil să spunem că conceptul de pământ este trecut în raport cu conceptul de sferă, că el precede în judecata indicată, iar conceptul de sferă urmează în timp, că atât aceste concepte, ca și concepte, au un anumită durată și viteză de curgere, care determină proprietățile lor? Suntem foarte conștienți de cât de absurde ar fi toate aceste afirmații Suntem conștienți și știm că nu ar exista deloc judecată dacă nu ar exista în minte ambele concepte deodată și conștiința relației dintre ele, că subiectul și predicatul sunt concepte corelative, că nu există subiect atâta timp cât există nu este nici un predicat, și invers, și că, prin urmare, judecat Biblioteca "Runivers" este un singur act de gândire care este simultan, de necompunet în momente de timp, deși necesită pentru exprimare nu două, ci douăzeci și două de cuvinte Desigur, pentru a "pronunța" cel puțin două cuvinte, și nu doar douăzeci și două, este nevoie de un proces fizic de mișcări sonore, care, ca fenomen de ordin senzual, poate fi reprezentat de noi doar sub formă de timp Dar trebuie să se poată distinge între o propoziție verbală percepută de simțurile externe dintr-o judecată accesibilă doar conștiinței de sine și o combinație de concepte va fi trecutul, iar termenul "muritor" viitorul, dar în conștiința de sine logică toate aceste concepte sunt date deodată, ca "prezent", ca elemente ale unui întreg necompunebil, iar acest prezent stă la granița trecutului și viitorului, ca un act atemporal Astfel, este ușor de observat inaplicabilitatea reprezentării timpului la procesul logic de inferență Să luăm, spre analiză, exemplul clasic de inferență silogistică, considerat de alții de J St Millem: Toți oamenii sunt muritori Socrate este un om Prin urmare, Socrate este muritor Mill nu degeaba" a văzut în concluzia "deductivă" peiitio principii Nu există nicio îndoială că premisa mai mare "toți oamenii sunt muritori" conține deja concluzia că "Socrate, ca un om, este muritor" Dar exact în același mod, în concluzia lui Socrate, kakch "om, muritor" (combinând o premisă minoră și o concluzie), există implicit o premisă majoră că "toți oamenii sunt muritori" Desigur, așa cum criticii au subliniat în mod repetat, Mill a greșit când a văzut în silogism, așa cum a spus Aristotel, un caz de eroare logică obișnuită "petitio principii", deoarece propoziția "toți oamenii sunt muritori" este considerată dovedită chiar și fără observând un caz particular de "moartea lui Socrate sau Bismarck" și există o deducție inductivă din observarea proprietăților naturii umane, și nu din observarea cantității totale de decese umane, astfel încât să nu existe o eroare logică "petitio principii" "în prima premisă a mâncărimii Însă este perfect adevărat că "concluzia" silogismului implicit este cuprinsă în premisa majoră și, prin urmare, premisa majoră nu poate fi "trecută în timp" în raport cu concluzia Biblioteca "Runivers" nyu, dar există doar principiul sau baza lui logic, deoarece subiectul este prins logic al predicatului în judecată Premisele dintr-un silogism pot fi rearanjate cu impunitate, ceea ce nu schimbă deloc concluzia, iar dacă ambele premise sunt date, atunci o concluzie implicită este deja dată în ele și ambele premise sunt conținute în ea nu ca trecut, ci ca un prezent inalienabil Într-un cuvânt, într-un raționament deductiv toate elementele unei judecăți sunt la fel de strâns și inseparabil legate într-un singur prezent precum subiectul și predicatul sunt legate într-o judecată Nu există trimiteri fără ieșire, nu există ieșiri fără trimiteri În lumea fizică (percepția senzorială) toate fenomenele sunt atât de legate încât în procesul real al realizărilor lor, unele preced invariabil, altele urmează: mai întâi încălzirea unui lichid sau gaz, apoi o fierbere sau o explozie, mai întâi o floare, apoi o fructe, mai

întâi o scânteie electrică, apoi crack; dar este imposibil de spus despre procesul logic: mai întâi subiectul, apoi predicatul, mai întâi premisele și apoi concluzia Aceste expresii sunt relevante doar dacă înțelegem procesul de "pronunțare" a unei judecăți sau a unei concluzii deductive în formule verbale, dar nu și cea mai logică percepție a conexiunii conceptelor în conștiința de sine Inferența în conștiința de sine, ca și judecata, este un act spontan, integral, de necompunet în momente de timp, deoarece toate momentele sale sunt date gândurilor deodată, simultan și sunt accesibile oricărei permutări verbale în timp La urma urmei, nu degeaba într-o judecată este indiferent la sensul său logic ceea ce a fost pus pe primul loc: subiectul sau predicatul, se poate spune: "oamenii sunt o rasă de animale" și "o anumită rasă de animale sunt oameni " Locația elementelor de judecată în diferite limbi este diferită, astfel încât în unele predicatul este plasat înainte, în altele după, dar acest lucru nu schimbă sensul logic al judecăților, deoarece în el subiectul este logic "înainte " al predicatului, și nu temporar Și în același mod, premisele raționamentului deductiv sunt principii logice ale concluziei, și nu temporare Se poate spune chiar că subiectul și predicatul, premisele și concluzia, sunt la fel de mult "aproape" și "aproape" ca "înainte și după", dar aceasta este aproape și aproape - nu spațială, ci mentală (compatibilitate) în conștiință), și în același fel "înainte și după" logic nu este temporal, adică sensibil înainte și după Prin urmare, în logică, conceptul de "când" este înlocuit cu conceptul de "dacă" Concluzia este necesară dacă sunt date anumite premise, și nu atunci când sunt date, pe când în natură, dimpotrivă, un fenomen nou poate apărea numai atunci când s-a întâmplat altul Acest lucru este diferit Biblioteca "Runivers" condiţionalitatea logică a gândurilor decurge din condiţionalitatea fizică sau senzuală a fenomenelor în timp Și nu numai în raționamentul deductiv nu există relație de concepte în timp, ci și în raționamentul inductiv, pentru că este un raționament Inducția, ca proces de observare și experiență senzorială, culegând fapte pentru inferență, este, desigur, realizată în timp; dar când faptele sunt date conștiinței, atunci concluzia este un proces logic supratemporal Când, de exemplu, conectăm logic faptele observate că "animalele A, O, S, D au sânge rece" la concluzia inductivă că "unele animale au sânge rece", este clar că și în acest caz concluzia nu poate fi logic (dar poate fi doar verbal) separată în timp de trimiteri și fiecare trimitere de cealaltă (adică trimiteri: animalul A are sânge rece, animalul O și el etc) Deja în juxtapunerea mentală a două animale cu sânge rece, există o recunoaștere sau o concluzie logică că "unele animale sunt cu sânge rece" Astfel, în inducție, relația elementelor de gândire sau de judecată nu se încadrează în cadrul timpului Se poate vorbi cu siguranță despre "momente" de gândire, dar "momentele" de gândire nu sunt momente de timp, la fel cum elementele conștiinței nu sunt elemente ale spațiului Momentele de timp în sine sunt doar "momente de gândire" într-un domeniu special al experienței senzoriale Aceste propoziții vor deveni și mai clare dacă trecem acum de la analiza proceselor individuale de gândire la o analiză a legilor sau principiilor generale ale gândirii Dar înainte de a face acest lucru, trebuie să respingem o obiecție comună care este făcută împotriva teoriei noastre și pe care am auzit-o deja de mai multe ori: "Să fie", ni se spune, "o judecată separată și o concluzie separată în componența lor logică act simultan și supratemporal, dar este imposibil să negați dovada că o judecată sau concluzie a mea apare în minte acum, alta într-o oră, a treia mâine etc , adică, cu alte cuvinte, una înainte, alta acum, o treime după În

împlinirea ei empirică, viața mentală este, fără îndoială, supusă condițiilor de timp La aceasta vom răspunde: "Da, dar și condițiilor spațiului" Din exterior, viața mentală observată din exterior se desfășoară în lume, în organism, în creier, iar în măsura în care întreaga ființă materială a acestui mediu este percepută în mod sensibil, în spațiu și timp, pare să se desfășoare și viața psihică în spațiu și în Biblioteca "Runivers" timp Dar nu observăm că atunci când examinăm viața mentală în acest fel, inevitabil o privim din exterior, prin prisma senzualității, prin prisma ființei organice a corpului și a manifestărilor exterioare ale actelor mentale și, în consecinţă, formele de percepţie a acestor manifestări exterioare Dacă totuși renunțăm la această prismă senzorială și contemplăm viața psihică în conștiința de sine, atunci legătura și ordinea actelor gândirii ne apar în alte privințe, logice, și nu în spațiu și timp Și dacă noi, nimeni, nu vedem vreun obstacol și contradicție în a recunoaște că în mediul extins spațial al organismului există stări mentale neextinse supraspațial, a căror contiguitate și concurență nu este contiguitate și concurență spațială, atunci nu există nici un obstacol și contradicție în admiterea și că în profunzimile procesului senzorial-temporal al vieții conștiente a organismului se desfășoară continuu un proces supratemporal de conștiință de sine, în care înainte și după mentalul nu este "înainte și după senzori- material", pentru că în aceasta, înainte și după mental, se recunoaște simultan și simultan corelația logică, nu o succesiune senzual-temporală Nu degeaba, în munca conștiinței de sine, elementele experienței senzoriale reale sunt întotdeauna combinate capricios cu idei din diferite epoci ale trecutului și cu produse ale intuiției bruște a imaginației, adică cu creații creative ale spiritului , iar toate condițiile contiguității naturale și succesiunea percepțiilor senzoriale în spațiu și timp sunt încălcate Punctul nostru de vedere, care este în contradicție cu înțelegerea obișnuită și cu obiceiurile vechi de reprezentare, nu este, desigur, ușor de asimilat - trebuie să ne refacem vechile obiceiuri de reprezentare, să înțelegem "iluzia noastră de contemplare senzorială sau exterioară a fapte psihice", ca iluzie, și abia atunci pentru analiza activității psihice se vor deschide perspective noi, bogate Până la urmă, nu spunem că viața psihică nu ni se "pare" niciodată să se desfășoare în timp, ci spunem tocmai că doar ni se pare că depinde de timp, la fel cum ni se pare și că se desfășoară în un corp și un loc extins spațial Cu toate acestea, este necesar doar să înțelegem clar că spațiul și timpul sunt doar "forme psihice ale percepției noastre senzuale", și nu relațiile reale ale lucrurilor, pentru a înțelege și că acolo unde nu există o nevoie fatală de a "imagina" faptele a conștiinței în spațiu-timp - Biblioteca "Runivers" în ordine, nu mai există nici timp, nici spațiu, care sunt doar forme de reprezentare, și nu de ființă Prin impunerea formei timpului proceselor de conștiință de sine, tocmai o transformăm dintr-o formă de reprezentare într-o formă de ființă, pentru că deși nu există reprezentări ale timpului în conștiința de sine logică, morală, estetică (desigur , în afara percepției senzoriale a materialului pentru aceste forme de conștiință de sine), întrucât formele lor sunt posibile, potrivit lui Kant, să fie contemplate transcendent, "nu în origine, ci în compoziție", - totuși, afirmăm că ele sunt realizat în timp, ca și când timpul ar exista de la sine, ca un fel de substanță, chiar și acolo unde nu există conștiința timpului, unde nu există "necesitatea" de a imagina relațiile actelor mentale în timp La urma urmei, timpul, ca și spațiul, culoarea și toate celelalte forme subiective ale sensibilității, este suprapus de

sufletul însuși, ca un fel de lac, asupra anumitor fenomene ale experienței și relațiilor lor Daca lemnul nu este lacuit, lemnul nu poate fi numit lacuit Dacă un obiect nu este colorat în verde de către noi, nu poate fi numit verde - fie este incolor, fie are altă culoare Dacă timpul, ca formă de reprezentare, este absent în percepția proprietăților și relațiilor anumitor fapte mentale, atunci el nu este prezent în domeniul acestor fapte - ele sunt atemporale sau supratemporale Credem că în această explicație ne-am exprimat suficient de clar punctul nostru de vedere special pentru moment și vom trece acum la analiza propusă a "legilor sau principiilor generale" ale gândirii, ca una dintre cele mai înalte forme de auto- constiinta) Timpul poate fi comparat și cu ochelarii albaștri prin care ne uităm uneori la obiecte ale experienței senzoriale Când ne uităm prin ochelari albaștri la o perdea albă, ea pare albastră Dar dacă ne uităm la perdeaua fără ochelari, pare albă, și nu mai putem spune că este albastră De asemenea, se pot privi relațiile psihice prin ochelarii experienței senzoriale externe, adică prin ochelarii ideilor de spațiu și timp Dar dacă scoatem aceste ochelari senzuale și privim relațiile psihice și acțiunile cu "ochiul interior", așa cum sunt date direct în conștiința de sine, atunci nu vom vedea niciun timp în ele și va fi imposibil să spunem că " sunt în timp" Biblioteca "Runivers" XL Legile de bază ale gândirii sunt legea identității (cunoscută și ca legea contradicției și legea mijlocului exclus) și legea rațiunii suficiente Legea identității spune că "orice concept este egal cu el însuși" (omne subjectum est praeţlicatum sui) și se exprimă în formula A = A, din care rezultă că "A nu este pop A", adică dacă A = B și nu este egal cu C, atunci A nu poate fi B sau C (legea contradicției), și că A fie = B, fie nu = B, fie egal cu C sau nu este egal cu acesta (legea mijlocului exclus) Este clar că legea logică a identității este dezvoltarea în domeniul "conceptelor" a procesului psihologic de "identificare și diferență", dat în conștiința de sine chiar în primii pași ai comparării senzațiilor elementare, în urma căruia afirmația multor psihologi și logicieni de pe vremea lui Berkeley este destul de adevărată, deoarece în procesele elementare percepțiile și experiența, în formarea reprezentărilor din senzații și a conceptelor din reprezentări sunt implicate constant acțiunile logice de judecată și inferență, bazate pe formulele legilor identităţii, contradicţiei şi terţului exclus Cu alte cuvinte, procesul de identificare și distingere a oricăror elemente ale conștiinței în conștiința de sine este același: un act psihologic, intuiție internă și un act logic elementar de gândire Diferența dintre aceste definiții este complet arbitrară Numim un act logic de gândire o identificare și distincție complet conștientă și distinctă a "conceptelor" și un act psihologic de distincție și identificare: o percepție conștientă sau semi-conștientă (indistinctă) a identității și diferențelor oricărui, chiar și celui mai mare stări elementare, mentale Exact în același mod, un alt fundament logic al "rațiunii suficiente" este legea discernării conexiunii și dependenței, adică unitatea și separarea în concepte Dar în formula sa generală: "fiecare consecință are fundamentul ei", este în același timp condiția oricărei combinații și separare de senzații și idei, chiar dacă numai în stadiul prelucrării lor pur psihologice Legea generală a gândirii și a conștiinței este de a căuta conexiuni și dependențe ale elementelor mentale, iar formula generală pentru orice legătură și dependență este legea Biblioteca "Runivers" relația dintre rațiune și efect În formula logică a legii cauzei și efectului se adaugă termenul "suficient") Aceasta înseamnă "suficient pentru gândirea logică distinctă, pentru

înțelegerea logică" Prin urmare, Schopenhauer a avut perfectă dreptate în a considera toate formele de dependență a reprezentărilor în conștiință ca forme ale relației dintre fundamente și consecințe și a recunoscut că există mai multe astfel de forme, și anume, în opinia sa, patru principale, care sunt legile de fundament:) ființă (essendi) , scădere sau legătură de fenomene (fiendi), adică legea cauzalității,) cunoașterea (cogiioscendi), legea logică a rațiunii suficiente în sens strict și) acțiunea (agendi), adică legea motivației Credem însă că Schopenhauer a făcut două greșeli în această analiză și anume:) recunoașterea timpului ca formă sau schemă de bază a tuturor relațiilor dintre fundamente și consecințe în conștiința de sine *), și prin aceasta el s-a exprimat doar într-un nou formează doctrina kantiană a timpului, ca formă de intuiție interioară, și) prin faptul că a presupus că în analiza sa a epuizat toate formele de dependență a faptelor psihice între ele și a determinat în final relațiile lor reciproce Vom arăta mai jos în mod clar că ambele ipoteze au fost greșite, dar deocamdată am vrut să ne bazăm doar pe Schopenhauer în concluzia noastră că legea logică a rațiunii suficiente este doar o formă particulară și superioară a legii psihologice generale de a discerne dependențele faptelor mentale între ele și că, prin urmare, despre legea fundamentului și efectului, precum și despre legea identității, se poate spune că, pe de o parte, stă implicit în cele mai simple acte de legătură și separare a ideilor și, pe de alta parte, ca in forma sa logica este o expresie deosebita a dependentei mentale unul fata de celalalt prieten al conceptelor si judecatilor Având în vedere aceste considerații, se ridică în mod firesc următoarea întrebare: Dacă legile logice ale identității și rațiunea suficientă sunt doar cele mai înalte forme și formule de identificare și diferență,) Lex rationis safficicntis, nu doar determ inantis Considerăm că aceste concepte sunt necesare pentru a distinge, deși sunt de obicei identificate) Die Zeit, spune el, ist das einíache, nur das Wesentliche enthaltcnde Schema aller übrigen Gestaltangen des Satzes vom zareichenden Grande, ja der Urtypus aller Endlichkcit (Vierfache Warzel des Satzes v zur Grande, pp ,) Biblioteca "Runivers" separarea și împărțirea faptelor mentale, și anume a ideilor, iar dacă acțiunea mentală de distincție și identificare, unire și separare nu pot fi reprezentate de noi ca procese în timp și spațiu, ci, dimpotrivă, ele însele formează baza formării idei despre spațiu și timp, atunci nu devine Este complet de înțeles pentru noi de ce actele logice ale gândirii în procesul judecății și inferenței nu pot fi plasate și sub forma timpului, așa cum am arătat mai sus? Este evident că acele proprietăți care aparțin proceselor de conștiință de sine la nivelurile sale inferioare trebuie să rămână în vigoare la nivelurile superioare (intuiția logică), iar spațiul și timpul, care sunt produsele particulare ale acestor procese de conștiință de sine în domeniul experienței senzoriale, nu pot fi "generale" formele acestor procese în afara sau în plus față de experiența senzorială Am considerat mai sus (Capitolul VI) spațiul și timpul ca forme de conștiință a eforturilor mentale în procesul experienței și percepției senzoriale Nu negăm că toate operațiunile logice ale gândirii, precum și actele morale de determinare a dorințelor și actele estetice de armonizare a sentimentelor, necesită și efort, dar numai în măsura în care acestea vizează depășirea rezistenței mediului în exprimare sau implementarea acestor acte mentale în domeniul senzualității awn, v zone ale experienței exterioare, dar ca "acțiuni ale unui agent psihic", aceste acte ne sunt cunoscute nu sub formele spațiului și timpului, ci în logica atemporală

și atemporală forme - dependența conceptelor, în aceleași forme etice ale interacțiunii dorințelor, iar formele estetice - corelații emoții De aceea, în sfera etică și estetică, precum și în cea logică, ne imaginăm actele determinărilor psihice nu în timp, ci într-un mod cu totul diferit Deci, în domeniul voinței, suntem conștienți de legătura unei decizii cu un motiv, nu ca o legătură consistentă (empirică) în timp a aspirațiilor, pasiunilor, dorințelor, ci ca o legătură necesară din punct de vedere moral a dorinței cu o legătură profundă și profundă motivul etern inerent al datoriei morale (imperativul categoric al datoriei lui Kant ni se dezvăluie este, de asemenea, transcendental și nu empiric, adică nu dintr-o schimbare aleatorie în timp a înclinațiilor și dorințelor și, prin urmare, independent de acesta) În același mod, în domeniul conștiinței de sine estetice, combinăm anumite sentimente și emoții într-un sentiment general de frumos sau sublim, indiferent de schimbarea empirică temporară și accidentală a impresiilor senzoriale și Biblioteca "Runivers" emoțiile care însoțesc percepția acestor impresii, și anume, grupăm simultan și supratemporal în conștiința de sine o anumită sumă de emoții în funcție de dependența lor internă, fără nicio legătură cu succesiunea naturală a acestor sentimente Prin urmare, "criteriul estetic al frumosului", pe cât de diferit de succesiunea emoțiilor în timp, adică în legătură cu experiența senzorială, precum "criteriul etic al datoriei" este diferit de legătura empirică a aspirațiilor în legătură cu senzualitatea, ca "criteriul logic al adevărului", exprimat în legile identității și rațiunii suficiente, este diferit de succesiunea empirică a reprezentărilor prin asocierea lor întâmplătoare în experiența spațiu-timp Și de aceea gânditorii care consideră că timpul "este o formă de intuiție interioară" nu înțeleg și nu sunt capabili să explice faptele indubitabile ale conștiinței de sine, exprimate în conștiința noastră:) forțele creatoare ale noastre gândirea, care creează timpul însuși, ca o ordine mentală binecunoscută a fenomenelor în imaginația senzuală,) libertatea voinței noastre și responsabilitatea morală, ca fundamente suprasensibile ale activității noastre în lumea senzuală și) eternitatea și absolutitatea a idealului spiritual dezinteresat al frumuseții, ca normă suprasensibilă în aprecierea relației dintre impresiile ordinii senzuale Ei neagă aceste fapte ale conștiinței de sine fără niciun motiv suficient sau le consideră "iluzii", în timp ce noi considerăm, cu mare rațiune, timpul ca o "iluzie" ca formă de reprezentare a faptelor ființei noastre interioare Desigur, Schopenhauer, recunoscând timpul ca formă a ființei interioare a voinței, a trebuit inevitabil să respingă libertatea empirică a voinței și să ajungă la determinism complet în interpretarea legii motivației Dar trebuie doar să presupunem că timpul nu este o formă necesară a relației dintre cauze și efecte, ca relație "psihică", și totul va apărea altfel: determinismul se va dovedi absurd Între motive, precum și între concepte, nu există trecut și prezent, din ce în ce mai puternic și mai slab (fizic), nu există luptă fizică și victorie a celor puternici din punct de vedere fizic asupra celor slabi din punct de vedere fizic, nu există nicio rezultată în această competiție Toate motivele sunt la fel de puternice din punct de vedere mental, pentru că tocmai actul liber creator al voinței, actul de autodeterminare spirituală, dă putere motivului în acțiune, iar acest act atemporal și supratemporal dă naștere timpului însuși, ca formă de acţiune şi manifestare a voinţei în eul senzual grotă Biblioteca "Runivers" lumea) Exact aceeași definiție interioară a "în afara timpului" are loc în sfera evaluării estetice și în ordinea logică a conceptelor și,

prin urmare, în procesele de contemplare estetică și creativitate, crearea logică a conceptelor și în sfera evaluării morale, nu suntem conștienți de timp, nu ni-l reprezentăm nouă înșine și uităm de el (mai multe despre asta în capitolul IV) și unde "nu există nicio reprezentare a timpului, nu există timp" Schopenhauer și Kant, subordonând conștiința de sine formei timpului și neputând abandona complet ideile de liber arbitru și contemplarea dezinteresată a frumosului, au fost nevoiți să atribuie aceste fapte sferei relațiilor transcendentale Dar, deși recunosc libertatea transcendentală, ei nu ne-au explicat cum o putem avea pentru noi înșine) Nu avem ocazia în acest articol să expunem în detaliu doctrina noastră despre natura supratemporală a activității morale a omului și libertatea empiric supratemporală a voinței sale Dar în termeni generali, învățătura noastră este următoarea: în fiecare act de luptă morală, nu sunt motive separate (fie că sunt sentimente sau idei) care sunt opuse unul altuia, date în timp și legate de experiența senzorială, ci două nesfârșite , date în afara timpului, potenţialităţi: liberul arbitru creator (un subiect moral activ) şi este fixat de organizarea şi ereditatea a nenumărate generaţii, şi deci deja o voinţă pasivă, senzuală (individualitate animală) Fiecare potență reprezintă o analogie cu o jumătate de linie fără sfârșit la ambele capete, împărțită în două părți printr-un punct Pe de o parte, infinitul de creativitate și libertate, adică activitate, pe de altă parte, infinitatea subordonării și sclaviei față de organizarea senzorială Dacă liberul arbitru acționează, atunci face bine și învinge toate contracarările organizației (adică toate motivele senzualității), iar dacă este inactiv, atunci ființa senzual-animală triumfă în manifestarea potențialităților infinite ale sclavului , carne înrobită a voinței Ambele ființe - "subiectul moral" și "individualitatea senzitiv-animală", ca două potențialități infinite, sunt echivalente, date psihic în afara oricărui timp și constant cu noi Jocul banilor (în timp, i luptă nu există conștiință (reprezentare) a timpului și, în consecință, nu există timp Autodeterminarea voinței este un act permanent, supratemporal, și nu două "momente" aflate în timp, așa cum credea Schopenhauer (momentul autodeterminarii caracterului inteligibil la "empiricul" dat și momentul posibila eliberare sau auto-mântuire a voinţei de sub jugul organizării) Aceleași gânduri, indiferent de doctrina timpului prezentată aici, le-am desfășurat în articolul nostru "Critica conceptului de liber arbitru" ( ), dar aici ele puteau primi o expresie nouă, mai profundă Biblioteca "Runivers " reprezintă, dacă nu există temeiuri teoretice pentru această reprezentare în intuiția interioară Dacă sunt, în "considerarea transcendentală a ființei subiectului în afara timpului", atunci această considerație transcendentală este tocmai totalitatea actelor atemporale ale conștiinței de sine , conform legilor identității și fundației, și nu ordinea spațial-temporală a percepțiilor Pentru a da învățăturii noastre despre formele și legile speciale ale conștiinței de sine o expresie mai completă, vom încerca acum să deducem formele speciale ale legilor identității și fundamentului din procesele elementare și de bază de identificare și diferență, conexiune și separarea faptelor psihice Să luăm în considerare mai întâi toate formele de acțiune ale diviziunii și unirii legate de legea rațiunii și a efectului În același timp, vom face și critica promisă a doctrinei lui Schopenhauer a formelor legii "rațiunii suficiente", sau mai precis, "rațiunii determinante") Această lege este o formă înnăscută și necesară de a discerne conexiunile și dependențele stărilor mentale în conștiința de

sine Schopenhauer a distins două forme obiective și două subiective ale acesteia Legile bazei ființei și baza ființei (cauzalitatea) sunt formele conștiinței obiective, legile unei baze suficiente pentru idei și o bază suficientă pentru acțiuni (motivația) unei forme subiective de conștiință de sine Dar care este "legea temeliei ființei"? Dacă nu cunoaștem decât "fenomene" din lume, prin "reprezentările noastre", atunci, evident, determinarea bazei de a fi "în afara noastră" este imposibilă pentru conștiința noastră, iar Schopenhauer însuși admite că nu găsim baza de a fi decât în conștiința de sine (în auto-revelația voinței) Astfel, legea "fundamentului ființei" are sens doar ca formă de conștiință de sine Legea "temeiurilor ființei", potrivit lui Schopenhauer, este legea cauzalității Dar într-un loc din "Lumea ca voință și reprezentare" el admite că legea rațiunii în acest sens, i e în domeniul experienței, este "expresia generală a formelor obiectului de care suntem conștienți a priori - spațiu, timp și cauzalitate" (der ge-meinschaftliche Ausdruck fiïr alle diese uns a priori bewussten Formen des Objecte, i , pagina) În alt loc, el consideră legea fundamentului "fenomenelor", drept o lege generală a contemplației și reprezentării empirice "în domeniul obiectelor specifice Lex rationis determinantis, ca formulă mai generală a legii "rațiunii" * * Biblioteca "Runivers" a lumii empiric - reale, ca formă de percepție a oricărei schimbări, iar percepția unei relații cauzale este percepția unei anumite conexiuni sau dependență a percepțiilor în timp (Satz v Gr , p și urm , Welt ais W u V II, p -), şi, în plus, discreţia dată a priori) Este clar că Schopenhauer însuși nu este contrariu să vadă în ordinea impresiilor senzoriale în timp și spațiu doar o anumită formă de discernământ a dependenței stărilor sau ideilor noastre mentale - în sfera experienței exterioare și este gata să considere timpul ca singura formă, generală, distinctivă a principiului rațiunii în domeniul experienței senzoriale, căci cauzalitatea în acest domeniu este doar o formă de a vedea "coerența" Dar atunci cum poate timpul, fiind o formă particulară și specială de a discerne dependențele senzațiilor, să fie împreună cu aceea, din punctul de vedere al aceluiași Schopenhauer, o formă generală de a discerne tot felul de dependențe? Și apoi: este posibil să considerăm ideea de cauzalitate ca fiind indisolubil legată doar de percepția timpului? În experiența exterioară, observarea relațiilor cauzale, așa cum au recunoscut pe bună dreptate empiriștii încă din vremea lui Hume, nu este de fapt decât o formă specială de observare a relațiilor fenomenelor în timp, și anume schimbarea lor constantă, repetată Totuși, ceea ce se află încă în ideea de cauzalitate este conștientizarea necesității și naturii creative a legăturii, așa cum a fost arătat destul de clar de noi și de domnii Lopatin și Astafiev în articolele "Despre liberul arbitru"), este extras de noi din experiența internă, și anume din conștiința de sine a voinței, ca "actor și cauză creatoare" a acțiunilor Putem spune că legea cauzalității este transferată constant la interpretarea dependențelor introducerii manifestării experienței interioare și îmbinării ideilor relațiilor duble: între voință, ca forță creatoare liberă, și aceasta prin manifestări în moneda unei părți și inerente și motive (sau acțiuni) cu alta De aici, în ideea de cauzalitate, combinarea ideilor de libertate creatoare (în voință) și necesitate (în acțiune) Dar atunci legea cauzalității este doar un produs complex al combinației dintre legile "rațiunii de a fi" și "rațiunii de acțiune" (legis rationis determinante essendi și agendi) De asemenea, ist uns nicht bloss das Gesetz der Causalititüt, sondern auch des-sen Beziehung auf die Zeit, und die Nothwendigkeit der

Succession von Ur-sache u Wirkung a priori bekannt W a W , II, p õ -) Vezi III emisiune Trudov Psihologie Societatea - Despre liberul arbitru M Biblioteca "Runivers" Astfel, în experiența exterioară, legea rațiunii și efectului se reduce totul doar la percepția conexiunilor și dependențelor percepțiilor senzoriale în spațiu și timp Experiența externă în sine nu dă nimic altceva De aici "lex rationis deteniii-nantis fiondi" ca "legea bazei existenței sau a fenomenelor", se reduce în întregime la legea bazei percepțiilor în dependența lor spațio-temporală, dar aceasta nu este legea cauzalității, ci doar legea contiguității și succesiunii; aceasta este prima completare semnificativă la învățăturile lui Schopenhauer În al doilea rând, pe lângă legile bazei cunoașterii (logice), dorinței și acțiunii, trebuie admisă și evidențiată în mod special și legea bazei sentimentului (legea estetică) Mai mult, peste toate aceste cinci legi speciale ale rațiunii, domnește fără îndoială legea psihologică generală și de bază - legea rațiunii conștiinței de sine, sau conștiința în general, la care toate celelalte formule se referă ca expresii particulare ale acesteia Din această analiză reiese clar că "legea fundamentului existenței", adică legea percepției fenomenelor în spațiu și timp, ar trebui considerată doar ca una dintre formele particulare ale legii "psihologice" a ordinului fapte mentale în conștiința de sine și anume în domeniul experienței senzoriale Legea psihologică generală a unificării și separării, pe de o parte, unește și separă toate faptele experienței senzoriale în imaginile spațiului și timpului, pe de altă parte, toate faptele experienței interioare în imaginile logice, estetice, dependență etică și practică - gânduri, sentimente, dorințe și acțiuni, iar aceste forme de asociere și divizare nu au nimic în comun cu ordinea spațială și temporală a impresiilor senzoriale Cu aceste observații, nu ne-am gândit să epuizăm toate formele de discernământ a dependențelor faptelor psihice în conștiința de sine, ci am arătat doar formele principale și am corectat și extins oarecum clasificarea lui Schopenhauer Poate că, de exemplu, în conștiința de sine religioasă avem o manifestare specială a "legii întemeierii": dar întrucât nu ne-am ocupat în mod specific de această problemă, atunci x) Vom încerca să definim mai precis formula acestei legi importante într-un articol special Credem că această formă a legii rațiunii se reduce la ideea de oportunitate - legătura mijloacelor cu un scop, a manifestărilor cu sensul sau ideea lor În această formă, legea rațiunii se află la baza oricărei evaluări estetice și a creativității artistice, adică acel sentiment de frumusețe și armonie care le guvernează Biblioteca "Runivers" ne este frică să rezolvăm problema acum: este conștiința de sine religioasă o formă complet independentă de intuiție interioară sau o sinteză complexă a tuturor celorlalte În orice caz, din punctul de vedere pe care l-am subliniat, procesul de percepere a "fenomenelor în timp" este o formă particulară de a percepe o legătură specială între faptele conștiinței și procesele conștiinței de sine, în sens strict, sunt evident ireductibile la această formă de dependenţă reciprocă a percepţiilor şi ideilor În încheierea analizei principalelor forme ale conștiinței de sine, să spunem că legea identității, sau, în general, legea identificării și a diferenței, are în paralel exact aceleași forme ca legea rațiunii Am arătat deja mai sus sensul său:) în domeniul experienței senzoriale, adică la construirea reprezentărilor spațiului și timpului;) în domeniul experienței psihologice interne în general, la construirea ideilor sufletului, conștiinței sau subiectului, ca mediu pentru diverse grupuri de fapte mentale;) în domeniul activităţii logice în

stabilirea relaţiei conceptelor în judecăţi şi concluzii Rămâne de punctat celelalte forme esențiale ale sale:) în domeniul conștiinței de sine a voinței sau moralei, unde pe baza acesteia se realizează o grupare și clasificare a conceptelor etice - bine, rău, sentimente morale, spre deosebire de altele, etc) în domeniul conștiinței de sine estetice (idei frumoase, înalte, urâte etc);) în domeniul acţiunii practice (forme juridice şi norme) În articolul de faţă, care este deja destul de lung, nu vom analiza în detaliu formele și produsele muncii de identificare și diferențiere a conștiinței de sine în toate aceste domenii Credem că ideea noastră principală despre atemporalitatea formelor de conștiință de sine a fost suficient de clarificată și, prin urmare, vom trece acum la ultima întrebare: ce percepem de fapt în conștiința de sine, fenomenele și simbolurile existenței spirituale , sau ceva mai mult decât simboluri, adică însăși această existență în adevărata ei natură și proprietăți*? XII Sub termenii ființă, substanță, esență, filozofii nu au însemnat niciodată altceva decât baza constantă și neschimbătoare a "fenomenelor" sau "fenomenelor" lumii, care sunt percepute de noi subiectiv în timp și spațiu, adică în Biblioteca "Runivers" idei despre spațiu și timp Dacă putem cunoaşte ceva în afara acestor reprezentări, independent de ele, atunci putem cunoaşte ipso fiinţa sau substanţa adevărată Dar ne cunoaștem activitatea spirituală în afara sau în afara acestor forme de "apariție"; de aceea o știm așa cum este, în fond Recunoaștem baza activității noastre spirituale în conștiința de sine:) ca un non-spațial și deci infinit x) un recipient sau mediu pentru diverse potențe și stări spirituale, un singur mediu în multitudinea acestor stări ale noastre, care numim suflet, acesta este "spațiul imaginar" al adiacențelor mentale,) ca proces incomensurabil în timp, etern și supratemporal, numit conștiință, acesta este "timpul imaginar" al dependențelor psihice, adică varietate și bogăție nesfârșită de acte, acțiuni, creații spirituale Ideea unui singur "subiect" se formează atât din ideea unui "pseudo-spațiu sau mediu psihic", cât și din ideea unui "proces psihic pseudo-temporal", și, în plus, într-un astfel de un mod prin care ambele idei se contopesc în mod misterios în laboratorul spiritului nostru, astfel încât "diferit în proces" apare "identic în mediul" subiectului, ca, de exemplu, în identificarea psihologică a diferitelor stări, și "diferit" în mediu" este adesea "identic în proces", așa cum se întâmplă, de exemplu, în ecuația logică a conceptelor, astfel încât subiectul se dovedește a fi o idee care îmbrățișează tot ceea ce este prezentul, trecutul și viitorul experienței, tot ceea ce este posibil, necesar și actual în conștiința de sine - într-un cuvânt, întregul univers, ca reprezentare unică, ca microcosmos integral și coerent Spiritul nostru este soarele, luminând continuu lumea pentru noi ca fiind propria sa creație Această lume se mișcă, dar soarele stă nemișcat - subiectul rămâne neschimbat, unul, întreg, iar acest întreg întreg se numește "personalitate" Toate transformările individualității empirice, animale, nu sunt capabile să schimbe această personalitate unică și chiar și patologia schimbării "eu-ului" nostru în boala mintală nu poate elimina faptul că ele au loc pe sol și în profunzimea personalitatea "singura", de multe ori revenind si intotdeauna teoretic capabila sa se intoarca la prima stare, la primele forme potential nedisparute de bunastare si constiinta de sine Simțim instinctiv că această persoană nu a murit absolut, ci doar moțește, doarme și se poate trezi, atât după o boală a corpului, cât și după Căci "finitivitatea" este o definiție senzorio-spațială Biblioteca "Runivers" moartea sa, la fel ca atunci când o

persoană doarme în mod normal și nu își dă seama de nimic și nu face nimic, suntem totuși convinși că personalitatea sa în ansamblu continuă să fie, ca potențial neschimbat a tuturor tipurilor de acte mentale care îi sunt caracteristice Ce? Este posibil ca în această conștiință de sine a subiectului, ca "mediu non-spațial" și "proces supratemporal", să fim și conștienți doar de "fenomene, fenomene, fantome ale ființei spirituale", ca și în perceperea fenomenelor ființei exterioare a lumii? Dar:) unde este prisma care refractează razele acestei ființe până când acestea ajung la conștiința de sine,) unde este mediul în care aceste raze se mișcă în spațiu și timp și) care sunt ideile despre fenomenele lume, dacă ele însele sunt doar refracții prismatice ale spiritului nostru în mijlocul propriilor noastre idei? În acest "fenomenism" absolut ajungem în punctul în care mintea este gata să se transforme în nebunie, pentru că dacă în conștiința de sine a ideilor noastre despre lume trebuie să ne ocupăm nu de ideile noastre adevărate, ci de simboluri ale simbolurilor, atunci unde se termină și începe în sfârșit simbolismul?cunoașterea și conștiința reală? "Scepticismul absolut este produsul natural și necesar al fenomenismului absolut" Dacă "reprezentările" noastre nu sunt gândirea în sine, ci doar "imagini simbolice ale gândirii", atunci ce este gândirea? Și dacă ele sunt adevăratul nostru gând, atunci înseamnă că în dorințele noastre ne recunoaștem adevărata voință, iar în gânduri, dorințe, sentimente și senzații adevăratul mediu spiritual sau suflet și adevăratul proces spiritual este procesul de conștientizare "Între conștiința și stările active (să zicem, stările în general) ale sufletului nostru nu există nimic al treilea, nici senzații de transmisie, nici prismă de refracție, de care să nu se renunțe atunci când percepem lucruri din lumea exterioară", spune venerabilul nostru tovarăș L M Lopatin **) și în acest sens suntem pe deplin de acord cu el "În ființa spirituală, nu numai că subiectul cu stările și acțiunile sale interne este dat direct, ci și relația subiectului cu faptul că acest subiect nu este deloc, ci are propria sa realitate izolată de el", spune el într-un alt subiect locul), iar noi subscriem necondiționat la această prevedere Dar dacă da, atunci de ce, recunoscând că "fiecare activitate este un proces, adică unele \)
"Probleme pozitive ale filosofiei", Partea a II-a, p *) Ibid , p
Biblioteca "Runivers" a doua mişcare a momentelor interne ale realizării sale"'), nu distinge "procesul și mișcările spațio-temporale din lumea fenomenelor fizice exterioare" de procesul supratemporal al "realizărilor psihice", logic, moral, estetică care ni se deschide în conștiința de sine? El admite că "unitatea eu-ului nostru este supratemporalitatea sa" și că "substanțialul din noi este subiectul discernământului nostru imediat"*), și întrucât aceasta înseamnă că unitatea substanțială supratemporală a subiectului este subiectul nostru direct discernământ, este evident că ne vedem direct supratemporalitatea Dar unde și cum, dacă nu în conștiința de sine, în experiența interioară "supertemporală"? Și dacă în ea, atunci conștiința de sine este tocmai "o formă supertemporală de cunoaștere a unui subiect supratemporal și suprafenomenal" Domnul Lopatin, ca și alți metafizicieni ai secolului actual, a fost împiedicat să recunoască aceste adevăruri ultime de prejudecata lui Kant despre "timpul ca formă de intuiție interioară" și sperăm că am zdruncinat suficient această prejudecată, dacă nu am risipit-o complet, cu articolul nostru la timp Și dacă va cădea, atunci atât metafizica, cât și psihologia se vor îmbarca pe o cale complet nouă și extrem de fructuoasă de înțelegere reală a "natura atemporală a spiritului" și prin aceasta substanța

unică a lumii, care este exprimată în ea și care numim "Dumnezeu" Nu vom înțelege ideea "personalităţii supertemporale a universului" doar atunci când înțelegem pe deplin natura atemporală a propriei noastre personalități spirituale? În această înțelegere, psihologia modernă ar trebui să se străduiască, ca bază a viitorului, la o nouă metafizică ') Ibid , p) Ibid , p